

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ
ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ

**Η ΚΑΘΟΔΟΣ
ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Γ. Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1980

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19817

Εύρυχία
Ιταλοθισμού

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

Μέ απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου τυπώνονται ἀπό τόν Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων και μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

**ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΗ
Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ**

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ**

Γ.Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1980**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας άπό τους πιό ενδιαφέροντες και τούς πιό γνωστούς δήμους της άρχαιας Αττικῆς ήταν η Έοχιά, πού δρισκόταν στη θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Σπάτα. Άπ' αὐτό τὸ δῆμο καταγόταν, ἔκτος ἀπό τὸν περίφημο οντοροδιδάσκαλο Ἰσοκράτη, καὶ ὁ ίστορικός συγγραφέας Ξενοφῶν. Γιά τῇ γέννησῃ τοῦ δέν μποροῦμε νά μιλήσουμε μέ δεδιαίτητα, γιατί οἱ γνῶμες τῶν ἐρευνητῶν διαφέρουν. Τό πιθανότερο, πάντως, εἶναι πώς γεννήθηκε γύρω στό 427 π.Χ. Τόν πατέρα τοῦ ἔλεγαν Γρύλλο καὶ φαίνεται πώς ἀνήκε στήν τάξη τῶν ἵππων ἵππων. Γι' αὐτό ή μόρφωση τοῦ Ξενοφώντα ήταν ἐκείνη πού ταίριαζε στήν κοινωνική τοῦ προέλευση, δηλαδή ἐκείνη πού ἔπαιρνε ἔνα παιδί ενπορης καὶ ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας. Εἶχε δασκάλους τό φιλόσοφο Σωκράτη, τόν Πρόδικο τόν Κεῖο καὶ, ἵσως, τόν Ἰσοκράτη. Ή διδασκαλία τοῦ Σωκράτη εἶχε ὀπωσδήποτε ἐπίδραση στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ξενοφώντα, πού ξεχώριζε γιά τήν εὐθύτητα, τήν εὐσέβεια καὶ τήν καλοσύνη τον. Άποτέλεσμα τῆς ἴδιας διδασκαλίας εἶναι καὶ ή πρακτική ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού τόν χαρακτηρίζει, ἀντίθετα πρός τή φιλοσοφική τάση τοῦ Πλάτωνα. Αὐτή ή διαθιά ἐπίδραση τοῦ δασκάλου εἶχε κάμει τόν Ξενοφώντα νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος σ' δῆλη τον τή ζωή.

Τή γυναικα τοῦ ίστορικοῦ τήν ἔλεγαν Φιλησία. Άπ' αὐτήν ἔκαμε δνό γιούς. Τόν ἔνα τόν δόνομασε Γρύλλο, ἀπό τόν πατέρα τον, τόν ἄλλο Διόδωρο, ἀπό τή μητέρα τον τή Διοδώρα. Καὶ οἱ δυό γιοί τον κατατάχτηκαν στό ἀθηναϊκό ἵππικό καὶ πολέμησαν στή μάχη τής Μαντίνειας (362 π.Χ.), ὁ μεγάλος μάλιστα, ὁ Γρύλλος, σκοτώθηκε σ' αὐτήν. Όταν ἔφεραν στόν Ξενοφώντα τήν εἰδηση πώς ὁ γιός τον ἔπεσε στή μάχη, δέν ταράχτηκε καθόλου οὔτε ἔχασε τήν ψυχραμία τον, παρά, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, εἶπε: «Ἡδειν θυητὸν γεγεννηκώς»· δηλαδή «τό ηξερα πώς ὁ γιός μου ήταν θυητός».

Ο Ξενοφῶν ἀκολούθησε, σάν ἀπλός ἰδιώτης, τήν ἐκστρατεία

Καταγωγή
και μόρ-
φωση τοῦ
Ξενοφώντα.

Η οἰκογένει-
ακή τον κα-
τάσταση.
Η δράση τον

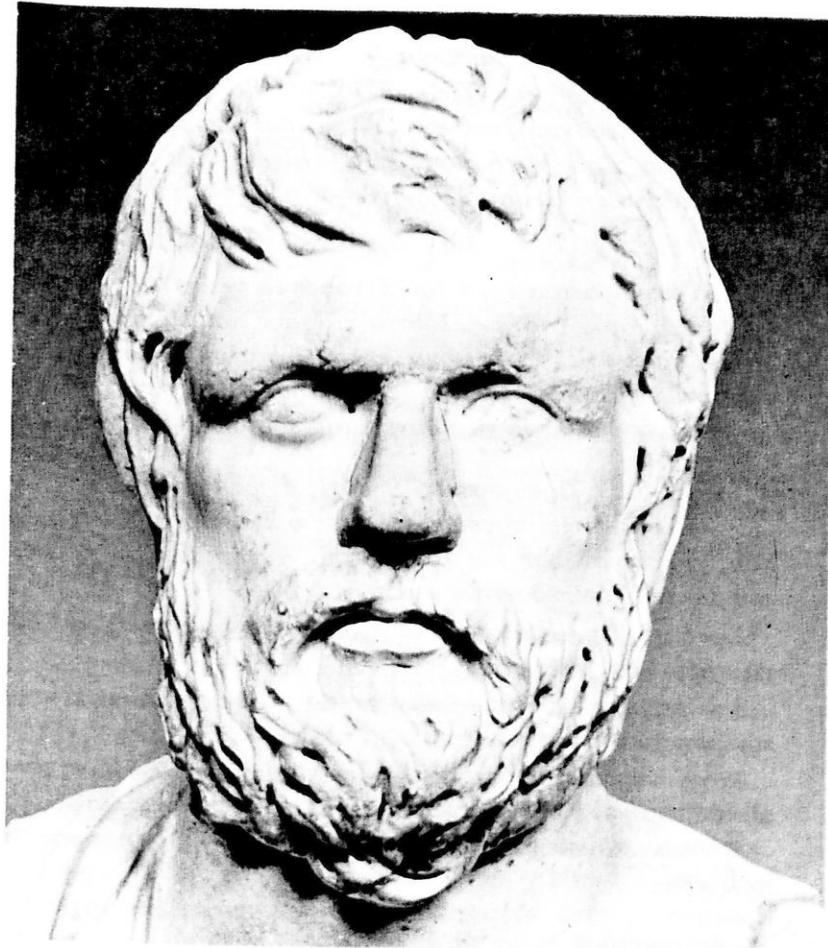
πού ὁργάνωσε ὁ Κύρος ἀπό τή σατραπεία του ὡς τά δάθη τῆς Ἀσίας, διεκδικώντας τήν ἔξονσία τοῦ περσικοῦ κράτοντος. Μετά δικαιούσης ἀπό τή μάχη πού ἔγινε στά Κοινωνία, τό θάνατο τοῦ Κύρου καί τή δολοφονία τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, οἱ Ἑλληνες μισθοφόροι, πού εἶχαν πάρει μέρος σ' αὐτή τήν ἐπιχείρηση, δρέθηκαν σέ μιά χώρα ἐχθρική καί ἀπέραντη, χωρίς ἀρχηγούς. Ἐχοντας τότε ἐπικεφαλῆς τόν Ξενοφώντα, πού διακρίθηκε γιά τή στρατηγική του δεξιοτεχνία, κατόρθωσαν νά σωθοῦν καί νά φτάσουν στόν Εὔξεινο Πόντο, ὑστερό ἀπό πολλές, κοινές προσπάθειες, μόχθους κι ἀγώνες. Σέ λόγο τόν δρίσκομε νά πολεμά τούς Πέρσες τῆς Ἀσίας μέ τόν Ἀγησίλαο καί τέλος τούς συμπατριώτες του Ἀθηναίους στήν Κορώνεια (394 π.Χ.), μέ τόν ἴδιο Σπαρτιάτη βασιλιά.

Ο Ξενοφῶν
ἔξοριζεται.

Οι Ἀθηναῖοι κατηγόρησαν τό συγγραφέα ἐπί λακωνικοῦ, δηλαδή πώς ἀγαποῦσε τούς Λακεδαιμόνιους καί τούς ὥφελησε, καί γι' αὐτό τόν καταδίκασαν σέ ἔξορια. Τήν ἀγάπη του καί τήν ἔξυπηρότησή του στούς Σπαρτιάτες τήν ἔδειξε, σύμφωνα μ' αὐτή τή γνώμη, μέ τό νά παραδώσει στό Θίσσωνα τούς Ἑλληνες μισθοφόρους, ὑστερό ἀπό τή σωτηρία τους καί τόν ἐρχομό τους στόν Εὔξεινο, καθώς καί μέ τό νά πολεμήσει στήν Κορώνεια ἐνάντια στούς συμπολίτες του. Ἄλλοι δικαιούσανται πώς ἡ καταδίκη του σέ ἔξορια ὀφείλεται μονάχα στό ὅτι εἶχε παρακολούθησε τήν ἐκστρατεία πού ἀναφέραμε παραπάνω. Καί τούτο, γιατί ἔτσι ἔξυπηρότησε τόν Κύρο, πού οἱ Ἀθηναῖοι τόν θεωροῦσαν ἐχθρό τους, ἐπειδή εἶχε δοιθήσει τούς Σπαρτιάτες στόν Πελοποννησιακό πόλεμο.

Οι Λακεδαιμόνιοι πασαχώρησαν στόν ἔξοριστο Ξενοφώντα κτήματα στό Σκιλλούντα τῆς Τριφυλίας. Ἐκεῖ ἔμεινε εἰκοσι χρόνια περίπου καί πέρασε τήν πιό ἡρεμη περίοδο τῆς ζωῆς του. Ὅστερα πῆγε στήν Κόρινθο, ὅπου ἔμεινε ὡς τό θάνατό του (355 π.Χ.).

Οι Ἀθηναῖοι ἐκτιμοῦσαν πολύ τόν ἰστορικό, παρ' ὅλο πού τόν εἶχαν ἔξορίσει. Κι αὐτό, γιατί ἦταν γνωστή ἡ ψυχική του ἀνωτερότητα καί μεγάλη ἡ φήμη πού ἀπόχτησε ἀπό τή δράση του στήν Ἀσία κι ἀπό τό πνευματικό του ἔργο. Γιά νά καταλάβουμε

Προτομή τοῦ Ξενοφώντα, ἔργο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Ρωμαϊκό ἀντίγραφο. Μαδύτη, Μουσεῖο Πράντο).

τὴν ὑπόληψη πού εἶχαν στὸν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, αφεῖ νά θυμηθοῦμε ἓνα σημεῖο ἀπό τὴ διογραφία του, πού τὴν ἔχει γράψει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης ὅτι ἐγκὼμια καὶ ἐπιτάφιον Γρούλλον μωροὶ ὅσοι συνέγραψαν, τὸ μέρος καὶ τῷ πατρὶ χαιριζόμενοι». Ήμέλαδί τοι ἀστοράπεια λέγεται τῆς Πολιτείας

ἔγραψαν πάρα πολλοί ήμνωντας τό γενναιό θάνατο τοῦ Γρύλλου, ὅχι μονάχα ἐπειδή τοῦ ἄξιζε, ἀλλά καὶ γιά χάρη τοῦ πατέρα του». Μετανιώμενοι, λοιπόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά τόν ξαναφέρουν πίσω. Μά ὁ συγγραφέας φαίνεται πώς προτίμησε νά μείνει καὶ νά πεθάνει στήν Κόρινθο.

Τό ἔργο τοῦ Ξενοφώντα.

Τά περισσότερα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα γράφτηκαν τότε πού ζούσε ἔξοριστος στό Σκιλλούντα κι ἔχουν ποικίλο περιεχόμενο. Ἐν ἀπ' αὐτά ἔξαιρέσουμε δυό («Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους» καὶ «Ἀθηναίων Πολιτεία») πού δέ θεωροῦνται γνήσια, τά ύπόλοιπα μποροῦμε νά τά χωρίσουμε στίς παρακάτω κατηγορίες:

A'. Διατριβές ἡ Πραγματείες. Σ' αὐτές ἀνήκουν τά:

1. «Πόροι ἡ περὶ προσόδων», ὅπου ὁ Ξενοφῶν προτείνει τρόπους γιά τήν αὐξηση τῶν ἐσόδων τῆς Ἀθήνας καὶ τήν βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν.
2. «Περὶ ἵππικῆς»· σ' αὐτό περιέχονται συμβουλές καὶ ὁδηγίες χρήσιμες στούς ἵππεis.
3. «Ἴππαρχικός», ὅπου παρέχονται γνώσεις ἀπαραίτητες γιά τόν ἀρχηγό τοῦ ἵππου.
4. «Κυνηγετικός»· περιέχει διάφορες πληροφορίες, σχετικές μέ τήν τέχνη τοῦ κυνηγιοῦ.
5. «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», ὅπου ὑμνεῖται τό σπαρτιατικό πολίτευμα.

B'. Φιλοσοφικοί διάλογοι. Σ' αὐτούς ἀνήκουν τά:

1. «Ἀπομνημονεύματα»· ἐδώ ὁ Ξενοφῶν προσπαθεῖ νά ἀντέψει τήν κατηγορία πού διατύπωσαν οἱ Ἀθηναῖοι κατά τον δασκάλον του, ὅτι τάχα βλάφτει τούς νέους κι εἰναι ἀσεβής, γιατί πιστεύει σ' ἄλλους θεούς κι ὅχι σέ κείνους πού λατρεύει ἡ πόλη. Ἀναφέρεται ἔτσι ἀναλυτικά στή διδασκαλία τοῦ Σωκράτη, μέ ἀποτέλεσμα νά μᾶς παρουσιάσει δική του εἰκόνα γι' αὐτόν.
2. «Συμπόσιον», ὅπου γίνεται συζήτηση κυρίως γιά τήν ὁμοφιά καὶ τόν ἔρωτα (καὶ ἴδιαίτερα τόν πνευματικό).
3. «Ἱέρων»· ὁ διάλογος αὐτός εἶναι σχετικός μέ τή διοικητική

τέχνη γενικά και ειδικότερα τή συμπεριφορά τοῦ ἀρχοντα πρός τοὺς ἀρχόμενους.

4. «Οἰκονομικός»· σ' αὐτόν ὁ Ξενοφῶν μιλάει γιά τή γεωργία και τή διοίκηση τοῦ σπιτιού.

Γ'. Έγκώμια. Έδω ἀνήκει τό ἔργο «Ἀγησίλαος», πού ἀποτελεῖ ὑμνο στὸν ὄμώνυμο Σπαρτιάτη βασιλιά.

Δ'. Μυθιστόρημα. Τέτοιο εἶναι ἡ «Κύρου Παιδεία», πού παρουσιάζει τό πρότυπο ἀρχηγοῦ, σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ Ξενοφώντα, στηριγμένη στίς διδασκαλίες τοῦ Σωκράτη.

Ε'. Ιστορικά. Σ' αὐτά ἀνήκουν τά:

1. «Ἐλληνικά», δπον συνεζίζεται ἡ ιστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπό τό 411 π.Χ., πού τή σταμάτησε ὁ Θουκυδίδης, ὡς τό 404 π.Χ., και ἀκολούθη ἐξιστόρηση τῶν κατοπινῶν γεγονότων ὡς τή μάχη τῆς Μαντίνειας.

2. «Κύρου Ἀνάβασις»· σ' αὐτήν ὁ Ξενοφῶν ἀφηγεῖται πρώτα τήν ἐκστρατεία πού ἔκαμε ὁ Κύρος, γιός τοῦ δασιλίατοῦ Περσῶν Δαρείου, γιά νά πάρει τό θρόνο ἀπό τόν ἀδερφό τού τόν Αρταξέρξη, κι ἔπειτα τήν ἐπιστροφή τῶν Μυρίων.

«Ἀνάβασις» ὄνομάζεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου, γιατί οἱ στρατιώτες πορεύονταν ἀπό τά δυτικά παράλια τῆς Ασίας στό ἐσωτερικό της, δηλαδή ἀπό χαμηλότερη περιοχή σέ ψηλότερη. Μύριοι (= δέκα χιλιάδες) λέγονταν οἱ Ἐλληνες μισθοφόροι πού πήγαν μαζί μέ τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία. Στήν πραγματικότητα ἦταν παραπάνω ἀπό δέκα χιλιάδες, τούς δύναμέν διμως διηγημάτικέας ἔτσι γιά νά στρογγυλέψει τόν ἀριθμό.

Τό ἔργο τούτο χωρίζεται σέ ἑπτά μέρη. Στά δύο πρώτα ὁ ιστορικός μᾶς μιλάει γιά τόν τρόπο πού ἔγινε ἡ συγκεντρωση τοῦ στρατοῦ, γιά τήν πορεία ὡς τά Κούναξα, τή μάχη πού ἔγινε ἐκεῖ κοντά και τίς δρασκολίες πού συνάντησαν οἱ Ἐλληνες ὑστερότερο τό θάνατο τοῦ Κύρου και τή σφαγή τῶν στρατηγῶν τους. Στά ἕπτολοιπά πέντε μᾶς ἀφηγεῖται τήν κάθοδον, δηλαδή τό γυρισμό τῷ ν Μυρίων, πού ἀποτελεῖ και τό κύριο περιεχόμενο τοῦ ἔργου.

Κύρος
Ἀνάβασις

Σημασία.

Περιεχόμενο.

Γνησιότητα

Τό διδλίο του αὐτό ό Ξενοφῶν τό ἔφερε στό φῶς δχι μέ τό δνομά του, ἀλλά μέ τό φευδώνυμο Θεμιστογένης δ Σνρ-
ρακόσιος. Αὐτό τό ἔκαμε πιθανότατα γιά δνό λόγους.
Πρώτα πρώτα γιά νά μπορέσει νά τό παροντιάσει ἐλεύθερα στήν
Ἀθήνα, ἀπ' δπον ό ἰδιος εἰχε ἔξοριστεi. Κι ἔπειτα γιατί φοβόταν
μήπως οι ἀναγνώστες ἀμφισθήτοσον τά ίστορούμενα, ἔπειδή θά
σκέφτονταν πώς ό συγχραφέας, πού ἦταν ταντόχρονα και πρω-
ταγνωστής, ἵσως τά ἀφηγεῖται ἔξογκωμένα, μέ σκοπό τήν
προσωπική του προδολή και ἡρωοποίηση. Πάντως, μέ τό νά χοη-
σιμοποιήσει φευδώνυμο, ἔδωσε ἀφορμή νά δημιουργηθοῦν πολ-
λές συζητήσεις, σχετικές μέ τή γνησιότητα τοῦ ἔργου. Δέ μένει
δῆμως καμιά ἀμφιδολία πώς είναι δικό του, ἀφοῦ δέν ἀναφέρεται
ἀπό τούς ἀρχαίους δνομα Θεμιστογένης.

Αξία

Η «Κύρου Ἀνάδαισις», γραμμένη μέ σαφήνεια και παραστα-
τικότητα, ἀποτελοῦσε πάντα ἔνα εὐχάριστο ἀνάγνωσμα. Τό ὑφος
της τό χαρακτηρίζει ἀπλότητα και χάρη, δπως συμβαίνει και μέ
ἄλλα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα, πού γι' αὐτό οι ἀρχαῖοι τόν ἀποκα-
λοῦσαν ἀττικὴν μέλισσαν ἥ ἀττικὴν μοῦσαν.

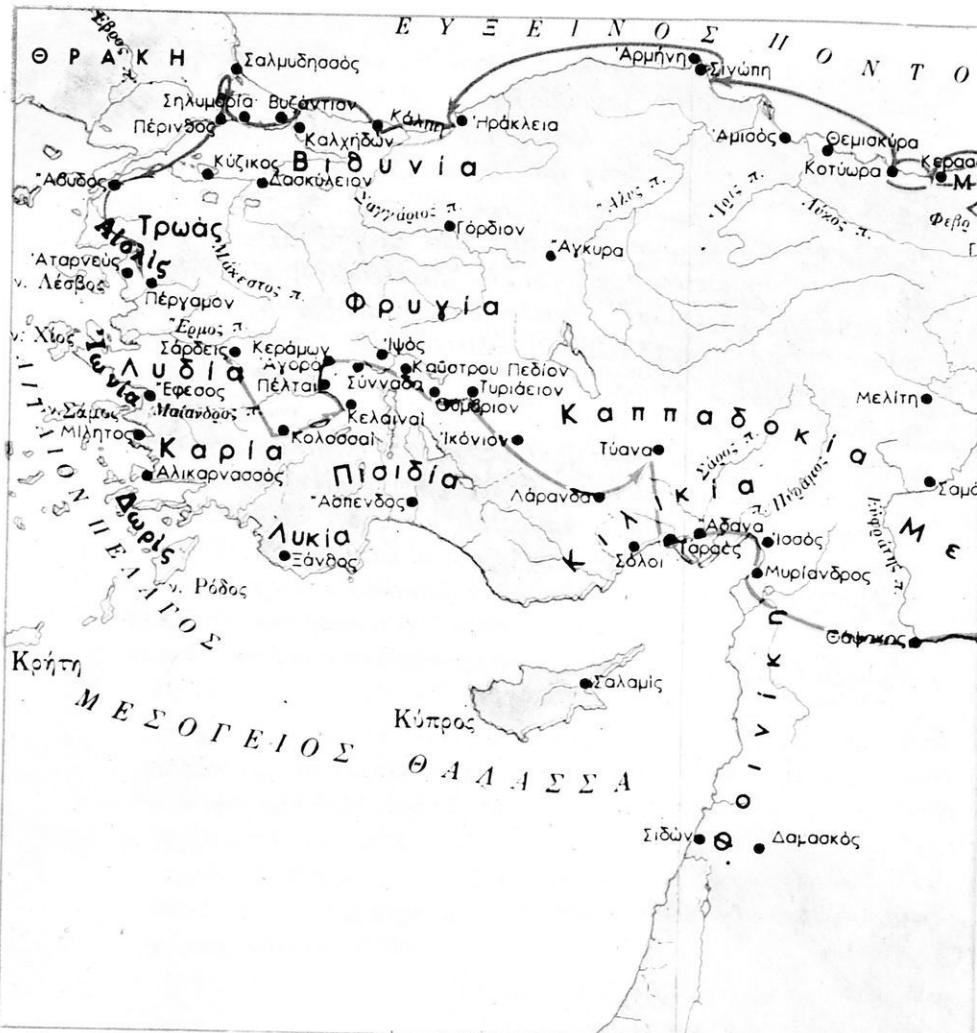
Ἐκτός δῆμως ἀπ' αὐτά τό διδλίο ἔχει μεγάλη ἀξία και γιά τή
μελέτη τῆς πολεμικῆς τέχνης και τακτικῆς. Ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη
ώφελήθηκαν διαβάζοντάς το ό Μέγας Ἀλέξανδρος, ό Σκιτίων ό
Ἀφρικανός και πολλοί ἄλλοι. Ἀπό τούς νεότερονς ό Γάλλος
στρατηγός Φεδρού συνήθιζε νά λέει σέ κείνους πού θαύμαζαν τήν
ἰδιοφυΐα του στή στρατηγική τακτική: «Δάσκαλο είχα τόν Ξενο-
φώντα, κανέναν ἄλλο».

Ἄλλα, τό σπουδαιότερο, μέσα σ' ὀλόκληρο τό ἔργο είναι διά-
χυτη ἥ φυσιογνωμία τοῦ Ξενοφώντα, γεμάτη ενύσθεια, εἰλικρί-
νεια και ἀνθρωπιά. Δέν είναι σπάνια σ' αὐτό και τά παραδείγ-
ματα ἀπλῶν στρατιωτῶν πού διακρίνονται γιά τό θάρρος και τή
γενναιότητά τους, καθώς κι οι περιπτώσεις ἄλλων πού δέ διστά-
ζονν, μέ δικό τους κίνδυνο, ν' ἀγωνιστοῦν γιά τή σωτηρία τοῦ
συνόλου. Χαρακτηριστικοί είναι κι οι ἐλεύθεροι διάλογοι ἀνά-
μεσα σέ ἀρχοντες και ἀρχόμενους, κάθε φορά πού δρίσκονται σέ
κρίσιμες περιστάσεις ἥ δποτε ἀναζητοῦν τρόπους ἐνέργειας, γιά
τήν ἀποτελεσματική ἀντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων. Συ-
ναντούμε ἀκόμα στίς σελίδες τοῦ διδλίου τήν αἰώνια νοσταλγία

τοῦ Ἑλληνα καὶ τὸν ἀκατάλυτο δεσμό τον μέ τῇ θάλασσα, πού ἀποκορυφώνεται στήν παροιμιώδη ἐπιφώνηση τῶν Μυρίων, «θάλαττα, θάλαττα», μόλις ἀντίκρισαν τὸν Εὐξεινο Πόντο.

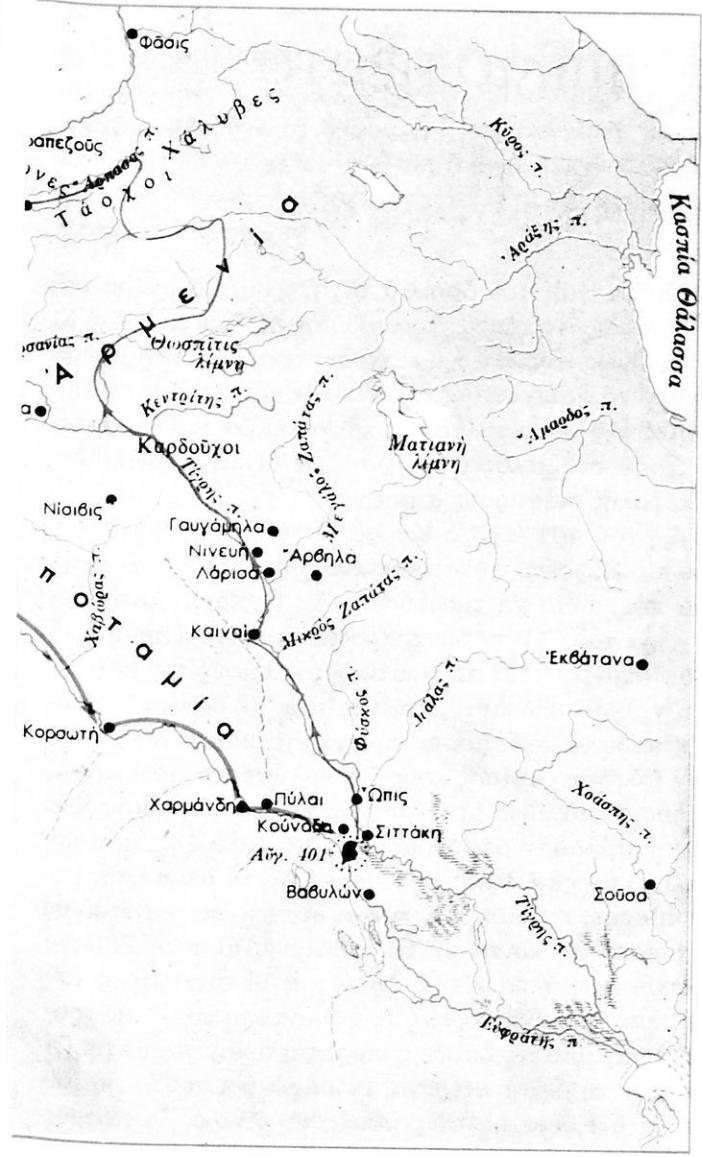
Γιά ὅλα αὐτά ἡ μελέτη τοῦ ἔργου διδάσκει, σμιλεύει τοὺς χαρακτῆρες καὶ δημιουργεῖ ψυχικές ἀρετές. Μᾶς μαθαίνει, πρῶτα πρῶτα, ν' ἀγαποῦμε τὸν ἄνθρωπο. Κι ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι σύγονος ἡ βασικότερη ἀρχή, γιά τὴν ἐπιτέλεση τοῦ προορισμοῦ μας στὴ ζωὴ. Ἐπειτα, μᾶς συνειδητοποιεῖ τὴν ἀξία τῆς ὁμόνοιας καὶ μᾶς ἐπισημαίνει τά δλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀπειθαρχίας. Μᾶς ὑπογραμμίζει ἐπίσης κάθε τόσο τὴν τόλμη, τὴν καρτερία καὶ τὴν ἀγωνιστικότητα, διαιωνίζοντας ἔτοι ζηλευτά γνωρίσματα τῆς φυλῆς μας. Μᾶς σφυρηλατεῖ, τέλος, τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια, πού εἶναι ἀπό τίς ὑψηλότερες ἀνθρώπινες ἀρετές.

Μποροῦμε νά ποῦμε, λοιπόν, πώς ἡ «Κύρου Ἀνάβασις», εἰδικότερα στό τμῆμα πού περιγράφεται ἡ κάθοδος τῷ ν Μυρίων, κρίνεται κατάλληλη νά διαπλάσει τίς νέες γενιές, ἀποτελώντας ἄριστο μορφωτικό μέσο ὅχι μονάχα γιά τὰ Ἑλληνόποντα, ἀλλά καὶ γιά τοὺς νέους ὀλον τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Η ΑΝΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΚΛΕΩΠΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

- ← Κύρου άναβαση μεχτι
- ← Κλεόδος των Μυριών (χάραξη της πορείας δια μέσου της Αρμενίας συμφωνα με τους Lehmann - Haupt, Beck κ.ά.)

Χάρτης που δείχνει τήν πορεία τοῦ Κύρου ἀπό τις Σάρδεις ώς τά Κούναξα, καθώς καὶ τό δούμο πού ἀκολούθησαν οἱ Μύριοι στήν ἐπιστροφή τους.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

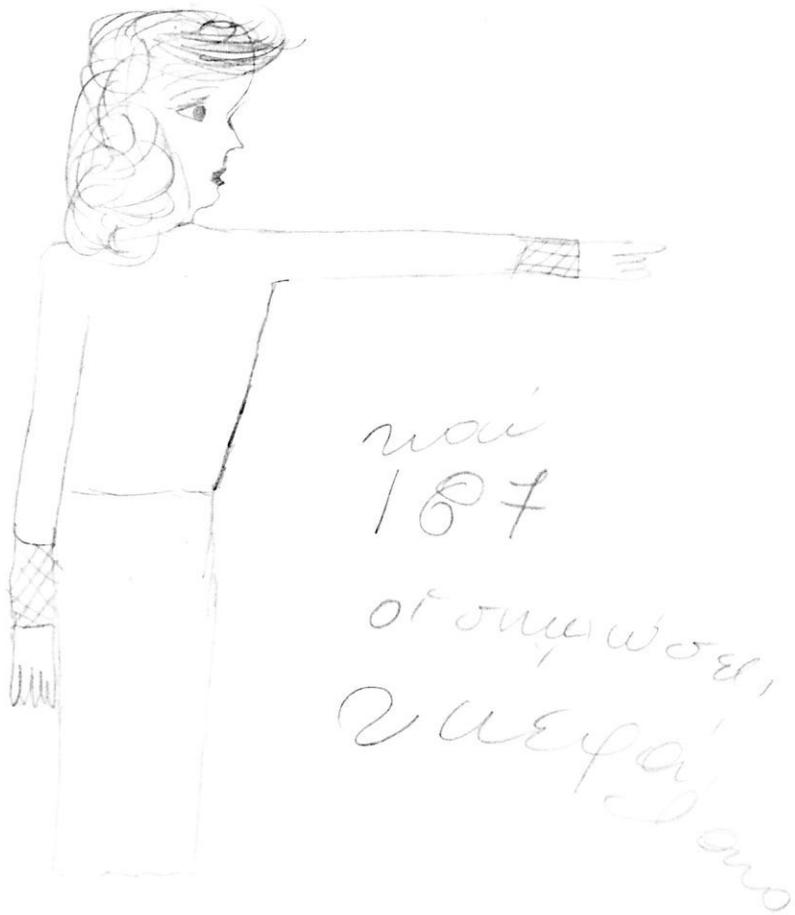
ΠΕΡΙΛΗΨΗ της τέταρτης περίοδης

Ο Άρταξέρξης, γιός του δασιλιά τῆς Περσίας Δαρείου τοῦ Β', διαδέχτηκε στό θρόνο τὸν πατέρα του πού πέθανε τὸ 405 π.Χ. Ο ἀδελφός του ὅμως Κύρος ἀρχίζει νά συγκεντρώνει στράτευμα κρυφά, μέ σκοπό νά πάρει αὐτός τή δασιλεία. Έκτός λοιπόν ἀπό τούς στρατιώτες τῆς σατραπείας του συναθροίζει καὶ Ἑλληνες μισθοφόρους, πού στό τέλος ἀνέρχονται σέ δεκατρεῖς χιλιάδες κι ἔχουν ἐπικεφαλῆς διάφορους στρατηγούς.

Τήν ἄνοιξη τοῦ 401 π.Χ. ὁ Κύρος μέ τά στρατεύματά του ἔκεινησε ἀπό τίς Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς πού ἔχουσιας, γιά νά πάρει τάχα νά τιμωρήσει τούς Πισίδες, γιατί ἐνοχλούσαν τή χώρα του. "Οταν ὅμως προσπέρασε τήν Πισιδία, οἱ Ἑλληνες ὑποψιάζονται τούς πρωγματικούς σκοπούς του καὶ ἀρνοῦνται νά τόν ἀκολουθήσουν. Ἐκείνος τότε μέ διάφορες προφάσεις τούς ἔπεισε νά συνεχίσουν τήν πορεία καὶ μονάχα ὅταν ἔφτασαν στόν Εὐφράτη ποταμό τούς ἀποκάλυψε τήν ἀλήθεια.

Προχωρούσαν πιά μέσα στή Βαθύλωνία, ὅταν ἀπό διάφορες παρατηρήσεις κατάλαβαν ὅτι ὁ δασιλιάς Ἀρταξέρξης, πού ἔγκαιρα εἶχε πληροφορηθεὶ ἀπό τόν Τισσαφέρονη τό σκοπό τῆς μεγάλης προετοιμασίας τοῦ ἀδελφοῦ του κι ἦταν κι ἔκείνος ἔτοιμος ἀπό καιρό, δρισκόταν κοντά μέ τά στρατεύματά του. Σέ λίγο ἔφτασε ἡ εἰδήση πώς πλησιάζει ὁ ἔχθρος κι οἱ στρατιώτες τοῦ Κύρου ὑστερό ἀπό ἔξαμηνη πορεία, τό φθινόπωρο τής ἴδιας χρονιᾶς πού ἔκεινησαν ἀπό τίς Σάρδεις, παρατάχτηκαν γιά μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἔπιασαν τή δεξιά πτέρυγα, οἱ δάρδαροι τοῦ Ἀριαίου τήν ἀριστερή κι ὁ Κύρος μέ τούς ἵππεις τό κέντρο. Ἀπό τούς ἀντίπαλους οἱ στρατιώτες τοῦ Τισσαφέρονη παρατάχτηκαν ἀπέναντι στούς Ἑλληνες, οἱ ἄλλοι Πέρσες ἀρχηγοί συνέχεια μ' ἔκεινους, ἐνώ ὁ δασιλιάς μέ τούς ἵππεις στή μέση. Στή σύγχρονη πού ἐπακολούθησε ὁ Ἑλληνικός στρατός ἔτρεψε σέ φυγή τούς ἀπέναντί του. Καὶ τό ἵππικό τοῦ Κύρου νίκησε, ὁ ἴδιος ὅμως

σκοτώθηκε. Τότε ό όχιταξέρενης ένωθηκε μέ τόν Τισσαφέρονη και στράφηκε κατά τών Έλλήνων. Οι τελευταῖοι κάνουν ἐπίθεση και τρέπουν σέ φυγή τά διαρραϊκά στρατεύματα, κοντά στό χωριό Κούναξα. "Υστερα, ἀγνοώντας ἀκόμα πώς ό Κύρος εἶχε σκοτωθεῖ, ξαναγύρισαν στίς σκηνές τους, πού στό μεταξύ τίς εἶχαν ἡειλατήσει οι δάρδαροι.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΡΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΑ ΥΠΑΚΟΥΣΟΥΝ
ΣΕ ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΡΑΔΩΣΟΥΝ ΤΑ ΟΠΛΑ

ΚΕΦ. 1

Ανακεφαλαίωση.

2-3

Oἱ Ἑλλῆτες 2 πληροφοροῦνται το θάνατο τοῦ Κύρου.

4-5

Πρόταση τοῦ Κλέαρχου.

[Μέ ποιό τρόπο συγκεντρώθηκε ἀπό τὸν Κύρο τὸ ἑλληνικὸ στράτευμα, ὅταν ἐτοίμαζε τὴν ἐκστρατεία ἐνάντια στὸν ἀδερφὸ τοῦ Ἀρταξέρξη, καὶ ὅσα ἔγιναν κατὰ τὴν πορεία καὶ πῶς ἔγινε ἡ μάχη καὶ πῶς ὁ Κύρος σκοτώθηκε καὶ πῶς πήγαν οἱ Ἑλλῆνες στὸ στρατόπεδο καὶ κοιμήθηκαν, μέ τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶναι πέρα για πέρα νικητές καὶ ὅτι ὁ Κύρος εἶναι ζωντανός, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ στὴν προηγούμενη διήγηση].

Μόλις ἔημέρωσε, μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καὶ ἀποδούσαν, πού ὁ Κύρος οὔτε ἔστειλε κανένα νά τούς πεῖ τί ἔπρεπε νά κάμουν, οὔτε πάρουσιάστηκε ὁ ἴδιος. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νά συμμαζέψουν τὰ πράγματά τους, νά πάρουν τά δύλια τους καὶ νά ἀρχίσουν νά προχωροῦν, ὡσπου νά συναντηθοῦν μέ τὸν Κύρο.

3 Ξεκινοῦσαν πιά, τὴ στιγμὴ πού ἔβγαινε ὁ ἥλιος, ὅταν ἦρθε ὁ Προκλῆς, ὁ διοικητὴς τῆς Τευθρανίας, πού καταγόταν ἀπό τὸ Δημάρατο τὸ Σπαρτιάτη, καὶ ὁ Γλοῦς, ὁ γιός τοῦ Ταμώ. Αὐτοὶ ἔφεραν τὴν εἰδησην πῶς ὁ Κύρος είχε σκοτωθεῖ κι ὁ Ἀριαῖος μαζί μέ τοὺς ἄλλους διαδάρους είχε πάει στὸ σταθμό, ἀπ’ ὅπου τὴν προηγούμενη μέρα είχαν ξεκινήσει. Αὐτός παραγγειλε νά τοὺς ποὺν πῶς ἐκείνη τὴν ἡμέρα θά τούς περιμένουν, ἄν πρόκειται νά πάνε, τὴν ἄλλη μέρα ὅμως είπε πῶς θά φύγει γιά τὴν Ιωνία, ἀπ’ ὅπου ἦρθε. “Οταν τ’ ἀκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καὶ τὰ ἔμαθαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλλῆνες, ἔνιωσαν μεγάλη στενοχώρια. Ο Κλέαρχος τότε είπε, αὐτά ἐδῶ: «Μακάρι νά ζοῦσε ὁ Κύρος. Ἀφοῦ δμως ἔχει πεθάνει, πέστε στὸν Ἀριαῖο πῶς ἐμεῖς ἔχουμε νικήσει τὸ βασιλιά καὶ κανένας πιά δέ μᾶς πολεμᾶ, ὅπως βλέπετε. Ἄν μάλιστα δέν ἐρχόσαστε σεῖς, ἐμεῖς θά κυνηγούσαμε τὸ βασιλιά καὶ τὸ στρατό του. Πάντως ὑποσχόμαστε στὸν Ἀριαῖο πῶς, ἄν ἔρθει ἐδῶ, θά τὸν ἐγκαταστήσουμε στὸ βασιλικό θρόνο. Γιατί ἡ ἔξουσία ἀνήκει σέ κείνους πού νικοῦν στὴ μάχη». Αὐτά είπε καὶ στέλ-

νει πίσω τους ἀγγελιοφόρους καὶ μαζί τους τὸ Χειρίσοφο τὸ Λα-
κεδαιμόνιο καὶ τὸ Μένωνα τὸ Θεσσαλό. Γιατί αὐτὸ τὸ ἥθελε καὶ
ὅ ἴδιος ὁ Μένων, μιά καὶ συνδεόταν μέ τὸν Ἀριαῖο μέ φιλία καὶ
φίλοξενία.

Ἐξείνοι ἔφυγαν, ἐνῷ ὁ Κλέαρχος περίμενε. Οἱ στρατιώτες
πάλι ἔξασφάλιζαν δῆπος δῆπος τὴν τροφή τους ἀπό τὰ ζῶα, σφά-
ζοντας δηλαδὴ τὰ βόδια καὶ τὰ γαϊδούρια. Γιά ξύλα χοησιμο-
ποιούσαν, προχωρώντας λίγο ἀπό τὸ μέρος πού εἶχαν παρατα-
χθεὶ καὶ ἔκαναν τὴ μάχη, τὰ δέλη, πού ἦταν πολλά, γιατί οἱ Ἑλλη-
νες ἀνάγκαζαν ἐκείνους πού ἀντομολούσαν ἀπό τὸ στρατό τοῦ
δασιλιᾶ νά τὰ δγάζουν ξέω ἀπό τίς φαρέτρες. Χοησιμοποιούσαν
ἀκόμα γιά ξύλα καὶ ἀσπίδες φτιαγμένες μέ κλωνάρια λυγαριάς,
καθώς καὶ τίς ξύλινες τίς αἰγυπτιακές. Άκιλλά ὑπῆρχαν ἐκεὶ πετα-
μένες καὶ ἀσπίδες ἀπό ξύλο ιτάς, καθώς καὶ ἀμάξια, καὶ μπο-
ρούσαν νά τὰ παίρνουν. "Ολα αὐτά χοησιμοποιώντας τα γιά ξύ-
λα, ἔθραζαν κρέατα κι ἔτρωγαν ἐκείνη τῇ μέρα.

Ήταν πιά ἡ ὥρα πού ἡ ἀγορά εἶναι γεμάτη ἀπό κόσμο, καὶ
ἔχονται ἀπό τὸ δασιλιᾶ καὶ τὸν Τισσαφέροντι ἀπεσταλμένοι. Με-
ρικοί ἦταν δάφναροι, ἔνας δμος ἀπ' αὐτούς, ὁ Φαλίνος, ἦταν
Ἑλλήνας, πού ἔτυχε νά εἶναι στήν ὑπηρεσία τοῦ Τισσαφέροντι καὶ
νά τόν ἔχουν οἱ Πέρσες σέ μεγάλη ὑπόληψη. Γιατί ἔκανε πώς
ἡξερε τάχα καλά τὴν τακτική τοῦ πολέμου καὶ τή χρήση τῶν
ὅπλων. Αὐτοί πλησίασαν, κάλεσαν τούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων
καὶ τούς εἶπαν ὅτι ὁ βασιλιάς, ἐπειδή συμβάινε νά εἶναι νικητής
καὶ νά ἔχει σκοτώσει τὸν Κύρο, στέλνει διαταγή στούς Ἑλληνες
νά παραδώσουν τά δπλα καὶ νά πάνε στή σκηνή του, μήπως μπο-
ρέσουν καὶ πετύχουν κάτι καλό. Αὐτά εἶπαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ
βασιλιᾶ. Οἱ Ἑλλήνες ἀγανάχτησαν πού τ' ἄκουσαν, ἐνῷ ὁ Κλέ-
αρχος ἀποκρίθηκε μονάχα τοῦτο, ὅτι δέν ταιριάζει νά παραδί-
νουν οἱ νικητές τά δπλα τους. Καί πρόσθεσε: «Ἐσεῖς, στρατηγοί,
δῶστε τὴν καλύτερη καὶ ἀξιοπρεπέστερη ἀπάντηση πού μπορεῖ-
τε· κι ἐγώ θά γυρίσω στή στιγμή». Γιατί κάποιος ἀπό τούς ὑπη-
ρέτες τὸν φώναξε γιά νά παρατηρήσει τά βγαλμένα σπλάχνα τῶν
σφαγμένων ζώων, ἐπειδή ἔτυχε νά θυσιάζει.

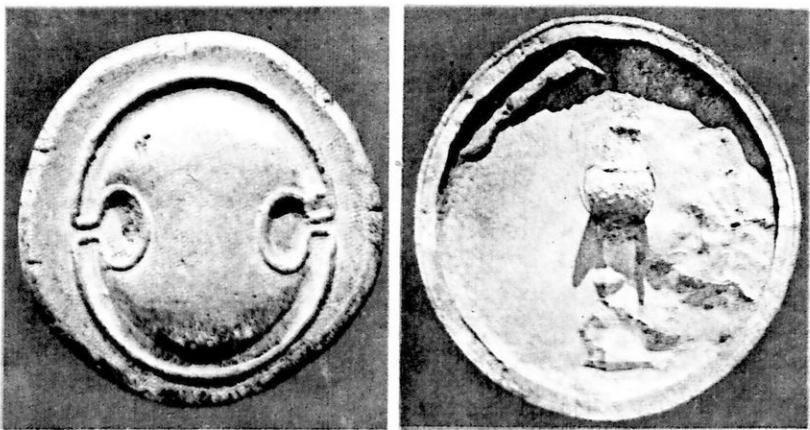
Τότε λοιπόν ἀποκρίθηκε ὁ Κλεάνωρ ἀπό τὴν Ἀρκαδία, πολὺ 10

6 Προμήθεια
φαγητοῦ,

7-8 Απεσταλμέ-
νοι τοῦ δασι-
λιᾶ φέρονταν
τίς διαταγές.

8

9-14
9 Απειπτήσας
διαμέρων
Ἑλλήνων.

ήλικιωμένος πιά, πώς πρώτα θά πεθάνουν κι υστερα θά παραδώσουν τά δπλα. Ό Πρόξενος ό Θηραίος είπε κατόπι: «Ἐγώ, Φαλίνε, ἔχω μιάν ἀπορία· γιά ποιό λόγο μᾶς ζητάει τά δπλα ό διαστιλίας· ἐπειδή τάχα είναι νικητής ἡ μήπως τά θέλει γιά δώρα πού θά δείχνουν τή φιλία μας. Γιατί, ἂν τά θέλει σά νικητής, ποιά ἡ ἀνάγκη νά τά ζητάει και δέν ἔρχεται νά τά πάρει; Ἀν πάλι θέλει νά μᾶς καταφέρει νά τού τά δώσουμε, ἂς μᾶς πεῖ τί θά ἔχουν νά κερδίσουν οί στρατιώτες, ἂν τού κάμουν αὐτήν τή χάρη;»

11 Ο Φαλίνος ἔδωσε τούτη τήν ἀπάντηση: «Ο διασιλάς νομίζει πώς είναι νικητής, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τόν Κύρο. Γιατί τώρα ποιός θά δρεθεί νά διεκδικήσει ἀπ' αὐτόν τήν ἔξουσία; Ἐχει ἀκόμα τή γνώμη πώς κι ἐσείς είστε δικοί του, ἀφοῦ σάς κρατάει στή μέση τῆς χώρας του και γύρω σας ὑπάρχουν ποτάμια ἀδιάβατα.

12 Ἐπειτα μπορεῖ νά φέρει ἀμέτρητους ἀνθρώπους νά σάς πολεμήσουν· τόσους, πού δέ θά μπορούσατε νά τούς σκοτώσετε κι ἂν σάς τούς ἔδινε». Υστερα ἀπ' αὐτόν μᾶλλησε ό Θεόπομπος ό Αθηναίος: «Τώρα, ὅπως διλέπεις, Φαλίνε, δέ μᾶς ἔμεινε κανένα ἄλλο ἀγαθό, παρά μονάχα τά δπλα και ἡ ἀνδρεία. Ἀν κρατάμε λοιπόν τά δπλα, νομίζουμε πώς μποροῦμε νά χρησιμοποιοῦμε και τήν παλικαριά μας· ἂν ὅμως τά παραδώσουμε, ὑπάρχει κίνδυνος νά χάσουμε και τή χώρη μας. Μή δάξεις λοιπόν στό μυαλό σου

Τέποι στρογγυλής άσπιδας.

Ποδηλωτς άσπιδα, πού τήν κρατει ὁ δοιθός τοῦ πολεμιστῆ.

πός θά σᾶς παραδώσουμε τά μόνα καλά πού ἔχομε· ἀντίθετα, μέ αὐτᾶς θά πολεμήσουμε νά πάρουμε καί τά δικά σας».

“Οταν τ’ ἀκουσεις αὐτά ὁ Φαλίνος, γέλασε καί εἶπε: «Ἐσύ, 13 νεαρέ μου, μοιάζεις μέ φιλόσοφο καί λές χαριτωμένα πράγματα. Νά ξέρεις ὅμως πώς είσαι ἄμναλος, ἂν ἔχεις τή γνώμη πώς ή παλικαριά σας θά φανεῖ ἀνώτερη ἀπό τή δύναμη τοῦ δασιλιά». Μερικοί ἄλλοι δεῖλιασαν κάπως καί, καθώς μοῦ εἶπαν, ἔλεγαν ὅτι δύοις ἤταν ἀφοσιωμένοι στὸν Κύρο, τό ἴδιο θά μποροῦσαν νά προσφέρουν ὑπηρεσίες καί στὸ δασιλιά, ἂν δεχόταν νά γίνει φίλος τους. Καί ὅτι, εἴτε ηθελε νά τούς χρησιμοποιήσει κάπου ἄλλον εἴτε γιά νά κάμουν ἐκστρατεία στήν Αἴγυπτο, θά τόν δοηθοῦσαν νά τήν ὑποτάξει.

Στό μεταξύ ἥρθε ὁ Κλέαρχος καί ρώτησε ἂν τοῦ εἶχαν δώσει 15-23 ἀπάντηση. Ὁ Φαλίνος τότε πήρε τό λόγο καί εἶπε: «Ἄπ’ αὐτούς, Κλέαρχε, ὁ καθένας λέει τά δικά του. Νά μᾶς πεῖς λοιπόν ἐσύ τή γνώμη σου». Κι ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Ἐγώ, Φαλίνε, σέ εἶδα μέ χαρά, ὅπως, νομίζω, καί ὅλοι οἱ ἄλλοι. Γιατί κι ἐσύ είσαι Ἐλληνας κι ἐμεῖς, δύσους διλέπεις ἐδῶ. Τώρα δοισκόμαστε σέ μιά κοίσιμη περίσταση καί γι’ αὐτό σοῦ ζητοῦμε τή συμβούλή σου, τί πρέπει νά κάμουμε γι’ αὐτά πού μᾶς λέξ. Συμβούλεψέ μας λοιπόν, γιά ὄνομα τῶν θεῶν, ἐκείνο πού σοῦ φαίνεται πώς είναι καλύτερο καί ὀφελιμότερο καί πού θά σέ τιμᾶ στίς μελλούμενες ἐποχές. Γιατί ποτέ δέ θά πάφουν νά λένε, πώς κάποτε ἔστειλε ὁ

15 Τελική ἀπάντηση τοῦ Κλέαρχον.

δασιλιάς τό Φαλίνο μέ διαταγή στούς Ἐλληνες νά παραδώσουν· τά ὅπλα τους κι ὅταν αὐτοί τοὺς ζήτησαν τή γνώμη του, τούς ἔδωσε τούτη δῶ τή συμβούλή. Καὶ ξέρεις, ὅτι ἀναγκαστικά θά 18 διαδοθοῦν στήν Ἐλλάδα οἱ συμβουλές πού θά μᾶς δώσεις». Ὁ Κλέαρχος μ' αὐτά προσπαθοῦσε νά τόν φέρει στή δική του γνώμη, γιατί ἥθελε κι ὁ ἴδιος ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ δασιλιά νά τούς συμβουλέψει νά μήν παραδώσουν τά ὅπλα, γιά νά έχουν περισ- 19 στέρεο θάρρος οἱ Ἐλληνες. Ὁ Φαλίνος ὅμως ξέφυγε μέ τρόπο καί, ἀναπάντεχα γιά τόν Κλέαρχο, εἶπε: «Ἀν στίς ἀπειρες ἐλπίδες ὑπάρχει γιά σᾶς μιά νά σωθεῖτε πολεμώντας τό δασιλιά, τότε σᾶς συμβούλεύω νά μήν παραδώσετε τά ὅπλα. Ἀν ὅμως δέν ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα σωτηρίας χωρίς τή θέληση τοῦ δασιλιά, τότε σᾶς συμβούλεύω νά προσπαθήσετε νά γίτωσετε μέ ὅποιο 20 τρόπο μπορέσετε». Ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε σ' αὐτά: «Αὐτά λέξ εσύ. Πές του ὅμως ἀπό μᾶς πώς έχουμε τή γνώμη, ὅτι ἂν είναι ἀνάγκη νά είμαστε φύλοι μέ τό δασιλιά, θά είμαστε πιό ἀξιόλογοι φύλοι ἂν έχουμε ὅπλα παρά ἂν τά παραδώσουμε σέ ἄλλον. Ἀν πάλι χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε, καλύτερα θά πολεμούμε έχοντας 21 τά ὅπλα παρά ἂν τά παραδώσουμε σέ ἄλλον». Καί ὁ Φαλίνος εἶπε: «Αὐτά, δέδαια, θά τοῦ τά ἀναζοινώσουμε. Ἄλλά ὁ δασιλιάς ἔδωσε διαταγή νά σᾶς ποῦμε καί τούτα δῶ· ὅτι δηλαδή ἂν ἔσεις ἔχακολουθήσετε νά μένετε σ' αὐτό τό μέρος, θά έχετε εἰρήνη, ἂν ὅμως προχωρήσετε ἡ διπισθοχωρήσετε, θά έχετε πόλεμο. Πέστε μου λοιπόν καί γι' αὐτό τί θά γίνει· θά μείνετε, διότε ὑπάρχει εἰρήνη, η νά τοῦ ἀναζοινώσω ὅτι προτιμάτε πόλεμο;». 22 Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: «Ἀνάφερέ του, λοιπόν, καί γι' αὐτό τό ζήτημα, ὅτι κι ἐμείς έχουμε τήν ἴδια γνώμη μέ τό δασιλιά». «Τί σημαίνει αὐτό;» ωτήσε ο Φαλίνος. Κι ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε: «Ἀν μείνουμε ἐδῶ, ὑπάρχει εἰρήνη, ἂν πάλι προχωρήσουμε ἡ διπισθοχωρήσουμε, πόλεμος». Έκείνος ξαναρώτησε: «Εἰρήνη ἡ πόλεμο νά τοῦ ἀναζοινώσω;». Κι ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε τά 23 ἴδια: «Εἰρήνη ἂν μείνουμε, καί πόλεμο ἂν προχωρήσουμε ἡ διπισθοχωρήσουμε». Δέν έφανέρωσε, ὅμως, καθαρά τί ἐπρόκειτο νά κάμει.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΑΙΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΝ
ΚΑΙ ΑΡΧΙΖΟΥΝ ΝΑ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ

Ο Φαλίνος λοιπόν ἔψυγε, ὅπως οἱ ἐκεῖνοι πού ἦταν μαζί του. 1 Σέ λίγο γρύσαν ἀπό τὸν Ἀριαῖο ὁ Προκλῆς καὶ ὁ Χειρίσιοφος, ἐνῷ ὁ Μένων ἔμεινε κεῖ ζοντά του. Αὐτοὶ ἔλεγαν πώς τοὺς εἶπε ὁ Ἀριαῖος, ὅτι ὑπῆρχαν ποιλοί Πέρσες καὶ ὑτεροὶ του, πού δέν ἦταν δυνατό νά ἀνεχτοῦν νά γίνει αὐτός βασιλιάς. «Ἄν διμος θέλετε νά φύγετε μαζί του, σᾶς προτρέπει νά πάτε, δσο ἀκόμα είναι νύχτα, διαφορετικά, λέγει πώς θά ἀναχωρήσει αὔριο τό πρωί». Ο Κλέαρχος ἀποκριθῆκε: «Ἐτοι πρέπει νά γίνει, ἂν πάμε, ὅπως λέτε· διαφορετικά, κάνετε ἐκεῖνο πού νομίζετε πώς σᾶς συμφέρει περισσότερο». Τί σκόπευε νά κάμει διμος, δέν εἶπε οὕτε σ' αὐτούς. «Υστερό ἀπ' αὐτά, δταν πιά διασήλευε ὁ Ἡλιος, κάλεσε 3 τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς εἶπε τέτοια περίπον: «Φῦλοι μου, οἱ θυσίες πού ἔκαμα, γιά νά δῶ ἂν πρέπει νά βαδίσουμε ἐνάντια στό βασιλιά, δέν ἦταν εύνοϊκές. Καὶ ἦταν φυσικό νά μήν πάνε καλά. Γιατί, ὅπως πληροφοροῦμαι τώρα, ἀνάμεσα σέ μας καὶ στό βασιλιά δρίσκεται ὁ Τίγρης ποταμός, πού είναι πλωτός, ἄλλα δέν μποροῦμε νά τόν περάσουμε χωρίς καράδια. Καὶ καράδια ἔμεις δέν ἔχομε. Μά δέν είναι δυνατό καὶ νά μείνουμε ἐδῶ, γιατί δέν μποροῦμε νά δρίσκουμε τρόφιμα. Οἱ θυσίες διμος φάνηκαν πολύ καλές, σχετικά μέ τόν πηγεμό μας στοὺς φύλους τοῦ Κύρου. Είναι λοιπόν ἀνάγκη νά ἐνεργήσετε μέ τοῦτο 4 τόν τρόπο: νά φύγετε ἀπό δῶ καὶ νά πάτε νά δειπνήσετε μέ ὅ, τι ἔχει ὁ καθένας. «Υστερα, μόλις ἀκούσετε τὴ σάλπιγγα νά σημαίνει ἀνάπτανση, νά συμμαζέψετε τά πράγματά σας. «Οταν τήν ἀκούσετε δεύτερη φορά, νά φορτώσετε τά πράγματα πάνω στά ὑποζύγια. Κι ὅταν τήν ἀκούσετε γιά τρίτη φορά, τότε νά ἀκολουθήσετε ἐκείνον πού θά πηγαίνει μπροστά καὶ νά ἔχετε τά ὑποζύγια πρός τό μέρος τοῦ ποταμοῦ, ἐνῷ τοὺς ὀπλισμένους στρατιώτες πρός τά ἔξω. Μόλις τ' ἀκουσαν οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί ἔψυγαν καὶ ἔκαναν ὅπως τούς εἶπε. «Ἀπό κεῖ καὶ πέρα ἐκείνος διοικοῦσε καὶ οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές του. «Οχι πώς τόν είχαν ἐκλέξει ἀρχηγό, ἄλλα ἔδλεπαν ὅτι μονάχα αὐτός ἦταν μυαλωμένος, ὅπως ταιριάζει νά είναι ὁ ἀρχηγός, ἐνῷ οἱ ἄλλοι δέν είχαν πείρατον.

ΚΕΦ. 2

1-7

Ἀπάντηση
τοῦ Ἀριαίου
Λόγος
τοῦ Κλέαρ-
χου. Αὐτού-
ληση Θρασών

- 6 (Σύνολο τῆς πορείας, πού ἔκαμπαν ἀπό τήν Ἔφεσο τῆς Ἰωνίας ὥς τό μέρος πού ἔγινε ἡ μάχη, σέ ἀριθμούς, εἶναι: ἐνενήντα τρεῖς σταθμοί, δηλαδή πεντακόσιοι τριάντα πέντε παραστάγγες ἡ δεκαέξι χιλιάδες πενήντα στάδια. Ἀπό τό μέρος πού ἔγινε ἡ μάχη ὡς τῇ Βασιλώντα, ἔλεγαν πώς εἶναι τριακόσια ἔξηντα στάδια).
- 7 Ἀπό κεῖ, ὅταν ἐσκοτείνιασε, αὐτομόλησε πρός τό δασιλιά ὁ Μιλτοκύθης, πού καταγόταν ἀπό τή Θράκη, μέ τούς σαράντα ἵππεῖς τούς καὶ μέ τριακόσιους περίπου Θράκες πεζούς.

8-12

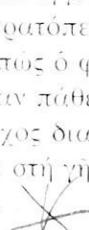
Σημαντικά Ἑλλήνων-Αριαίον. Συνεννοήσεις γιά τήν πορεία.

- 8 Ὁ Κλέαρχος, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες πού εἶχε δώσει, ὁδηγοῦσε τούς ἄλλους κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν. Καί κατά τά μεσάνυχτα ἔφτασαν στόν πρώτο σταθμό, κοντά στόν Ἀριαίο καὶ στό στρατό του. Οἱ στρατιώτες ἀκούμπησαν τά ὅπλα στή γῆ χωρίς νά χαλάσουν τίς γραμμές, ἐνώ οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί τῶν Ἑλλήνων συγκεντρώθηκαν στή σκηνή τοῦ Ἀριαίου. Ἐκεῖ δοκίστηκαν καὶ οἱ Ἑλλήνες καὶ ὁ Ἀριαίος καὶ οἱ πιό ἐπίσημοι ἀπό τούς δικούς του, πώς δέ θά προδώσει ὁ ἔνας τόν ἄλλο καὶ θά είναι σύμμαχοι. Οἱ δάρδαροι μάλιστα δοκίστηκαν πώς θά τούς ὁδηγήσουν χωρίς πονηριές. Τούς δοκούς αὐτούς τούς συνόδεψαν μέ τή σφαγή ἐνός ταύρου, ἐνός ἀγριόχοιρου καὶ ἐνός κριαριού πάνω σέ μάν ἀσπίδα, ὅπου οἱ Ἑλλήνες ἔβαφαν ἔνα ξίφος καὶ οἱ δάρδαροι μάλιστα δοκίστηκαν πώς ἔχεις γιά τό δρόμο. Θά φέγουμε ἀπό κείνον πού ἦρθαμε, ἢ νομίζεις πώς ἔχεις δρεῖ μέ τό μιαλό σου κανέναν ἄλλο δρόμο καὶ ὑπέρο:
- 9 Ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Ἄν γυρίσουμε ἀπό τό δρόμο πού ἦρθαμε, θά πεθάνουμε δύοι ἀπό τήν πείνα. Γιατί τώρα δέν ἔχουμε καθόλου τρόφιμα. Στούς δεκαεφτά τελευταίους σταθμούς πού δαδίσαμε, ὅταν ἐρχόμασταν ἐδῶ, δέ δοίσκαμε νά προημθευτοῦμε τίποτε ἀπό τή γύρα. Κι ἂν κάποιον ὑπῆρχε κάτι, τό ἔξαντλήσαμε σέ κείνη τήν πορεία. Γι' αὐτό τώρα σκέφτομαι νά πάμε ἀπό δρόμο πού εἶναι πιό μακρινός, ἀπό τόν
- 10 δρόμοιο δύμως δέ θά μᾶς λείψουν τά τρόφιμα. Ἄλλα πρέπει τούς πρώτους σταθμούς νά τούς κάνουμε, δύο μπορέσουμε, μακρότερους, γιά νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τό στρατευμα τοῦ δασιλιά, δύο γίνεται περισσότερο. Γιατί μάλιστα νά δρεθοῦμε ἀπομα-

κωνσιμένοι δυό τρεῖς μέρες δρόμο, δέ θά καταφέρει πιά ὁ βασιλιάς νά μᾶς φτάσει. Και τοῦτο, ἐπειδὴ μέ λίγο στρατό δέ θά πάρει τό θάρρος νά μᾶς κυνηγήσει. Ἀν, πάλι, ἔχει μαζί του πολύ στρατό, δέ θά μπορεῖ νά δαδίξει γρήγορα. Τοσος μάλιστα νά τούς λείψουν και τά τρόφιμα. Έγώ, πάντως, εἰπε, ἔχω αὐτήν τή γνώμην.

Σέ τίποτε ἄλλο δέν μποροῦσε νά τούς ωφελήσει αὐτό τό 13 στρατηγικό τέχνασμα, παρά στό νά ξεφύγουν και νά γλιτώσουν. Ή τύχη δμως φάνηκε και λύτερος στρατηγός. "Οταν δηλαδή ξημέρωσε, προχωροῦσαν ἔχοντας πρός τά δεξιά τόν ἥλιο, και λογαριάζοντας πώς στό ἡλιοβασίλεμα θά φτάσουν σέ κάτι χωριά τῆς Βαβυλωνίας. Σ' αὐτό πρωματικά δέν ἔπεσαν ἔξω. Θά ἦταν 14 ἀκόμη ἀπόγευμα, ὅταν τούς φάνηκε πώς εἶδαν ἐχθρικό ίππικό. Τότε ὅσοι ἀπό τούς Ἑλληνες ἔτυχε νά δοίσονται ἔξω ἀπό τίς γραμμές τους, ἔτρεχαν νά συνταχτούν. Καί ὁ Ἀριαῖος (πού προχωροῦσε ἀνέδασμένος σ' ἓνα ἀμάξι, γιατί ἦταν τραυματισμένος,) κατέβηκε και φόρεσε τό θώρακα, καθώς κι ἐκεῖνοι πού ἦταν γύρω του. Τήν ώρα πού ὅπλιζονταν, γύρισαν οἱ ἀνιχνευτές πού 15 εἶχαν στεῖλει μπροστά κι εἴπαν πώς δέν ἦταν ίππικό, παρά ὑπόντα πού ἔδοσκαν. Τότε κατάλαβαν ὅλοι πώς ὁ βασιλιάς εἶχε στρατοπεδέψει κάπου κοντά. Μάλιστα φαινόταν και καπνός σέ μερικά κοντινά χωριά. Ο Κλέαρχος δέν ὀδηγοῦσε τό στράτευμά 16 του πρός τούς ἐχθρούς, γιατί ἤξερε πώς οἱ στρατιώτες ἦταν κουφασμένοι και νηστικοί· και ἦταν πιά ἀργά. Ωστόσο δέν ἄλλαξε πορεία, προσέχοντας μήπως νομίσουν ὅτι φεύγει. Αντίθετα, τράβηξε ἵσια και μέ τό ἡλιογερμα ἔφτασε μέ τίς προφυλακές στά πιό κοντινά χωριά κι ἔστησαν τίς σκηνές. Από τά χωριά αὐτά εἶχε ἀρπάξει τά πάντα ὁ βασιλικός στρατός, ἀκόμα και τά ξύλα τῶν σπιτιών. Οι πρῶτοι στρατιώτες, λοιπόν, στρατοπέδεψαν κά- 17 πως κατάλ. Οἱ ἄλλοι δμως, πού ἔχονταν στά σκοτεινή, στρατοπέδευναν ὅπως ὅπως κι ἔβγαζαν δυνατές φωνές, καλώντας ὁ ἔνας τόν ἄλλο, ἔτσι πού νά τούς ἀκούν και οἱ ἐχθροί. Γι' αὐτό ὅσοι ἀπό τούς ἐχθρούς δοίσονταν πάρα πολύ κοντά τους, ἔφυγαν ἀπό τίς σκηνές. Αὐτό φάνηκε τήν ἄλλη μέρα, πού δέν παρουσιάστηκε πιά οὔτε ὑποζύγιο οὔτε στρατόπεδο οὔτε καπνός σέ κα-

13-21
Φόδος στό
ελληνικό
στράτευμα

νένα κοντινό μέρος. Άπο τὸν ἐρχομό τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ φο-
δήθηκε, ὅπερ φαίνεται, καὶ ὁ δασιλιάς. Αὐτὸς ἔγινε φανερὸς ἀπό
19 ζεῖνα πού ἔκανε τὴν ἄλλη μέρα. Καθώς προχωροῦσε ὅμως ἐξενῆ
ἡ νύχτα, πιάνει φόδος καὶ τοὺς Ἕλληνες· καὶ ἀσυγχώταν θόρυβος
20 καὶ γένος, ὅπερ εἶναι φυσικό νά γίνεται, ὅταν πιάσει τοὺς ἀν-
θρώπους τρομάρα. Τότε ὁ Κλέαρχος ἔδωσε διαταρή στὸν πιό
καὶ ἀκήρυκτα τῆς ἐποχῆς, πού ἔτεχε νά τὸν ἔχει στὴν ἐπηρεοία
του, στὸν Τολμίδη ἀπό τὴν Ἡλίδα, πρῶτα νά κάμει νά σφασουν
καὶ ὑστερά νά διαλαΐησει τὴ διακήρυξη τῶν στρατηγῶν, πώς θὰ
πάρει γι' ἀνταμιοῦθη ἓνα τάλαντο, ὅποιος καταρρέει ἐξείνον πού
ἀφησε ἐλεύθερο τὸ γαϊδούρι μέσα στὸ στρατόπεδο. "Οταν αὐτὰ
διαλαΐηθηκαν, κατάλαβαν οἱ στρατιώτες πώς ὁ φόδος τους ἦταν
ἀστήριχτος καὶ οἱ στρατηγοὶ τους δέν είχαν πάθει κανένα κακό.
Τέλος, μὲ τὰ ξημερώματα, ἔδωσε ὁ Κλέαρχος διαταρή νά συντα-
χτοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ νά στήσουν τὰ ὅπλα στὴ γῆ, ἀκριβῶς ὅπως
ἦταν τὴν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν γιὰ μάχη.

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΗΕΡΣΩΝ ΠΙΑ ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΝΘΡΟΠΙΡΑΞΙΩΝ

ΚΕΦ. 3

1-7

Ἐξείνο πού ἔγραψα, πώς δηλαδή φοδήθηκε ὁ δασιλιάς ἀπό
τὸν ἐρχομό τῶν Ἕλλήνων, ἔγινε φανερὸς ἀπό τοῦτο δω: Τὴν
προηγούμενη μέρα ἔστειλε ἀνθρώποις του καὶ ζητοῦσε νά τοῦ

[Επάνω: Ξίφος μέ μιά κόψη, κλασικῆς ἐποχῆς. (Αθήνα, Ἐθνικό Αρχαιο-
λογικό Μουσείο).]

Στὴ σελίδα δεξιά: δυό λαθές ξίφους· ἡ πρώτη παριστάνει κεφάλι λέαινας
καὶ ἡ δεύτερη ἀετοῦ. (Γιάννενα, Αρχαιολογικό Μουσείο).

παραδώσουν οἱ Ἔλληνες τά ὅπλα, ἐνῷ τότε, μόλις ἔδγανε ὁ ἥλιος, ἕστειλε κήρυκες γιά νά ζητήσει ἀνακοχῇ.

Τούτοι πλησίασαν τίς προφύλακές καὶ ζήτησαν τούς ἀρχηγούς. Ὅταν τό ἀνακοίνωσαν οἱ στρατιώτες πού φύλαγαν μπροστά, ὁ Κλέαρχος, πού ἔτυχε τήν ὡρα κείνη νά ἐπιθεωρεῖ τήν παράταξην, τούς είπε νά παραγγείλουν στούς κήρυκες νά περιμένουν, ὥσπου νά εὐκαιροήσει. Τέλος ἐτακτοποίησε τό στράτευμα ἔτσι, ὥστε νά είναι δύορφα παραταγμένο καὶ νά φαίνεται ἀπό παντοῦ μιά πυκνή *[φάλαγγα]* καὶ νά μη φαίνεται κανείς ἀπ' αὐτούς πού ἦταν χωρίς ὅπλα. Τότε φώναξε τούς ἀργελιοφόρους, προχώρησε κι ὁ ἴδιος ἔχοντας μαζί ἐκείνους ἀπό τούς στρατιώτες του πού είχαν, τόν πιό καλό ὄπλισμό κι ἦταν πάρα πολύ δυορφοί, καὶ παράγειλε στούς ἄλλους στρατηγούς νά κάνουν τά ἴδια. Ὅταν πῆγε κοντά στούς ἀργελιοφόρους, τούς οώτησε τί ἥθελαν. Ἐκείνοι είπαν πώς είχαν ἔρθει γιά ἀνακοχῇ καὶ πώς ἦταν ἀνθρωποί πού θά ἔχουν τήν ἀρμοδιότητα καὶ τίς παραγγελίες τοῦ βασιλιά νά ἀνακοινώσουν στούς Ἔλληνες καὶ τήν ἀπάντηση τῶν Ἔλλήνων στό βασιλιά. Ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Πέστε του, ιοιπόν, διτί πρῶτα πρέπει νά γίνει μάχη. Γιατί δέν ὑπάρχει φωρ-

Συζήτηση με
τούς ἀπε-
2 σταλμένους
τοῦ βασιλιά.

τό, δύτε θά μπορέσει κανείς νά μιλήσει στούς "Ελληνες γιά άνακυρή, ἂν πρώτα δέν τους δώσει νά φάνε". "Οταν τ' ἀκουσαν αὐτά οἱ ἀγγελιοφόροι, ἔφυγαν καθάλα στ' ἄλογα, καὶ γύρισαν στή στιγμή. Ἀπ' αὐτό ἦταν φανερό πώς ὁ δασιλιάς δρισκόταν κάπου κοντά ἡ κανένας ἄλλος, πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἐντολή νά κάνει αὐτές τίς συνεννοήσεις. Εἶπαν λοιπόν πώς τά λόγια τους φαίνονταν λογικά στό δασιλιά καὶ πώς ἥρθαν μέ δόδηγούς, πού θά τους πᾶνε σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά πάρουν τρόφιμα, ἀρκεῖ νά γίνει συνθήκη. Ὁ Κλέαρχος τούς δωτήσε ἀν οι συνθήκες θά γίνονταν μονάχα μέ τους ἀνθρώπους πού ἔχονταν κι ἔφευγαν ἡ καὶ μέ τους ύπόλοιπους. Κι ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν: «Μέ ὅλους, ὥσπου νά ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπόφαση σας στό δασιλιά».

8-9
Ἀπόφαση τῶν
Ἐλλήνων.

8 "Οταν τά εἶπαν αὐτά, ὁ Κλέαρχος τούς πῆγε σ' ἄλλη θέση, ἐνῷ αὐτός ἔκαμε σύσκεψη μέ τους στρατηγούς. Ἀμέσως ἀποφάσισαν νά κάμουν τίς συνθήκες καὶ νά πάνε ἡσυχα στό μέρος πού ὑπῆρχαν τά τρόφιμα καὶ νά τά πάρουν. Ὁ Κλέαρχος ὅμως εἶπε: «Καὶ ἐγώ, δέδαια, ἔχω αὐτήν τή γνώμη, ἄλλά δέν πρόκειται νά τους τήν ἀνακοινώσω ἀμέσως. Θά ἀργοπορήσω, ὥσπου νά κάμω τους ἀπεσταλμένους νά φοδηθοῦν μήπως ἀποφασίσουμε νά μήν κάμουμε συνθήκες. Μά νομίζω, πρόσθεσε, πώς ὁ ἴδιος φόρος θά πιάσει καὶ τους δικούς μας στρατιώτες». "Οταν, τέλος, τοῦ φάνηκε πώς ἥρθε ἡ κατάλληλη στιγμή, τους ἀνακοίνωσε πώς δεχόταν τήν ἀνακυρή, καὶ τούς εἶπε νά τους ὀδηγήσουν γρήγορα στόν τόπο πού δρίσκονταν τά τρόφιμα. Οἱ ἀπεσταλμένοι λοιπόν πήγαιναν μπροστά, ἐνῷ ὁ Κλέαρχος προχωροῦσε μέ παραταγμένο τό στρατό, παρ' ὅλο πού εἶχε κάμει τίς συνθήκες. Ὁ ἴδιος μάλιστα διοικούσε τήν διπισθοφυλακή. Στό δρόμο συναντούσαν χαντάκια καὶ αὐλάκια γεμάτα νερό, πού δέν μποροῦσαν νά τά περνοῦν χωρίς γεφύρια. Γι' αὐτό ἔκαναν περάματα ἀπό χουρμαδιες πού εἶτε τίς ἔδρισκαν ξεριζωμένες εἶτε τίς ἔκοδαν αὐτοί. Τότε μπροστοῦσε νά καταλάβει κανείς πόσο καλός ἀρχηγός ἦταν ὁ Κλέαρχος. Στό ἀριστερό του χέρι κρατούσε τό δόρυ καὶ στό δεξιό ἔνα μπαστούνι. Καὶ ὅποτε τοῦ φαινόταν πώς ὀκνεύει κανένας ἀπό κείνους πού εἶχαν ἀναλάβει αὐτήν τή δουλειά, διάλεγε δόπιον τοῦ ἄξιζε [καὶ τόν χτυποῦσε]. Καμιά φορά διηθοῦσε κι ὁ

ἴδιος, μπαίνοντας μέσα στή λάσπη. "Ετσι δὲ οἱ ἔνιωθαν ντροπή νά μή δοηθούν πρόθυμα στή δουλειά, μαζί του. Τό ἔργο αὐτό τό 12 εἶχαν ἀναλάβει ἐκεῖνοι πού ἦταν ὡς τριάντα χρονῶν. Μιά κι ἔβλεπαν διμος τὸν Κλέαρχο νά ἐργάζεται πρόθυμα, δοηθούσαν καὶ οἱ μεγάλοις. Πιό πολὺ ἀπ' δὲ οὓς διαζόταν ὁ Κλέαρχος, 13 ἐπειδὴ εἶχε τήν ὑποψία πώς δέν ἦταν πάντα ἔτσι γεμάτα μέ νερό τά χαντάκια. Γιατί δέν ἦταν ἡ ἐποχή πού ποτίζουν τούς ἀγρούς. S Υποψιαζόταν λοιπόν πώς ὁ δασιλιάς εἶχε ἀφήσει ἐλεύθερα τά νερά στὸν κάμπο, γιά νά παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες στούς Ἑλληνες ἀπό τήν ἀρχή τῆς πορείας. Προχωρώντας ἕφτα- 14 σαν σέ κάτι χωριά, ἀπ' ὅπου οἱ ὄδηγοι τούς δράσαν νά παίρνουν τά τρόφιμα. Υπῆρχε ἐκεὶ πολὺ σιτάρι καὶ κρασί ἀπό χουρμάδες, καὶ ἔδι, πού τό ἐδγαζαν ἀπό τούς ἰδιους δράζοντάς τους. Βού- 15 σκονταν ἀκόμα στίς ἀποθήκες χουρμάδες γιά τούς δούλους, σάν ἐκείνους πού μπορεῖ νά δεῖ κανείς στήν Ἑλλάδα. Ἐνῷ ἐκεῖνοι πού εἶχαν ἀποθηκευτεῖ γιά τ' ἀφεντικά ἦταν διαιλεγμένοι, ἔξοχοι στήν διμοφτιά καὶ στό μέγεθος· ἡ ὅψη τους ἦταν ὀλόδιδια μέ τό κεχριμπάρι. Μερικούς τέτοιους τούς ξέρωνταν καὶ τούς ἀποθή- 16 κενταν γιά νά τούς τρώνε ὑστερό ἀπό τό φαγητό. "Οταν τούς ἐτρωγε κανείς πίνοντας κρασί ἦταν νόστιμοι, προκαλούσαν διμως κεφαλόπονο. Τότε γιά πρώτη φορά ἔφαγαν οἱ στρατιώτες καὶ τήν ψίχα τῆς χουρμαδιᾶς, πού ἡ μορφή καὶ ἡ ἰδιαίτερη νοστιμάδα τῆς ἐπροξένησε σ' δὲ οὓς τό θαυμασμό. Κι αὐτή διμως προκαλούσε πολὺ κεφαλόπονο. Ἡ χουρμαδιά, δταν τῆς ἐδγαζαν τήν ψίχα, ξε-
ραινόταν δλόκληρη.

6 Σ' αὐτό τό μέρος ἔμειναν τρεῖς μέρες. Καὶ ἦρθε σταλμένος 17 ἀπό τό δασιλιά (Τισσαφέροντης) κι ὁ ἀδερφός τῆς γυναίκας τοῦ δασιλιά καὶ τρεῖς ἄλλοι Πέρσες, πού τούς ἀκολουθούσαν πολλοί δούλοι. "Οταν τούς συνάντησαν οἱ στρατιηγοί τῶν Ἑλλήνων, πρῶτος ὁ Τισσαφέροντης μίλησε καὶ, μέ κάποιο διερμηνέα, εἰπε αὐτά περίπου: «Ἐγώ, Ἑλληνες, κατοικώ κοντά στήν πατρίδα 18 σας· τώρα είδα πώς ἔχετε πέσει σέ πολλές καὶ φορέδες δυσκολίες καὶ γι' αὐτό σκέφτηκα μήπως μπορούσα νά παρακαλέσω τό δα- σιλιά νά μοῦ ἐπιτρέψει νά σας πάω πίσω στήν Ἑλλάδα ἀδια- φτους. Γιατί νομίζω πώς σέ τέτοια περίπτωση δέ θά ἔδρισκα

17-24
Ο Τισσαφέροντης προσερχεται νά δοηθήσει τούς Ελληνες.

ἀγνοιμοσύνη οὔτε ἀπό σᾶς οὔτε ἀπό τὴν Ἑλλάδα διόκιηρη.

19 Αὐτά σκέφτηκα καὶ παρακάλεσα τὸ δασιλιά, λέγοντάς του πώς ἡταν σωστό νά μοὺ κάμει τῇ χάρῃ. Καί τοῦτο, γιατί πρώτος ἐγώ τὸν είχα εἰδοποίησε πώς ὁ Κύρος ἔκανε ἐκστρατεία ἐνάντιά του καί μαζί μὲ τὴν εἰδοποίηση πῆγα κι ὁ ἴδιος μὲ στρατό νά τὸν διοθήσω. Ἐπειτα, μονάχα ἐγώ δέν το ἔβαλα στά πόδια ἀπό δσους ἡταν παραταγμένοι ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες, ἀλλά πέρασα μέ τό ἵππικό μου ἀνάμεσά τους καὶ συναντήθηκα μέ τό δασιλιά στό στρατόπεδό σας, δπου ἐκεῖνος εἶχε πάει τότε πού σκότωσε τὸν Κύρο, κι ὑστερα μαζί μέ τούτους ἐδῷ πού εἶναι τώρα κοντά μου καὶ πού τοῦ εἶναι πάρα πολὺ πιστοί, κυνήγησε τοὺς δαρδάρους τοῦ Κύρου. Σχετικά λοιπόν μέ αὐτά, ὁ δασιλιάς μοὴ ὑποσχέθηκε πώς θά σκεφτεῖ. Μέ πρόσταξε ὅμως νά ἔρθω καὶ νά σᾶς φωτήσω ποιά ἡταν ἡ αἰτία πού κινήσατε νά τὸν πολεμήσετε. Σᾶς συμβούλεψόν νά ἀπαντήσετε φρόνιμα, γιά νά τά καταφέρω κι ἐγώ εὐχολότερα, ἀν μπορέσω δέδαια νά πετύχω ἀπό κείνον κάτι καλό γιά σᾶς».

21 Οἱ Ἕλληνες ἀποσύρθηκαν καὶ τά συζητοῦσαν αὐτά. «Υστερα ἔδωσαν ἀπόκοιτη, πού ὁ Κλέαρχος τὴν εἰπε γιά λογαριασμό τους: «Ἐμεῖς οὔτε συγχεντρωθήκαμε μέ σκοπό νά πολεμήσουμε τὸ δασιλιά, οὔτε διαίζαμε ἐνάντιά του. Ὁ Κύρος ὅμως ἔδρισκε πολλές ἀφομέζ, δπως ἔρεις κι ὁ ἴδιος καλά, ὥστε κι ἐσάς νά 22 προλάβει ἀπροετοίμαστους κι ἐμας νά ὀδηγήσει ἐδῷ πέρα. Ὄταν τὸν είδαμε νά δρίσκεται πιά σέ δύσκολη θέση, ντραπήκαμε καὶ θεόύς καὶ ἀνθρώπους νά τὸν προδώσουμε, ἐνῷ πρωτύτερα δεχό- 23 μασταν τίς εὑεργεσίες του. Ἀπό τότε ὅμως πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος οὔτε προσπαθοῦμε νά πάρουμε τῇ δασιλικῇ ἔξουσίᾳ, οὔτε ὑπάρχει αἰτία νά θέλουμε νά κακοποιοῦμε τῇ χώρᾳ τοῦ δασιλιά, οὔτε θά θέλαμε νά σκοτώσουμε τὸν ἴδιο. Θά ἐπιθυμούσαμε μονάχα νά πάμε στήν πατρίδα μας, ἀν κανένας δέ μᾶς ἐνοχλοῦσε. Πάντως ἐκεῖνον πού θά ἐπιχειρήσει νά μᾶς διλάψει, θά προσπαθήσουμε μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν νά τὸν ἀποχρούσουμε. Ἀν πάλι κάποιος πρωτοκάμει ἀρχή νά μᾶς εὐεργετεῖ, δσο μπορέσουμε δέ θά φανοῦμε κατώτεροι του στήν εὐεργεσία».

24 Αὐτά είπε ὁ Κλέαρχος. «Όταν τ' ἄκουνσε ὁ Τισσαφέρνης, ἀπό-

κοίθηκε: «Θά τά ἀνακοινώσω στό βασιλιά, καί σέ σᾶς ὑστερα θά πώ τήν ἀπάντησή του. "Ωσπου νά γυρίσω, δύμως, ἂς ἔξακολουθήσουν οἱ συνθῆκες νά ισχύουν. "Οσο γιά τρόφιμα, θά σᾶς δίνονυμε ἐμεῖς».

Τήν ἄλλη μέρα δέν ἦρθε, καί γι' αὐτό οι "Ἐλληνες ἀνησύχησαν. Τήν τοίτη μέρα δύμως γύρισε καί τούς εἶπε πώς τά είχε καταφέρει νά τοῦ ἐπιτρέψει ὁ βασιλιάς νά σώσει τούς "Ἐλληνες. Καί τοῦτο, παρ' ὅλες τίς ἀντιρρήσεις πού είχαν πολλοί, πού νόμιζαν ὅτι δέν ἤταν σωστό νά ἀφήσει ἐλεύθερους ὁ βασιλιάς ἐκείνους πού ἦρθαν νά τόν πολεμήσουν. Στό τέλος πρόσθεσε: «Καί τώρα μπορεῖτε νά πάρετε ἐγγυήσεις ἀπό μᾶς, πώς θά σᾶς παραχωρήσουμε τή χώρα μας φιλική στό πέρασμά σας, καί πώς θά σᾶς ὀδηγήσουμε στήν Ἐλλάδα χωρίς πανουργία, παρέχοντάς σας καί τρόφιμα ν' ἀγοράζετε. "Αν σέ κάποιο μέρος δέν ὑπάρχει ἀγορά, τότε θά σᾶς ἐπιτρέπουμε νά παίρνετε τά τρόφιμα ἀπό τή χώρα. "Εσεῖς πάλι θά χρειαστεῖ νά μᾶς ὀρκιστεῖτε πώς θά προχωρεῖτε ἀνάμεσα στή χώρα μας σά νά είναι φιλική, χωρίς νά τή βλάφτετε, παίρνοντας φαγητά καί πιοτά, στήν περίπτωση πού δέ σᾶς δίνομε ν' ἀγοράσετε. "Αν δύμως σᾶς παρουσιάζουμε ἀγορά, θά ἔχετε τά τρόφιμα, ἀγοράζοντάς τα».

Αὐτά τά δέχτηκαν, καί δοκίστηκαν κι ἔδωσαν τά δεξιά τους χέρια ὁ Τισσαφέροντος καί ὁ ἀδερφός τῆς γυναίκας τοῦ βασιλιά στούς στρατηγούς καί στούς λοχαγούς τῶν Ἐλλήνων, κι ἔπιασαν τά δικά τους χέρια.

"Υστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Τισσαφέροντος εἶπε: «Τώρα πιά θά πάω στό βασιλιά. Καί ὅταν κατορθώσω νά πετύχω ἐκεῖνα πού ἔχω ἀνάγκη, θά ἐτοιμαστώ καί θά ἔρθω, γιά νά σᾶς ὀδηγήσω πίσω στήν Ἐλλάδα καί γιά νά πάω κι ἐγώ στήν περιφέρεια πού διοικῶ».

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΧΩΡΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟΝ ΤΙΓΡΗΤΑ. ΒΑΔΙΖΟΥΝ ΥΣΤΕΡΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΒΟΡΙΝΑ, ΜΗΝ ΕΧΟΝΤΑΣ ΕΜΠΗΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΣΕΣ

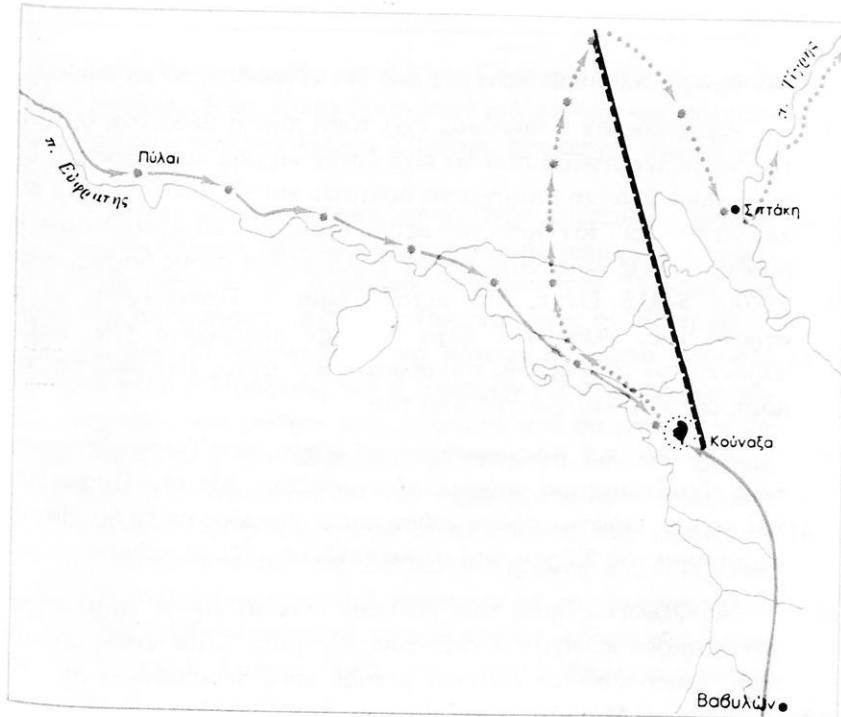
"Υστερ' ἀπ' αὐτά οι "Ἐλληνες κι ὁ Ἀριαίος, στρατοπεδευμένοι πλάι πλάι, περίμεναν τόν Τισσαφέροντη περισσότερο ἀπό είκοσι

25-29 Σνυμωνία
τοῦ Τισσαφέροντος
καὶ τοῦ
Κλέαρχον.

ΚΕΦ. 4
1-7

Ἐλλειψη
ἐμπιστοσύνης
στόν Ἀριαῖο.

- μέρες. Στό διάστημα τοῦτο ἔχονται στόν Ἀριαῖο τ' ἀδέρφια του καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς του καὶ σέ κείνους πού τὸν ἀκελλουθούσαν πῆγαν μερικοί Πέρσες. Αὐτοί τούς ἔδιναν θάρρος κι ἔφερον σέ μερικούς διαβεβαιώσεις ἀπό τὸ δασιλιά, πώς δέ θά τούς κρατήσει κακία γιά τὴν ἐκστρατεία πού ἔκαμαν ἐνάντιά του μέ τὸν Κύρο, οὗτε γιά τίποτε ἄλλο ἀπ' ὅσα ἔγιναν πρωτύτερα. "Οσο γίνονται αὐτά, ἡταν φανερό πώς οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀριαίου πολὺ λίγο πρόσεχαν τούς Ἐλληνες. Γι' αὐτό καὶ πολλοί Ἐλληνες στρατιῶτες δέν τούς συμπαθούσαν, ἀλλά πήγαιναν στόν Κλέαρχο καὶ
- 2 στούς ἄλλους στρατηγούς καὶ τούς ἔλεγαν: «Τί περιμένομε ἐδῶ; Δέν ξέρομε πώς δὲ δασιλιάς θά προτιμούσε, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, νά μᾶς καταστρέψει, γιά νά φοδοῦνται καὶ οἱ ἄλλοι Ἐλληνες νά κάνουν ἐκστρατεία ἐνάντια στό μεγάλο δασιλιά; Καὶ τώρα ἔξαπατώντας μας, μᾶς καταφέρνει νά μένουμε ἐδῶ, ἐπειδή δὲ δικός του στρατός εἶναι σκορπισμένος. "Οταν ὅμως ἔνασυγ-
- 3 κεντρωθεῖ, τότε όπωσδήποτε θά μᾶς ἐπιτεθεῖ. "Ισως τώρα σέ κάποιο μέρος φτιάνει χαντάκι ἡ τείχος, γιά νά εἶναι ἀδύνατη ἡ πορεία μας. Γιατί ποτέ δέ θά μᾶς ἀφήσει θεληματικά νά πάμε στήν Ἐλλάδα καὶ ἐκεῖ νά κάμουμε γνωστό πώς ἐμεῖς, δύτας τόσο λίγοι, νικήσαμε τό δασιλιά δίπλα στό παλάτι του κι ὕστερα τόν περι-
- 4 παίξαμε καὶ φύγαμε». Ο Κλέαρχος ἀποκρίθηκε σέ κείνους πού τά ἔλεγαν: «Ἐγώ τά ἔχω ὑπόψη μου ὅλα αὐτά. Σκέφτομαι ὅμως πώς, ἂν φύγουμε τώρα, θά φανοῦμε ὅτι φεύγομε μέ σκοπό νά κάμουμε πόλεμο καὶ ὅτι ἐνεργοῦμε ἀντίθετα πρός τίς συνθήκες. "Ἐπειτα κανένας δέν πρόκειται νά μᾶς ἔχει ἔτοιμη ἀγορά νά ψωνίζουμε, οὗτε θά μᾶς δείχνει μέρη ἀπ' ὅπου νά προμηθεύμαστε τά τρόφιμα. Ἀκόμα δέ θά ὑπάρχει κανένας ὁδηγός γιά τό δρόμο. Κι ἂν ἐμεῖς ἐνεργήσουμε ἔτσι, ἀμέσως ὁ Ἀριαῖος θά μᾶς παρατήσει καὶ δέ θά μᾶς μείνει κανένας φίλος, παρά καὶ ὅσους εἴχαμε
- 5 πρωτύτερα, κι αὐτοί θά γίνουν ἔχθροι μας. Δέν ξέρω μήπως ὑπάρχει καὶ ἄλλος ποταμός πού πρέπει νά τόν περάσουμε· τοῦτο μονάχα ξέρομε, πώς είναι ἀδύνατο νά περάσουμε τόν Εὐφράτη, ἂν μᾶς ἐμποδίσουν οἱ ἔχθροι. "Αν, τέλος, χρειαστεῖ νά κάμουμε μάχη, δέν ἔχομε συμμαχικό ἴππικό· ἀντίθετα, οἱ περισσότεροι ἀπό τούς ἔχθρούς εἶναι ἴππεῖς καὶ μάλιστα πάρα πολὺ ἀξιόλογοι. "Ετσι καὶ ἂν νικήσουμε, ποιούς θά μπορύσαμε νά σκοτώσουμε;
- 6

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ← πορεία του Κύρου
- σταθμοί τής πορείας
- πορεία των Μυρίων μετά τή μάχη στά Κούναξα
- μάχη
- πορεία των στρατευμάτων του Ἀρταξέρξη

Χάρτης που δείχνει τό δρόμο που άκολούθησαν οι Μύριοι, κατά τόν πρώτο μήνα ύστερο από τή μάχη και τό θάνατο του Κύρου, από τά Κούναξα ώς τό σημείο που πέρασαν τόν Τίγρητα ποταμό. Μέ μαύρη γραμμή παριστάνεται τό τείχος τής Μηδίας.

"Αν ὅμως νικηθοῦμε, κανένας μας δέν εἶναι δυνατό νά σωθεῖ.

- 7 Άφού λοιπόν ὁ δασιλιάς ἔχει τόσα πολλά μέσα στή διάθεσή του, στήν περίπτωση πού θά είχε ὀρεξηνά μᾶς καταστρέψει, δέν ξέρω ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά ὀρκιστεῖ καὶ νά δώσει τό χέρι του καὶ νά πατήσει τόν ὄρκο του στούς θεούς καὶ νά κουρελιάσει τίς διαδεσμώσεις πού ἔκαμε στούς "Ἐλληνες καὶ στούς δαρδαρούς".
- 8 Τέτοια πολλά ἔλεγε. Στό μεταξύ ἦρθε ὁ Τισσαφέρονης μέ τό σρατό του, φεύγοντας τάχα γιά τήν περιφέρειά του, καὶ Ὁρόντας μέ τούς δικούς του σρατιώτες· αὐτός είχε μαζί καὶ τήν κόρη τού δασιλιά γιά γυναίκα του.
- 9 Άπο κεὶ πιά προχωροῦσαν μέ δόδηγό τόν Τισσαφέρονη, πού τούς είχε ἔτοιμα καὶ τρόφιμα ν' ἀγοράζουν. Μέ τόν Τισσαφέρονη καὶ μέ τόν Ὁρόντα προχωροῦσε καὶ ὁ Ἀριαίος μέ τό δαρδαρικό σράτευμα τού Κύρου, καὶ σρατοπέδευε μαζί μέ κείνους.
- 10 Οἱ "Ἐλληνες ὅμως τούς ἔβλεπαν ὑποπτα καὶ γι' αὐτό πήγαιναν χωριστά κι είχαν δικούς τους δόδηγούς. Κάθε φορά μάλιστα πού σρατοπέδευναν, ἀπείχαν μεταξύ τους περισσότερο ἀπό ἕνα παρασάγγη. Μάλιστα προφυλάγονταν οἱ "Ἐλληνες καὶ οἱ Πέρσες σά νά ἡταν ἔχθροι ὁ ἔνας πρός τόν ἄλλο, κι αὐτό δημιουργοῦσε
- ¶** 11 ἀπό τήν ἀρχή ὑποψίες. Καμιά φορά ἐπαιχναν ξύλα ἀπό τό ἴδιο μέρος η μάζευναν χορτάρι καὶ ἄλλα τέτοια, καὶ τότε χτυποῦσαν ὁ ἔνας τόν ἄλλο. Ἐτοι κι αὐτό τούς δημιουργοῦσε ἔχθρότητα.
- 12 "Οταν προχώρησαν τρεῖς σταθμούς, ἔφτασαν στό τείχος πού δονομαζόταν τῆς Μηδίας καὶ προσπερνώντας το δρέθηκαν πρός τά μέσα. Αὐτό ἡταν χτισμένο μέ τούδια συγκολλημένα μέ ἀσφαλτο κι είχε πλάτος εἴκοσι πόδια καὶ ὑψος ἑκατό. Τό μάκρος του ἔλεγαν πώς εἶναι εἴκοσι παρασάγγες. Δέν εἰ και πολύ μακριά ἀπό τή Βαυνλώνα. Ἀπό κεὶ βάδισαν δυό σταθμούς καὶ προχώρησαν δικτύ παρασάγγες. Καί πέρασαν δυό κανάλια, τό ἔνα μέ τή δοήθεια μιάς γέφυρας καὶ τό δεύτερο μέ ἑφτά καράβια, πού τά ἔδεσαν τό ἔνα δίπλα στό ἄλλο. Τά κανάλια ξεκινοῦσαν ἀπό τόν Τίγρητα ποταμό. Ἀπ' αὐτά χωρίζονταν χαντάκια πρός τούς ἀγρούς, τά πρώτα μεγάλα καὶ πιό πέρα μικρότερα. Στό τέλος σχηματίζονταν καὶ μικρά αὐλάκια, δπως γίνεται στήν "Ἐλλάδα μέ

8-11
Ἐλλειψη
ἐμπιστοσύνης
στόν Τισσα-
φέροντα

12-14
Τείχος
Μηδίας Σιττάκη

τά χωράφια τά σπαρμένα «μελίνη». "Υστερα φτάνουν στόν Τίγρητα ποταμό. Ἐκεὶ κοντά δρισκόταν μιά μεγάλη καὶ πολυάνθρωπη πολιτεία πού τήν ἔλεγαν Σιττάκη, δεκαπέντε στάδια μακριά ἀπό τόν ποταμό.

Οἱ Ἑλλῆνες κατασκήνωσαν κοντά στήν πολιτεία, δίπλα σέ 14 μά δασωμένη ἔκταση, μεγάλη καὶ δμορφή καὶ κατάφυτη ἀπό λογιῶν λογιῶν δέντρα. Οἱ βάρδαροι πέρασαν τόν Τίγρητα καὶ κατασκήνωσαγ ἀπέναντι. Δέν τούς ἔβλεπαν δμως οἱ Ἑλλῆνες.

"Υστερ" ἀπό τό δεῖπνο ἔτυχε νά κάνουν περίπατο μπροστά 15 στό στρατόπεδο δ Πρόξενος καὶ δ Ξενοφῶν. Τότε πλησίασε κάποιος ἀνθρωπος καὶ δρώσης τούς σκοπούς πού θά μποροῦσε νά δεῖ τόν Πρόξενο η τόν Κλέαρχο. Τό Μένωνα δέν τόν ζήτησε, παρ' ὄλο πού ἦταν σταλμένος ἀπό τόν Αριαίο, τό φίλο τού Μένωνα. Σάν τού είπε δ Πρόξενος: «Ἐγώ είμαι ἐκείνος πού ζητεῖς», δ 16 ἀνθρωπος μίλησε ἔτοι δά: «Μ' ἔστειλε δ Αριαίος καὶ δ Ἀρτάοζος, πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στόν Κύρο καὶ σέ σᾶς ἔχουν συμπάθεια, καὶ σᾶς συμβουλεύουν νά προφυλαχτεῖτε, μήπως σᾶς ἐπιτεθοῦν τή νύχτα οἱ ἔχθροι. Γιατί στό κοντινό δασωμένο μέρος

ὑπάρχει πολύς στρατός. Καὶ σᾶς προτρέπουν νά στείλετε φρουρά 17 κοντά στό γεφύρι τού Τίγρητα ποταμοῦ, γιατί δ Τισσαφέροντης σκέφτεται νά τό καταστρέψει τή νύχτα, ἀν μπορεῖ, γιά νά μήν περάσετε, παρά νά μείνετε ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα στόν ποταμό καὶ στό κανάλι. "Οταν τ' ἄκουσαν αύτά, δδηγοῦν τόν ἀνθρωπο 18 στόν Κλέαρχο καὶ τού ἀνακοινώνουν δσα είπε. Κι δ Κλέαρχος σάν τ' ἄκουσε, ἔνιωσε μεγάλη ἀνησυχία καὶ φόδο. 'Απ' αὐτούς 19 δμως πού δρίσκονταν ἔκει, ἔνα παλικάρι σκέφτηκε κι είπε πώς δέ

συμφωνοῦσαν λογικά τό νά ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι καὶ τό νά χαλάσουν τό γεφύρι. «Γιατί είναι φανερό πώς, ἀν ἐπιτεθοῦν, τό ἀποτέλεσμα θά είναι η νά νικήσουν η νά νικηθοῦν. 'Αν νικήσουν, λοιπόν, ποιά η ἀνάγκη νά χαλάσουν τό γεφύρι; 'Αφού καὶ πολλά γεφύρια νά ύπαρχουν, ἐμεῖς τότε δέ θά ξέρουμε πού νά πάμε καὶ νά σωθοῦμε. 'Αν πάλι νικήσουμε ἐμεῖς καὶ είναι χαλασμένο τό 20 γεφύρι, τότε δέ θά ξέρουν ἔκείνοι πού νά πάνε. Οὔτε θά μπορέσει κανένας νά τούς βοηθήσει, κι ἀν δρίσκονται ἀπέναντι πολλοί δικοί τους, μά καὶ θά είναι χαλασμένο τό γεφύρι». "Οταν δ Κλέαο- 21

15-23
Μυστικές
συμβουλές
τού Αριαίου.

χος τ' ἄκουσε αὐτά, ωτήσε τὸν ἀγγελιοφόρο πόση νά ἦταν ἔκταση τῆς γῆς ἀνάμεσα στὸν Τίγρητα καὶ στὸ κανάλι. Κι ἐκεῖνος ἀποκριθῆκε πώς εἶναι μεγάλη καὶ πώς ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴν ἔ-

- 22 κτιστή χωριά καὶ πολιτείες πόλλες καὶ μεγάλες. Τότε κατάλαβαν πώς οἱ βάρδαι δοῦλοι ἔστειλαν ὑπουρὰ τὸν ἀνθρώπο, γιατί φοβήθηκαν μήπως οἱ Ἕλληνες γκρεμίσουν τὸ γεφύρι καὶ μείνουν στὸ νησί. ἔχοντας δχυρό ἀπό τὸ ἔνα μέρος τὸν Τίγρητα καὶ ἀπό τὸ ἄλλο τὸ κανάλι. "Οσο γιά τὰ τρόφιμα, θά μποροῦσαν νά τά προμηθεύονται ἀπό τή χώρα πού ὑπήρχε ἀνάμεσα, πού ἦταν μεγάλη καὶ εὔφορη, καὶ δρίσκονταν ἐκεὶ ἀνθρώποι νά τήν καλλιεργοῦν.
- Ἐπειτα καὶ σάν καταφύγιο ἦταν δυνατό νά χρησιμοποιηθεῖ τό μέρος ἐκεῖνο, ἀπό διοιους ἥθελαν νά διλάφτουν τό διασιλιά.
- 23 "Υστεορ' ἀπ' αὐτά ἔξεκουραζονταν, ἔστειλαν δύμας στή γέφυρα φρουρά. Ἀλλά οὔτε ἐπίθεση ἔγινε ἀπό κανένα μέρος οὔτε στή γέφυρα πήγε κανένας ἀπό τούς ἔχθρούς, διότι ἀνάφεραν ἐκεῖνοι πού φύλαγαν.

24-28

Διάδαση τοῦ
Τίγρητα καὶ
συνέχιση τῆς
πορείας.

- 24 "Οταν ἔημέρωσε, ἄρχισαν νά περνοῦν τό γεφύρι, πού ἦταν κατασκευασμένο μέ τριάντα ἑφτά καράδια δεμένα τό ἔνα κοντά στ' ἄλλο, διό γινόταν μέ μεγαλύτερη προφύλαξη. Γιατί μερικοί ἀπό τούς Ἕλληνες, πού ἦταν μέ τόν Τισσαφέρονη, τούς.πληροφόρησαν πώς τάχα ἐπόρκειτο νά τούς ἐπιτεθοῦν τήν ὡρα πού θά περνοῦσαν. Αὐτά δύμας ἦταν φέματα. Μονάχα σά διάδαιναν, παρουσιάστηκε ὁ Γλοῦς μέ μερικούς ἄλλους, γιά νά παρατηρήσει ἄν περνοῦσαν τόν ποταμό. Καὶ διαν τό εἰδε, ἔφυγε μονομιᾶς κα-
βάλα-στό ἄλογο. Ἀπό τόν Τίγρητα διάδισαν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἰκοσι παρασάγγες κι ἔφτασαν στό Φύσκο ποταμό, πού ἔχει πλάτος ἔνα πλέθρο, κι ἀπό πάνω του ὑπήρχε ἔνα γεφύρι. Σ' αὐτό τό μέρος δρισκόταν μιά μεγάλη πολιτεία, πού λεγόταν Ὡπη. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες πήγαιναν πρός τά ἐκεῖ, τούς συγάντησε ὁ νόθος ἀδερφός τοῦ Κύρου καὶ πού Ἀρταξέρξη, διδηγώντας πολύ στρατό ἀπό τά Σοῦσα καὶ τά Ἐκδάτανα γιά νά διοιηθήσει τό διασιλιά. Τότε σταμάτησε τό στρατό του καὶ παρατηροῦσε τούς
- 25 "Ἐλληνες πού περνοῦσαν. Ὁ Κλέαρχος τούς διδηγοῦσε δυό δυό,
- 26 "Ἐλληνες πού περνοῦσαν. Ὁ Κλέαρχος τούς διδηγοῦσε δυό δυό,

καὶ προχωροῦσε κάνοντας κάθε τόσο στάση. "Οσην ὥρα ἔμενε σταματημένο τὸ μέρος τοῦ στρατοῦ πού προπορευόταν, ἄλλη τόση σταματοῦσε ἀναγκαστικά ὀλόκληρο τὸ στράτευμα." Εἶται καὶ στούς ἤδιους τούς "Ἐλληνες φάνηκε ὁ στρατός ὅτι εἶναι πάρα πολὺς, καὶ ὁ Πέρσης πού τὸν παρατηροῦσε ἔμεινε κατάπληκτος. Ἐπειδὴ διασπασμένη προσήκη τοῖς παρασάγγεσ καὶ ἐφτασαν στὰ χωριά τῆς Παρνασσίδας, τῆς μητέρας τοῦ Κύρου καὶ τοῦ βασιλιά. Αὐτά τὰ χωριά ὁ Τισσαφέροντς, γιά νά γελάσει σέ δάρος τοῦ Κύρου, ἀφησε ἐλεύθερον τούς "Ἐλληνες νά τά λεηλατήσουν, ἄλλα τούς ἐμπόδισε νά ἀρπάξουν δούλους. Ἐκεῖ μέσα ὑπῆρχαν σιτάρια πολλά καὶ πρόδατα καὶ ἄλλα πράγματα. Ἐπειδὴ διασπασμένη προσήκη τοῖς παρασάγγεσ, ἔχοντας πρός τά ἀριστερά τὸν Τισσαφέροντα ποταμό. Στόν πρώτο σταθμό πού ἔκαμαν, στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, δρισκόταν μιά μεγάλη καὶ πλούσια πολιτεία πού εἶχε τ' ὄνομα Καινές, ἀπ' ὅπου οἱ δάρδαροι μεταφέρονταν ἐπάνω σέ πλεούμενα ἀπό προδιέζ, ψωμιά, τυριά καὶ κρασί.

ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

"Υστερα φτάνουν στό Ζαπάτα ποταμό, πού ἔχει πλάτος τέσσερα πλέθρα.² Εδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες. Σ' αὐτό τὸ διάστημα ἔξαπολούνθουσαν νά ὑπάρχουν ὑποψίες, δέν ἐκδηλωνόταν ὅμως φανερά καμιά ἐχθρική πράξη. Γι' αὐτό φάνηκε σωστό στόν Κλέαρχο νά συναντηθεὶ μέ τὸν Τισσαφέροντα καὶ, ἀν μποροῦσε, νά σταματήσει τίς ὑποψίες, προτού τούς δημιουργήσουν πόλεμο. Εστειλε λοιπόν κάποιον, γιά νά τοῦ πεῖ πώς εἶναι ἀνάγκη νά τόν συναντήσει. Κι ἐκείνος πρόθυμα τοῦ παράγγειλε νά πάει. "Οταν συναντήθηκαν, ὁ Κλέαρχος τοῦ εἶπε αὐτά ἐδῶ:³ «Ξέρω, Τισσαφέροντα, πώς ἔχουμε κάμει ὅρκους ἀναμεταξὺ μας πλι ἔχομε δώσει τά χέρια, μέ τήν ὑπόσχεση πώς δέ θά κάμει κακό δ ἔνας στόν ἄλλο. Σέ διέπω ὅμως νά προφυλάγεσαι ἀπό μᾶς, σά νά εἴμαστε ἐχθροί· κι ἔμεις πάλι, διέποντάς τα αὐτά, προφυλάγμαστε τό ἴδιο ἀπό

1 ΚΕΦ. 5

1-15

Ἄργος τοῦ
Κλέαρχου
στὸν Τισσα-
φέροντα γιά τή
διάλυση τῶν
ὑποψιῶν.

3

- 4 σάς. Μά από τίς παρατηρήσεις που κάνω, δέ στάθηκε δυνατό νά καταλάβω πώς έσύ προσπαθεῖς νά μᾶς βλάψεις· όσο γιά μᾶς, ξέρω καλά πώς ούτε δάξομε στό μυαλό μας κάτι τέτοιο. Γι' αὐτό μού φάνηκε καλό νά συζητήσω μαζί σου, ώστε νά δγάλουμε δέ
 5 ένας από τόν ἄλλον αὐτή τήν χαχυποψία, ἃν μπορέσουμε. Γιατί γνώρισα ώς τώρα ἀνθρώπους, πού, εἴτε ἀπό συκοφαντία εἴτε μονάχα ἀπό ὑποψία, φοβήθηκαν ό ἔνας τόν ἄλλο καί θέλησαν νά προλάβουν τό κακό, προτού τό πάθονν. Τό ἀποτέλεσμα δύως ἦταν νά προξενήσουν ἀγιάτρευτες συμφορές σέ κείνους πού ούτε σκόπευαν, ούτε ἥθελαν νά τούς κάμουν παρόμοια πράγματα.
- 6 Ἐπειδή λοιπόν νομίζω, πώς οἱ τέτοιες ἀπερισκεψίες σταματούν μονάχα μέ συνάντηση και συζήτηση, γι' αὐτό ἔχω ἔρθει και θέλω
 7 νά ποῦ ἀποδεῖξω πώς ἀδικα μᾶς ὑποψιάζεσαι. Πρῶτα πρῶτα, και περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, οἱ δρκοι πού κάμαμε στούς θεούς μᾶς ἐμποδίζουν νά είμαστε ἔχθροι ἀναμεταξύ μας. Κι ἔκεινον πού συνειδητά ἀδιαφορεῖ γι' αὐτούς τούς δρκους, αὐτόν ἐγώ ποτέ δέ θά μποροῦσα νά τόν καλοτυχίσω. Γιατί τόν πόλεμο τῶν θεών δέν ξέρω ούτε μέ ποιά γρηγοράδα ούτε ποῦ πηγαίνοντας θά μποροῦσε κανείς νά τόν ξεφύγει, ούτε σέ ποιό σκοτάδι θά ἥταν δυνατό νά τρυπώσει, ούτε σέ ποιά δυχορή τοποθεσία ν' ἀποσυρθεῖ. Παντού τά πάντα ύπακουνε στούς θεούς, κι οἱ θεοί τά ἔξουσιαζουν ὅλα τό ἴδιο. Αὐτή είναι ἡ γνώμη μου γιά τούς δρκους και τούς θεούς, πού, κάνοντας τή φιλία μας, τήν ἐμπιστευτήκαμε σ' αὐτούς νά τή φυλάξουν. "Οσο γιά τά ἀνθρώπινα ἀγαθά, νομίζω πώς τό μεγαλύτερο γιά μᾶς είσαι σύ σέ τούτη τήν περίσταση. Γιατί μαζί σου κάθε δρόμος και κάθε ποταμός είναι εύκολο-πέραστος, και δέν ύπάρχει ἔλλειψη ἀπό τρόφιμα. Ἐνώ χωρίς ἐσένα θά βαδίζουμε μέσα στό σκοτάδι, ἀφού καθόλου δέν ξέρουμε τό δρόμο. Κάθε ποταμός θά είναι δυσκολοπέραστος, κάθε λαός φοβερός, μά πιό φοβερό ἀπ' ὅλα θά είναι ή μοναξιά μας, γιατί
 10 ἔξαιτιας της θά μᾶς λείπουν δλότελα τά πάντα. Και ἂν ύποθέσουμε πώς μᾶς ἐπιανε τρέλα και σέ σκοτώναμε, τί ἄλλο θά κάναμε παρότι θά σκοτώναμε τόν εὐεργέτη μας και θά ἀνοίγαμε πόλεμο μέ τό μεγαλύτερο ἀντίπαλό μας, τό βασιλιά, πού περιμένει τή σειρά του νά μᾶς ἐπιτεθεῖ; Τώρα δύως θά σοῦ πώ πόσες και
 11 ποιές ἐλπίδες θά χάσω, ἃν ἐπιχειρήσω νά σοῦ κάμω κακό. Ή

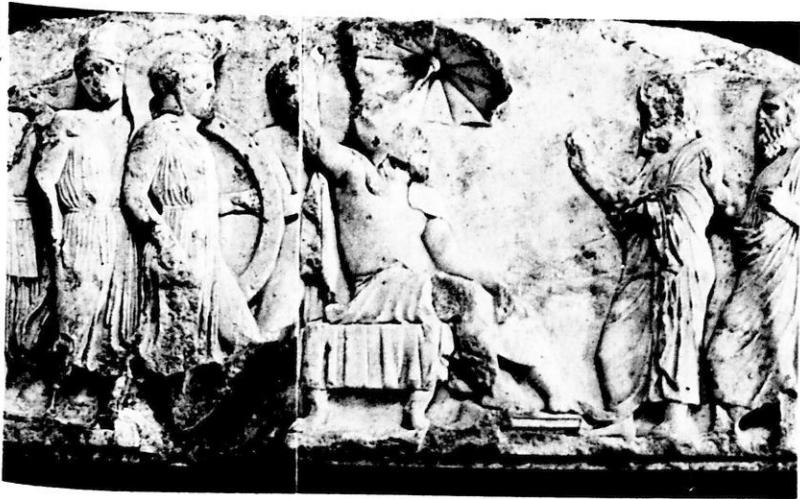
ἐπιθυμία μου ἦταν νά γίνει φίλος μου δό Κύρος, γιατί είχα τή γνώμη πώς, ἀπό τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, αὐτός ἦταν δό ίκανότερος νά εὐεργετεῖ ὅποιον ἥθελε. Μά τώρα διέπω πώς ἐσύ ἔχεις καί τή δύναμη καί τή χώρα τοῦ Κύρου, καί πώς διατηρεῖς καί τή δική σου ἔξονσία. Ἀκόμα διέπω πώς τό στρατό τοῦ ~~βασιλία~~¹⁰, ποὺ δό Κύρος τόν είχε ἐχθρικό, ἐσύ τόν ἔχεις σύμμαχο. Άφοῦ 12 αὐτά είναι ἔτοι, ποιός τρελάθηκε τόσο πολύ, ὥστε νά μή θέλει νά είναι φίλος σου; Θά σου πῶ δύμως κι ἐκεῖνα πού μέ κάνουν νά πιστεύω πώς κι ἐσύ μέ χαρά θά γίνεις φίλος μας. Ξέρω δηλαδή 13 πώς οι Μυσοίλιος ἐνοχλοῦν. Αὐτούς ἔχω τή γνώμη πώς μπορῶ, μέ τήν τωρινή μου δύναμη, νά τούς ταπεινώσω καί νά τούς ὑποτάξω σέ σᾶς. Ξέρω πώς τό ἴδιο γίνεται καί μέ τούς Πισίδες.¹¹ Μαθαίνω πώς ὑπάρχουν καί πολλές ἄλλες τέτοιες φυλές, πού νομίζω πώς θά ἦταν δυνατό νά σταματήσουν νά ἐνοχλοῦν ἔξακολουθητικά τήν εὐτυχισμένη σας ζωή. "Οσο γά τούς Αἰγύπτιούς, πού ἔχω πώς τώρα είστε μαζί τους πάρα πολύ δργισμένοι, δέ διέπω μέ ποιόν ἄλλο συμμαχικό στρατό, ἐκτός ἀπό τό δικό μοψ, θά μπορούσατε νά τούς τιμωρήσετε καλύτερα. Ἐξάλλου μέ τό νά 14 ἔχεις ἐμᾶς στήν ὑπηρεσία σου, ἀν ἥθελες νά είσαι φίλος μέ κανέναν ἀπό σσους κατοικούν γύρω στήν περιφέρειά σου, θά τό κατόρθωνες ἀπόλυτα· ἐνῷ¹² ἀν κάποιος σέ στενοχωροῦνσε στίς σχέσεις σας, θά τοῦ φερόσουν δεσποτικά¹³ γιατί ἐμεῖς δέ θά σέ ὑπηρετοῦμε μονάχα γιά νά παίρνουμε μπσθό, ἀλλά καί ἔξαιτίας τῆς εὐγνωμοσύνης πού είναι δίκαιο νά σου χρωστοῦμε, δταν μᾶς σώσεις¹⁴" Οσο τά φέρνω στό μυαλό μου ὅλα αὐτά, τόσο μοῦ φαίνεται 15 πώς είναι παράξενο νά μή μᾶς ἔχεις ἐμπιστοσύνη. Γι' αὐτό μέ πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση θά ἀκοναποιός είναι τόσο ίκανός οήτορας¹⁵, ὥστε νά σέ πείσει μέ τά λόγια του πώς τάχα ἐμεῖς σχεδιάζομε κακά γιά σένα». Ό Κλέαρχος λοιπόν τόσα είπε, ἐνῷ δό Τισσαφέροντης ἀποκρίθηκε ἔτοι δά: «Μέ μεγάλη χαρά, Κλέαρχε,¹⁶ Απάντηση τοῦ Τισσαφέροντη στόν Κλέαρχο.

"Αν θέλαμε νά σᾶς καταστρέψουμε, νομίζεις πώς δέν ἔχουμε 17
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

‘Η τιάρα δρθια διακρίνεται στό κεφάλι ένός Πέρση βασιλιά
ένω οι άλλοι πολεμιστές τή φορούν πλαγιαστή, γερτή.

ἀρχετό ίππικό ἢ πεζικό ἢ ὅπλα, πού μέ αὐτά θά ἥμασταν ἵκανοι
νά σᾶς κάμουμε κακό, χωρίς νά ύπάρχει κανένας κίνδυνος νά
18 πάθουμε ἐμεῖς; Μήπως σοῦ φαίνεται πώς μᾶς λείπουν κατάλλη-
λες θέσεις γιά νά σᾶς ἐπιτεθοῦμε; Δέν ύπάρχουν τόσοι κάμποι,
πού τούς περνάτε μέ μεγάλο κόπο, παρ' ὅπλο πού σᾶς φέρνονται
φιλικά οἱ κάτοικοι τους; Δέ δλέπετε πώς ύπάρχουν τόσα δουνά
πού πρέπει νά τά περάσετε καί πώς μποροῦμε ἐμεῖς νά τά κατα-
λάδουμε πρώτοι καί νά σᾶς τά κάμουμε ἀπέραστα; Πώς ύπάρ-
χουν τόσοι ποταμοί, ὅπου μᾶς εἶναι δυνατό νά σᾶς χωρίζουμε
καὶ ἔτσι γωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε; Μερικούς μάλιστα δέ θά
μπορούσατε μέ κανένα τρόπο νά τούς περάσετε, ἀν ἐμεῖς δέ σᾶς
19 μεταφέρναμε ἀπέραντι. Μά καί ἄν δγαίνατε νικητές σέ δλα αὐτά
τά ἐμπόδια, ἴθιμως ἡ φωτιά εἶναι πιό δυνατή ἀπό τούς καρπούς.
Αὐτούς θά μπορούσαμε νά τούς κάψουμε δλότελα καί νά σᾶς
δάλουμε ἀντίπαλο τήν ύπερδολική πείνα, πού μαζί της θά σᾶς
ήταν ἀδύνατο νά τά δγάλετε πέρα, κι ἄν ἀκόμα είχατε μεγάλη
20 παλικαριά. Αφοῦ λοιπόν ἔχομε τόσα μέσα νά σᾶς πολεμήσουμε,
πώς ἀπ' ὅλα τούτα θά διαλέγαμε τό μοναδικό τρόπο πού δείχνει

Ασιάτης ήγεμόνας, καθισμένος ἐπάνω σέ θρόνο (Ἀνάγλυφη παράστασι ἀπό τό μνημείο τῶν Νηρηίδων τῆς Λυκίας).

ἀσέδεια στούς θεούς, τό μόνο πού φέρνει ντροπή στούς ἀνθρώπους; Τό νά θέλουν νά πετύχουν κάτι μέ ψεύτικους ὄρκους στούς 21 θεούς καί μέ ἀνειλικρίνεια στούς ἀνθρώπους, αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό ἐκείνων πού δέν ἔχουν καθόλου μέσα καί δρίσκονται σέ μεγάλες δυσκολίες καί πιέζονται ἀπό τήν ἀνάγκη καί πού είναι, πάνω ἀπ' ὅλα, ἀνθρωποι κακοί. Ἐμεῖς, Κλέαρχε, δέν εἴμαστε οὔτε τόσο ἀσύλλογοιστοι οὔτε τόσο ἀνόητοι. Γιά ποιό λόγο, λοι- 22 πόν, ἀφοῦ μποροῦμε νά σᾶς καταστρέψουμε, δέν τό κάναμε; Νά ξέρεις καλά ὅτι αιτία ἦταν ἡ ἐπιθυμία μου νά ἀποκτήσω τήν ἐμπιστόσύνη τῶν Ἑλλήνων. Ἡθελα, μέ τούς μισθοφόρους πού χρησιμοποιήσε ὁ Κύρος στήν ἐκστρατεία του καί τούς ἐμπιστευόταν ἐπειδή τούς πλήρωνε, μ' αὐτούς ἐγώ νά ἐπιστρέψω, ἔχοντας κερδίσει δύναμη, ἐπειδή θά τούς εὐεργετοῦσα. Ἀπό τίς ὠφέλειες 23 πού μού προσφέρετε, μερικές τίς εἰπες κι ἐσύ πρωτύτερα, τήν πιό σημαντική ὅμως ἐγώ τήν ξέρω. Τήν τιάρα δηλαδή πού δάζουν στό κεφάλι, μονάχα ὁ διαιιλιάς ἐπιτρέπεται νά τή φορεῖ ὅρθια, ἐνώ τήν τιάρα τῆς καρδιᾶς ἵσως θά μποροῦσε κι ἄλλος εὔκολα νά τή φορεῖ ὅρθια, δταν ἔχει ἐσάς κοντά του»

Ἐλλῆνες
στρατηγοί καὶ
λοχαγοί στή
σκηνὴ τοῦ
Τισσαφέροντος
Δολοφονία.

- 24 Αὐτά εἶπε, καὶ ὁ Κλέαρχος πίστεψε πώς μιλούσε ἀλλθινά. Κατόν τὸν ρώτησε: «Ἐκεῖνοι λοιπόν πού προσπαθοῦν μέ συκοφαντίες νά μᾶς κάμουν ἔχθρούς, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσοι λόγοι νά εἴμαστε φύλοι, δέν ἀξίζει νά τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα;». «Κι ἐγώ», ἀποκρίθηκε ὁ Τισσαφέροντος, «ἄν θέλετε οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί νά μ' ἐπισκεφθεῖτε, θά σᾶς φανερώσω ἐκείνους πού μοῦ λένε διότι εἰσύ σκεδιάζεις κακό γιά μένα καὶ γιά τό στρατό μονού». «Ἐγώ» ἀπάντησε ὁ Κλέαρχος, «θά τούς φέρω ὅλους καὶ θά σου ἀποκαλύψω ἀπό ποιούς ἀκόυω γιά σένα». «Υστερός ἀπ' αὐτήν τή συζήτηση ὁ Τισσαφέροντος, δείχνοντας φιλική διάθεση, τόν παρακάλεσε νά μείνει ἐκείνη τή μέρα καὶ δείπνησαν μαζί. Τήν ἄλλη μέρα ὁ Κλέαρχος γύρισε στό στρατόπεδο καὶ ἦταν φανερό πώς είχε τη γνώμη ὅτι οἱ σχέσεις του μέ τόν Τισσαφέροντος ἦταν πολύ φιλικές. Ἀνακοίνωσε σ' ὅλους τά ὅσα τοῦ είπε ὁ Τισσαφέροντος, καὶ πρόσθεσε πώς ἔπρεπε νά τόν ἐπισκεφθοῦν ἐκείνοι πού προσκλήθηκαν. Είπε ἀκόμα πώς δοι από τούς Ἐλλήνες ἀποδειχθοῦν ὅτι δάζουν λόγια, αύτοί θά τιμωρηθοῦν σάν προδότες καὶ σάν ἔχθροι τῶν.
- 25 28 Ἐλλήνων. Ὁ Κλέαρχος ὑποψιαζόταν πώς τά ξητήματα τά προκαλούσε δέ Μένων, ἐπειδή ἥξερε πώς αὐτός συναντήθηκε μέ τόν Τισσαφέροντος μαζί μέ τόν Ἀριατό καὶ δέν πειθαρχοῦσε στίς διαταγές του καὶ ἔκανε σχέδια κρυφά, σκοπεύοντας νά πάρει μέ τό μέρος του ὅλο τό στρατό καὶ νά γίνει φύλος τοῦ Τισσαφέροντος.
- 29 30 31 32 Ἡθέλε ὅμως καὶ ὁ Κλέαρχος νά τοῦ είναι ἀφοσιωμένος ὀλόκληρος ὁ στρατός καὶ νά φύγουν ἀπό τή μέση οἱ ἀπειθαρχοί. Μερικοί από τούς στρατιώτες είχαν ἀντίθετη γνώμη κι ἔλεγαν πώς δέν ἔπρεπε νά πάνε ὅλοι οἱ λοχαγοί καὶ οἱ στρατηγοί στόν Τισσαφέροντος. Οη, οὕτε νά τοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη. Ὁ Κλέαρχος ὅμως ἐπέμενε πολύ, ὡσπου κατόρθωσε νά πάνε πέγετε στρατηγοί καὶ εἴκοσι λοχαγοί. Μαζί τους πήγαν καὶ διακόσιοι πάνω κάτω στρατιώτες, με σκοπό ν' ἀγοράσουν τρόφιμα. «Οταν ἔφτασαν στή σκηνή τοῦ Τισσαφέροντος, τούς στρατηγούς τούς φώναξαν μέσα, δηλαδή τόν Πρόξενο τό Βοιώτιο, τό Μένωνα τό Θεσσαλό, τόν Ἀγία τόν Ἀρκάδα, τόν Κλέαρχο τό Λακεδαιμόνιο καὶ τό Σωκράτη τόν Ἀχαιό. Οἱ λοχαγοί ἔμειναν στήν πόρτα τῆς σκηνῆς. «Υστερός ἀπό λίγη ὥρα δόμως, με τήν ἐμφάνιση ὁρισμένου σημαδιοῦ, κι ἐκείνους πού ἦταν

μέσα τούς ἔπιασαν οἱ Πέρσες καὶ αὐτούς πού ἦταν ἔξω τούς ἐσφα-
ῖσαν. Ἐπειτα μερικοί ἄντες ἀπό τὸ δαρδαρικό ἵππικό, τρέχοντας
καθάλα στ' ἄλογά τους μέσα στὸν κάμπο, ὅποιον Ἐλλῆνα συναν-
τοῦσαν, δούλο ἡ ἐλέυθερο, δὲν τοὺς σκότωναν. Οἱ Ἐλλῆνες, 33
χοιτάζοντας ἀπό τὸ στρατόπεδο τους, καὶ ἀποροῦσαν μέ τὸ τρέ-
ξιμο τῶν ἵππεων καὶ δέν ἦταν σίγουροι γιά τό τι γινόταν, ὥσπου
οἱ Νίκαιοις ἀπό τὴν Ἀρκαδία, ἔσφεύγοντας μέ πληγωμένη τὴν
κοιλιά καὶ συγκρατώντας τά ἔντερά του μέ τὰ χέρια, ἤρθε καὶ
τοὺς τά εἶπε δόλα, ὅσα εἰχαν γίνει. Τότε πιά οἱ Ἐλλῆνες ἔτρεχον 34
νά πάρουν τά δόλα, τρομαγμένοι δόλοι καὶ νομίζοντας πώς ἀμέ-
σος θά πάνε οἱ ἔχθροι στὸ στρατόπεδο τους. Ἐκεῖνοι δῆμοι δέν 35
πήγαν δόλοι, παρὰ μονάχα δὲ Ἀριαῖος καὶ δὲ Ἀρτάζος καὶ δὲ Μι-
θραδάτης, πού ἦταν οἱ πιό ἀφοσιωμένοι στὸν Κύρο. Ἄλλα δὲ
διεριμηγέας τῶν Ἐλλήνων εἶπε πώς μαζί μ' αὐτούς εἶδε καὶ ἀνα-
γνώσιε καὶ τὸν ἀδερφό του Τισσαφέρον. Τοὺς ἀκολουθοῦσαν
ἄκομα καὶ ἄλλοι Πέρσες πού φοροῦσαν θύρακες, περίπου τρια-
κόσιοι. "Οταν αὐτοί πλησίασαν, καλόυσαν νά παρουσιαστεῖ, 36
ὑπῆρχε, κάποιος στρατηγός ἡ λοχαγός ἀπό τοὺς Ἐλλῆνες, γιά νά
τοὺς ἀνακοινώσουν τίς διαταγές τοῦ δασιλιά. Τότε δγῆκαν μέ 37
προφύλαξη στρατηγοί τῶν Ἐλλήνων δὲ Κλεάνωρ δὲ Ορχομένιος
καὶ δὲ Σοφαίνετος δὲ Στυμφάλιος καὶ μαζί τους δὲ Ξενοφῶν δὲ
Ἀθηναῖος, πού ἦθελε νά μάθει τί ἀπέγινε δὲ Πρόξενος. Ὁ Χειρί-
στοφος ἔτυχε νά iείτε σέ κάποιο χωριό, μαζί μέ ἄλλους πού πῆ-
γαν νά προμηθευτοῦν τρόφιμα. "Οταν ἔφτασαν σέ ἀπόσταση πού 38
νά μποροῦν νά ἀκούνται, δὲ Ἀριαῖος εἶπε τούτα δῶ: «Ο Κλέαρ-
θος, Ἐλλῆνες, τιμωρήθηκε καὶ θανατώθηκε, γιατί ἀποδείχτηκε
τώς ἔκαμε φεύτικους δόρκους καὶ πώς παραδίασε τίς συμφωνίες.
Αντίθετα δὲ Πρόξενος καὶ δὲ Μένων δρίσκονται σέ μεγάλες τιμές,
γιατί κατέγειλαν τά κακά σγέδια ἐκείνουν. Ὁ δασιλιάς τώρα ξη-
τάει ἀπό σᾶς τά δόλα. Γιατί λέει πώς είναι δικά του, ἀφού ἀνή-
καν στὸν Κύρο, πού ἦταν ὑπήκοος του». Οἱ Ἐλλῆνες ἀπάντησαν 39
τούς αὐτά - γιά λογαιριάσμό τους μᾶλλον δὲ Κλεάνωρ δὲ Ορχομένιος
- : «Ἀριαῖε, πού είσαι δὲ πιό τιποτένιος τοῦ κόσμου, κι ἐσεῖς οἱ
ἄλλοι, πού ἤσασταν ἄλλοτε φύλοι τοῦ Κύρου, δέν ντρέπεστε οὔτε
θεούς οὔτε ἀνθρώπους. Μᾶς δρκιστήκατε πώς θά ἔχετε τούς
διους φίλους κι ἔχθρους πού ἔχομε μείς, καὶ ὑπτερα μᾶς ποιοδώ-

Oἱ Πέρσες
ζητοῦν ἀπό
τοὺς Ἐλλῆνες
νά παραδώ-
σουν τά δόλα.

Θώρακας ἀπό γαλάζιο.
Τὸν δορίζαν στὸ Ἀργοῖο
σ' ἔνα ταφὸ θυτερο-
γενετοικῆς ἐποχῆς.

σατε μαζί μέ τόν Τισσαφέρονη, πού δέν πιστεύει καθόλον στούς θεούς κι είναι ἄνθρωπος πάρα πολύ πανοῦργος. Έκείνους ἵσα πού δεθήκατε μέ δροκούς, τούς σκοτώσατε, κι ἐμάς τούς ἄλλους μᾶς ἔχετε προδώσει. Καὶ τώρα διαδίξετε μέ τούς ἔχθρούς 40 ἐνάντιά μας». Ο Ἀριαίος ἀποκρίθηκε: «Ἄντα ἔγιναν, γιατί ἀποδείχτηκε πώς ὁ Κλέαρχος ἀπό καιρὸν ἔκανε κακά σχέδια γιά τόν Τισσαφέρονη καὶ τόν Ὁροντα καὶ γιά δὲλους ἐμάς πού είμαστε 41 μαζί τους». Σ' αὐτά ὁ Ξενοφῶν ἔδωσε τούτη τὴν ἀπάντηση: «Ἄν ὁ Κλέαρχος, ἀντίθετα πρός τούς δροκούς, παραβίασε τὴ συμφωνία, τηνορίθηκε. Είναι δίκαιο νό κατατρέψονται ἔκεινοι πού δραζούνται φρέματα. Αφοῦ δῆμος ὁ Πρόδενος καὶ ὁ Μένων εἶναι δίκαιοι, νας εὑνεργήτες καὶ δίκαιοι μας στρατιηγοί, στείλτε τους ἔδω. Γιατί είναι φανερό πώς θά προσπαθήσουν νὰ δώσουν καὶ σέ σας καὶ σέ μας τίς καλύτερες συμβουλές, μιά καὶ είναι φῦλοι καὶ μέ

Θώρακας (πίσω πλευρά). Έπάνω δρίσκονται χαραγμένες διάφορες παραστάσεις. (Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας).

τούς δυό μαζ». Οι οάρδαδοι κουδέντιασαν άναμεταξύ τους πολλά - 42 λήν ώρα, ότι έφυγαν νωρίς νά δώσουν καμιάν άπαντηση σ' αυτά.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

Οι στρατηγοί πιάστηκαν, όπως είπαμε, κι ύστερα όδηγήθηκαν στό βασιλιά και θανατώθηκαν μέ όποκεφαλισμό. "Ένας άπ' αὐτούς ήταν ο Κλέαρχος πού, όπως παραδέχονται όλοι όσοι τόν γνώριζαν καλά, φάνηκε ἄντρας μέ γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ μέ ἀπέραντη ἀγάπη στόν πόλεμο. Γι' αὖτό, ὅσο κρατούσε δό πόλεμος ἀνάμεσα στούς Σπαρτιάτες καὶ στούς Αθηναίους, αὐτός ἔμενε ἐκεῖ. "Οταν διώρις ἔγινε εἰρήνη, τότε ἔπεισε τούς δυνατούς-

1 **ΚΕΦ. 6**
Χαρακτηρισμός τοῦ
Κλέαρχου.

- τες του πώς οι Θράκες ἔδιαφταν τούς Ἑλλήνες, κατάφερε ὅπως μπορούσε νά πάρει τήν ἔγκριση τῶν ἐφόδων καί μπήκε στό καράβι κι ἔψυχε γιά νά πάει νά πολεμήσει τούς Θράκες, πού κατοι-
- 3 κούσαν πάνω ἀπό τή Χερσόνησο καί τίν Πέριμθο. Μά οι ἔφοδοι μετάνιωσαν, ὅταν πιά αὐτός εἶχε φύγει, καί προσπάθησαν νά τόν γύρισουν πίσω ἀπό τόν Ἰσθμό. Τότε ὅμως δέν πειθάρχησε, παρά
- 4 τράδηξε, ἀρμενίζοντας γοήγορα, γιά τόν Ἐλλήσποντο. Καί ἔτου καταδικάστηκε σέ θάνατο ἀπό τούς ἄρχοντες τῆς Σπάρτης, γιατί ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει. Ἐξόριστος πιά, ἔρχεται στόν Κύρο. Μέ ποιούς λόγους τόν κατάφερε, ~~αέ ἄλλο ἔχο~~ ἔχει γραφτεί, πάντως
- 5 ὁ Κύρος τοῦ ἔδωσε δέκα χιλιάδες δαρεικούς. "Οταν πήρε τά χορήματα, δέν ἀδράνησε, ἄλλά μέ αὐτά συγκέντωσε στρατό καί πολεμούσε τούς Θράκες καί μάλιστα τούς νίκησε σέ μιά μάχη. Ἀπό τότε λεηλατούσε τή χώρα τους καί τούς πολεμούσε ἀδιάκοπα, ὥσπου ὁ Κύρος χρειάστηκε τό στρατό του. Τότε ἔψυχε, γιά νά
- 6 πάει νά πολεμήσει πάλι μαζί μέ κείνον. Αὐτά λοιπόν μοὺ φαίνονται πώς είναι πράξεις ἀνθρώπου πού ἔχει ἀπέραντη ἀγάπη στόν πόλεμο, ἀνθρώπου πού μπορεῖ νά ζει εἰρηνικά, χωρίς ντροπή η ζημιά, κι αὐτός προτιμάει νά πολεμᾷ πού τού είναι δυνατό νά ζει ἀνετα, κι αὐτός θέλει νά κοπιάζει, φτάνει νά δρίσκεται σέ μάχες πού είναι στό κέρι του νά ἔχει χορήματα χωρίς νά κινδυνεύει, κι ἐκείνος προτιμᾶ νά τά κάνει λιγότερα μέ τούς πολέμους.
- 7 Τόση μεγάλη ἀγάπη εἶχε στόν πόλεμο. Νομίζόταν ὅμως πώς είχε και γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης γι' αὐτόν τό λόγο, ἐπειδή δηλαδή ἀγαπούσε τούς κινδύνους δαδίζοντας μέρα καί νύχτα καταπάνω στούς ἔχθρούς κι ἐπειδή στίς κρίσιμες στιγμές εἶχε φρόνηση, δπως δεδαίωναν ὅλοι δσοι δρίσκονταν παντού μαζί του. Ἐλεγαν πώς εἶχε και ίκανότητες νά κυρδεράν, δσο είναι δυνατό νά ὑπάρχουν διοικητικές ίκανότητες μέ τή μέθοδο πού ἐφάρμοζε κι ἐκείνος. Ἡταν ίκανός δηλαδή, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον, νά νοιάζετε νά δρίσκετε γιά τό στρατό του τὰ τρόφημα καί νά τοῦ τά ἔχει ἔτοιμα τήν ώρα πού ἔπεσε. Ἡταν ἀκόμα ίκανός νά κάνει τούς γύρω του γά πιστεύουν δτι πρέπει νά πειθαρχούν στόν
- 8 Κλέαρχο. Αὐτό τό πετύχαινε μέ τήν αὐστηρότητα. Εἶχε πρόσωπο σκυθρωπό καί δραχνή φωνή καί πάντα τιμωρούσε αὐστηρά, καμά φρά μάλιστα τόσο δργισμένα, πού κι ὁ ἴδιος κάποτε
- 9

μετάνιωνε. Τιμωροῦσε ὅμως καὶ σκόπιμα. Γιατί εἶχε τῇ γνώμῃ, 10 πῶς δέν ὑπάρχει καμιά ὡφέλεια ἀπό στρατιώτες πού δέν τιμωροῦνται. Βεδαιώνονταν ἀκόμα πώς ἔλεγε, διτί ὁ στρατιώτης πρέπει νά φοδάται περισσότερο τὸν ἀρχηγὸν του παρὰ τοὺς ἔχθρούς, ἢν πρόκειται νά φυλάξει φρουρά ἢ νά ἀποφύγει νά δλάφει φίλους ἢ νά δαδίσει ἐνάντια στοὺς ἔχθρούς χωρίς ἀντίρρηση. Στίς κρίσιμες 11 στιγμές οἱ στρατιώτες μὲ προθυμίᾳ πειθαρχοῦσαν σέ κεῖνον, δέν ἥθελαν ἄλλο στρατηγό. Γιατί ἔλεγαν, πώς τότε ἡ σκυθρωπότητά του φαινόταν ἀνάμεσα στά ἄλλα πρόσωπα μιά αἰσιόδοξη διάθεση καὶ ἡ αὐστηρότητα ἔμοιαζε πώς ἦταν παλικαριά ἀπέναντι στοὺς ἔχθρούς. "Ἐτσι φαινόταν ὅχι πιά πώς προκαλοῦσε τὸ φόδο, ἀλλά πώς ἔφερνε τῇ σωτηρίᾳ. "Οταν ὅμως οἱ στρατιώτες δρίσκον- 12 ταν ἔξω ἀπό τὸν κίνδυνο καὶ μποροῦσαν νά πάνε νά τοὺς κυνθερ- νάει ἄλλος στρατηγός, τότε πολλοὶ τὸν ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γιατί δέν εἶχε τρόπους χαριτωμένους, ἀλλά πάντα ἦταν ἀγριος καὶ σκληρός. Γι' αὐτό καὶ οἱ στρατιώτες εἶχαν ἀπέναντι του τά ἵδια αἰσθήματα πού ἔχουν τά παιδιά στό δάσκαλο. Ποτέ δέν εἶχε ἀν- 13 θρώπους, πού νά τὸν ἀκολουθοῦν ἀπό φίλια καὶ ἀγάπη. "Οποιοι ὅμως ἦταν κοντά του ὑστερ̄ ἀπό διαταγὴ τῆς πατρίδας τους ἢ ἐπειδὴ χρειάζονταν κάτι ἡ γιατί πιέζονταν ἀπό κάποιαν ἀνάγκη, τοὺς κρατοῦσε σέ ἀπόλυτη πειθαρχίᾳ. Μά ὅταν ἀρχιζαν νά νι- 14 κοῦν μαζί του τοὺς ἔχθρούς, ἀπό τότε ὑπῆρχαν σοδαροί λόγοι πού ἔχαναν νά είναι χρήσιμοι οἱ στρατιώτες του. Γιατί καὶ τὴν τόλμη εἶχαν ν' ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἔχθρούς, καὶ ὁ φόδος μήπως τιμωρηθοῦν ἀπό κεῖνον τοὺς ἔκανε πειθαρχικούς. Τέτοιος ἀρχη- 15 γός ἦταν. "Ἐλεγαν ἀκόμα πώς δέν εἶχε πολλή διάθεση νά παίρνει διαταγές ἀπό ἄλλους. "Οταν πέθανε ἦταν, πάνω κάτω, πενήντα φονῶν.

"Ο Πρόξενος ὁ Βοιωτός, ἀπό τὴν ἐποχή πού ἦταν νεαρός, λα- 16 Χαρακτηρὶ
ταροῦσε νά γίνει ἀντρας, ίκανός νά ἀσχολεῖται μέ σοδαρά ζητή-
ματα. Γιά νά πραγματοποιήσει τῇ λαχτάρᾳ του αὐτή ἔδωσε χρή-
ματα στὸ Γοργία τὸ Λεοντίνο. "Οταν ἔμεινε κοντά του καὶ 17
ἔκανε μαθήματα, πίστεψε πώς ἦταν πιά ίκανός καὶ νά ἀρχη-
γεύει καὶ νά μή φαίνεται στίς εὐεργεσίες κατώτερος ἀπό τοὺς
πίσημους, πού τοὺς εἶχε φίλους. "Ἐτσι ἀνάκατωθήκε στίς ἐπιχει-

σμός τοῦ
Πρόξενου.

- οήσεις τοῦ Κύρου, νομίζοντας πώς ἀπ' αὐτές θά γίνει ἔξακουστός
 18 καὶ θ' ἀποχτήσει μεγάλη δύναμιν καὶ πολλά χρήματα. Παρ' ὅλο
 δικαίως πού ἐπιθυμούσε ὑπερδολικά τόσο μεγάλα πράγματα, ἐδει-
 γνε καθαρά καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδή τίποτε ἀπ' αὐτά δέν ἦθειε νά
 ἀποχτήσει μέν ἀδικίες. Ἐνόμιζε πώς ἔπειτε νά τά πετύχει μέν δι-
 19 καιοσύνη καὶ τιμιότητα, ἀλλιώτικα δέν τά ἦθειε. Εἶχε ἀκόμα τήν
 ἴκανότητα νά διοικεῖ καλούς καὶ φρόνιμους ἀνθρώπους. Δέν
 μπιορούσε ὅμως νά κάνει τούς στρατιώτες του νά τοῦ ἔχουν οὕτε
 σεδασμό οὔτε φόδο. Ἀντίθετα, περισσότερο ντρέποταν αὐτός
 τούς στρατιώτες, ἀπ' ὅσο ντρέποταν ἐκείνον ὅσοι ἦταν στήν
 ἔξουσία του. Καὶ ἦταν φανερό πώς εἶχε περισσότερο φόδο μῆπως
 τόν μισήσουν οί στρατιώτες, ἀπ' ὅσο φορόνταν οί στρατιώτες νά
 20 μήν ὑπακούσουν στίς διαταγές του. Εἶχε τή γνώμη πώς γιά νά
 είναι καὶ νά φαίνεται ἴκανός ἀρχηγός, ἥταν ἀρκετό νά ἐπαινεῖ
 ὅσους ἔκαναν καλές πράξεις, ὅχι ὅμως ἐκείνους πού ἔκαναν κα-
 κό. Γι' αὐτό οί καλοί καὶ φρόνιμοι ἀπό τούς ἀνθρώπους του τόν
 ἀγαπούσαν, ἐνώ οἱ ἀδικοι τόν ἐπιδουλεύονταν, γιατί τόν ἔδρυ-
 σκαν τοῦ χεριοῦ τους. "Οταν πέθανε ἥταν τριάντα χρονῶν.
- Χαρακτηρι-
 σμός τοῦ
 Μέγαρα.*
- 21 Ο Μένων ὁ Θεσσαλός ἥταν φανερό πώς εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία
 ν' ἀποχτήσει πλούτη καὶ νά είναι ἀρχηγός, γιά νά πάρει
 περισσότερο. Ἐπιθυμούσε νά ἔχει καὶ τιμές, ώστε τά κέρδη του
 νά είναι πιό πολλά. Ἡθέλε ἀκόμα νά είναι φύλος μέ τούς πολλά
 22 ισχυρούς, γιά νά μήν τιμωρεῖται, δταν κάνει ἀδικίες. Εἶχε τή
 γνώμη πώς ὁ συντομότερος δρόμος γιά νά πετυχαίνει αὐτά πού
 λαχταρά, είναι νά πατάει τόν ὄρκο του καὶ νά λέει ψέματα καὶ νά
 ἔγειρά, καὶ πώς, ἀντίθετα, ή ἀπλότητα καὶ ή εἰλικρίνεια είναι
 23 πραγματική ἀνοησία. Ἡταν φανερό πώς δέν ἀγαπούσε κανένα.
 Κι ἂν ἔλεγε σέ κάποιον πώς είναι φύλος του, υστερα γινόταν
 δλοφάνερο πώς ἐσχεδίαζε νά τοῦ κάμει κακό. Κανέναν ἐχθρό δέν
 κοροϊδευε, ἐνώ πάντοτε συζητούσε κοροϊδευτικά γιά ὅλους τόν
 24 ἀκολούθους του. Δέν ἐπιδουλεύονταν τίς περιουσίες τών ἔχθρων.
 γιατί νόμιζε πώς είναι δύσκολο νά παίρνει κανείς ὅσα ἀνήκουν
 στούς ανθρώπους πού φυλάχονται. Τά πράγματα ὅμως τών φύλων
 εἶχε τη γνώμη πώς μονάχα αὐτός ξέρει πώς είναι πάρα πολύ εὐ-
 25 κολό νά τά παίρνει, ἐπειδή είναι αφύλακτα. "Οσους ἡξερε πώς
 δροζίζονται ψέματα καὶ πώς κάνουν ἀδικίες, τούς φορόταν, γιατί

τούς θεωροῦσε καὶ ἀ δόπλισμένους. Ἐντίθετα τούς εὐσεβεῖς καὶ ἐκείνους πού ἀγαποῦσαν τὴν ἀλήθεια, προσπαθοῦσε νά τούς μεταχειρίζεται σάν δειλούς. "Οπως καμαρώνει κανείς γιά τὴν εὐ- 26 σέδεια, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τῇ δικαιοσύνῃ του, ἔτσι ὁ Μένων κα- μάρωνε πού μποροῦσε νά ξεγελά, νά κατασκευάζει ψευτιές, νά είρωνεύεται τούς φίλους. Καὶ πάντα εἶχε τῇ γνώμῃ πώς ἐκεῖνος πού δέν είναι πανούργος, είναι ἀμόρφωτος. "Οταν προσπαθοῦσε νά πάρει τὴν πρώτη θέση στή φιλία μερικῶν ἀνθρώπων, ἐνόμιζε πώς πρέπει νά τό πετύχει συκοφαντώντας ἐκείνους πού είχαν αὐ- τὴν τῇ θέση. Μιχανεύόταν νά φτιάνει πειθαρχικούς τούς στρα- 27 τιώτες, μέ το νά παίρνει μέρος στίς ἀδικίες πού ἔκαναν. Νόμιζε πώς τού ἄξιζε νά ἔχει τιμές καὶ περιποίησεις, ἐπειδή ἔδειχνε πώς είχε τῇ δύναμη καὶ τῇ θέληση νά διλέφτει τούς ἄλλους. "Αν καμιά φορά τόν ἄφηνε κανένας, τό θεωροῦσε εὐεργεσία πώς δέν τόν είχε καταστρέψει τότε πού τοῦ ἔκανε συντροφιά. "Οταν οἱ ἄλλοι 29 στρατηγοί σκοτώθηκαν, ἐπειδή ἔκαμαν ἐκστρατεία μαζί μέ τόν Κύρο ἐνάντια στό βασιλιά, ὁ Μένων δέ σκοτώθηκε, παρ' ὅλο πού είχε κάμει τά ἴδια μέ κείνους. 'Αλλά ὕστερος ἀπό τό θάνατό τους τιμωρήθηκε κι αὐτός ἀπό τό βασιλιά καὶ θανατώθηκε ὅχι μέ ἀποκεφαλισμό. ὅπως οἱ ἄλλοι στρατηγοί, πού είναι τό πιό σύν- τομο τέλος, παρά, ὅπως λένε, κακοποιήθηκε ζωντανός ἔναν ὀλό- 30 χιληρο χρόνο καὶ πέθανε σάν κακός ἀνθρωπος. 'Ο Ἀγίας, ἀπό Χαρακτηρισμός τῆν Ἀρχαδία, καὶ ὁ Σωκράτης ὁ Ἀχαιός σκοτώθηκαν κι αὐτοί. Οὕτε ὅμως σάν δειλούς τούς περιγελοῦσε κανένας, οὔτε στό ζή- τημα τῆς φιλίας μποροῦσε νά τούς κατηγορήσει. Κι ὁ ἔνας κι ὁ ἄλλος ἦταν, πάνω κάτω, τριάντα πέντε χρονῶν ὅταν πέθαναν.

τοῦ Ἀγία καὶ
τοῦ Σωκράτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΕΦ. 1

Ανακεφαλαίωση.

1

Γ' Οσα ἔκαμαν οἱ Ἑλλῆνες τότε πού γινόταν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ὡς τῇ μέρᾳ τῆς μάχης καὶ ὅσα ἔγιναν ὑπεροχή ἀπό τὸ θάνατο τοῦ Κύρου, δταν οἱ Ἑλλῆνες γύριζαν μαζί μὲ τὸν Τισσαφέροντα, σύμφωνα μὲ τίς συνθήκες τους, ὅλα ἔχονταν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

2-3

Οἱ Ἑλλῆνες στενοχωρημένοι.

2 "Οταν εἶχαν πιαστεῖ οἱ στρατηγοί καὶ εἶχαν σκοτωθεῖ ὁσοι τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀπό τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς στρατιῶτες, οἱ Ἑλλῆνες στενοχωρημένοι δρίσκονταν σέ μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ. Σκέψιτονταν πώς ἡταν κοντά στ' ἀνάκτορα τοῦ βασιλιά καὶ πώς ὀλόγυρά τους ὑπῆρχαν πολλές φυλές καὶ πόλεις ἐχθρικές, καὶ κανένας πιά δέν ἐπρόκειτο νά τοὺς δώσει ν' ἀγοράσουν τρόφιμα. Ἐπειτα (σκέψιτονταν) πώς δρίσκονταν μακριά ἀπό τὴν Ἑλλάδα δχι λιγότερο σχεδόν ἀπό δέκα χιλιάδες στάδια, δέν εἶχαν κανέναν ὄδηρο γιά τό δρόμο καὶ τούς ἐμπόδιζαν νά πάνε στὴν πατρίδα ἀπέραστα ποτάμια. Άκομα πώς τούς εἶχαν προδώσει οἱ δάρδαροι πού ἀκολουθοῦσαν τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία, κι εἶχαν μείνει μόνοι, χωρίς νά ἔχουν οὔτε ἔναν ίππεα σύμμαχο. Ἐτσι ἡταν ὀλοφάνερο πώς ἄν νικοῦσαν, κανένα δέ θά μποροῦσαν νά σκοτώσουν, ἐνώ ἄν ἔδγαιναν νικημένοι, δέ θά ἔμενε οὔτε ἔνας ζωντανός. Αὐτά δάζοντας στό μυαλό τους καὶ μήν ἔχοντας διάθεση, λίγοι δοκίμασαν ἐκεῖνο τό δράδυ φαγητό καὶ λίγοι ἄναψαν φωτιά. Πολλοί δέν πήγαν αὐτήν τή νύχτα στό στρατόπεδο, παρὰ πλάγιασαν ὅπου ἔτυχε καθένας. Δέν μποροῦσαν νά κοιμηθοῦν ἀπό τή θλίψη κι ἀπό τή λαχτάρα πού εἶχαν γιά τὴν πατρίδα, γιά τούς γονιούς, γιά τίς γυναικες, γιά τά παιδιά, πού εἶχαν τή γνώμη πώς ποτέ δέ θά τούς ξαναδούν. Μέ τέτοια διάθεση λοιπόν ξαπλωσαν ὅλοι γιά ν' ἀναπαυτούν.

4-10

Πώς δρέθηκε ὁ Ξε-

4 Μέσα στό στράτευμα ἡταν κάποιος Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, πού ἀκολουθοῦσε κι αὐτός χωρίς νά είναι οὔτε στρατηγός οὔτε λοχα-

γός ούτε στρατιώτης, παρά τὸν κάλεσε ἀπό τὴν πατρίδα του ὁ Πρόξενος, πού τὸν εἶχε φίλο ἀπό χρόνια. Τοῦ ὑποσχόταν μάλιστα πῶς ἄν πάει, θά τὸν κάμει φίλο μέ τὸν Κύρο, πού, καθὼς ἐλεγε, αὐτός τὸν θεωροῦσε γιά τὸν ἑαυτό του καλύτερο κι ἀπό τὴν πατρίδα. Ὁ Ξενοφῶν διάβασε τὸ γράμμα, ἀνακοινώνει στὸ Σωκράτη τὸν Ἀθηναῖο τὸ περιεχόμενο καὶ ζητᾷ τῇ γνώμῃ του γιά τὸ ταξίδι. Ὁ Σωκράτης φοδήθηκε μήπως κατηγορήσουν τὸν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἐπειδὴ θά γινόταν φίλος μέ τὸν Κύρο, γιατί πίστευαν πῶς ὁ Κύρος πρόθυμα μαζί μέ τοὺς Σπαρτιάτες ἦρθε καὶ πολέμησε τοὺς Ἀθηναίους. Γι' αὐτό τοῦ δίνει συμβούλη νά πάει στοὺς Δελφούς, νά πει τὴν ὑπόθεση στὸ θεό καὶ νά τὸν ωτήσει γιά τὸ ταξίδι. Πήγε ὁ Ξενοφῶν καὶ ωτήσει 6 τὸν Ἀπόλλωνα, σέ ποιό θεό ἄν θυσιάσει κι ἄν προσευχηθεῖ θά κάμει τὸ ταξίδι πού σκέφτεται μέ τίς καλύτερες καὶ τίς εὐνοϊκότερες συνθῆκες καὶ θά γυρίσει ζωντανός ὑστερό ἀπό τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ χρησμοδότησε σέ ποιούς θεούς ἔποεπε νά θυσιάσει. Στό γυροισμό του, λέει τό χρησμό τοῦ μαντείου στὸ Σωκράτη. Αὐτός ὅταν τ' ἀκουσε, τὸν ἐμάλωσε, πού δέν πρωτοράθησε ποιό ἥταν προτιμότερο, νά κάμει τὸ ταξίδι ἥ νά μείνει, παρά ἀφοῦ ὁ ἴδιος πῆρε τὴν ἀπόφαση ὅτι ἔποεπε νά ταξιδέψει, ζήτησε νά μάθει ποιές θά ἥταν οἱ καλύτερες συνθῆκες τοῦ ταξιδιοῦ. «Ἀφοῦ ὅμως ἔτσι ωτησες, εἶπε, αὐτά, πρέπει νά κάμεις ὅσα σέ πρόσταξε ὁ θεός». Ὁ Ξενοφῶν λοιπόν ἔκαμε θυσία σέ κείνους πού τοῦ ὅρισε ὁ θεός κι ὑστερα μπήκε στὸ καράβι κι ἔψυγε. Καὶ πρόλαβε τὸν Πρόξενο καὶ τὸν Κύρο στίς Σάρδεις, ὅταν ἐτοιμάζονταν πιά νά ξεκινήσουν γιά τὴν ἐκστρατεία, καὶ συνδέθηκε με τὸν Κύρο. Στίς προτροπές πού τοῦ ἔκαμε ὁ Πρόξενος νά μείνει, πρόσθεσε καὶ ὁ Κύρος τίς δικές του, καὶ τοῦ εἶπε πῶς τὴν ὥρα πού θά τελειώσει ἡ ἐκστρατεία, ἀμέσως θά τὸν στείλει πίσω στὴν πατρίδα. Τοῦ εἶπαν ἀκόμα πῶς βαδίζουν ἐνάντια στοὺς Πισίδες. «Ἐτσι ἀκολούθησε κι αὐτός τὴν ἐκστρατεία ξεγελασμένος – ὅχι ἀπό τὸν Πρόξενο· γιατί οὕτως αὐτός ἤξερε πῶς ἡ ἐκστρατεία γινόταν ἐνάντια στὸ βασιλιά, οὔτε κανένας ἄλλος ἀπό τοὺς Ἐλληνες, ἔκτος ἀπό τὸν Κλέαρχο. "Οταν ὅμως ἔφτασαν στὴν Κιλικία, σέ ὅλους πιά ἥταν φανερό πῶς πήγαιναν νά πολεμήσουν

νοφῶν στήν
ἐκστρατεία.

τό δασιλιά. Καί παρ' ὅλο πού φοδόνταν τό μακρινό δρόμο και πήγαιναν χωρίς τή θέλησή τους, ώστόσο οἱ περισσότεροι ἀκολούθησαν ἀπό τή ντροπή πού ἔνιωθαν ἀναμεταξύ τους και πρός τόν Κύρο. Ἐνας ἀπ' αὐτούς ἦταν κι ὁ Ξενοφῶν.

11-14

Tό δινικό τοῦ Ξενοφώντα.

- 11 Ἐπειδή ὅμως ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη, στενοχωριόταν κι αὐτός μαζί μέ τούς ἄλλους και δέν μποροῦσε νά κοιμηθεί. Μά μόλις τόν πῆρε λιγάκι ὁ ὑπνος, εἰδε ἔνα δνειρο. Τοῦ φάνηκε πώς ἀκούστηκε μιά δροντή κι ἔπεσε κεραυνός στό πατρικό του σπίτι,
- 12 κι ἀπ' αὐτόν φωτίστηκε ὀλόκληρο. Τρομαγμένος ἔγνωσε μονομάζ, και τό δνειρο ἀπό τή μιά τό ἔδρισκε καλό, γιατί δρισκόταν μέσα σέ κόπους και κινδύνους και τοῦ φάνηκε πώς εἰδε μεγάλο φῶς σταλμένο ἀπό τό Δία. Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως ἔνιωθε και φόδο, γιατί νόμισε, δέδαια, πώς τό δνειρο τό είχε στεῦει ὁ Δίας ὁ δασιλιάς, μά τοῦ φάνηκε πώς ἡ φωτιά ἄναβε ὀλόγνωα. Και σκέφτηκε μήπως δέν μποροῦσε νά δγει ἀπό τή γχρωα τοῦ δασιλιά, ἄλλα
- 13 τόν ἐμπόδιζαν οἱ δυσκολίες ἀπ' ὅλα τά μέρη. Ποιά είναι ἡ σημασία ἐνός τέτοιου δνειρού, μπορεὶ κανείς νά κοίνει ἀπό κεῖνα πού ἔγιναν ἀφοῦ τό εἰδε. Ἐγιναν δηλαδή τοῦτα δώ: Τή στιγμή πού ἔγνωσε, πρώτα πρώτα τοῦ ἥρθαν αὐτές οἱ σκέψεις: «Γιατί είμαι πλαγιασμένος; Ἡ νύχτα προχωρεῖ· και μόλις ἔμερωσει, είναι φυσικό νά ἔρθουν οἱ ἔχθροι. Ἀν πέσουμε στά κέρια τοῦ δασιλιά, τί θά ἐμποδίσει νά σκοτωθοῦμε ὑστερό· ἀπό κακοποιήσεις, ἀφοῦ πρώτα δοῦμε τίς πιό τρομερές συμφορές και πάθουμε τούς μεγα-
- 14 λύτερονς ἔξευτελισμούς; Κανένας δέν ἐτοιμάζεται ούτε φροντίζει πώς θά ὑπεραισπίσουμε τούς ἑαυτούς μας, ἄλλα είμαστε πλαγιασμένοι σά νά ἔχουμε τό δικαίωμα νά περνάμε ἡσυχα. Καί ἐγώ τό στρατηγό ποιάς πόλης καρτερώ νά τά κάμει αὐτά; Και σέ ποιά ἡλικία περιμένω πρώτα νά φτάσω; Γιατί δέδαια δέν πρόκειται νά μεγαλώσω ἄλλο, ἀν παραδώσω σήμερα τόν ἑαυτό μου στούς ἔχθρούς.
- 15 «Υστερα σηκώνεται και καλεὶ πρώτα τούς λογαριούς τοῦ Πρόξενου. Ὄταν μαζεύτηκαν, τούς είπε: «Ἐγώ, λογαροί, ούτε νά κοιμηθῶ μπορῶ, ὅπως νομίζω συμβαίνει και μέ σας, ούτε νά είμαι ἄλλο ἔαπλωμένος, βλέποντας σέ ποιά κατάσταση βρισκόμαστε. Γιατί είναι φανερό πώς οἱ ἔχθροι δέ μᾶς κήρυξαν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρά ὅταν ἐνόμισαν ὅτι προετοιμάστηκαν καλά.

15-25

Οὐαλία τοῦ Ξενοφώντα στοὺς λογαριούς τοῦ Πρόξενου.

Ἐνῷ γιά μᾶς δέ φροντίζει κανένας πῶς θά πολεμήσουμε ὅσο γίνεται καλύτερα. Καί ὅμως, ἂν ὑποχωρήσουμε καὶ πέσουμε στά¹⁷ χέρια τοῦ βασιλιά, τί νομίζομε πώς θά πάθουμε; Ἀφοῦ αὐτός ἔκοψε τό κεφάλι καὶ τό χέρι τοῦ ἀδερφοῦ του ἀπ' τήν ἕδια μάνα, ὅταν ἦταν πιά νεκρός, κι ὕστερα τόν κάρφωσε. Ἐμεῖς, λοιπόν, πού δέν ἔχομε κανένα προστάτη, πού βαδίσαμε ἐνάντιά του γιά νά τόν κάμουμε δούλο ἀπό βασιλιά καὶ νά τόν σκοτώσουμε, ἂν μπορέσουμε, τί νομίζομε πώς θά πάθουμε; Δέ θά χρησιμοποιήσει¹⁸ τάχα κάθε μέσο, ὥστε, κακοποιώντας μας σκληρότατα, νά κάμει νά φορθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιά νά μή βαδίσει ποτέ κανένας ἐνάντιά του; Πρέπει λοιπόν νά κάνουμε τά πάντα γιά νά μήν πέσουμε στά χέρια του. Ἔγώ, ὅσο ἵσχυναν οἱ συνθῆκες, ποτέ δέν¹⁹ ἔπαψα νά ἐλεεινολόγω τούς ἑαυτούς μας καὶ νά καλοτυχίζω τό βασιλιά καὶ τούς δικούς του, δλέποντας πόσο μεγάλη καὶ πόσο εὔφορη χώρα ἔχουν, πόσο ἄφθονα τά τρόφιμα, πόσους δούλους, πόσα ζώα, πόσο χρυσάφι καὶ πόσο ρουχισμό. Καμιά φορά πάλι²⁰ ἔφερνα στό μυαλό μου τήν κατάσταση τῶν στρατιωτῶν μας, καὶ σκεφτόμουν πώς ἀπ' αὐτά τά ἀγαθά τίποτε δέν ἀνήκε σέ μᾶς, ἐκτός ἂν τό ἀγοράζαμε. Χρήματα ὅμως γιά νά ψωνίσουμε ἡξερα πώς λίγοι ἔχουν ἀκόμα καὶ πώς μᾶς ἐμπόδιζαν οἱ ὄρκοι νά δρίσκουμε τρόφιμα μέ ἄλλον τρόπο, ἐκτός ἀπό τό νά τ' ἀγοράζουμε. Αὐτά ἀναλογιζόμουν πότε πότε καὶ φοδόμουν περισσότερο τήν εἰρήνη πού είχαμε κάμει μέ τίς συνθῆκες, παρά τώρα τόν πόλεμο.
 Ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι παραδίασαν τίς συμφωνίες, μοῦ φαίνεται²¹ πώς τέλειωσαν καὶ τό δικό τους θρασύ φέρσιμο καὶ τά δικά μας ἐμπόδια. Γιατί αὐτά τά ἀγαθά δρίσκονται πιά στή μέση σάν δραδεῖα, γιά κείνους ἀπό τούς δυό ἀντίπαλους πού θά φανοῦν γενναιότεροι. Τόν ἀγώνα τόν δρίζουν οἱ θεοί, πού, φυσικά, θά είναι μέ τό μέρος μας. Γιατί οἱ Πέρσες δρκίστηκαν ψέματα σ' αὐτούς.
 Ἐνῷ ἐμεῖς, παρ' ὅλο πού δλέπαμε πολλά ἀγαθά, σταθερά μέναμε²² μακριά ἀπ' αὐτά, ἔξαιτίας τῶν δρκων πού κάναμε στούς θεούς.
 Ἐτσι μοῦ φαίνεται πώς μποροῦμε νά βαδίσουμε στόν ἀγώνα μέ πολὺ μαγαλύτερο θάρρος ἀπ' αὐτούς. Ἀκόμα ἔχομε σώματα πού²³ μποροῦν ν' ἀντέξουν περισσότερο ἀπό τά δικά τους στό κρόνο, στή ζέστη καὶ στούς κόπους· κι οἱ ψυχές μας, μέ τή δοήθεια τῶν

θεών, είναι γενναιότερες ἀπό τίς δικές τους. Αύτοι είναι ἄνθρωποι πού πληγώνονται καί σκοτώνονται εύχολότερα ἀπό μᾶς, φτάνει νά μᾶς δώσουν οἱ θεοὶ τή νίκη, ὅπως καί πρωτύτερα. Μά
 24 ίσως καί ἄλλοι σκέψητονται τά ἴδια πρώτα. Γιά ὄνομα τῶν θεών, νά μήν περιμένουμε νά ἔρθουν ἄλλοι νά μᾶς παρακινοῦν σέ ἐνδοξες πράξεις, παρά ν' ἀρχίσουμε μεῖς νά προτρέπουμε καί τούς ἄλλους στά πολεμικά κατορθώματα. Νά φανεῖτε σεῖς πιό γενναῖοι ἀπό τούς λοχαγούς, καί ἀπό τούς στρατηγούς πιό ἵκανοι
 25 γι' αὐτό τό ἀξίωμα. Όσο γιά μένα, ἀν ἐσεῖς θέλετε ν' ἀναλάβετε αὐτή τήν ἔξοδημηση, είμαι ἀποφασισμένος νά σᾶς ἀκολουθήσω· ἂν διμως δοίζετε ἐμένα γιά ἀρχηγό, καθόλου δέ θά προφασιστώ τήν ἡλικία, ἄλλα ἀντίθετα νομίζω πώς οί δυνάμεις μου είναι ἀκμαίες, γιά ν' ἀποκρούσω ἀπό τόν ἑαυτό μου τά κακά».

26 - 31

'Ἐνας ξένος διαφωνεῖ.

26 Ἐκείνος αὐτά εἶπε· κι οί λοχαγοί συμφώνησαν ὅλοι νά πάρει αὐτός τήν ἀρχηγία, ἐκτός ἀπό κάποιον Ἀπολλωνίδη, πού μιλούσε στό δοιωτικό γλωσσικό ἴδιωμα. Αὐτός εἶπε πώς λέει ἀνοησίες ὅποιος ὑποστηρίζει πώς είναι δυνατό ἄλλιώτικα νά σωθεῖ παρά ἀφοῦ πείσει, ἄν μπορεῖ, τό δασιλιά. Κι ἀρχισε ταυτόχρονα
 27 ν' ἀναφέρει τίς δυσκολίες πού ὑπάρχουν. Ο Ξενοφῶν διέκουψε κι εἶπε τούτα δώ· «Πόσο παράξενος ἄνθρωπος είσαι! Βλέπεις, ἄλλα δέν καταλαβαίνεις, κι ἀκούς, μά δέ θυμάσαι. Στό ἴδιο μέρος διμως δρισκόδουν μέ τούτους, ὅταν δέ δασιλιάς, τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος, τό πήρε ἀπάνω του κι ἔστειλε καί μᾶς
 28 πρόσταξε νά παραδώσουμε τά ὅπλα. Κι ὅταν ἐμεῖς δέν τά παραδώσαμε, ἄλλα ὅπλιστηκαμε καί πήγαμε καί στρατοπεδέψαμε κοντά του, τότε ἔκανε τά πάντα στέλνοντας ἀπεσταλμένους καί ξητώντας νά γίνουν συνθῆκες, καί προσφέροντάς μας τρόφιμα,
 29 ὥσπου πέτυχε τήν εἰρήνη. "Οταν πάλι οί στρατηγοί καί οί λοχαγοί, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στίς συνθῆκες πήγαν ἀσπλοί νά συζητήσουν μέ τούς ἐχθρούς, ὅπως συμβουλεύεις τώρα κι ἐσύ νά κάνοντε, ποιό ἦταν τό ἀποτέλεσμα; Παρ' ὅλο πού τούς χτυπούν, τούς δασανίζουν, τούς ἔξευτελίζουν, δέν μποροῦν οί, δύστυχοι οὔτε νά πεθάνουν, ἄν καί μοῦ φαίνεται πολὺ τό ἐπιθυμοῦν. "Ολα αὐτά ἐσύ τά ξέρεις καί διμως ὑποστηρίζεις πώς λένε ἀνοησίες ἔκείνοι πού συμβουλεύουν νά ὑπερασπίσουμε τούς ἑαυτούς μας, καί προτείνεις νά πάμε καί νά προσπαθήσουμε πάλι νά πείσουμε

τὸ δασιλιά; Ἐγώ, φίλοι μου, ἔχω τῇ γνώμῃ πώς δέν πρέπει νά 30 ἀφήνουμε τόν ἄνθρωπο τούτο νά ἔρχεται κοντά μας, παρά νά τοῦ ἀφαιρέσουμε τό ἀξίωμα τοῦ λοχαγοῦ, νά τόν φορτώσουμε μέ 31 ἀποσκευές καί νά τόν χρησιμοποιοῦμε γιά φορτηγό ζῶο. Γιατί αὐτός καί τήν ἴδιαίτερη πατρίδα του ντροπιάζει καί διλόκληρη τήν Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι δειλός, ἐνῷ εἶναι «Ἑλληνας». Τότε πήρε 32 τό λόγο δ' Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καί εἶπε: «Μά τούτος οὔτε μέ τή Βοιωτία ἔχει καμιά σχέση οὔτε γενικότερα μέ τήν Ἑλλάδα, γιατί ἐγώ πρόσεξα πώς ἔχει τρύπια καί τά δυό του αὐτιά, σάν 33 Λιδός». Καί ἔτοι ἦταν. Αὐτόν, λοιπόν, τόν ἔδιωξαν. Οἱ ἄλλοι πή- 34 γιναν στά τάγματα καί ὅπου ὑπῆρχε ζωντανός στρατηγός τόν προσκαλοῦσαν, ἀπ' ὅπου ἔλειπε φώναζαν τόν ὑποστράτηγο, καί ὅπου δρισκόταν ζωντανός λοχαγός καλοῦσαν αὐτόν. «Οταν συγ- 35 κεντρώθηκαν ὅλοι, κάθισαν στό μπροστινό μέρος τοῦ στρατοπέδου. Οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί πού μαζεύτηκαν ἦταν πάνω κάτω ἐκατό. Καί θά ἦταν σχεδόν μεσάνυχτα ὅταν γίνονταν αὐτά. Τότε ἀρχίσε νά μιλάει ὁ Ἱερόνυμος ἀπό τήν Ἡλίδα, πού ἦταν δ' 36 πιό ἡλικιωμένος ἀπό τούς λοχαγούς τοῦ Προδρέπενου, κι εἶπε αὐτά ἐδώ: «Ἐμεῖς, στρατηγοί καί λοχαγοί, δλέποντας τήν τωρινή κατάσταση, κρίναμε σωστό νά συγκεντρωθοῦμε καί νά προσκαλέσουμε κι ἐσάς, γιά νά συζητήσουμε καί νά πάρουμε, ἀν μπροστείσουμε, μιά καὶ ἡ ἀπόφαση. Πές καί τώρα, πρόσθεσε, ἐκεῖνα πού εἶπες καί σ' ἐμάς, Ξενοφώντα».

32-34

Συγκέντρωση
τόν ἀρχηγῶν.

Τότε δ' Ξενοφῶν εἶπε τούτα δῶ: «Αὐτά δέδαια τά ξέρουμε 35 ὅλοι, πώς δηλαδή δ' δασιλιάς κι δ' Τισσαφέροντος ἔχουν πιάσει δοσούς μπρόφεσαν ἀπό μᾶς, κι εἶναι φανερό πώς ἔχουν κακά σχέδια γιά τούς ἄλλους, ὥστε νά μᾶς ἔξοντώσουν, ἀν τά καταφέρουν. Γι' αὐτό νομίζω πώς πρέπει νά κάνουμε τό καθετί, γιά νά μήν πέσουμε ποτέ στά χέρια τών διαρράον, παρά ἐκείνοι νά πέσουν στά δικά μας. Νά ξέρετε λοιπόν καλά ὅτι ἐσείς πού είστε τό- 36 σοι, δοσοί, δοσοί τώρα δρίσκεστε συγκεντρωμένοι, ἔχετε μιά ἐξαιρετική εὐκαιρία. «Ολοι δηλαδή αὐτοί οι στρατιώτες ἔχουν στραμμένα τά μάτια τους σέ σᾶς. Καί ἀν σᾶς δλέπουν στενοχωρημένους, δοσοί θά φοδούνται ἐνῷ, ἀν εἶναι φανερό πώς ἐτοιμάζεστε νά δαδίσετε καταπάνω στούς ἐχθρούς καί πώς παρακινείτε καί τούς ἄλλους, νά ξέρετε καλά πώς θά σᾶς ἀκοίουνθήσουν καί θά προσπαθήσουν

35-44

Δεύτερη ὄμιλία τοῦ Ξενοφώντα.

37 νά σᾶς μιμηθούν. Ἰσως μάλιστα εἶναι σωστό νά τους ἔπειρονατε στό θάρρος. Γιατί ἐσεῖς είστε στρατηγοί, ἐσεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί. Καὶ ὅταν ἡταν εἰρήνη, καὶ μισθοίς καὶ τιμές εἴχατε περισσότερα ἀπ' αὐτούς. Καὶ τώρα λοιπόν πού εἶναι πόλεμος, πρέπει νά τό θεωρεῖτε χρέος σας νά είστε ἀνότεροι ἀπό τούς στρατιώτες καὶ νά σκέφτεστε γιά τό καλό τους καὶ νά κοπιάζετε γιά χάρη τους, ὅποτε παρουσιάζεται ἀνάγκη. Στήν τωρινή περίοδα ἔχο τή γνώμη πώς θά μπορούσατε νά προσφέρετε μεγάλη ἔξυπηρότηση στό στρατό, ἂν φρόντιζατε, δισο γίνεται πιό γοήγορα, νά δριστούν στρατηγοί καὶ λοχαγοί στή θέση ἐκείνων πού χάθηκαν. Γιατί χωρίς ἀρχηγούς δέν μπορεῖ νά γίνει τίποτε τό σωστό ἢ τό ὠφέλιμο, γενινά, δέδαια, σέ καμιά περίπτωση, ἀποκλίεται ὅμως πέρα γιά πέρα σέ πόλεμικές περιόδους. Καί τοῦτο, ἐπειδή πιστεύομε πώς ἡ πειθαρχία σώζει, ἐνῷ ἡ ἔλειψη της ἔχει ὀδηγήσει πολλούς ὡς τώρα στήν καταστροφή. Μόλις δρίσετε τούς ἀπαραιτητούς ἀρχηγούς, νομίζω πώς θά ἐνεργήσετε σέ πολὺ κατάλληλη στιγμή, ἂν συγκεντρώσετε καὶ τούς ἄλλους στρατιώτες, γιά νά τούς δώσετε θάρρος. Γιατί τώρα κι ἐσεῖς, πιστεύω, καταλαβαίνετε πώς ἥρθαν στό στρατόπεδο πολὺ ἀνόρεγτα, χωρίς διάθεση πῆγαν νά φυλάξουν καὶ σκοποί. Ἐτσι σέ τέτοια κατάσταση πού δρίσκονται, δέν ξέρω ἂν θά μπορούσε κανείς νά τους χορηγούποιησει νύχτα ἢ μέρα, σέ ώρα ἀνάγκης. Ἀν ὅμως κάποιος τούς ἄλλάξει ἰδέες καὶ τούς κάμει νά σκέφτονται δρι μονάχα τί ὑπάρχει κίνδυνος νά πάθουν, ἄλλα καὶ τί μπορούν νά κάμουν, τότε θά ἀποκτήσουν πολὺ μεγαλύτερη διάθεση. Ξέρετε, δέδαια, πώς τή νίκη στόν πόλεμο δέν τή δίνει οὔτε ὁ ἀριθμός τῶν στρατιωτῶν οὔτε ἡ δύναμη, παρά ὅποιοι μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν δαδίζουν ἐνάντια στούς ἐχθρούς μέ πιό θαρραλέες ψυχές· τήν ἐπίθεση αὐτῶν συνήθως δέν μπορούν ν' ἀντέξουν οἱ ἀντίπαλοι. Καὶ ἐγώ τούλάχιστο, φύλοι μου, ἔχω ὑπόψη μου πώς δσοι ἀγωνίζονται νά σώσουν τή ζωή τους μέ κάθε τρόπο στούς πολέμους, αὐτοί πολέ συκνά πεθαίνουν ἄνανδρα καὶ ἄδοξα. Ἀντίθετα, δσοι καταλαβαίνουν πώς ὁ θάνατος εἶναι κοινός καὶ ἀναπότελτος γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους καὶ ἀγωνίζονται νά δροῦν ἔνα δοξασμένο θάνατο, διέπει πώς αὐτοί συνήθεστερα φτάνουν στά γεράματα καὶ

πώς ὅσο ζοῦν πεφύουν πιό εύτυχισμένη ζωή. Αὐτά πρέπει τώρα 44
κι ἐμείς νά τά δάλουμε καλά στό μυαλό μας, γιατί δρισκόμαστε
σέ τέτοια κρίσιμη περίσταση, καὶ νά φανούμε κι οἱ ἔδιοι παλικά-
ρια και τοὺς ἄλλους νά παρακινήσουμε. Αὐτά είπε ὁ Ξενοφῶν
και σταμάτησε. "Υστερό" ἀπ' αὐτὸν ὁ Χειρίσσοφος είπε: «Πρωτύτε- 45
ρα, Ξενοφόντα, δέν ἥξεδα γιά σένα παρά μονάχα αὐτό 'πού
ἄκουα, δηλαδή πώς είσαι Ἀθηναῖος. Τώρα δῆμος σέ ἐπαινῶ γιά
τά λόγια σου και τίς πράξεις σου και θά ἥθελα νά ὑπάρχουν, ὅσο
γίνεται, πιό πολλοί σάν και σένα. Γιατί αὐτό θά ἦταν καλό γιά
ἄλλους. Καὶ τώρα, φῦλοι μου, πρόσθεσε, ἂς μήν καθυστεροῦμε, 46
παρά πηγαίνετε νά ἐκλέξετε ἀρχηγούς, ὅσοι χρειάζεστε."Υστερό'
ἀπό τήν ἐκλογή, ἐλάτε στή μέση τοῦ στρατοπέδου, φέροντας και
τοὺς ἐκλεγμένους, και κατόπι θά συγκεντρώσουμε ἐκεῖ τοὺς ἄλ-
λους στρατιώτες. Νά δρίσκεται δῆμος κοντά μας και ὁ Τολμίδης ὁ
χήρουνας». Μόλις τά είπε αὐτά, σηκώθηκε, γιά νά μή δραδύνουν, 47
ἄλλα νά τελειώνουν ὅσα ἔπρεπε νά γίνουν. Τότε διάλεξαν ἀρχη-
γούς στή θέση τοῦ Κλέαρχου τόν Τιμασίωνα ἀπό τή Δάρδανο,
στή θέση τοῦ Σωκράτη τόν Ξανθικλῆ τόν Ἀχαιό, στή θέση τοῦ
Ἀγία τόν Κλεάνορα τόν Ἀρχάδα, στή θέση τοῦ Μένωνα τό Φι-
λήσιο τόν Ἀχαιό και στή θέση τοῦ Πρόξενου τόν Ξενοφόντα τόν
Ἀθηναῖο.

*Αρχίνεκον τό διεγέλασσον.
26 - τε 50.*

ΤΟ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΑΚΟΥΕΙ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ
ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

"Οταν είχε γίνει ἡ ἐκλογή, τήν ὡρα πού ἀρχίζει σχεδόν νά
ξημερώνει, ἔφτασαν οἱ ἀρχηγοί στή μέση τοῦ στρατοπέδου και
ἀποφάσισαν νά τοποθετήσουν προφυλακές και νά συγκεντρώ-
σουν τούς στρατιώτες. Μόλις μαξεύτηκαν οἱ στρατιώτες, σηκώ-
θηκε πρώτος ὁ Χειρίσσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος και είπε αὐτά ἐδώ:
«Στρατιώτες, οἱ τωρινές στιγμές είναι δύσκολες, ἀφοῦ στερηθή- 2
καμε τέτοιους στρατηγούς και λοχαγούς και στρατιώτες. Ἀκόμα
και ὁ Ἀριαῖος μέ τό στρατό του μᾶς ἔχουν προδώσει, αὐτοί πού
ἦταν πρωτύτερα σύμμαχοί μας. Πρέπει δῆμος μέσα στίς συνθήκες 3
πού δρισκόμαστε νά φανούμε γενναῖοι ἀντρες και νά μή φοδη-
θοῦμε, ἄλλα νά προσπαθήσουμε νά γλιτώσουμε, ἃν μποροῦμε,

45-47
Ἐξλογή νέων
στρατηγῶν

μέ μια νίκη πού θά μᾶς δώσει τιμή. Ἀλλιώτικα, νά πεθάνουμε τουλάχιστο δοξασμένοι, και νά μήν πέσουμε ποτέ ζωντανοί στά χέρια τῶν ἐχθρῶν. Γιατί νομίζω πώς τότε θά παθαίναμε τέτοιες συμφορές, πού μακάρι νά τίς ἔστελναν οἱ θεοί στούς ἐχθρούς μας».

4-6

*Όμιλία τοῦ
Κλεάνωρα.*

4 "Υστερ' ἀπ' αὐτόν σηκώθηκε ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὄρχομένιος και μῆλησε ἔτοι: «Βλέπετε, στρατιώτες, τούς ψεύτικους ὄρκους και τὴν ~~πατέσθεται~~ τοῦ βασιλιά. Βλέπετε και τὴν ~~πατέσθετία~~ τοῦ Τισσαφέροντος μᾶς ἔλεγε πώς ἡ χώρα του εἶναι γειτονική μὲ τὴν Ἑλλάδα και γι' αὐτό θά φροντίζε πάρα πολύ νά μᾶς σώσει, κι υστερα μᾶς ὄρκιστηκε ὁ ἴδιος, δίνοντάς μας τὸ δεξί του χέρι. Μά ὁ ἴδιος μέ απάτη ἔπιασε τούς στρατηγούς και δέ σεβάστηκε τό Δία πού προστατεύει τούς ξένους, παρά ἀφού ἔφαγε πρῶτα σ' ἕνα τραπέζι μέ τόν Κλέαρχο, υστερα μέ πανουργία ~~πέξαπά-~~

5 ~~της~~ τούς ἄντοες και τούς σκότωσε. Κι ὁ Ἀριαῖος, πού ἐμεῖς θέλαμε νά τόν κάψουμε βασιλιά, και μέ ὄρκους ἐγγυηθήκαμε πώς δέ θά προδώσει ὁ ἔνας τόν ἄλλο, οὔτε τούς θεούς φρονθηκε κι αὐτός οὔτε τόν πεθαμένο Κύρο σεβάστηκε, παρ' ὅλω πού ἐκείνος τόν τιμοῦσε ὑπερδολικά, ὅσο ὅρισκόταν στή ζωή. Τώρα ἔφυγε ἀπό κοντά μας και πήγε μέ τούς μεγαλύτερους ἐχθρούς τοῦ Κύρου, ἐνώ ἐμάς, τούς φίλους του, ζητάει τρόπο νά μᾶς καταστρέψει. Μά αὐτούς μακάρι νά τούς τιμωρήσουν οἱ θεοί. Ἐμεῖς ὅμως πρέπει, ἀφού τά διέπομε αὐτά, νά μήν ~~ξεγέλαστούμε~~ ποτέ πιά ἀπό αὐτούς, παρά ~~τὰ~~ πολεμήσουμε ὅσο μποροῦμε πιό παλικαρίσια και νά πάθουμε ἐκείνο πού ἀρέσει στούς θεούς».

6

7-32

*Όμιλία τοῦ
Ξενοφώντα.*

7 "Υστερα σηκώνεται ὁ Ξενοφῶν, ὀπλισμένος γιά μάχη, ὅσο μποροῦμε πιό ὅμορφα. Και τούτο γιατί νόμιζε πώς, ἂν οἱ θεοί δώσουν τή νίκη, ὁ ὥραιότερος στολισμός ταιριάζει στό νικητή. "Αν πάλι χρειαζόταν νά πεθάνει, ἡταν ὅρθο νά θεωρήσει τόν ἐαυτό του πώς ~~ἄξιζε~~ νά στολιστεῖ ὥραιότατα και νά δρεῖ τό θάνατο μέσα σ' αὐτόν τό στολισμό. "Αρχισε λοιπόν νά μιλάει ἔτοι:

8 «Τούς ψεύτικους ὄρκους τῶν διαδόσων και τὴν ἀπιστία τους σᾶς τά ~~ἔχει~~ ἀναπτύξει ὁ Κλεάνωρ, νομίζω ὅμως πώς τά ~~ἔρετε~~ κι ἔσεις. "Αν λοιπόν ἔπιμένουμε νά ξανασυνεννοηθοῦμε φίλικά μαζί τους, σημαίνει ὅτι ~~ἔχομε~~ χάσει ἐντελῶς τό θάρρος μας, τή

στιγμή πού ὅλεπομε τά ὅσα ἔπαθαν οἱ στρατηγοί μας, ὅταν τούς ἐμπιστεύτηκαν τόν ἕαυτό τους διασιμένοι στά λόγια τους. Ἐν ὅμως ἔχουμε στό νοῦ μας μέ τά ὅπλα στά χέρια νά τούς τιμωρήσουμε γιά ὅσα μᾶς ἔχουν κάμει, καὶ ἀπό δῶ καὶ πέρα νά τούς πολεμοῦμε μέ κάθε τρόπο, τότε θά ἔχουμε πολλές καὶ δάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε, μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν»⁹ Τήν ὥρα πού τά ἔλεγε αὐτά, φταρνίζεται κάποιος.¹⁰ Οἱ στρατιώτες, μόλις ἀκουσαν τό φτάρνισμα, δλοι μέ τήν ἵδια διάθεση προσευχήθηκαν στό θεό, καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε: «Ἀφοῦ τή στιγμή πού μιλούσαμε γιά τή σωτηρία μας, παρουσιάστηκε αὐτό τό καλό σημάδι¹¹ σταλμένο ἀπό τό Δία τό σωτήρα, νομίζω, στρατιώτες, πώς πρέπει νά τάξουμε σ' αὐτόν τό θεό πώς θά τού προσφέρουμε θυσίες εὐχαριστήριες γιά τή διάσωσή μας, σέ δποιαδήποτε φιλική χώρα πρωτόπαμε. Νά τάξουμε ἀκόμα πώς θά θυσιάσουμε καὶ στούς ἄλλους θεούς, ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις μας. «Οποιος συμφωνεῖ μ' αὐτά, εἴτε, νά σηκώσει τό χέρι». Ολοι σήκωσαν τά χέρια τους. «Υστερ' ἀπ' αὐτό προσευχήθηκαν κι ἔψαλαν τόν ταιάνα.¹² Καὶ ὅταν ἐκπληρώσανε τό χρέος τους πρός τούς θεούς, ὁ Ξενοφῶν ἔσανάρχισε τό λόγο του καὶ μῆλησε ἔτσι: «Ἐλεγα πρωτύτερα πώς 10 ἔχομε πολλές καὶ δάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε. Γιατί πρώτα πρώτα, ἐμεῖς φυλάμε τούς ὄρκους τῶν θεῶν, ἐνῶ οἱ ἔχθροι καὶ τούς ὄρκους ἔχουν πατήσει καὶ, ἀντίθετα πρός αὐτούς, ἔχουν παραδιάσει τίς συμφωνίες. Ἀφοῦ ἔτσι εἴναι τά πράγματα, οἱ θεοί φυσικά θά είναι ἔχθροι στούς ἀντίπαλούς μας καὶ σύμμαχοι δικοί μας. Αὐτοί ἔχουν τή δύναμη καὶ τούς μεγάλους νά τούς κάνουν γρήγορα μικρούς καὶ τούς μικρούς, ὅταν δρίσκονται σέ κρίσιμες στιγμές, νά τούς σώζουν εύκολα, φτάνει νά τό θέλουν». Υστερα θά σᾶς θυμίσω καὶ τούς κινδύνους πού πέρα- 11 σάν οἱ πρόγονοί μας, γιά νά ξέρετε πώς σᾶς ταιριάζει νά είστε γενναῖοι καὶ πώς οἱ γενναῖοι σώζονται μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν καὶ ἀπό τρομερούς κινδύνους. «Οταν ἥρθαν δηλαδή οἱ Πέρσες¹³ κι ἐκεῖνοι πού τούς ἀκολούθουσαν μέ πάρα πολύ μεγάλο στρατό γιά νά καταστρέψουν τήν Ἀθήνα, μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι τόλμησαν νά τούς ἀντισταθοῦν καὶ τούς νίκησαν. Εἶχαν τάξει τότε στή 12 θεά Ἀρτέμιδα πώς ὅσους ἔχθρούς σκοτώσουν, τόσα χρονιάρικα γίδια θά τῆς θυσιάσουν. Ἐπειδή ὅμως δέν μποροῦσαν νά δροῦν

ἀρκετά, ἀποφάσισαν νά θυσιάζουν κάθε χρόνο πεντακόσια. Καί 13 συνεχίζουν νά κάνουν αὐτήν τή θυσία ἀκόμα καί σήμερα.⁸ Αργότερα, ὅταν δέ Ξέρξης συγκέντρωσε ἐκεῖνο τὸν ἀμέτοητο στρατό καί ὅδισε ἐνάντια στήν Ἑλλάδα, καί τότε οἱ πρόγονοί μας νίκησαν τούς δικούς τους καί στή στεριά καί στή θάλασσα.⁹ Απόδειξη γι' αὐτές τίς νίκες είναι τά τρόπαια πού διέπομε, μά πιό μεγάλη ἀπόδειξη είναι ή ἐλευθερία τῶν πόλεων, ὅπου ἐσεῖς γεννηθήκατε καί ἀνατραφήκατε. Γιατί κανέναν ἄνθρωπο δέν ἔχετε κυρίαρχο καί δέ λατρεύετε ἄλλον, παρά μονάχα τούς θεούς.

14 Άπο τέτοιους προγόνους κατάγεστε. Δέ θέλω νά πώ μ' αὐτά πώς ἐσεῖς τούς ντροπιάζετε, ἀφοῦ πρὶν λίγες μέρες ἀντιμετωπίσατε τούς ἀπογόνους ἐκείνων τῶν Περσῶν καί τούς νικήσατε μέ τή δοθεία τῶν θεῶν, παρ' ὅλο πού ἦταν πολὺ περισσότεροί 15 σας. Καί ἀφοῦ φαινόσασταν γενναῖοι τότε πού πολεμούσατε νά κάμετε τόν Κύρο δασύλιά, τώρα, πού ἀγωνίζεστε γιά τή δική σας σωτηρία, ταιριάζει νά είστε πολὺ γενναιότεροι καί προθυμότεροι. Μά τούτη τή φορά πρέπει νά ἔχετε καί μεγαλύτερη τόλμη ἀπέναντι στούς ἐχθρούς. Γιατί τότε, παρ' ὅλο πού δέν τούς εἰχατε δοκιμάσει καί διλέπατε πώς ἦταν ἀμέτοητο¹⁰ ὅδμως πήρατε τό θάρρος νά δαδίσετε καταπάνω τους μέ τήν πατροπαράδοτη παλικαιριά. Καί τώρα πού τούς ἔχετε δοκιμάσει καί ξέρετε πώς δέ θέλουν νά σᾶς ἀντιστέκονται, παρ' ὅλο πού είναι πολὺ περισσότεροί σας, ποιός λόγος ὑπάρχει πιά νά τούς φοδάστε; Οὔτε ὅδως γι' αὐτό νά νομίζετε πώς ὑστερεῖτε, ἐπειδή δηλαδή οί στρατιώτες τοῦ Ἀριαίου, πού ἦταν πρωτύτερα μαζί μας, τώρα ἔφυγαν ἀπό μᾶς καί πήγαν μέ τούς ἐχθρούς. Γιατί αὐτοί είναι ἀκόμα πιό δειλοί ἀπό τούς νικημένους ἀντιπάλους μας, κι ἔτσι πήγαν μέ κείνους κι ἄφησαν ἐμάς. Μά ὅσους ἔχουν τή διάθεση νά τό δάζουν πρώτοι στά πόδια, είναι πολὺ προτιμότερο νά τούς διέπουμε στήν παράταξη τῶν ἐχθρῶν παρά στή 17 δική μας. "Αν πάλι κάποιος ἀπό σᾶς στενοχωριέται πού ἔμεις δέν ἔχομε ἴππικό, ἐνῷ οἱ ἐχθροί ἔχουν πολὺ, νά σκεφτεῖτε πώς οἱ δέκα χιλιάδες ἴππεις δέν είναι τίποτε ἄλλο παρά δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι. Γιατί ποτέ ὡς τώρα στή μάχη δέ σκοτώθηκε κανένας ἀπό δάγκωμα η ἀπό κλωτσιά ἀλόγου, παρά οἱ στρατι-

18 δική μας. "Αν πάλι κάποιος ἀπό σᾶς στενοχωριέται πού ἔμεις δέν ἔχομε ἴππικό, ἐνῷ οἱ ἐχθροί ἔχουν πολὺ, νά σκεφτεῖτε πώς οἱ δέκα χιλιάδες ἴππεις δέν είναι τίποτε ἄλλο παρά δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι. Γιατί ποτέ ὡς τώρα στή μάχη δέ σκοτώθηκε κανένας ἀπό δάγκωμα η ἀπό κλωτσιά ἀλόγου, παρά οἱ στρατι-

ώτες είναι έκεινοι πού κατορθώνουν ό,τι γίνεται στίς μάχες. Μέ 19 αντά τά δεδομένα, έμεις δρισκόμαστε σέ πολύ σταθερότερο δχημα ἀπό τούς ίππεῖς. Γιατί έκεινοι είναι κρεμασμένοι πάνω σέ ἄλλα και φοδούνται δχι μονάχα έμας, ἄλλα και μήπως πέσουν κάτω. Ένω έμεις, πού διαδίζομε πάνω στή γῆ, πολύ δυνατότερα θά χτυπήσουμε ὅποιον μᾶς ζυγώσει και πολύ εύκολότερα θά πετύχουμε ὅποιον θέλομε. Μονάχα σ' ἔνα πράγμα είναι ἀνώτεροι μας οἱ ίππεῖς, στό ὅτι αὐτοί μποροῦν νά φεύγουν μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἀπό μᾶς. "Αν πάλι ἔχετε θάρρος στίς μάχες, στενοχω- 20 φίεστε ὅμως ἀπ' εὐτό, ὅτι δηλαδή δέ θά είναι πιά ὁδηγός σας ὁ Τισσαφέρνης οὗτε θά σας δίνει ὁ βασιλιάς τρόφιμα ν' ἀγοράξε- τε, σκεφτεῖτε ποιό ἀπό τά δυό είναι προτιμότερο: Νά ἔχουμε στήν πορεία μας ὁδηγό τὸν Τισσαφέρνη, πού ἀποδείχτηκε πώς μηχανεύεται κακά γιά μᾶς, ἢ ἀνθρώπους πού θά τούς πιάσουμε ἐμεῖς αἰχμάλωτους και θά τούς προστάξουμε νά μᾶς ὁδηγοῦν: Αὐτοί θά ξέρουν κιόλας πώς ἂν μᾶς διλάψουν. Θά διλάψουν τή ζωή τους και τά σώματά τους. "Οσο γιά τά τρόφιμα, τί νομίζετε 21 πώς είναι προτιμότερο: νά τά φωνίζουμε ἀπό τήν ἀγορά πού μᾶς ἐτοίμαζαν αὐτοί, ὅπου μᾶς ἔδιναν μικρές ποσότητες και

Ασημένιο τετράδραχμο, πού ἀπεικονίζει πιθανότατα τὸν Τισσαφέρνη.
(Λονδίνο, Βρεττανικό Μουσείο)

επαιροναν πολλά χοήματα – τώρα πιά κι αντά μᾶς λείπουν – η νά τά παιρνούμε οι ἕδιοι σέ δποια ποσότητα θέλει ό καθένας
 22 μας, ἀφοῦ θά εἴμαστε νικητές; "Αν ὅμως ἔχετε τή γνώμη πώς αντά είναι καλύτερα ὅπως τά είπα, ἀλλά νομίζετε πώς τά ποτάμια είναι ἔνα ἀξεπέραστο ἐμπόδιο καί πώς ἔγελαστήκαμε πολύ πού τά περάσαμε, σκεφτεῖτε μήπως αὐτό είναι ή μεγαλύτερη ἀνοησία πού ἔκαμαν οἱ δάρδαροι. Γιατί ὅλα τά ποτάμια, κι ἄν είναι ἀτέραστα μακριά ἀπό τίς πηγές τους, μποροῦν νά περαστούν ὅσο πλησιάζομε τίς πηγές, καί τά νερά τους τότε δέ μᾶς
 23 δρέχουν οὕτε τά γόνατα. "Αν τέλος οὕτε οἱ ποταμοί θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά περάσουμε οὕτε θά παρουσιαστεῖ κανένας ὁδηγός γιά τήν πορεία μας, ἀκόμα καί σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν πρέπει νά ἀπογοητευτοῦμε. Γιατί γνωρίζομε πώς οἱ Μυσοί, πού δέν είναι δυνατό νά παραδεχτοῦμε πώς είναι γενναιότεροι μας, κατοικοῦν μέσα στή χώρα τοῦ δασιλιά σέ πολλές καί πλούσιες καί μεγάλες πολιτείες. Τό ἕδιο συμβαίνει καί μέ τούς Πισίδες.
 "Οσο γιά τούς Λυκάονες, εἰδαμε μέ τά μάτια μας πώς ἔχουν πιάσει στούς κάμπους κάθε δχυδή τοποθεσία κι ἔτσι χαίρονται
 24 ὅ,τι διγάζει ή περσική χώρα. Γι' αὐτό θά ἔλεγα πώς δέν είναι ἀνάγκη νά δείχνουμε πώς ἔχομε ἔσκινήσει μέ σκοπό νά πάμε στήν πατρίδα, ἀλλά νά κάνουμε τέτοιες ἐτοιμασίες, σά νά πρόκειται νά ἐγκατασταθοῦμε ἐδῶ. Γιατί ξέρω πώς ὁ δασιλιάς καί στούς Μυσούς θά ἔδινε πολλούς ὁδηγούς καί πολλούς ὅμηρους, ὥστε νά είναι σύγουροι πώς θά τούς στείλει ἔξω ἀπό τή χώρα χωρίς κατεργασίες, καί ἀκόμα καί δρόμους θά μποροῦσε νά τούς φτιάξει, ἄν ἥθελαν νά φύγουν μέ τέθριππα. Ξέρω ἐπίσης πώς καί σ' ἐμάς θά ἔκανε τά ἕδια μέ πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἄν ἔδλεπε πώς τακτοποιοῦμε τά πράγματά μας μέ σκοπό νά μείνουμε στή χώρα του. Φοδοῦμαι ὅμως, ὅταν θά συνηθίσουμε νά ζοῦμε χωρίς δουλειά καί νά περνοῦμε πλούσια ζωή, μήπως ἔχασουμε τό γυρισμό στήν πατρίδα σάν τούς λωτοφάγους.
 25 Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς είναι σωστό καί δίκαιο νά προσπαθήσουμε πρώτα νά πάμε στήν Ἐλλάδα καί στούς δικούς μας, καί νά δείξουμε στούς Ἐλληνες πώς θέλουν καί είναι φτωχοί, ἐνῶ μποροῦν νά φέρουν ἐδῶ τούς συμπατριώτες πού

περονούν ἐκεῖ στερημένη ζωή, καὶ νά τούς βλέπουν νά ζοῦν πλούσια. Ὄλα δικαὶα αὐτά τά ἀγαθά, στρατιώτες, εἰναι φανερό πώς ἀνήκουν στούς νικητές. Πρέπει λοιπόν νά πούμε τοῦτο, πώς μποροῦμε νά βαδίζουμε μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια καὶ, ἀν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά πολεμοῦμε, πώς θά πολεμήσουμε καλύτερα. Πρῶτα πρῶτα λοιπόν, εἶπε, μοῦ φαίνεται κα- 27 λό νά κάψουμε δλότελα τά ἀμάξια μας, γιά νά μή μᾶς διευθύνουν τά ζῶα πού τά σέρνουν σά νά εἰναι στρατηγοί, παρά νά βαδίζουμε δπου ἀπαιτεῖ τό συμφέρον τοῦ στρατεύματος.

"Υστερα νά κάψουμε δλότελα καὶ τίς σκηνές. Γιατί αὐτές μονάχα ἐνόχληση μᾶς δημιουργοῦν μέ τή μεταφορά τους, ἐνώ δέν ὠφελοῦν σέ τίποτε οὔτε γιά τή μάχη, οὔτε γιά τήν προμήθεια τῶν τροφίμων. Ἀκόμα πρέπει νά ξεφορτωθοῦμε κι ὅσες ἀπό τίς 28 ἄλλες ἀποσκευές εἰναι ἀχρηστες, καὶ νά κρατήσουμε μονάχα ὅσες μᾶς χρειάζονται γιά τόν πόλεμο ἢ γιά τά φαγητά ἢ τά ποτά. Ἐτσι πάρα πολλοί ἀπό μᾶς θά κρατοῦν δπλα, ἐνώ στή μεταφορά τῶν ἀποσκευῶν θά χρησιμοποιηθοῦν ἐλάχιστοι. Γιατί, ὅπως ξέρετε, ὅταν κανείς νικήθει, ὅλα τά πράγματά του ἀνήκουν σέ ἄλλους. Ἀν δικαίως νικήσουμε, τότε πρέπει νά θεωροῦμε καὶ τούς ἔχθρούς σάν ἀχθοφόρους δικούς μας. Τώρα μοῦ ὑπολείπε- 29 ται νά μιλήσω γιά κείνο πού, κατά τή γνώμη μου, εἰναι σπουδαιότατο. Βλέπετε δηλαδή πώς καὶ οἱ ἔχθροί δέν τόλμησαν νά μᾶς κηρύξουν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρά ὅταν ἔπιασαν τούς στρατηγούς μας. Καὶ τοῦτο γιατί νόμιζαν πώς, ὅσο ὑπάρχουν ἀρχηγοί κι ἐμεῖς ἐκτελοῦμε τίς διαταγές τους, μποροῦμε νά νικήσουμε στόν πόλεμο· ἄν δικαίως ἔπιαναν τούς ἀρχηγούς, νόμιζαν πώς ἐμεῖς θά καταστραφοῦμε ἀπό τήν ἀπειθαρχία καὶ τήν ἀκαταστασία. Πρέπει λοιπόν οἱ τωρινοί ἀρχηγοί νά εἰναι πολύ πιό 30 δραστήριοι ἀπό τούς προηγούμενους, ἐνώ οἱ στρατιώτες πρέπει νά ὑπακούουν καὶ νά πειθαρχοῦν τώρα περισσότερο ἀπό πρώτα. Κι ἀν κανένας δέν πειθαρχεῖ, νά πάρουμε ἀπόφαση νά τόν 31 τιμωρεῖ ἐκείνος πού θά τύχει νά τόν δλέπει, μαζί μέ τόν ἀρχηγό. Ἐτσι οἱ ἔχθροί θά διγοῦν πέρα γιά πέρα γελασμένοι. Γιατί σήμερα κιόλας θά δοῦν δέκα χιλιάδες Κλέαρχους ἀντί γιά ἔναν, πού δέ θά ἐπιτρέψουν σέ κανένα νά φανεῖ δειλός. Μά εἰναι 32 πιά ώρα νά τελειώνω, γιατί μπορεῖ νά φανοῦν ἀμέσως οἱ ἔχθροι.

Σέ ὅποιον λοιπόν αὐτά πού εἶπα φαίνονται καλά, ἃς τά ἐπιδοκιμάσει ὅσο γίνεται πιό σύντομα, γιά ν' ἀρχίσουμε νά τά ἐφαρμόζουμε. Ἐν πάλι ὑπάρχει καμιά ἄλλη λύση καλύτερη ἀπ' αὐτήν, ἃς μή διστάσει νά τήν προτείνει καί δι πιό ἀπειρος στρατιώτης. Γιατί ὅλοι μαζί νιώθομε τήν ἀνάγκη νά σωθοῦμε.

33-39

Ἐγκριψῃ
τῶν προτά-
σεων τοῦ
Ξενοφῶντα
καὶ συμπλη-
ρωματικές
συμβούλιές
τον.

- 33 "Ὑστερός ἀπ' αὐτά ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Ἄν χρειάζεται καὶ κάτι ἄλλο. ἐκτός ἀπ' αὐτά πού εἶπε ὁ Ξενοφῶν, θά μπορέσουμε καὶ λίγο ἀργότερα νά τό σκεφτοῦμε. Μοῦ φαίνεται, ὅμως, ὅτι τό καλύτερο εἶναι νά ἐγκρίνουμε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, ἐκείνα πού πρότεινε τώρα. Ἀς σηκώσει λοιπόν τό χέρι του, ὅποιος νομίζει πώς αὐτά εἶναι καλά». Ὁλοι σήκωσαν τά χέρια. Ὁ Ξενοφῶν τότε ἔαναστηκώθηκε καί εἶπε: «Ἀκοῦστε, στρατιώτες, ὅσα ἀκόμα μοῦ φαίνονται καλά. Εἶναι φανερό πώς πρέπει νά βαδίσουμε σέ μέρη, δπου θά προμηθευτοῦμε τρόφιμα. Καί μαθαίνω πώς ὑπάρχουν δμορφα χωριά, πού δέν ἀπέχουν ἀπό δῶ παραπάνω ἀπό εἴκοσι στάδια. Σίγουρα, δέ θά μᾶς φαίνοταν παράξενο, ἂν οἱ ἔχθροι μᾶς ἔπαιρον κυνήγι, ὅταν φεύγουμε, δπως κάνουν ἀκριδῶς τά φοιτισιάρικα σκυλιά, πού κυνηγοῦν καὶ δαγκώνουν, ἂν μποροῦν, τούς περαστικούς, ἐνῷ ἄμμα δοῦν ἀνθρώπους πού τρέχουν ξοπίσω τους, τό δάξουν στά πόδια. Ἰσως λοιπόν θά μπορούσαμε νά βαδίζουμε μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἂν δάξαμε τούς στρατιώτες σέ σχηματισμό πλαισίου, γιά νά δρίσκονται πιό ἀσφαλισμένα τά φορτηγά ζῶα καί τό ἄμαχο πλῆθος. Γι' αὐτό, ἂν ἀπό τώρα δρίζονταν ποιοί πρέπει νά πηγαίνουν μπροστά στό πλαισίο καί νά διοικοῦν τήν ἐμπροσθοφύλακή. Ήτοιοί νά δρίσκονται στήν καθεμιά πλευρά του, καθώς κι ἐκεῖνοι πού θά εἶναι στήν διπισθοφύλακή, δέ θά χρειαζόταν νά παίρνουμε ἀποφάσεις, ὅταν κάνουν τήν ἐπίθεση οἱ ἔχθροι, παρά στή στιγμή θά χρησιμοποιούσαμε συνταγμένο τό στρατό. Ἀν λοιπόν κανένας ἔχει κάποια καλύτερη γνώμη, ἃς γίνουν ἀλλιώτικα τά πράγματα. Ἀν δχι, τότε ἀς μπει ἐπικεφαλῆς ὁ Χειρίσοφος, μιά πού εἶναι καὶ Σπαρτιάτης. Τίς δυό πλευρές ἃς τίς διοικοῦν δυό στρατηγοί, οἱ πιό μεγάλοι στήν ἡλικία, καὶ τήν διπισθοφύλακή νά τήν ἀναλάδουμε γιά τήν ὥρα ἐμεῖς οἱ πιό νέοι, δηλαδή ἐγώ καὶ δι Τιμασίων. Καί ἀπό δῶ καὶ πέρα, δοκιμάζοντας αὐτόν τό σχηματισμό τού στρατού, θά ἀποφασίζουμε Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκεῖνο πού θά μᾶς φαίνεται κάθε φορά ὅτι εἶναι καλύτερο. "Αν ὅμως κάποιος ἄλλος δὲπει κάτι καλύτερο, ἃς τό πεῖ". Ἐπειδή κανένας δέν εἶχε ἀντίρρηση, εἶπε: «Σέ ὅποιον αὐτά φαίνονται καλά, νά σηκώσει τό χέρι». Ἔτσι ἀποφασίστηκαν αὐτά. «Τώρα, 39 λοιπόν, πρόσθεσε δὲ Ξενοφῶν, πρέπει νά φύγουμε καί νά ἐκτελέσουμε τίς ἀποφάσεις μας. Καί ὅποιως ἀπό σᾶς ἔχει λαχτάρα νά δεῖ τούς δικούς του, ἃς μήν ἔχενά πώς πρέπει νά εἶναι παλικάρι. Γιατί ἀλλιώτικα δέν εἶναι δυνατό νά πετύχει τέτοιο πράγμα. "Οποιος πάλι ἀγαπᾷ τή ζωή, ἃς προσπαθεῖ νά νικᾷ. Γιατί οἱ νικητές σκοτώνουν, ἐνῷ οἱ νικημένοι σκοτώνονται." Αν τέλος κανένας λαχταρά νά ἀποχτήσει χοήματα, ἃς βάλει τά δυνατά του νά διγει νικητής. Γιατί οἱ νικητές καί τά δικά τους διατηροῦν καί τών νικημένων τά πράγματα παίρονται».

Η ΠΡΩΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΑΝ

"Οταν εἰπώθηκαν αὐτά, σηκώθηκαν ὄλοι κι ἔψυγαν. "Έκαψαν ὀλότελα τά ἀμάξια καί τίς σκηνές, κι ἀπό τά παραπάνισια πράγματα ἔδινε δὲ ἔνας στόν ἄλλον ἀν χρειαζόταν κάτι, ἐνῷ τά ὑπόλοιπα τά ἔριχναν στή φωτιά. Σάν τά ἔκαμαν αὐτά, ἄρχισαν νά τρώνε. Καί τήν ὡρα τοῦ φαγῆτοῦ ἔρχεται ύπο Μιθραδάτης μέ τριάντα πάνω κάτω ἵππεῖς, κάλεσε τούς στρατηγούς καί, ἀφοῦ στάθηκε σέ ἀπόσταση πού νά ἀκούεται, εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ἐγώ, 1 ΚΕΦ. 3
Ἐλλήνες, καί στόν Κύρο ἥμουν ἀφοσιωμένος, δπως ἔρετε, καί 1-5
ἀπέναντί σας τώρα ἔχω καλές διαθέσεις. Καί ἐδῶ πού δρίσκομαι, ζῶ μέσα σέ μεγάλο φόδο. Γι' αὐτό ἀν σᾶς ἔβλεπα νά παίρνετε κάποια ἀπόφαση ἴκανή νά σᾶς σώσει, τότε θά ἔρχόμουν 2
χοντά σας, μαζί μέ δλους τούς ἀκολούθους μου. Πέστε μου λοιπόν τί σκέφτεστε, σά νά τό λέτε σέ φίλο σας, σέ ἄνθρωπο πού
ἔχει καλές διαθέσεις ἀπέναντί σας καί πού θέλει νά κάνει μαζί σας τήν πορεία». "Υστερ' ἀπό σύσκεψη, οἱ στρατηγοί ἀποφάσισαν νά τοῦ δώσουν αὐτή τήν ἀπάντηση, πού τήν εἶπε δ Χειρίσοφος: «Εἴμαστε ἀποφασισμένοι, ἀν μᾶς ἀφήσουν νά φύγουμε γιά τήν πατοίδα μας, νά βαδίσουμε ἀνάμεσα ἀπό τή χώρα, δσο γίνεται χωρίς νά προξενήσουμε δλάβες. "Αν ὅμως μᾶς ἐμποδίσει

Προτάσεις
τοῦ Μιθρα-
δάτη.

κανένας στό δρόμο. θά τόν πολεμήσουμε ὅσο μποροῦμε γενναιότερα». Ό Μιθραδάτης προσπαθούσε τότε νά τούς πείσει πώς είναι άδύνατο νά σωθούν χωρίς νά θέλει ο διασιλιάς. 'Απ' αυτό ἀρχισαν οι "Ελληνες νά καταλαβαίνουν πώς ήταν σταλμένος ώς κατάσκοπος, ἀφού μάλιστα ἔνας ἀπό τούς ἀνθρώπους τού Τισσαφέροντας τόν παρακολουθούσε, γιά νά δεδαιώσει τήν ἀφοσίωσή του.

5 Από τότε νόμισαν οι στρατηγοί πώς ήταν προτιμότερο νά ἀποφασίσουν νά κάνουν πόλεμο, χωρίς νά δέχονται κήρυκες, ὅσο δρίσκονταν σέ ἐχθρική χώρα. Γιατί οι ἀπεσταλμένοι τῶν Περσῶν, πλησιάζοντας, προσπαθούσαν νά ἔξαγοράσουν τούς στρατιώτες. Ἐξαγόρασαν μάλιστα ἔνα λοχαγό, τό Νίκαρχο ἀπό τήν Ἀρκαδία, πού ἔφυγε κρυφά τή νύχτα μέ εἰκοσι, πάνω κάτω.

6-10

Ἐπίθεση τοῦ 6 Μιθραδάτη.

στρατιώτες. Ὄταν τέλειωσαν τό φαγητό, πέρασαν τό Ζαπάτα ποταμό καί προχωρούσαν συνταγμένοι, ἔχοντας στή μέση τά ύποξύγια καί τούς ἄμαχους. Δέν είχαν προχωρήσει πολύ καί ἔαναπαρουσιάζεται ο Μιθραδάτης μέ διακόσιους περίπου ἵππων καί μέ τετρακόσιους τοξότες καί σφεντονῆτες, ἐλαφρά δύλισμένους καί εὐκίνητους. Ζύγωνε τούς "Ελληνες σάν φίλος.

7 "Όταν δύμας πῆγαν κοντά, ἔαφνικά ἄλλοι ἀπ' αυτούς, καί ἵππεις καί πεζοί, ἀρχισαν νά ρίχνουν βέλη μέ τά τόξα, ἄλλοι πέτρες μέ τίς σφεντόνες, καί πλήγωσαν μερικούς. Στό μεταξύ οι "Ελληνες στρατιώτες πού ήταν στήν διπισθοφυλακή κακοπαθούσαν, χωρίς νά μπορούν νά ἀνταποδώσουν τά χτυπήματα. Γιατί οι Κρητικοί ἔριχναν τά βέλη σέ κοντινότερη ἀπόσταση ἀπό τούς Πέρσες· καί ἀκόμα, ἐπειδή ήταν ἐλαφρά δύλισμένοι, είχαν κλειστεῖ μέσα στό τετράπλευρο τῶν βαριά δύλισμένων στρατιωτῶν. Οί ἀκοντιστές πάλι ἔριχναν τά ἀκόντια σέ ἀπόσταση μικρότερη ἀπό κείνη πού χρειαζόταν γιά νά πετύχουν τούς σφεντονῆτες. Γι' αύτό νόμισε δ

8 Ξενοφῶν πώς ἔπρεπε νά τούς κυνηγήσουν. Τούς πήραν λοιπόν κυνήγι ἔκεινοι ἀπό τούς δύλιτες καί τούς πελταστές, 'πού ἔτυχε νά δρίσκονται μαζί του στήν διπισθοφυλακή. Κυνηγώντας τους

9 δύμας δέν μπόρεσαν νά φτάσουν κανένα ἀπό τούς ἔχθρους. Γιατί ούτε ἴππικό είχαν οι "Ελληνες, ούτε οι πεζοί μπορούσαν νά προλαβαίνουν σέ λίγο διάστημα τούς πεζούς, πού ἔφευγαν ἀπό μακρινή ἀπόσταση. Καί τούτο, ἐπειδή δέν ήταν δυνατό νά τούς

10 κυνηγούν ἀπομακρυσμένοι πολύ ἀπό τό ἄλλο στράτευμα. Οί

δάρδαροι ἵππεῖς πάλι καὶ τήν ὥρα πού ἔφευγαν, πλήγωναν τούς "Ἐλληνες, χτυπώντας ἀπό πάνω στ' ἄλογά τους πρός τά πίσω μὲ τά δέλη, ἐνῶ οἱ "Ἐλληνες ὅσο δρόμο ἔκαναν καταδιώκοντας, ἀλλον τόσο ἔπρεπε νά γυρίσουν πίσω πολεμώντας. "Ετοι δλόκληρη 11 τήν ἡμέρα δέν προχώρησαν παραπάνω ἀπό εἰκοσι πέντε στάδια, κι ἔφτασαν κατά τό βράδυ στά χωριά.

Τότε τούς ἔπιασε πάλι στενοχώρια. Καὶ δι Χειρίσοφος καὶ οἱ πιό μεγάλοι στήν ἡλικία στρατηγοί τά ἔβαζαν μέ τόν Ξενοφώντα, γιατί κυνηγοῦσε τούς ἔχθρούς διαίνοντας ἀπό τήν παράταξη. "Ετοι δχι μονάχα δ ἴδιος ἐκινδύνευε, παρά καὶ τούς ἔχθρούς δέν μποροῦσε νά τούς βλάψει · περισσότερο. "Οταν 12 τ' ἄκουσε δ Ξενοφών, ἔλεγε πώς δίκαια τόν κατηγοροῦσαν καὶ πώς αὐτό τό ἐπιβεβαιώνουν τά ἵδια τά πράγματα. «Μά ἐγώ, εἶπε, ἀναγκάστηκα νά τούς κυνηγήσω, γιατί ἔβλεπα πώς μένοντας στή θέση μας κακοπαθούσαμε, χωρίς νά μποροῦμε νά τούς ξεπληρώνουμε τό κακό· δταν δμως ἀρχίσαμε νά τούς κυνηγοῦμε, εἶπε, φάνηκαν πραγματικά αύτά πού λέτε σεῖς. Δηλαδή καθόλου 13 περισσότερο δέν μποροῦσαμε νά βλάψουμε τούς ἔχθρούς, καὶ γυρίζαμε πίσω μέ μεγάλη δυσκολία. Στούς θεούς λοιπόν πρέπει 14 νά χωστοῦμε εὐγνωμοσύνη, γιατί δέν ἦρθαν μέ πολύ στρατό ἀλλά μέ λίγους ἄντρες. "Ετοι ἀπό τήμιά δέ μᾶς προξένησαν μεγάλη βλάβη, κι ἀπό τήν ἀλλη ἔγιναν ἀφορμή νά φανοῦν οἱ ἐλείψεις μας. Γιατί τώρα οἱ ἔχθροι δίχνουν μέ τά τόξα καὶ μέ τίς 15 σημεντόνες τόσο μακριά, ὅσο δέν μποροῦν νά φίξουν οὔτε οἱ Κρητικοί τοξότες οὔτε είναι δυνατό νά φτάσουν οἱ ἀκοντιστές. "Ετοι, δταν τούς κυνηγοῦμε, δέν μποροῦμε νά πηγαίνουμε σέ μεγάλη ἀπόσταση ἀπό τό στράτευμα · σέ μικρή πάλι ἀπόσταση ἔνας πεζός δικός μας. ἀκόμη καὶ δ πιό γρήγορος, κυνηγώντας δικόν τους δέ θά μποροῦσε νά τόν φτάσει, ἀν τούς χώριζε μόνο τό διάστημα πού διανύει ἔνα δέλος.

"Αν ἔχουμε λοιπόν σκοπό νά τούς ἐμποδίζουμε, ὥστε νά μήν 16 μποροῦν νά μᾶς κάνουν κακό ὅσο προχωροῦμε, τότε είναι ἀνάγκη νά ἐτοιμάσουμε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, σφεντονῆτες καὶ ἵππεῖς. Μαθαίνω πώς ἔχομε στό στρατό μας ἄντρες ἀπό τή Ρόδο καὶ πολλοί ἀπ' αὐτούς, δπως λένε, ξέρουν νά χτυποῦν μέ τίς σφεντόνες καὶ μάλιστα ἡ πέτρα πού δίχνουν φτάνει σέ δι-

11-15
Δικαιολογίες
τοῦ Ξενοφώντα
στά παράπονα τῶν
στρατηγῶν.

16 -20
Νέες προτάσεις τοῦ Ξενοφώντα.

Ἐφιππος πολεμιστής, γυρνώντας πρός τά πίσω, χτυπᾷ μέ το τόξο τόν
ἐχθρό πού τόν κυνηγάει.
(Ἀγγειογραφία)

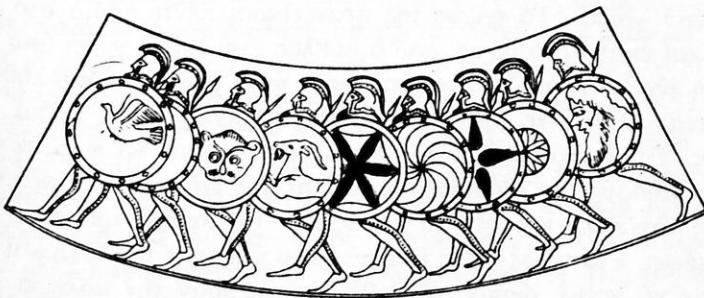
- 17 πλάσια ἀπόσταση ἀπ' ὅ, τι φτάνει μέ τίς περσικές. Καί οίχνουν
οἱ Πέρσες σέ μικρότερη ἀπόσταση, γιατί στίς σφεντόνες τούς
χρησιμοποιοῦν πέτρες σέ μέγεθος γροθιᾶς, ἐνῶ οἱ Ροδίτες ἔχ-
ουν νά μεταχειρίζονται καὶ μολυβένιες μπάλες. Ἔτσι, ἂν ἐρευ-
νήσουμε νά δοῦμε ποιοί ἀπ' αὐτούς ἔχουν σφεντόνες, καὶ τίς
πάρουμε δίνοντάς τους χρήματα, κι ἂν πληρώσουμε κι ἄλλα σέ
κείνους πού θά δεχτούν νά πλέκουν κι ἄλλες σφεντόνες, ἂν
ἄκομα ἀπαλλάξουμε ἀπό κάποιες ἀγγαρεῖς ὅσους θά θέ-
λουν νά είναι σφεντονῆτες μέσα στήν παράταξη, ἵσως θά πάρου-
σιαστούν μερικοί πού θά ἔχουν τήν ἴκανότητα νά μᾶς φανούν
18 χρήσιμοι. Βλέπω ἐπίσης πώς ὑπάρχουν ἄλογα στό στρατό· ἄλλα
τά ἔχω ἐγώ, μερικά είναι ὑπολείμματα ἀπό κείνα πού εἶχε
Κλέαρχος, κι ἄλλα πολλά τά ἔχομε πάρει ἀπό τούς ἔχθρούς καὶ
τά χρησιμοποιοῦμε γιά φορτηγά. Ἅν λοιπόν ὅλα αὐτά τά ἔχω
ρίσουμε καὶ δώσουμε στή θέση τους ἄλλα ζῶα γιά νά κουδα-
λοῦν τίς ἀποσκευές, κι ἂν συγκροτήσουμε μονάδα ἱππικού, ἵσως
κι αὐτοί θά ἐνοχλοῦν τούς ἔχθρούς ὅταν τό βάζουν στά πόδια·
- 19

Κι αύτά τά λόγια τού Ξενοφώντα φάνηκαν καλά. Ήτσι τήν ἴδια νύχτα βρέθηκαν διακόσιοι, πάνω κάτω σφεντονήτες, ἐνῷ τήν 20 ἄλλη μέρα ἐγκρίθηκαν ὑστερ' ἀπό ἔξεταση πενήντα περίπου ἄλογα καὶ καβαλάρηδες. Τούς ἔδωσαν τότε δερμάτινα χιτώνια καὶ θώρακες, κι ἔθαλαν ἀρχηγό τοῦ ἵππικοῦ τό Λύκιο, τό·γιό τοῦ Πολύστρατου ἀπό τήν Ἀθήνα.

ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕ ΑΠΑΝΩΤΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ

Τήν ήμέρα ἐκείνη ἔμειναν ἐκεῖ, τήν ἄλλη ὅμως σηκώθηκαν πρωί πρωί καὶ συνέχισαν τήν πορεία. Γιατί ἔπρεπε νά διαδουν ἀπό κάποια χαράδρα καὶ φοδόνταν μήπως τούς ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι τήν ὡρα πού θά τήν περνοῦσαν. "Οταν τήν είχαν περάσει, ξαναπαρουσιάζεται ὁ Μιθραδάτης μέ χίλιους ἵππεις καὶ τέσσερις χιλιάδες, πάνω κάτω, τοξότες καὶ σφεντονήτες. Γιατί τόσους ζήτησε ἀπό τόν Τισσαφέρην καὶ τούς πήρε μέ τήν ὑπόσχεση πώς, παίρνοντάς τους, θά τοῦ παραδώσει τούς "Ελληνες.

1	ΚΕΦ. 4
	1-5
2	<i>Καινούργια
ἐπίθεση τοῦ
Μιθραδάτη.</i>

"Ελληνες ὄπλίτες. (Παράσταση ἀπό ἀγγεῖο).

- Δέν τούς λογάριαζε, γιατί στήν προηγούμενη ἐπίθεσή του, παρ' ὅλο πού είχε λίγους στρατιώτες, δέν ἔπαθε κανένα κακό, ἐνώ
- 3 είχε τή γνώμη πώς τούς είχε προξενήσει μεγάλη δλάδη. "Οταν λοιπόν οι Ἐλληνες είχαν περάσει τή χαράδρα και δρισκόνταν μακριά της δχτώ περίπου στάδια, τή διάδηκε κι ὁ Μιθραδάτης μέ τό στρατό του. Είχαν δρίσει ὅμως οι Ἐλληνες στρατηγοί μερικούς πελταστές και δπλίτες γιά νά πάρουν κυνήγι τόν ἔχθρο, και στούς ἵππεις είχαν πεῖ μέ θάρρος νά κάνουν τό ἴδιο, γιατί
- 4 θά τούς ὑποστήριζε σημαντική στρατιωτική δύναμη. "Οταν δ Μιθραδάτης είχε φτάσει κοντά τους, και τούς ἔδρισκαν πιά οι πέτρες ἀπό τίς σφεντόνες και τά δέλη ἀπό τά τόξα, τότε δόθηκε ἱέ τή σάλπιγγα τό σημείο στούς Ἐλληνες. Και στή στιγμή ὅμησαν ἀπάνω στούς ἔχθρούς ἐκείνοι πού είχαν πάρει τή διαταγή, και οι ἵππεις ἔτρεχαν κι ἐκείνοι. Οι ἔχθροι δέν ἄντεξαν, παρά
- 5 ἄρχισαν νά φεύγουν κατά τή χαράδρα. Σ' αὐτό τό κυνηγητό σκοτώθηκαν πολλοί δάρδαροι πεζοί και πιάστηκαν μέσα στή χαράδρα ώς δεκαοχτώ ἵππεις ζωντανοί. Οι Ἐλληνες μάλιστα κακοποίησαν χωρίς διαταγή τούς σκοτωμένους, γιά νά τούς δλέπουν οι ἔχθροι και νά τούς πιάνει τρομάρα.
- 6 Οι δάρδαροι ἔφυγαν δταν ἔγιναν αὐτά, ἐνώ οι Ἐλληνες προχώρησαν ἥσυχοι τήν ὑπόλοιπη μέρα κι ἔφτασαν στόν Τί-
- 7 γοητα ποταμό. Ἐκεὶ δρισκόταν μιά πόλιτεία μεγάλη. [χωρίς κατοίκους], πού τήν ἔλεγαν Λάρισα· τήν παλιά ἐποχή τήν κατοικούσαν [Μήδοι]. Τό τείχος της ἦταν εἰκοσι πέντε πόδια στό πάχος και ἔκατό στό ὑψος, ἐνώ δ κύκλος πού ἔκανε γύρω ἀπό τήν πόλη είχε μάκρος δυό παρασάγγες. Ἠταν χτισμένο ἀπό τοῦδε πήλινα, ἀλλά είχε ἀπό κάτω δάση πέτρινη, εϊκοσι πόδια στό ὑψος. Τήν ἐποχή πού οι Πέρσες προσπαθούσαν νά πάρουν ἀπό τούς Μήδους τήν ἔξουσία, δ βασιλιάς τής Περσίας πολιορκούσε αὐτή τήν πόλη και δέν τά κατάφερνε μέ κανένα τρόπο νά τήν κυριέψει. Στό τέλος ὅμως ἔνα σύννεφο σκέπασε τόν ἥλιο και τόν ἔκαμε νά χαθεῖ, ὡσπου οι ἄνθρωποι ἀφησαν τήν πόλη κι ἔτσι
- 9 κυριεύτηκε. Κοντά σ' αὐτή τήν πόλη δρισκόταν μιά πέτρινη πύργοαμίδα, πού είχε πλάτος ἔνα πλέθρο και ὑψος δυό. Σ' αὐτήν είχαν καταφύγει πολλοί δάρδαροι ἀπό τά κοντινά χωριά. Ἀπό κεῖ διαδίζοντας ἔνα σταθμό προχώρησαν ἔξι παρασάγγες κι ἔφτασαν σ' ἔνα τείχος ἀφρούρητο, μεγάλο. Τούτο δρισκόταν γύρῳ
- 10 Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπό μιά πόλη πού τήν ἔλεγαν Μέσπιλα καί πού τήν κατοικοῦσαν κάποτε Μῆδοι. Ἡ δάση τοῦ τείχους ἦταν ἀπό πελεκημένη πέτρα πού εἶχε μέσα (ἀπολιθωμένα κοχύλια) κι εἶχε πάχος πενήντα πόδια καί ὑψος ἀλλα τόσα. Πάνω σ' αὐτήν ἦταν χτισμένο 11 τείχος ἀπό τοῦδια, πενήντα πόδια στὸ πλάτος κι ἑκατό στὸ ὕψος. Ο κύκλος πού ἔκανε τό τείχος γύνω ἀπό τήν πόλη εἶχε μάκρος ἔξι παρασάγγες. Ἐκεῖ λένε πώς δοῆκε καταφύγιο ἡ Μῆδεια, ἡ γυναικα τοῦ δασιλιᾶ, ὅταν οἱ Πέρσες πήραν τήν ἔξουσία ἀπό τοὺς Μῆδους. Τήν πόλη λοιπόν αὐτή πολιορκοῦσε ὁ δασι- 12 ιγές τῶν Περσῶν καί δέν μποροῦσε νά τήν κυριεύψει οὔτε μέ τό πέρδασμα τοῦ χορόνου οὔτε μέ τή δία. [Ο Διαστόμως τοῦδια τοῦς 13]

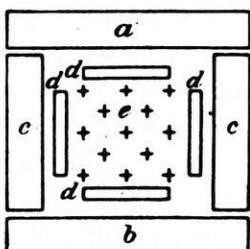
13-18

Ἐπίθεση τοῦ
Τισσαφέρνη.

κατοίκους [μέ δόδοντή] κι ἔτσι ἡ πόλη κυριεύτηκε. Ἀπό κεῖ δάισαν ἔνα σταθμό καί προχώρησαν τέσσερις παρασάγγες. Σ' αὐτόν τό σταθμό παρουσιάστηκε ὁ Τισσαφέρνης ἔχοντας τό δικό του ἵππικό, καί τό στρατό τοῦ Ὁρόντα, ἐκείνου πού ἦταν ἄντρας τῆς κόρης τοῦ δασιλιᾶ. Εἶχε καί τούς διάρδαρους πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία του, κι ἐκείνους πού εἶχε (ὁ ἀδερφός τοῦ δασιλιᾶ) καί πήγαινε νά τόν δοηθῆσει, καί ἀκόμα ὄσους στρατιώτες τοῦ ἔδωσε ὁ δασιλιάς. Ἔτσι ὁ στρατός του φάνταξε πάρα πολύ μεγάλος. "Οταν κοντοζύγωσε, 14 ἄλλα ἀπό τά τάγματά του τά τοποθέτησε ἀπέναντι στήν διπισθοφυλακή τῶν Ἑλλήνων καί ἄλλα τά πήγε πρός τά πλάγια. Δέν τόλμησε ὅμως νά κάμει ἐπίθεση οὔτε θέλησε νά οιψοκινδυνέψει, μονάχα ἔδωσε διαταγή στούς σφεντονήτες καί στούς τοξότες ν' ἀρχίσουν νά χτυποῦν. Μά ὅταν πήραν θέσεις οἱ Ροδί- 15 τες κι ἄρχισαν νά δίχνουν πέτρες μέ τίς σφεντόνες καί οἱ (Σκύθες) τοξότες νά χτυποῦν μέ δέλη καί κανένας δέν ἀστοχοῦσε στό κτύπημα, γιατί καί νά θελει ἰδέν ἦταν εὔκοσι νά τό κάμει ὁ Τισσαφέρνης πολύ γοήγορα ἔψυγε μακριά ἀπό κεῖ πού ἔφταναν τά δέλη, πράγμα πού ἔκαμε καί ὁ στρατός του. Τήν ὑπόλοιπη 16 μέρα οἱ "Ἑλληνες συνέχισαν τήν πορεία, ἐνῷ οἱ Πέρσες τούς ἀκολουθοῦσαν. Καί δέν μποροῦσαν πιά οἱ διάρδαροι νά διάψουν τούς "Ἑλληνες, χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καί μέ τά τόξα, γιατί οἱ Ροδίτες ἔριχναν μακρύτερα ἀπό τούς Πέρσες σφεντονήτες καί τοξότες. Καθώς μάλιστα τά περσικά τόξα εἶναι 17 μεγάλα, ὄσα ἔχθρικά δέλη κατόρθωναν οἱ "Ἑλληνες νά πιάσουν

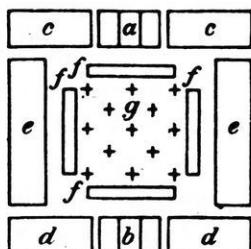
ἀπό κείνα πού φίχνονταν, τά χρησιμοποιούσαν οἱ Κορητικοί, πού καὶ συνέχεια τά μεταχειρίζονταν καὶ γυμνάζονταν, ὥστε φίχνοντάς τα ψηλά, νά τά πηγαίνουν μακριά. "Ἐδρισκαν ἀκόμα στά χωριά καὶ χορδές πολλές γιά τά τόξα καὶ μολύδι, πού τό χρησιμοποιούσαν γιά τίς σφεντόνες. "Ετοι ἐκείνη τή μέρα, ὅταν, οἱ "Ἐλληνες συνάντησαν χωριά κι ἄρχισαν νά στρατοπεδεύουν, οἱ δάρδαροι ἀποσύρθηκαν, νικημένοι σ' αὐτές τίς μικρές ἐπιθέσεις. Τήν ἄλλη μέρα ἔμειναν οἱ "Ἐλληνες ἐκεῖ καὶ προμηθεύτηκαν τρόφιμα, γιατί στά χωριά ὑπῆρχε πολύ σιτάρι. Τήν τοίτη μέρα προχωρούσαν ἀνάμεσα στόν κάμπο, ἐνώ ὁ Τισσαφέροντς τούς ἀκολούθουσε χτυπώντας τους ἀπό μακριά μέ σφεντόνες καὶ τό 19-23
19
Ἀλλαγὴ σχημ., ματισμοῦ τῶν Ἐλλήνων.
κανονισμούς της Ελληνικής Φιλοσοφίας

19. Ξα. Τότε κατάλαβαν οἱ "Ἐλληνες πώς τό ισόπλευρο πλαισίο ἡταν ἔνας κακός σχηματισμός τού στρατού, ἀφού ἀκολούθουσαν ἐχθροί. Γιατί ἀναγκαστικά, ὅταν οἱ πλευρές τού πλαισίου πλησιάζουν, ἡ ἐπειδή δρόμος είναι πιό στενός ἡ ἐπειδή τούς ἀναγκάζει κανένα δουνό ἡ γεφύρι, οἱ στρατιώτες στριμώχνονται

Τό ισόπλευρο πλαισίο

- a = μέτωπο
- b = νώτα
- c,c = πλευρές
- d,d,d,d = ἐλαφρά διπλισμένοι στρατιώτες
- e = ἀποσκευές καὶ ἄμαχο πληγήσ

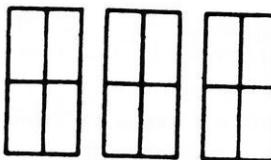
Τό πλαισίο μέ τους ἔξι λόχοι

- α = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στό μπροστινό τμῆμα
- β = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στα νώτα
- c,c = κέρατα στό μπροστινό τμῆμα
- d,d = κέρατα στό πίσω τμῆμα
- e,e = πλευρές
- f,f,f,f = ἐλαφρά διπλισμένοι στρατιώτες
- g = ἀποσκευές καὶ ἄμαχοι

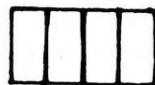
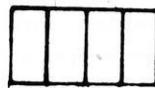
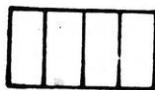
καὶ προχωροῦν μέ κόπο, ἀπό τή μιά γιατί πιέζει ό ἔνας τόν ἄλλο, κι ἀπό τήν ἄλλη γιατί ἐπικρατεῖ ἀταξία. Ετσι, μέ τό νά δρίσκονται σέ κάποια σύγχυση, είναι δύσκολο νά χρησιμοποιούνται γιά μάχη. "Οταν ὅμως ἀνάμεσα στίς δυό πλευρές ξαναδημιουργο- 20 γείται ἀπόσταση, ἀναγκαστικά χωρίζονται οί στρατιώτες πού στριμώχνονταν πρωτύτερα, καὶ στή μέση μένει ό τόπος ἄδειος. Τότε στενοχωροῦνται ἐκεῖνοι πού τά παθαίνουν αὐτά, γιατί τούς ἀκολουθοῦν ἐχθροί. Κι ὅσες φορές χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο γεφύρι ή κανένα ἄλλο στενό, διαζόταν ό καθένας γιατί ἥθελε νά περάσει πρῶτος. Τότε, φυσικά, ἥταν εὔκολο στούς ἐχθρούς νά ἐπιτεθοῦν. "Οταν λοιπόν τά εἶδαν αὐτά οί 21 στρατηγοί, ἔκαναν ἔξι λόχους ἀπό ἑκατό στρατιώτες τόν καθένα, κι ἔβαλαν ἐπικεφαλῆς λοχαγούς καὶ ἄλλους πεντηκοντῆρες καὶ ἐνωμόταροχους. Αὐτοί οί λοχαγοί προχωροῦσαν μαζί μέ τούς ἄλλους καὶ ὅταν οί πλευρές τοῦ πλαισίου πλησίαζαν, ἔμεναν πίσω μέ τούς στρατιώτες τους διαδίζοντας ἀργά, γιά νά

Τρεῖς λόχοι ό ἔνας πλάι στόν ἄλλο. Καθένας ἔχει τέσσερις ἐνωμοτίες, πού δρίσκονται ή μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Τρεῖς λόχοι «κατά πεντηκοστύς». κάτε πεντηκοστύς ἔχει 2 ἐνωμοτίες, πού δρίσκονται ή μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Οι τέσσερις ἐνωμοτίες κάθε λόχου ή καθεμιά είναι τοποθετημένη πλάι στήν ἄλλη.

- μήν ἐνοχλοῦν τίς πλευρές, κι ἔφεροναν τούς ἄντος τους ἔξω ἀπό
 22 αὐτές. "Οταν χωρίζονταν οἱ δυό πλευρές τοῦ πλαισίου, γέμιζαν
 τό ἀδειο μέρος μέ το στρατιώτες πού τούς ἔθαζαν κατά λόγους, ἀν
 ἦταν κάπως στενό τὸ διάστημα, πενήντα πενήντα ἄν ἦταν πιό
 πλατύ καὶ σέ ἐνωμοτίες ἄν ἦταν πολὺ πλατύ. "Ετσι τὸ κέντρο
 23 ἦταν πάντα γεμάτο. "Αν πάλι χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο
 στενό ἥ κανένα γεφύρι, δέν ἀναστατώνονταν, παρά οἱ λοχαγοί
 περνοῦσαν μέ τὴ σειρά τους. Κι ἄν ἡ φάλαγγα σέ κανένα σημεῖο
 είχε ἀνάγκη ἀπό ἐνίσχυση, αὐτοί πήγαιναν νά δοιηθῆσουν. Μέ
 24 αὐτό τὸν τρόπο διάδισαν τέσσερις σταθμούς. Καθώς διάδιζαν
 τὸν πέμπτο σταθμό, εἶδαν ἔνα ἀνάκτορο καὶ ὅλ.όγυρά του ποιλά
 χωριά. Ο δρόμος πού διηγούσε σ' αὐτή τὴν τοποθεσία περ-
 νοῦσε ἀνάμεσα ἀπό ψηλούς γήλοφους πού κατέδαιναν ἀπό τὸ
 διουνό, πού στά οιζά του δρισκόταν τὸ κεντρικό χωριό. Μέ χαρά
 εἶδαν οἱ "Ἐλληνες τούς λόφους, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐπειδή οἱ
 25 ἐχθροί πού ἀκολουθοῦσαν ἦταν ἵππεις. "Οταν ὅμως προχώρησαν
 κι ἀνέδηκαν ἀπό τὸν κάμπτο στὸν πρῶτο γήλοφο κι ὑστερα ἄρ-
 ρισαν νά κατεδαίνουν ἀπό κεῖ γιά ν' ἀνέδουν στὸ δεύτερο, τότε
 παρουσιάζονται οἱ δάρδαροι. Τοῦτο, ἐνώ τούς μαστίγωναν οἱ
ἀρχηγοί τους, ἀρχισαν νά κτυποῦν ἀπό ψηλά τούς "Ἐλληνες μέ
 26 ἀκόντια, μέ σφεντόγες, μέ τόξα. Πλήγωσαν πολλούς καὶ νίκησαν
 τούς "Ἐλληνες γυμνῆτες, χωρὶς τούς ἀνάγκασαν νά μείνουν κλει-
σμένοι ἀνάμεσα στούς ὄπλιτες. "Ετσι αὐτή τῇ μέρα οἱ σφεντονῆ-
 τες καὶ οἱ τοξότες ἔμειναν μέσα στὸ ἄμαχο πλῆθος, χωρίς νά
 27 προσφέρουν οὔτε τὴν παραμικρή ώφέλεια. Οἱ "Ἐλληνες, ὑστερα
 ἀπ' αὐτή τὴν πίεση, ἐπιχείρησαν νά τούς καταδιώξουν. Ἐπειδή
 ὅμως ἦταν ὄπλιτες φτάνουν μέ δυσκολια στὴν κορυφή, ἐνώ οἱ
 28 ἐχθροί ἔτρεχαν γρήγορα πηδώντας. Τά ἴδια πάθαιναν οἱ "Ἐλλη-
 νες ἀπό τούς δαρδάρους κι ὅταν γύριζαν κοντά στὸ ἄλλο στρα-
 τευμα, τά ἴδια γίνονταν καὶ πάνω στὸ δεύτερο γήλοφο. Γι' αὐτό
 ἀποφάσισαν, ὅταν ἦταν πάνω στὸν τρίτο γήλοφο, νά μή μετακι-
 νήσουν ἀπό κεῖ τούς στρατιώτες, ὥσπου ἀνέβασαν πελταστές
 29 πρός τὸ διουνό, ἀπό τή δεξιά πλευρά τοῦ πλαισίου. Κι ὅταν αὐ-
 τοί δρέθηκαν πάνω ἀπό τούς ἐχθρούς πού ἀκολουθοῦσαν, στα-
 μάτησαν πιά οἱ δάρδαροι τίς ἐπιθέσεις τους ἐνάντια σέ κείνους
 πού κατέδαιναν. γιατί φοβήθηκαν μήπως ἀποκοποῦν καὶ δρε-

θοῦν οἱ Ἔλληνες κι ἀπό τά δυό τους μέρη. ³ Ἐτοι τήν ύπόλοιπη 30
μέρα συνέχισαν τὴν πορεία καὶ βάδιζαν οἱ στρατιώτες τοῦ
πλαισίου στὸ δρόμο πού δρισκόταν ἀνάμεσα στούς γήλοφους, καὶ
οἱ πελταστές ψηλά στὸ δουνό, παράλληλα πρός τοὺς κάτω,
ῶσπον ἔφτασαν στὰ χωριά. Ἐκεῖ δρισαν δχτώ^{γιατρούς} ἐπειδή
εἶχαν πολλούς πληγωμένους.

Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες καὶ ἔξαιτιας τῶν πληγωμένων καὶ 31
ἐπειδή δρῆκαν πολλά τρόφιμα, δπως ἀλεύρι, κρασί καὶ ἀρκετό
χριθάρι μαζεμένο, γιά νά φανε τά ἄλογα. Καὶ δλα αὐτά δρίσκον-
ταν συγκεντρωμένα σέ ἀποθήκες κι ἀνήκαν στὸ διοικητή τῆς χώ-
ρας. Τέλος τήν τέταρτη μέρα κατεδαίνουν στόν κάμπο. Ἐπειδή 32
ὅμως τούς πρόλαβε δ Τισσαφέροντος μέ τό στρατό του, ἀναγκά-
στηκαν νά σταματήσουν ἀμέσως μόλις συνάντησαν ἔνα χωριό καὶ
νά μήν προχωροῦν πιά δίνοντας μάχη. Γιατί ὑπῆρχαν πολλοί πού
ἡταν ἀδύνατο νά πολεμοῦν, δηλαδή (καὶ οἱ) πληγωμένοι κι ἐκεί-
νοι πού τούς κονθαλοῦσαν κι ἐκεῖνοι πού σήκωναν τά ὅπλα τῶν
τελευταίων. "Οταν λοιπόν σταμάτησαν ἐκεῖ, οἱ δάρδαροι πλησί- 33
ασαν τό χωριό καὶ προσπαθοῦσαν νά τούς χτυποῦν ἀπό μακριά,
ἄλλα οἱ Ἔλληνες φάνηκαν πολύ ἀνώτεροί τους. Γιατί ὑπῆρχε με-
γάλη διαφορά στό νά ἀποκρούούν τούς ἐχθρούς ἔξορμώντας ἀπό
μιά τοποθεσία, ἀπό τό νά τούς πολεμοῦν βαδίζοντας, τήν ὡρα
πού ἐκεῖνοι τούς ἔκαναν ἐπίθεση.

Ἡταν πιά ἀπόγευμα πρός τό δραδάκι, κι ἥταν ὡρα νά ἀπο- 34
συρθοῦν οἱ ἐχθροί. Γιατί οἱ δάρδαροι ποτέ δέ στρατοπέδεψαν
σέ ἀπόσταση μικρότερη ἀπό ἔξήντα στάδια ἀπό πού δρισκόταν
ό Ἑλληνικός στρατός, ἐπειδή φοδόνταν μήπως τούς ἐπιτεθοῦν οἱ
Ἐλληνες τή νύχτα. Καί είναι ἄχρηστο τή νύχτα ἔνα περσικό
στράτευμα. Γιατί καὶ τά ἄλογα είναι δεμένα καὶ συνήθως τά περ- 35
δικλώνουν γιά νά μήν μποροῦν νά φύγουν, ἄν λυθοῦν, κι ἄν γίνει
κανένας θρόνος, πρέπει δ Πέρσης στρατιώτης νά βάλει στό
ἄλογο τή σέλα καὶ τό χαλινάρι, νά φορέσει δίδιος τό θώρακά του
καὶ νά καθαλήσει. Μά δλ̄ αὐτά είναι δύσκολο νά γίνουν τή νύ-
χτα καὶ μάλιστα ὅταν ὑπάιχει θόρυβος. Γι' αὐτόν τό λόγο οἱ Πέρ-
σες στρατοπέδευν μακριά ἀπό τούς Ἔλληνες. "Οταν οἱ Ἔλληνες 36
ἀρχισαν νά καταλαβαίνουν πώς οἱ δάρδαροι θέλουν νά ἀποσυρ-
θοῦν καὶ πώς δίνουν τίς ἀνάλογες διαταγές, τότε δικτυακάς ἐφώ-

³¹⁻³³ Ἀποτελεσμα-
τική ἀντίστα-
ση τῶν Ἐλ-
λήνων.

³⁴⁻³⁶ Οἱ Πέρσες ἀ-
ποσύρονται τή
νύχτα.

37-40
*Oī Ἐλληνες 37 προχωροῦν,
 ἐνῷ οἱ ἔχθροι
 πάνονν ἴψω-
 υα γά τα τούς
 ἐμποδίσουν.*

ναζε στούς "Ἐλληνες νά ἑτοιμάζουν τά πράγματά τους. "Ακουσαν τή φωνή του οι ἔχθροι καί δέν ξεκίνησαν ἀμέσως, μόλις ὅμως ἄρχισε νά δραδιάζει, ἔφυγαν. Γιατί νόμιζαν πώς δέν είναι σωστό νά δαδίσουν νύχτα καί νά γυρίσουν στό στρατόπεδο. Μά δταν οι "Ἐλληνες τούς είδαν πιά καθαρά νά φεύγουν, ἔξεφαν πάλι καί αὐτοί τά ζῶα κι ἄρχισαν νά προχωροῦν, καί δάδισαν πάνω κάτω ἔξηντα στάδια. Τόσο μεγάλη ἀπόσταση χώρισε τά δυό στρατεύματα, ὥστε τή δεύτερη καί τήν τρίτη μέρα δέν παρουσιάστηκαν οι ἔχθροι. Τήν τέταρτη ὅμως, προχωρώντας δσο ἦταν νύχτα, πιάνουν οι δάρδαροι μά πολύ ψηλή τοποθεσία, ἀπ' ὅπου ἐπορκείτο νά περάσουν οι "Ἐλληνες. "Ήταν ή κορυφή τοῦ ὑψώματος, πού θά τήν περνοῦσαν κατεδαίνοντας στόν κάμπο. Ἐπειδή δ Χειρίσοφος ἔβλεπε πώς ἦταν πιασμένη ή κορυφή τοῦ ὑψώματος, ἔστειλε καί τώναζε τόν Ξενοφώντα ἀπό τήν διπισθοφυλακή καί τόν παρακάλεσε νά πάρει τούς πελταστές καί νά φτάσει μπροστά.

38 Ὁ Ξενοφῶν ὅμως δέν δόδήγησε ἐκεὶ τούς πελταστές, γιατί ἔβλεπε δτι ἔφχόταν ὁ Τισσαφέρνης μέ δλόκληρο τό στρατό του, παρά ἔτρεξε ὁ ἴδιος καθάλα στό ἄλογο καί τόν ϕώτησε: «Τί μέ φωνάζεις;» Κι ἐκείνος τοῦ λέει: «Μπορεῖς νά δεῖς. Πρόλαβαν οι 39 ἔχθροι κι ἔπιασαν τό ὑψωμα πού είναι πάνω ἀπό τό μέρος ἀπ' ὅπου θά κατέδουμε στόν κάμπο. "Έτσι δέν είναι δυνατό νά περάσουμε, ἀν δέν τούς διώξουμε ἀπό κεῖ. Μά γιατί δέν ἔφερες τούς

Πελταστής μέ κράνος, πέλτη
 περικνημίδες καί δόρυ.
 (Παράσταση ἀπό ἀγγείο).

Πέρσης τοξότης, πού ἔχει κρεμασμένη στόν
ώμο του τή θήκη γιά τό τόξο και τά δέλη.

πελταστές;» Ἐκείνος τοῦ ἀπάντησε πώς δέν τό ἔδρισκε σωστό νά 40
ἀφῆσει ἀποφύλακτη τήν ὄπισθοφυλακή, ἀφοῦ ἔκαμαν τήν ἐμ-
φάνισή τους οἱ ἐχθροί. «Είναι ὅμως καιρός, εἶπε, νά σκεφτοῦμε
μέ ποιόν τρόπο θά διώξουμε τούς ἄντρες αὐτούς ἀπό τό ὑψωμα».

Τότε ὁ Ξενοφῶν παρατηρεῖ πώς ἡ κορυφή τῷ δουνοῦ ἦταν πάνω 41

ἀπό τό δικό τους στράτευμα και πώς ἀπ' αὐτήν ὑπῆρχε δρόμος
πού διηγοῦνται πρός τό ὑψωμα, δπου δρίσκονταν οἱ ἐχθροί, και
λέγει: «Προτιμότερο είναι, Χειρίσοφε, νά ὁρμήσουμε, ὅσο γίνεται
γηροδότερα, πρός τήν κορυφή. Γιατί ἀν καταφέρουμε νά τήν
πιάσουμε, δέ θά μπορέσουν νά μείνουν στή θέση τους οἱ ἐχθροί
πού είναι πάνω ἀπό τό δρόμο.» Αν θέλεις, λοιπόν, νά μείνεις ἐσύ
κοντά στό στρατό, κι ἐγώ θ' ἀνέδω ἀπάνω.» Αν ὅμως προτιμᾶς,
πήγαινε σύ στό δουνό, κι ἐγώ θά μείνω ἐδῶ». «Σ' ἀφήνω, εἶπε ὁ 42

Χειρίσοφος, νά διαλέξεις δποιο ἀπό τά δυό θέλεις». Ο Ξενοφῶν
εἶπε πώς, σάν πιό νέος, προτιμᾶ ν' ἀνέδει στό δουνό, τόν παρα-
καλεῖ ὅμως νά στείλει μαζί του στρατιώτες ἀπό τήν ἐμπροσθοφυ-
λακή. Γιατί ἦταν μεγάλη ἀπόσταση νά πάει νά πάρει ἄντρες ἀπό
τήν ὄπισθοφυλακή. Καί ὁ Χειρίσοφος στέλνει μέ τόν Ξενοφώντα 43
τούς πελταστές τής ἐμπροσθοφυλακής και πήρε στή θέση τους
ἐκείνους πού ἦταν στή μέση τοῦ πλαισίου. Έδωσε ὅμως διαταγή
νά πάνε μαζί του και οἱ τριακόσιοι διαλεχτοί, πού τούς εἶχε δά-
λει ὁ ἴδιος στό μπροστινό μέρος τοῦ πλαισίου.

Αιολοί κει ξεκίνησαν και προχωρούσαν, ὅσο μποροῦσαν πιό γρή- 44

41- 49

Οἱ Ἑλλῆνες
πιάνοντι τήν
κορυφή τοῦ
δουνοῦ.

γορα. Μά οί ἔχθροι πού δρίσκονταν στό λόφο, μόλις πήραν εἰδηση πώς οἱ Ἑλληνες δάδιζαν γιά τήν κορυφή, μονομάχος κι ἐκείνοι, δάζοντας ὅλες τίς δυνάμεις τους, δρόμησαν γιά νά φτάσουν ἀπάνω πρῶτοι. Και τότε ἄκουε κανείς δυνατές κραυγές ἀπό τό ἑλληνικό στράτευμα, καθώς οἱ Ἑλληνες ἔδιναν κουρασάγιο στούς δικούς τους, τό ἴδιο ὅμως κι ἀπό τούς στρατιώτες τοῦ Τισσαφέροντος πού φώναζαν στούς δικούς τους νά ἔχουν θάρρος. Ὁ Ξενοφῶν πάλι περνώντας δίπλα στούς στρατιώτες, καβάλα πάνω στ' ἄλογό του, τούς ἐμψύχωνε μ' αὐτά τά λόγια: «Τώρα, στρατιώτες, νά σκεφτεῖτε πώς πηγαίνομε γιά τήν Ἑλλάδα, γιά τά παιδιά και γιά τίς γυναικες μας.» Άν κοπιάσουμε τώρα λίγο, ύστερα πιά θά προχωροῦμε χωρίς νά κάνουμε μάχη». Ὁ Σωτηρίδας ὅμως ὁ Σικυώνιος εἶπε: «Δέ δρισκόμαστε κάτω ἀπό τίς ἴδιες συνθήκες, Ξενοφώντα· γιατί ἐσύ είσαι καβάλα στό ἄλογο, ἐνώ ἐγώ κουράζομαι πολύ νά σηκώνω τήν ἀσπίδα».

Μόλις τ' ἄκουσε αὐτά ὁ Ξενοφῶν, πήδησε κάτω ἀπό τό ἄλογο, τόν ἔσποωξε ἔξω ἀπό τή γραμμή, τοῦ πῆρε τήν ἀσπίδα, και κρατώντας την δάδιζε ὅσο μποροῦσε πιό γρήγορα. Ἐτυχε ὅμως νά φορεῖ και τόν ἴππικό θώρακα, πράγμα πού τόν ἔκανε νά ὑποφέρει. Σέ κείνους πού πήγαιναν μπροστά του, ἔλεγε νά προχωροῦν, σέ κείνους πού δρίσκονταν πίσω του, νά τόν προσπερνοῦν, και ὁ ἴδιος ἀκολουθοῦσε μέ κόπο. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιώτες κτυποῦν ἀπό κοντά κι ἀπό μακριά τό Σωτηρίδα και τόν δρίζουν, ὥσπου τόν ἀνάγκασαν νά ξαναπάρει τήν ἀσπίδα και νά προχωρήσει. Και ὁ Ξενοφῶν ἀνέθηκε στό ἄλογο και πήγαινε καβάλα, ὥσπου μποροῦσε νά προχωρεῖ τό ζώο· ὅταν ὅμως τό μέρος ἦταν ἀπέραστο, ἄφησε τό ἄλογο και δάδιζε μέ τά πόδια. Τέλος προλαβαίνουν και φτάνουν στήν κορυφή πρίν ἀπό τούς ἔχθρούς.

ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ, ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

Τότε οἱ δάρδαροι γύρισαν τίς πλάτες κι ἀρχισαν νά φεύγουν, ὅπου μποροῦσε ὁ καθένας, ἐνώ οἱ Ἑλληνες κρατοῦσαν τήν κορυφή. Οἱ στρατιώτες πάλι τοῦ Τισσαφέροντος και τοῦ Ἀριαίου πήραν ἄλλο δρόμο κι ἔφυγαν, ἐνώ ὁ Χειρίσσοφος μέ τούς ἄντρες του

ΚΕΦ. 5 1- 6

Υποχωρών-
τας ὁ Τισσα-
φέροντος και εί-
τα χωριά:

κατέβηκαν καί στρατοπέδεψαν σ' ἕνα χωριό, πού ἦταν γεμάτο ἀπό πολλά τρόφιμα. Σ' αὐτό τὸν κάμπο, πλάι στὸν Τίγρητα ποταμό, ὑπῆρχαν καὶ πολλά ἄλλα χωριά, πού εἶχαν ἀφθονα τρόφιμα. Μά ὅταν ἔφτασε τὸ ἀπόγευμα, παρουσιάζονται οἱ ἐχθροί στὸν κάμπο καὶ σκότωσαν μερικούς ἀπό τοὺς Ἑλληνες, πού ἦταν σκορπιομένοι ἐδῶ κι ἐκεῦ γιά λεηλασία. Γιατί δρέθηκαν ἐκεῖ ἀκριβῶς τὴν ὡρα πού οἱ ντόπιοι προσπαθοῦσαν νά περάσουν στὴν ἀπέναντι ὁχθη τοῦ ποταμοῦ πολλά κοπάδια ζῶα. Τότε δισσαφέροντος μέ τοὺς στρατιώτες του προσπάθησαν νά κάψουν τὰ χωριά. Καὶ μερικοί ἀπό τοὺς Ἑλληνες στενοχωρήθηκαν πολύ, γιατί σκέφτηκαν πώς, ἀν τὰ κάψουν, δέ θά ἔχουν ἀπό ποῦ νά προμηθευτοῦν τρόφιμα. Σέ λίγο γύρισαν δι Χειρίσοφος μέ τοὺς ἄντρες του, πού εἶχαν πάει νά δοηθήσουν τοὺς ἄλλους. Κι δι Ξενοφῶν πού εἶχε κατέβει ἀπό τὴν κορυφή καὶ περνοῦσε καβάλα στ' ἄλογο μπροστά στά τάγματα, συνάντησε τοὺς Ἑλληνες πού γύριζαν ἀπό τή δοήθεια καὶ τοὺς εἶπε: «Βλέπετε, Ἑλληνες, πώς οἱ ἐχθροί ἀφήνουν πιά τή χώρα νά είναι δική μας; Γιατί ἐκεῖνο πού προσπαθοῦσαν νά πετύχουν ἀπό μᾶς, ὅταν κάναμε τίς συνθήκες, δηλαδή νά μήν καίμε τή χώρα τοῦ δασιλιά, τώρα οἱ ἴδιοι τό παραβιάζουν καὶ τῆς βάζουν φωτιά σά νά είναι ξένη. Ἀλλά ἀν ἀφήνουν κάπου τρόφιμα γιά τὸν έαυτό τους, θά μᾶς δοῦν κι ἐμᾶς νά πηγαίνουμε σ' αὐτό τό μέρος. Μοῦ φαίνεται δύμας, Χειρίσοφε, εἶπε, πώς πρέπει νά ύπερασπίζουμε τή χώρα σά νά είναι δική μας, βαδίζοντας ἐνάντια σέ κείνους πού τήν καίνε». Μά δι Χειρίσοφος ἀπάντησε: «Ἐγώ δέν ἔχω αὐτήν τή γνώμη. Ἀντίθετα, εἶπε, κι ἐμεῖς πρέπει νά βάζουμε φωτιά, καὶ τότε θά σταματήσουν αὐτοί πιό γρήγορα νά καίνε».

“Οταν πῆγαν στὸν τόπο ὅπου εἶχαν στρατοπεδέψει, οἱ ἄλλοι ἀσχολήθηκαν μέ τό ξήτημα τῶν τροφίμων, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί ἔκαναν σύσκεψη κι ἡ ἀμηχανία τους ἦταν μεγάλη. Γιατί ἀπό τή μιά δρίσκονταν δουνά θεόρατα, καὶ ἀπό τήν ἄλλη δι ποταμός πού ἦταν τόσο δαθύς, ὥστε οὔτε τά δόρατα δέν ἦταν ψηλότερα ἀπό τά νερά του, ἀν κανείς τά ἔχωνε μέσα γιά νά δοκιμάσει τό δάθος του. Τήν ὡρα πού αὐτοί δέν ἤξεραν τί νά κάμουν, πῆγε κοντά τους κάποιος Ροδίτης καὶ τούς εἶπε: «Ἐγώ, ἀρχηγοί, εἶμαι πρόθυμος νά σᾶς περάσω ἀπέναντι τέσσερις τέσσερις χι-

7-12

7 Τό σχέδιο
ἐνός Ροδίτη

- λιάδες, ἃν μὲ δοηθήσετε σέ ὅ, τι χρειάζομαι κι ἃν μοῦ δώσετε γιά
 9 πληρωμή ἔνα τάλαντο», «Οταν τόν ωάτησαν ποιά πράγματα τού
 είναι ἀπαραίτητα, εἶπε: «Θά χρειαστῶ δυό χιλιάδες ἀσκιά.
 Βλέπω ὅμως πολλά πρόβατα καὶ γίδια καὶ δόδια καὶ γαϊδούρια.
 πού ἄμα γδαρθοῦν καὶ φουσκωθοῦν, μποροῦν νά κάμουν εὔκολο
 10 τό πέρασμα τοῦ ποταμοῦ. Θά χρειαστῶ ἀκόμα καὶ τά σχοινιά
 πού δένετε τά ύποξύγια. Μέ αὐτά θά ἐνώσω τά ἀσκιά τό ἔνα μέ
 τό ἄλλο καὶ θά τοποθετήσω τό κάθε ἀσκί μέσ στό νερό, ἀφού
 πρώτα κρεμάσω ἐπάνω πέτρες καὶ τίς ἀφήσω σά νά 'ναι ἄγκυ-
 ρες. «Υστερα θά τραβήξω τά ἀσκιά ὡς τήν ἀπέναντι ὅχθη τοῦ
 ποταμοῦ, θά τά δέσω κι ἀπό τούτη κι ἀπό κείνη τή μεριά καὶ θά
 κουνδαλήσω καὶ θά δάλω ἀπό πάνω χαμόκλαδα καὶ θά τά σκε-
 11 πάσω μέ χῶμα. Τό ὅτι δέν ὑπάρχει κίνδυνος νά δουλιάξετε, αὐτό
 θά τό καταλάβετε τούτη τή στιγμή. Κάθε ἀσκί δηλαδή γιά νά μή
 δουλιάξει, θά σηκώνει δυό ἄντρες μονάχα. Καὶ γιά νά μή γίν-
 στροῦν ἀπό πάνω, θά τούς ἐμποδίζουν τά χαμόκλαδα καὶ τό χω-
 12 μα». Γ' ἀκουσαν οἱ στρατηγοί αὐτά καὶ τούς φάνηκε χαριτωμένο
 τό τέχνασμα τοῦ Ροδίτη, στήν πράξῃ ὅμως τό ἔδρισκαν ἀδύνατο.
 Γιατί στήν ἀπέναντι ὅχθη ύπηρχαν πολλοί ἵππεῖς, πού θά τούς
 ἐμπόδιζαν καὶ πού ἀπό τήν ἀρχή δέ θά ἀφηναν τούς πρώτους
 πού θά ἐπιχειροῦσαν, νά κάμουν τίποτε ἀπ' αὐτά.

13 - 18

Ἀπόφαση νά
 τραβήξουν
 πρός τά δον-
 νά τών Καρ-
 δούζων.

- 13 "Ετοι τήν ἄλλη μέρα ξαναγύρισαν πρός τά πίσω (δηλαδή πρός
 τή Βαδυλώνα), στά χωριά πού δέν ἦταν καμένα. "Εδαζαν ὅμως
 φωτιά σέ κείνα πού ἀφηναν κι ἔφευγαν. Γι' αὐτό οἱ ἔχθροι δί-
 ξύγωναν, ἀλλά κοίταζαν καὶ φαίνονταν πώς δποροῦσαν, μή ξέ-
 ροντας πρός τά πού θά τραβήξουν οἱ "Ελληνες καὶ τί σκέφτονταν
 14 νά κάμουν. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιώτες ἔδγαιναν ν' ἀναζητήσουν
 τρόφιμα, ἐνώ οἱ στρατηγοί ἔκαναν πάλι σύσκεψη. Συγκέντρωσαν
 κι ἐκείνους πού είχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι καὶ τούς ζητοῦσαν
 πληροφορίες γιά δλόκληρη τή γύρω περιοχή, δηλαδή πώς ἦταν τό
 15 κάθε μέρος χωριστά. 'Εκείνοι ἔλεγαν πώς πρός τό νοτιά δρισκό-
 ταν δρόμος πού πήγαινε στή Βαδυλώνα καὶ στή Μηδία, ἀπ'
 ὅπου είχαν ἔρθει. Πρός τά ἀνατολικά ἦταν δρόμος πού πήγαινε
 στά Σοῦσα καὶ στά Ἐκδάτανα, δπου λένε πώς δρασιλιάς παρα-
 θερίζει. Πρός τά δυτικά, πέρα ἀπό τό ποτάμι, δρισκόταν δρό-
 μος πού δηγοῦσε στή Λυδία καὶ στήν Ιωνία, ἐνώ ἐκείνος πού

περονούσε ἀνάμεσα ἀπό τά δουνά, πρός τό δορινό μέρος, ὁδηγούσε στή χώρα τῶν *Καρδούχων*. Τί αὐτούς ἔλεγαν πώς κατοικούσαν ἐπάνω στά δουνά καὶ πώς ἦταν ίκανοι πολεμιστές καὶ δέν πειθαρχούσαν στό δασιλιά. Κάποτε μάλιστα τούς ἔκαμε ἐπίθεση ἔνας στρατός τοῦ δασιλιά πού εἶχε ἐκατόν εἴκοσι χιλιάδες ἄντρες, κι ἀπ' αὐτούς κανένας δέ γύρισε πίσω, παρά χάθηκαν ὅλοι μέσα στίς κακοτοπιές τῆς χώρας. "Οσες φορές ὅμως ἔκαναν συνθήκες μὲ τό διοικητή πού ἔμενε στόν κάμπο, τότε κι αὐτοί εἶχαν σχέσεις μ' ἐκείνους κι ἐκείνοι μ' αὐτούς. "Οταν τ' ἀκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί, ἔβαλαν νά καθίσουν σέ χωριστό μέρος ἐκείνους πού ἔλεγαν πώς ξέρουν πρός τά ποῦ τραβάει ὁ κάθε δρόμος, χωρίς νά φανερώσουν πού σκόπευαν νά πάνε. Πάντως οἱ στρατηγοί ἔκριναν πώς ἦταν ἀνάγκη, διαδίζοντας ἀνάμεσα στά δουνά, νά μποῦν στή χώρα τῶν Καρδούχων. Γιατί ἔλεγαν οἱ αἰγμάλωτοι πώς, ὅταν περάσουν αὐτή τήν περιοχή, θά φτάσουν στήν *Ἄρμενία*, πού τήν κυδερούσε δὲ *Ορόντης* καὶ ἦταν μεγάλη καὶ πλούσια χώρα. Κι ἀπό κεῖ πιά ἔλεγαν πώς ἦταν εὔχολο νά πάει κανείς ὅπου ἥθελε. Γι' αὐτό ἔκαμαν θυσία, ώστε ν' ἀρχίσουν τήν πορεία 18 ὅποια δήποτε στιγμή τούς φαινόταν καλό. Γιατί φοδόνταν μήπως προλάβουν οἱ Καρδούχοι καὶ πιάσουν τό πέραμα ἐπάνω στά δουνά. "Εδωσαν λοιπόν διαταγή νά δειπνήσουν, νά ἐτοιμάσουν τά πράγματά τους καὶ νά ξεκουράζονται, καί, μόλις τούς είδοποιήσει κάποιος διτι ἀρχίζει ή πορεία, ν' ἀκολουθούν.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

ΚΕΦ 1

Ανακεφαλαίωση.

2- 4

Απόφαση γιά τήν πορεία.

5-11

Στάχωριά τῶν Καρδούχων.

1

▀ [Τά δσα ἔγιναν τόν καιρό πού βάδιζαν ἀπό τά παράλια στό έσωτερικό τῆς Ἀσίας ώς τή μέρα τῆς μάχης, καί δσα ὑστεραί ἀπό τή μάχη, στό διάστημα πού ἴσχυε ἡ ἀνακωχή ἀνάμεσα στό βασιλιά καί στούς. "Ἐλληνες, πού ἀκολούθησαν τόν Κύρο στήν ἐκ στρατεία, καί οἱ πολεμικές ἐνέργειες ἐνάντια στούς "Ἐλληνες ἀπό τότε πού παραδίασε τίς συνθήκες δ βασιλιάς καί δ Τισσαφέρνης ἐνώ ἀκολουθοῦσε δ περισικός στρατός, δλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεί στήν προηγούμενη διήγηση.]

2

"Οταν ἔφτασαν στό σημείο πού δ Τίγρης ποταμός μέ κανένα τρόπο δέν μποροῦσε νά περαστεῖ ἐξαιτίας τοῦ βάθους καί τοῦ πλάτους του, οὔτε ὑπῆρχε κανένα πέρασμα κοντά, ἀλλά ἀπό πάνω του κρέμονταν ἀπότομα τά δουνά τῶν Καρδούχων, τότε πιά ἀποφάσισαν οἱ στρατηγοί νά περάσουν ἀνάμεσα ἀπό τά δουνά. Γιατί ἀπό τούς αἰχμάλωτους είχαν τήν πληροφορία πώς, δι περάσουν τά δουνά τῶν Καρδούχων, τότε θά διαβούν καί τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμού στήν Ἀρμενία, φτάνει νά τό θέλουν ἄν δέν τό θέλουν, μποροῦν νά τίς προσπεράσουν. Είχαν μάθει ἀκόμα πώς καί οἱ πηγές τοῦ Εύφρατη δέν ἦταν μακριά ἀπό τίς

3

περάσουν τά δουνά τῶν Καρδούχων, τότε θά διαβούν καί τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμού στήν Ἀρμενία, φτάνει νά τό θέλουν ἄν δέν τό θέλουν, μποροῦν νά τίς προσπεράσουν. Είχαν μάθει ἀκόμα πώς καί οἱ πηγές τοῦ Εύφρατη δέν ἦταν μακριά ἀπό τίς

4

πηγές τοῦ Τίγρητα, καί πραγματικά ἔτσι είλαι. "Οσο γιά τήν ἐπίθεση στή χώρα τῶν Καρδούχων τήν κάνουν μέ τούτο τόν τρόπο ἀπό τή μιά προσπαθώντας νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, κι ἀπό τήν ἄλλη νά προλάβουν νά πιάσουν τίς δουνοκορφές πρίν ἀπό τούς ἔχθρούς].

5

▀ [Ήταν πιά ἡ ὥρα τής τελευταίας φρουρᾶς καί ὑπόλειπότας τόσο διάστημα τῆς νύχτας, ὅσο χρειαζόταν γιά νά περάσουν τόν κάμπο σκοτεινά. Τότε σηκώθηκαν οἱ στρατιώτες ὑστεραί ἀπό προφορική διαταγή κι ἀρχισαν τήν πορεία, ὥσπου φτάνουν κατά

6

τά ξημερώματα στό δουνό. Ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατεύματος ἦταν δ Χειρίσιοφος, πού είχε τούς δικούς του στρατιώτες καί δλοντούς γυμνήτες, ἐνώ δ Ξενοφῶν ἀκολουθοῦσε μέ τήν δπισθιοφυλα-

χή, δηλαδή μέ τούς ὄπλίτες· κανένα γυμνήτη δέν εἶχε. Γιατί δέ φαινόταν νά ύπαρχει κανένας κίνδυνος μήπως τούς ἀκολουθήσει κάποιος ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά ἀνέδαιναν τό δουνό. Ὁ Χειρίσοφος τότε ἀνεβαίνει στήν κορυφή, προτοῦ τόν πάρονταν εἰδηση 7 οί ἔχθροί. "Υστερα ὁδηγοῦσε ἀργά, κι ἀκολουθοῦσαν οί στρατιώτες πού περνοῦσαν κάθε τόσο, μέ κατεύθυνση τά χωριά πού δρίσκονταν στίς κοιλάδες καί στίς χαράδρες τῶν δουνῶν. Τότε οί 8 Καρδοῦχοι ἄφησαν τά σπίτια κι ἔδρισκαν καταφύγιο στά δουνά, μέ τίς γυναικες καί τά παιδιά τους. "Οσο γιά τά τρόφιμα, οί Ἐλληνες μποροῦσαν νά τά παίρνουν ἄφθονα. Καί τά σπίτια ἦταν γεμάτα ἀπό χάλκινα σκευή, δέν ἔπαιρονταν ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε καί τόν κόσμο κυνηγοῦσαν. Τά ἄφηναν ἀπείραχτα, μήπως κι ἔδειχναν διάθεση οί Καρδοῦχοι νά τούς ἐπιτρέψουν νά περάσουν ἀπό τή χώρα τους φιλικά, μιά καί ἦταν ἔχθροί μέ τό διαστιλία. Τρόφιμα ὅμως ἔπαιρονταν καθένας, δσαδήποτε ἔδρισκε, γιατί 9 τά εἶχαν ἀνάγκη. Μά οί Καρδοῦχοι οὔτε ἀπαντοῦσαν πού τούς φάναξαν οί Ἐλληνες, οὔτε ἔκαναν καμιάν ἄλλη φιλική ἐνέργεια. Καί ὅταν οί τελευταῖοι ἀπό τούς "Ἐλληνες κατέδαιναν ἀπό τή 10 δουνοκορφή στά χωριά κι ἦταν πιά σκοτεινά – γιατί τό ἀνέδασμα καί τό κατέθασμα κράτησε δλόκληρη τή μέρα, ἐπειδή τό μονοπάτι ἦταν στενό – τότε μαζεύτηκαν μερικοί Καρδοῦχοι καί φίκτηκαν ἀπάνω τους. Σκότωσαν καμπόσους καί πλήγωσαν ἄλλους θανάσιμα μέ πέτρες καί μέ βέλη, παρ' ὅλο πού Ἠταν λίγοι. Καί τοῦτο, ἐπειδή τό ἐλληνικό στράτευμα τούς φίχτηκε ἀναπάντεχα. 11 "Αν συγκεντρώνονταν τότε περισσότεροι, θά κινδύνευε νά καταστραφεῖ μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ. Αὐτή τή νύχτα λοιπόν ἔτσι πέρασαν οί "Ἐλληνες στά χωριά, ἐνῶ οί Καρδοῦχοι ἀναβαν πολλές φωτιές γύρω γύρω, πάνω στά δουνά, κι ἔτσι δέν ἔχαναν ἀπό τά μάτια τους δένας τόν ἄλλο. **γ**

Μόλις ἔημέρωσε, μαζεύτηκαν οί στρατηγοί καί οί λοχαγοί 12 τῶν Ἐλλήνων κι ἀποφάσισαν νά κρατήσουν τά ἀπαραίτητα καί τά πιό δυνατά ὑποζύγια καί μέ αὐτά νά συνεχίσουν τήν πορεία. Τά ὑπόλοιπα νά τ' ἀφήσουν, καθώς καί δλους τούς αἰχμάλωτους

12 - 14

Nέα μέτρα γιά τήν εὔκολη πορεία.

- 13 πού είχε πιάσει τελευταία ό στρατός. Γιατί ή πορεία γινόταν ἀργά, ἐπειδή καί τά ὑποξύγια ἦταν πολλά καί οἱ αἰχμάλωτοι Ἐξάλλου πολλοί στρατιώτες ἔπρεπε νά είναι ἀπασχόλημένοι μέ αὐτά καί νά μήν παίρνουν μέρος στή μάχη, κι ἀκόμα ἦταν ἀνάγκη νά πόδιμηθεύονται διπλάσια τρόφιμα καί νά τά κουδαλοῦν, ἔξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων. "Οταν τ' ἀποφάσισαν αὐτά, ἔβαλαν τόν κήρυκα καί διαλάλησε νά ἐνεργεί ό στρατός μέ αὐτό τόν τρόπο. "Υστερα ἔφαγαν καί ἔσκινησαν· οἱ στρατηγοὶ τότε τοποθέτησαν κρυφά σ' ἔνα στενό μερικούς ἄντρες, πού ἔψαχναν κι ἔπαιρναν ὅ,τι ἔβρισκαν ἀπό κείνα πού είχαν πεῖ ν' ἀφῆσον ἐκεῖ. "Ετσι βάδισαν τή μέρα ἐκείνη, εἴτε μέ τό νά κάνουν μικρομάχες εἴτε μέ τό νά ἔσκουραζονται.
- 14

15-22

Γιατί ὁ Χειρίσιοφος δέν ἐκτελεῖ πυραγγελία τοῦ Ξενοφώντα.

- 15 Τήν ἄλλη μέρα ἔπιασε μεγάλη κακοκαιρία, ἦταν ὅμως ἀνάγκη νά προχωροῦν, ἐπειδή δέν είχαν ἀρκετά τρόφιμα. Ὁ Χειρίσιοφος πήγαινε μπροστά, κι ὁ Ξενοφῶν ἀκολουθοῦσε μέ τήν δπισθιοφυλακή. Μά οἱ ἔχθροι ἔκαναν σφοδρές ἐπιθέσεις καί καθώς τά μέρη ἦταν στενά, σίμωναν καί χτυπούσαν μέ τά τόξα καί μέ τίς σφεντόνες. "Ετσι ἀναγκάζονταν οἱ Ἑλληνες, κυνηγώντας τους καί ἔαναγκρίζοντας πίσω, νά προχωροῦν ἀργά. Κι ὁ Ξενοφῶν συχνά ἔδινε διαταγή νά περιμένουν, κάθε φορά δηλαδή πού οἱ ἔχθροι ἔκαναν σφοδρή ἐπίθεση. Σέ μιά στιγμή ὁ Χειρίσιοφος πού ἄλλη φορά δταν τοῦ πήγαινε διαταγή περιμένε, δέ σταμάτησε, ἄλλα βάδιζε γοήγορα καί πρόσταξε τούς ἄλλους νά τόν ἀκολουθοῦν. Φαινόταν λοιπόν δτι κάτι συμβαίνει, ἄλλα ὁ Ξενοφῶν δέν είχε καιρό νά προσπεράσει καί νά δεῖ ποιά ἦταν ἡ αἵτια τῆς διασύνης. Γι' αὐτό οἱ στρατιώτες τῆς δπισθιοφυλακῆς προχώρωντας ἔμοιαζαν σά νά τούς κυνηγοῦσαν. Τότε σκοτώνεται ἔνας γενναῖος ἄντρας ἀπό τή Λακωνία, ὁ Κλεώνυμος· χτυπήθηκε μέ δέλος πού τοῦ πέρασε τήν ἀσπίδα καί τό δερμάτινο χιτώνιο κι ἔφτασε στά πλευρά, ὅπως ἔγινε καί μέ τό Βασία ἀπό τήν Ἀρκαδία, πού τοῦ τρύπησε πέρα γιά πέρα τό κεφάλι. "Οταν ἔφτασαν σ' ἕνα κατάλυμα, ὁ Ξενοφῶν πήγε μονομιᾶς, ὅπως ἦταν, στό Χειρίσιοφο καί τά ἔδαζε μαζί του πού δέν περιμένε, κι ἔτσι ἀναγκάζονταν σύγχρονα νά φεύγουν καί νά πολεμοῦν. «Καί τώρα σκοτώθηκαν δυό ἔξοχοι ἄντρες, καί δέν μπορέσαμε ούτε νά τούς σηκώσουμε ούτε νά τούς θάψουμε». Ὁ Χειρίσιοφος ἀποκρίνεται:
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

«Κοίταξε κατά τά δουνά καί πρόσεξε πώς δέν ύπάρχει πέρασμα ἀπό πουθενά. Πάνω σ' αὐτό τόν ἀνηφορικό δρόμο πού βλέπεις, πού εἶναι καί μοναδικός, μπορεῖς νά διακρίνεις πλήθος ἀνθρώπους, πού ἔχουν πιάσει τή διάβαση καί τή φυλᾶνε. Γι' αὐτό δια- 21
ζόμουν καί δέ σέ περίμενα, μήπως μποροῦσα νά προλάβω προ-
τού πιάσουν οί ἔχθροι τό πέρασμα. Καί οί δόηγοι πού ἔχομε λένε
πώς δέν ύπάρχει ἄλλος δρόμος». Ο Ξενοφῶν τοῦ ἀπαντᾶ: «Ἐγώ
ἔχω δυό ἄντρες ντόπιους. Γιατί μᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ Καρδοῦχοι 22
κι ἐμεῖς στήσαμε καρτέρι, πράγμα πού μᾶς ἔκαμε νά πάρουμε
ἀνάσα, καί σκοτώσαμε μερικούς. Προσπαθήσαμε δύμας νά πιά-
σουμε καί ζωντανούς γι' αὐτόν τό λόγο, δηλαδή γιά νά τούς
χρησιμοποιήσουμε σάν δόηγούς, ἀφοῦ ξέρουν τόν τόπο».

23-28

Στή στιγμή ἔφεραν ἐκεῖ τούς δυό ἀνθρώπους καί ωτοῦσαν 23 νά μάθουν, χωριστά ἀπό τόν καθένα, ἀν ἤξεραν ἄλλο δρόμο ἔκτος ἀπ' αὐτόν πού φαινόταν. Θ ἔνας εἶπε πώς δέν ἤξερε, παρ' ὅ-
λο πού τοῦ ἔκαμαν πολλές φοβέρες. Ἐπειδή λοιπόν δέν τούς
ἔλεγε τίποτε χρήσιμο, τόν ἔσφαξαν μπροστά στά μάτια τοῦ ἄλ-
λου. Ο δεύτερος εἶπε πώς διότος ἀρνήθηκε ὅτι γνωρίζει, γιατί 24 σε κείνο τό μέρος εἶχε μιά κόρη παντρεμένη. Ο ἴδιος δύμας ὑπο-
σχέθηκε πώς θά τούς ὀδηγήσει ἀπό ἔνα δρόμο πού μποροῦν νά
τόν περάσουν καί ὑποξύγια. Τόν ωτησαν ἀν ύπάρχει σ' αὐτόν 25
τό δρόμο κανένα δυσκολοπέραστο μέρος, κι αὐτός εἶπε πώς
ὑπάρχει μιά δουνοκορφή πού ἄν δέν προφτάσει κανείς νά τήν
καταλάβει, θά εἶναι ἀδύνατο νά περάσει. Τότε νόμισαν καλό νά 26
καλέσουν τούς διοικητές τῶν ὁπλιτῶν καί τῶν πελταστῶν, νά
τούς ἐκθέσουν τήν κατάσταση καί νά τούς ωτήσουν ποιός ἀπό
αὐτούς θά ηθελε νά φανεὶ γενναῖος ἀντρας καί θά εἶχε τό θάρρος
νά πάει ἐθελοντής σέ μια ἐπιχείρηση.

Πληροφορίες
αίχμαλώτων
καί σχηματι-
σμός ἐθελοντι-
κοῦ σώματος.

Δέχονται ἀπό τούς ὀπλίτες οἱ Ἀρκάδες Ἀριστώνυμος, πού 27
καταγόταν ἀπό τό Μεθύδριο, καί διά τούς Αγασίας δι Στυμφάλιος. Μέ
αὐτούς συναγωνίζεται κι δι Καλλίμαχος δι Παρράσιος (ἀπό τήν
Ἀρκαδία κι αὐτός), πού εἶπε πώς δέχεται νά πάει, φτάνει νά τοῦ
δώσουν ἐθελοντές ἀπ' ὅλο τό στρατό. «Γιατί, εἶπε, ξέρω πώς θά
ἀκολουθήσουν πολλοί νέοι, ἄν ἀναλάβω ἐγώ τήν ἐπιχείρηση». 28
«Υστερα ωτοῦν ἄν θέλει νά πάει μαζί τους καί κανένας ταξίαρ-

χος τῶν γυμνήτων. Δέχεται δὲ Ἀριστέας δὲ Χιώτης, πού σέ πολλές περιστάσεις πρόσφερε μεγάλες ύπηρεσίες στό στρατό, σέ τέτοια ξητήματα.

ΚΕΦ. 2

1-8

Oἱ ἐθελοντές νικοῦν τοὺς ἔχθρούς ἐπάνω στά ὑψώματα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΥΡΙΕΥΟΥΝ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΦΥΛΑΓΑΝ ΟΙ ΚΑΡΔΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ

- 1 Ἡταν ἀπόγευμα, ὅταν τούς ἔδωσαν διαταγὴ νά φᾶνε καὶ νά φύγουν. Ἐδεσαν τὸν ὁδηγὸν καὶ τούς τὸν παραδίνονταν καὶ συνεννοοῦνται, ἃν πιάσουν τὴ δουνοκορφή, νά τῇ φυλάνε ὅσο εἴναι νύχτα, καὶ μόλις ἔημερώσει νά τούς εἰδοποιήσουν μέ τῇ σάλπιγγα. Τότε οἱ ἐπάνω νά ὕαδίσουν ἐνάντια σέ κείνους πού φύλαγαν τὸ φανερό πέρασμα, ἐνῷ οἱ ἄλλοι νά τρέξουν, ὅσο μποροῦσαν
- 2 γοηγορότερα, νά τούς δοιθήσουν. Αὐτά συμφώνησαν, καὶ ἔξεκλινησαν οἱ ἐθελοντές πού ἦταν ὡς δυστολές, ἐνῷ ἄρχισε νά πέφτει δυνατή δροχή. Ὁ Ξενοφῶν τότε ἔχοντας τὴν ὀπισθοφυλακήν δάδιζε πρός τὸ φανερό πέρασμα, γιά νά στρέψουν οἱ ἔχθροι τὴν προσοχὴν τους σ' αὐτὸν τὸ δρόμο, κι ἔτσι νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, ὅσο γινόταν περισσότερο, ἐκεῖνοι πού ἔκαναν τὸ γύρο
- 3 γιά νά φτάσουν στὴ δουνοκορφή. Ὁταν οἱ στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς δρίσκονταν στὴ χαράδρα, πού ἔπειτε νά τὴν περιστούν γιά νά διογοῦν στὴν ἀνηφοριά, τότε οἱ δάρδαροι ἄρχισαν νά κυλάνε πέτρες στρογγυλές, θεόρατες, πού μόλις τίς χωροῦσε ἀμάξι, καὶ τίς μεγάλες καὶ τίς μικρές. Αὐτές, ἔτσι πού κατέβαιναν πρός τὰ κάτω, χτυποῦσαν πάνω στούς δράχους καὶ ἐκσφενδονίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἔτσι ἦταν δλωσδιόλου ἀδύνατο νά πλησταίσει κανείς στὴν εἰσοδο τῆς χαράδρας. Μερικοί διώμως ἀπό τοὺς λοχαγούς, μήν μπορώντας νά ζυγώσουν σ' αὐτό τὸ σημεῖο προσπαθοῦσαν νά πλησιάσουν σέ ἄλλο. Αὐτά τὰ ἔκαναν ὥσπειτο νύχτωσε. Μά ὅταν ἐνόμισαν πώς μποροῦν νά φύγουν χωρίς να φαίνονται, τότε πήγαν νά δειπνήσουν. Γιατί ὅσοι δρίσκονταν στὴν ὀπισθοφυλακή, ἔτυχε νά μήν ἔχουν φάει οὔτε τὸ μεσημέρι. Οἱ ἔχθροι διώμως δέ σταμάτησαν δλόκληρη τῇ νύχτα νά κυλάνται πέτρες. Αὐτό μποροῦσε νά τὸ συμπεράνει κανείς ἀπό τούς κρούτους. Ἐκεῖνοι πού εἶχαν γιαζί τους τὸν ὁδηγό, πηγαίνοντας κιν
- 5

κλικά, δρίσκουν τούς φρουρούς νά κάθονται γύρω ἀπό τή φωτιά.
 Ἀλλους ἀπ' αὐτούς σκότωσαν, ἄλλους κυνήγησαν, κι οἱ ἴδιοι
 ἔμειναν ἐκεῖ, μέ τήν ἰδέα πώς κρατοῦν τή βουνοκορφή. Μά δέν 6
 ἦταν ἔτσι, παρά ἀπό πάνω τους δρίσκόταν ἕνας λόφος καί κοντά
 σ' αὐτὸν ἦταν ὁ στενός δρόμος, ὃπου κάθονταν οἱ φρουροί. Ἀπό
 δῶ πάλι ὑπῆρχε μέρος πού ὁδηγοῦσε πρός τούς ἐχθρούς, ἐκείνους
 πού ἦταν στρατοπεδευμένοι κοντά στό φανερό δρόμο. Τή νύχτα 7
 λοιπόν τήν πέρασαν ἐκεῖ. Ὁταν δημος ἔκμερωνε, βάδιζαν χωρίς
 νά μιλοῦν, συνταγμένοι, ἐνάντια στούς ἐχθρούς. Ἡταν μάλιστα
 δμίχλη, κι ἔτσι κοντοξύγωσαν χωρίς νά τούς καταλάβουν ἐκείνοι.
 Ὁταν είδαν ὁ ἔνας τόν ἄλλον, ὁ ἥχος τῆς σάλπιγγας ἀκούστηκε,
 κι αὐτοὶ μέ ἀλαλαγμούς δρμησαν καταπάνω στούς ἐχθρούς. Ἐκεῖ-
 νοι δέν ἀντιστάθηκαν, παρά ἄφησαν τό δρόμο κι ἄρχισαν νά
 φεύγουν. Λίγοι σκοτώθηκαν, γιατί ἦταν ἐλαφρά δύλισμένοι. Ὁ 8
 Χειρίσσοφος πάλι μέ τούς στρατιώτες του μόλις ἀκουσαν τή σάλ-
 πιγγα, ἀμέσως τράβηξαν πρός τά πάνω, κατά τό φανερό δρόμο.
 Μερικοί ἀπό τούς στρατήγούς βάδιζαν ἀνάμεσα σέ ἀπάτητα μο-
 νοπάτια, ὅπου ἔτυχε νά δρίσκεται καθένας, καί μόλις κατάφεραν
 κι ἀνέδηκαν, τραβοῦσαν ὁ ἔνας τόν ἄλλο μέ τά δόρατα. Πρώτοι
 αὐτοὶ συναντήθηκαν μ' ἐκείνους πού εἶχαν πιάσει πρωτύτερα τή
 βουνοκορφή.

9 - 16

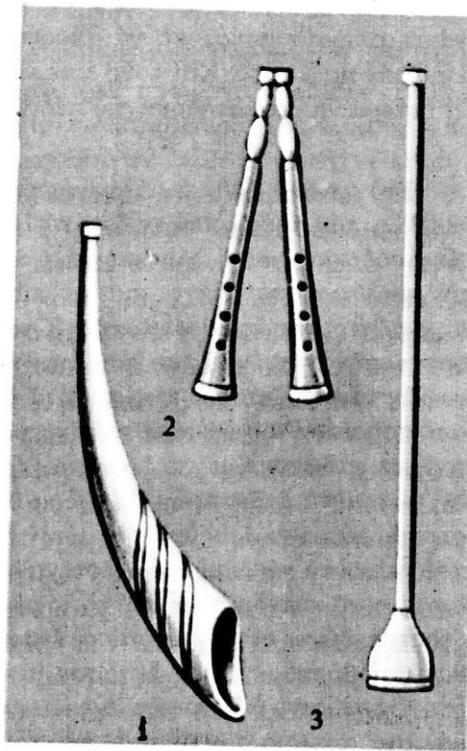
9 Δραστηριότη-
τα τοῦ Ξενο-
φώντα.

Ο Ξενοφῶν τότε μέ τούς μισούς στρατιώτες τῆς δρισθοφυ-
 λακῆς προχωροῦσε πρός τό μέρος ὃπου πήγαιναν κι ἐκείνοι πού
 εἶχαν τόν ὁδηγό. Γιατί ὁ δρόμος ἀπό κεῖ ἦταν εὐκολοπέραστος
 γιά τά ζώα. Τούς ἄλλους μισούς τούς ἔβαλε πίσω ἀπό τά ύποξύ-
 για. Προχωρώντας συναντοῦν ἔνα λόφο πιασμένο ἀπό τούς 10
 ἐχθρούς, πάνω ἀπό τό δρόμο. Αὐτούς ἦταν ἀνάγκη νά τούς διώ-
 ςουν, ἀλλιώτικα ἔπειτε νά μείνουν χωρισμένοι ἀπό τούς ἄλ-
 λους Ἑλληνες. Θά μποροῦσαν δέδαια νά πάνε ἀπό τόν ἰδιο
 δρόμο πού πήγαν οἱ ἄλλοι, τά ύποξύγια ὅμως δέν ἦταν δυνατό νά
 περάσουν ἀπό ἄλλο μέρος παρά μονάχα ἀπ' αὐτό. Τότε ἔδωσαν 11
 θύρρος ὁ ἔνας στόν ἄλλο καί κάνουν ἐπίθεση στό λόφο, μέ τούς
 ἀντρες παραταγμένους σέ μεγάλο δάθος καί μικρό μέτωπο. Δέν
 τήν ἔκαναν ὅμως ἀπ' ὅλα τά σημεῖα γύρω, παρά ἄφησαν ἔνα μέ-
 ρος ἀνοιχτό, μήπως ἥθελαν νά φύγουν οἱ ἐχθροί. Καί ὅσο ἀνέ- 12
 δαιναν αὐτοί, ἀπ' ὃπου μποροῦσε δι καθένας, οἱ δάρδαροι τούς

χτυπούσαν μέ δέλη καί μέ πέτρες· ὅταν πλησίαζαν ὅμως, δέντούς περίμεναν, ἀλλά ἀφήνουν τὴν τοποθεσία καί φεύγουν. Μόλις εἶχαν προσπεράσει αὐτὸν τό λόφο οἱ Ἐλληνες, βλέπουν μποστά τους ἔναν ἄλλο πού τόν εἶχαν πιάσει οἱ ἔχθροι· καί νῦν μισαν πώς ἐπρεπε νά προχωρήσουν πρός τά ἐκεῖ. Σκέφτηκε ὅμως ὁ Ξενοφῶν πώς, ἂν ἀφῆσει ἀφού δητο τό λόφο πού εἶχε καταλάβει, θά μπορούσαν νά τόν ξαναπάρουν οἱ δάρδαροι καί νά κάμουν ἐπίθεση τήν ὥρα πού θά περνοῦσαν τά ὑποξύγια – κι ἡταν μεγάλη ἡ γραμμή πού ἔκαναν τά ὑποξύγια καθώς διάδαιναν ἀπό στενό δρόμο. Γι' αὐτό ἀφήνει πάνω στό λόφο τούς λοχαγούς Κηφισόδωρο τόν Ἀθηναῖο, γιό τού Κηφισοφώντα, καί Ἀμφικράτη τόν Ἀθηναῖο, γιό τού Ἀμφίδημου, καί τόν Ἀρχαγόρα πού ἦταν

1. Κέρας
 2. Διπλός αυλός
 3. Σάουτγρα

Οπλίτης. Παράσταση ἀπό κύλικα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (Παρίσι, Μουσεῖο Λού-θρου).

ἔξοριστος ἀπό τό Ἀργος, ἐνώ ὁ ἕδιος μέ τούς ὑπόλοιπους δάδισε πρός τό δεύτερο ὑψωμα, πού τό κυριεύουν κι ἐκεῖνο μέ τόν ἕδιο τρόπο. Τούς ἔμενε ἀκόμα ἔνας τρίτος λόφος, πολύ πιό ἀπότομος, 14 ἐκεῖνος πού δρισκόταν πάνω ἀπό τούς φρουρούς πού εἶχαν πια- στεῖ τή νύχτα ἀπό τούς ἐθελοντές κοντά στή φωτιά. Τήν ὥρα 15 πού πληρίασαν οἱ Ἑλληνες, οἱ δάρδαροι, χωρίς νά κάμουν μάχη, ἐγκαταλείπουν τό λόφο. "Ολοι παραξενεύτηκαν ἀπ' αὐτό, και ὑποψιάζονταν πώς ἄφησαν τό ὑψωμα, γιατί φοβήθηκαν μήπως τεροικυκλωθοῦν και πολιορκηθοῦν. Ἀλλά οἱ Καρδούχοι, ἐπειδή ἔδιεπαν ἐκεῖνα πού γίνονταν πίσω, δάδισαν ὅλοι ἐνάντια στούς στρατιώτες τής ὀπισθοφυλακῆς. 'Ο Ξενοφῶν μέ τούς πιό νέους 16 ἄρχιος ν' ἀνεδαίνει στό ὑψωμα, ἐνώ στούς ἄλλους ἔδωσε διαταγή

νά προχωροῦν ἀργά, γιά νά μπορέσουν οι τελευταῖοι λόχοι νό^ν
ένωθοῦν μαζί τους. Καί τούς εἶπε νά δαδίσουν στόν ἵσιο δρόμο
κι ὕστερα νά σταματήσουν στό πεδινό μέρος.

17-21

Ἀπώλειες 17
τῶν Ἑλλή-
νων.

Στό μεταξύ ἥρθε ὁ Ἀρχαγύρας ὁ Ἀργίτης λαχανιασμένος
καί λέει πώς τούς ἔδιωξαν ἀπό τό λόφο καί πώς σκοτώθηκαν ὁ
Κηφισόδωρος καί ὁ Ἀμφικράτης, καθώς κι οἱ ἄλλοι ὅσοι δέ
πήδησαν ἀπό τό βράχο, γιά νά πᾶνε ἐκεῖ πού δρίσκονταν
18 στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς. "Οταν τά ἔκαμαν αὐτά οἱ δάες
διαρροι, πήγαν σ' ἓνα λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στόν τοίτο. Ὁ Ξε-
νοφῶν τότε συζητοῦσε μαζί τους μέ διερμηνέα γιά ἀνακωχή καὶ
19 ἀπαιτοῦσε νά τοῦ δώσουν τούς νεκρούς. Ἐκείνοι εἶπαν πώς θέ-
τούς παραδώσουν, μέ τόν δρο νά μήν καίνε τά σπίτια τους. Τό
δέχτηκε αὐτά ὁ Ξενοφῶν. Τήν ὡρα δύμως πού περνοῦσε τό ἄλλο
στράτευμα, κι ἐκείνοι ἔκαναν αὐτήν τή συζήτηση, ὅλοι οἱ ἔχθροι
20 πού ἦταν στά γύνω μέρη μαζεύτηκαν ἐκεῖ. Καί μόλις οἱ "Ἑλληνες"
ἀρχισαν νά κατεδαίνουν ἀπό τό λόφο στό πεδινό μέρος πού είχαν
στρατοπεδέψει οἱ ἄλλοι, τότε οἱ ἔχθροι δύμησαν μέ μεγάλο πλῆ-
θος καί θόρυβο. "Οταν ἔφτασαν στήν κορυφή τοῦ λόφου ἀπ'
ὅπου κατέδαινε ὁ Ξενοφῶν, ἀρχισαν νά κυλάνε πέτρες. Κάποιοι
μάλιστα τοῦ ἔσπασαν τό πόδι, ἐνώ τόν Ξενοφώντα τόν ἄφησε καὶ
21 ἔφυγε ὁ ὑπασπιστής πού τοῦ κρατοῦσε τήν ἀσπίδα. "Ἐνας ὀπλί-
της δύμως, ὁ Εὐρύλοχος, ἀπό τούς Λουσούς (τῆς Ἀρκαδίας)-
ἔτοξε κοντά του καί ὑποχωροῦσε προτείνοντας τήν ἀσπίδα ἔτο-
ώστε νά προφύλαξε καί τούς δυό. Καί οἱ ἄλλοι πήγαν κοντά σε
κείνους πού δρίσκονταν συνταγμένοι.

22-28

Συνέχιση τῆς 22 πορειας.

"Υστεορ" ἀπ' αὐτό ὅλος ὁ ἐλληνικός στρατός συγκεντρώθηκε
κι ἔμειναν ἐκεῖ σέ πολλά καί δύμοφα σπίτια, πού εἶχαν ἀφθονοῦ-
τοφύιμα. Ἀκόμα ὑπῆρχε καί πολύ κρασί, πού τό φύλαγαν σε
23 λάκκους ἀσθετωμένους. Ὁ Ξενοφῶν μάλιστα κι ὁ Χειρίσιοφος:
τά κατάφεραν νά πάρουν τούς νεκρούς καί νά παραδώσουν τό
δόηγό. Κατόπι ἔκαμαν στούς νεκρούς κάθε τιμή πού μποροῦσαν
24 ὅπως συνηθίζεται νά γίνεται στούς γενναίους ἀντρες. Τήν ἄλλο
μέρα προχωροῦσαν χωρίς δόηγό. Μά οἱ ἔχθροι τούς ἐμπόδιζαν
νά περνοῦν, πολεμώντας τους καί πιάνοντας κάθε στενό πέρα-

ομα. Ἀλλά κάθε φορά πού ἐμπόδιζαν τούς πρώτους, ὁ Ξενοφῶν 25
βγαίνοντας ἀπό πίσω ἀνέδαινε στά ύψωματα καὶ τούς ἄνοιγε
δρόμο, προσπαθώντας νά δρίσκεται ψηλότερα ἀπό κείνους πού
γίνονταν ἐμπόδιο. "Οταν ὅμως ἔκαναν ἐπίθεση στούς τελευταί- 26
ους, τότε ὁ Χειρίσσοφος τούς ἄνοιγε δρόμο βγαίνοντας ἀπό τή
γραμμή καὶ προσπαθώντας ν' ἀνεδαινει ψηλότερα ἀπό τούς
ἐχθρούς. Ἐτοι δοιθοῦσαν ἀδιάκοπα ὁ ἔνας τόν ἄλλο κι ἡ
ἔγνοια τους ἦταν μεγάλη. Μά καμιά φορά, τήν ὥρα πού κατέδαι- 27
ναν οι Ἑλληνες πού είχαν ἀνεδεῖ στά ύψωματα, οἱ βάροβαροι
τούς ἐνοχλοῦσαν πολύ. Γιατί τούτοι ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι καὶ
ἔτοι, κι ἀπό κοντά ἀν ἔφευγαν, μποροῦσαν νά γλιτώσουν. Τίποτε
ἄλλο δέν κρατοῦσαν, παρά τόξα καὶ σφεντόνες. Ἡταν μάλιστα
καὶ ἔξοχοι τοξότες. Τά τόξα τους είχαν μάκρος ἀπάνω κάτω τρεῖς 28
πῆχες, καὶ τά δέλη περισσότερο ἀπό δυό πῆχες. Καὶ κάθε φορά
πού χτυποῦσαν, τέντωναν τίς χορδές πατώντας τό κάτω μέρος
τοῦ τόξου μέ τό ἀριστερό πόδι. Ἐτοι τά δέλη περοῦσαν μέσα
ἀπό τίς ἀσπίδες καὶ τούς θώρακες. "Οταν ὅμως τά ἔπιαναν οἱ
Ἑλληνες, τά χορηγοποιοῦσαν σάν ἀκόντια, προσαρμόζοντας
ἐπάνω μιά θηλιά. Σ' αὐτά τά μέρη οἱ Κορητικοί πρόσφεραν πολύ
μεγάλες ύπηρεσίες. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ συμπατριώτης τους
Στρατοκλῆς.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ

Αὐτήν τήμερα ἔμειναν στά χωριά πού δρίσκονταν πάνω ἀπό
τόν κάμπο, κοντά στόν Κεντρίτη ποταμό, πού ἔχει πλάτος δυό¹
πλέθρα πάνω κάτω, καὶ χωρίζει τήν Ἀρμενία ἀπό τή χώρα τῶν
Καρδούχων. Καὶ οἱ Ἑλληνες τότε πήραν ἀνάσα, ἀπό τή χαρά
τους πού ἀντίκρισαν κάμπο. Ὁ ποταμός αὐτός ἦταν ἔξι ἡ ἐφτά
στάδια μακριά ἀπό τά δουνά τῶν Καρδούχων. Τότε λοιπόν ἔμει- 2
ναν ἔκει μέ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἐπειδή καὶ τά τρόφιμα είχαν καὶ
ὅλα τά περασμένα δάσανα ἔφερον στή μνήμη τους. Γιατί ἐφτά
ὅλοκληρες μέρες, πού δάδιζαν ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Καρδού-
χων, τίς πέρασαν μέ μάχες, κι ἔπαθαν τόσα κακά, ὅσα δέν ἦταν
ὅλα πού τους ἔκαμαν ὁ δασιλιάς καὶ ὁ Τισσαφέρνης. Ἐτοι κοι-

ΚΕΦ. 3

1-2

Ξεκούραση
στά χωριά
τοῦ κάμπου.

3-7

Κινήσεις
τῶν ἔχθρων.

μῆθηκαν εὐχάριστα, μέ τήν ἵδεα πώς εἶχαν γλιτώσει ἀπ' αὐτά.

3 Ἀλλὰ μόλις ἔχμεροσε, δὲλέπουν κάπου στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ ἵπτεῖς ὀπλισμένους, πού φαίνονταν πώς εἶχαν σκοπό νά τούς ἐμποδίσουν νά διαδούν. Εἶδαν ἀκόμα πεζούς, πού ἦταν παραταγμένοι σέ ύψωματα, πιὸ πάνω ἀπό τούς ἵπτεῖς, γιά 4 νά τούς ἐμποδίσουν νά μποῦν στήν Ἀρμενία. Αὐτοί ἦταν Ἀρμένιοι και Μάρδοι και Χαλδαίοι, μισθοφόροι τοῦ ὄροντα και του Ἀρτούχα. Γιά τούς Χαλδαίους ἔλεγαν πώς ἦταν ἐλεύθεροι και γενναῖοι κι εἶχαν γιά ὅπλα μεγάλες ἀσπίδες, ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, και λόγχες. Αὐτά τά ύψωματα, δπου ἦταν παραταγμένοι οἱ ἵπτεῖς, ἀπειχαν ἀπό τόν ποταμό τρία ὡς τέσσερα πλέθρα. Καί μονάχα ἔνας δρόμος φαινόταν πού δδηγοῦσε πρός τά πάνω, και ἔμοιαζε νά είναι φτιαγμένος ἀπό χέρια ἀνθρώπων. Ἀπ' αὐτό τό 6 μέρος προσπαθοῦσαν οἱ Ἑλληνες νά περάσουν τόν ποταμό. Μά καθώς προσπαθοῦσαν, ἔβλεπαν πώς τό νερό ἔφτανε πάνω ἀπό τά στήθη τους, κι ὁ ποταμός ἦταν ἀνώμαλος, μέ λιθάρια μεγάλα και γλιστερά· ούτε μποροῦσαν νά κρατοῦν τά ὅπλα μέσα στό νερό, γιατί θά τ' ἀρπαζε ὁ ποταμός. Ἀν πάλι ἔβαιζαν τά ὅπλα στό κεφάλι τους, τότε θά ἐμεναν ἀπροφύλαχτοι ἀπό τά δέλη κι ἀπ' ὅλα 7 τ' ἄλλα πού τούς ἔριχναν οἱ ἔχθροι. Γι' αὐτό ἀποσύρθηκαν και στρατοπέδεψαν κοντά στόν ποταμό. Ἐκεὶ δώμας πού δρίσκονταν αὐτοί τήν προηγούμενη νύχτα, δηλαδή πάνω στό δουνό, ἔβλεπαν πώς εἶχαν συγκεντρωθεὶ πολλοί ὀπλισμένοι Καρδοῦχοι. Καί τότε ἔνιωσαν οἱ Ἑλληνες μεγάλη στενοχώρια, γιατί ἔβλεπαν ἀπό τή μιά πώς ὁ ποταμός ἦταν δυσκολοπέραστος, ἀπό τήν ἄλλη πώς δρίσκονταν ἄνθρωποι πού θά τούς ἐμπόδιζαν νά τόν περάσουν, και ἀκόμα πώς οἱ Καρδοῦχοι σκόπευαν νά τούς ἐπιτεθοῦν ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά διάβαιναν.

8-12

Εἰνοϊκά ση-
μάδια.

8 Ἀντή λοιπόν τή μέρα και τή νύχτα πέρασαν μέσα σέ μεγάλη ἀμηχανία. Ὁ Ξενοφῶν δώμας εἶδε ἔνα δνειρό: Τοῦ φάνηκε, λέει, πώς ἐνῷ ἦταν δεμένος, τά δεσμά του μόνα χαλαρώθηκαν γύρω, και τέλος λύθηκαν και μποροῦσε νά περπατεῖ ἐλεύθερα. Ὅταν 9 ἔχμεροσε, ἔχοται στό Χειρίσσοφο και τοῦ λέει πώς ἐλπίζει ὅτι θά πάνε τά πράγματα καλά, και τοῦ διηγιέται τό δνειρό. Ἐκεῖνος εὐχάριστήθηκε και μόλις γλυκοχάραζε ἡ αὐγή, ἥρθαν ὅλοι οι

στρατηγοί κι ἔκαναν θυσία. Κι οἱ θυσίες φαίνονταν καλές, ἀπό τό πρώτο κιόλας σφαγμένο ζῶο. "Οταν οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί ἔφυγαν ἀπό τὸν τόπο τῆς θυσίας, ἔδωσαν διαταγὴ στοὺς στρατιῶτες νά ἐτοιμάσουν γιά νά φάνε. Τήν ὥρα πού ἔτρωγε ὁ 10 Ξενοφῶν, ἦρθαν καὶ τὸν δρῆκαν τρέχοντας δυό νέοι. Γιατί ὅλοι ἦξεραν πώς εἶχαν τὸ δικαίωμα νά πάνε κοντά του, κι ὅταν ἐγευμάτιζε κι ὅταν δειπνοῦσε, καὶ νά τὸν ξυπνήσουν ἀκόμα ἄν κοιμόταν, γιά νά τοῦ ποῦν ὁ. τιδήποτε εἶχαν σχετικό μέ τὸν πόλεμο. Τοῦ ἔλεγαν λοιπόν τότε πώς ἔτυχε νά μαζεύουν φρύγανα γιά ν' 11 ἀνάφουν φωτιά καὶ ἔχωρισαν στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, πάνω σέ δράχους πού ἔφταναν ὡς τὰ νερά του, ἔνα γέρο, μιά γυναικά καὶ κάτι κοριτσάκια, νά δάζουν σακιά γεμάτα μέ ροῦχα σέ μιά πέτρα κουφαλωτή. "Οταν τά εἶδαν, τούς φάνηκε 12 πώς μποροῦν νά περάσουν τὸν ποταμό μέ ἀσφάλεια. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος δέν ἦταν δυνατό νά ζυγώσουν οὔτε οἱ ἵπεις τῶν ἐχθρῶν. Εἶπαν λοιπόν πώς ἔβγαλαν τά ροῦχα τους καὶ, κρατώντας τά ξίφη, ἄρχισαν νά περνοῦν τὸν ποταμό γυμνοί, σά νά εἶχαν σκοπό νά κολυμπήσουν. Μόλις διάβηκαν τὸν ποταμό, πήραν τά ροῦχα καὶ ἔαναγύρισαν.

13-19 Προετοιμασίες γιά τό πέρασμα.

"Αμέσως λοιπόν ὁ Ξενοφῶν κι ὁ Ἰδιος ἔκαμε σπονδή καὶ 13 πρόσταξε νά γεμίσουν τά ποτήρια τῶν νέων μέ κρασί καὶ νά προσευχθοῦν στοὺς θεούς, πού φανέρωσαν τά ὄνειρα καὶ τό πέρασμα, νά δώσουν καὶ στά ἄλλα ἔνα καλό τέλος. "Οταν τέλειωσε τή σπονδή, πήρε τούς νεαρούς καὶ τούς παρουσίασε στό Χειρίσοφο, καὶ διηγοῦνται καὶ σ' αὐτόν τά Ἄδια. Στό ἄκουσμά τους ὁ Χειρίσοφος ἔκανε κι αὐτός σπονδές. Μόλις τίς τέλειωσαν, ἔδω 14 σαν διαταγὴ στοὺς στρατιῶτες νά ἐτοιμάζουν τίς ἀποσκευές. "Υστερα, συγκέντρωσαν τούς στρατηγούς καὶ σκέπτονταν ποιός θά ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος νά περάσουν τὸν ποταμό, καὶ παράλληλα νά ἔξουδετερώνουν δσους ἐχθρούς θά συναντοῦσαν μπροστά τους καὶ νά μήν παθαίνουν κανένα κακό ἀπό κείνους πού θά τους ἀκολουθοῦσαν. Τέλος πήραν τήν ἀπόφαση νά πη- 15 γαίνει μπροστά ὁ Χειρίσοφος μέ τό μισό στρατό καὶ νά περνάει ἀπέναντι, ὁ Ξενοφῶν μέ τὸν ἄλλο μισό νά μένει πίσω, κι ἀνάμεσά τους νά περνοῦν τά ὑποζύγια μέ τό ἄμαχο πλῆθος. "Οταν ταχτο- 16

ποιήθηκαν αὐτά, ἄρχισαν νά προχωροῦν ἔχοντας πρός τ' ἀριστερά τόν ποταμό καί μέ όδηγούς τούς δυό νεαρούς. Ἡ ἀπόσταση, ὡς τό μέρος ἀπ' ὅπου θά περνοῦσαν, ἦταν πάνω κάτω τέσσερα στάδια. Μά τήν ὥρα πού προχωροῦσαν αὐτοί, βάδιζε παραλλήλα στήν ἀπέναντι μεριά καί τό ἐχθρικό ἵππικό. Γι' αὐτό ὅταν πῆγαν στό μέρος ἀπ' ὅπου θά περνοῦσαν, καί δρίσκονταν ἀπέναντι στούς δράχους πού ἔφταναν ὡς τό ποτάμι, σταμάτησαν κι ἔστησαν τά ὅπλα. Πρώτος ὁ Χειρίσοφος γύνθηκε, φόρεσε στό κέφαλο του στεφάνι κι ἔπιασε τά ὅπλα του, κι ὕστερα πρόσταξε δύλους τούς ἄλλους νά κάνουν τό ἴδιο. Κατόπι τόπωσε διαταγή στούς λοχαγούς νά όδηγοῦν τούς ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο δάθος καί μικρό μέτωπο, ἄλλους πρός τ' ἀριστερά καί ἄλλους πρός τά δεξιά του. Τότε οί μάντεις ἔκαναν θυσίες στόν ποταμό, ἐνώ οί ἐχθροί ἄρχισαν νά χτυποῦν μέ τά τόξα καί μέ τίς σφεντόνες. Δέν ἔφταναν δύμως τά δέλη κι οί πέτρες ὡς ἐκεὶ πού

- 17 ἦταν οί στρατιώτες. Οί θυσίες ἔδειχναν καλές, κι οί στρατιώτες ὅλοι ἄρχισαν νά ψέλνουν τόν παιάνα καί νά φωνάζουν δυνατά.
- 18 20-23
Ο Χειρίσο-
φος περνά²⁰
πρώτος.²¹
- 19

Σέ λίγο δ' Χειρίσοφος μέ τό στρατό του ἔμπαινε στόν ποταμό, ἐνώ δέ Ξενοφῶν πήρε τούς πιό ἐλαφρά δύλισμένους ἀπό τήν δπισθιοφύλακή κι ἔτρεχε μέ δύλη του τή δύναμη πρός τό πέρασμα πού ἔδγαζε στό δρόμο πού όδηγούσε στά δουνά τῆς Ἀρμενίας, θέλοντας νά δώσει τήν ἐντύπωση πώς θά ἀποκλείσει τό ἐχθρικό ἵππικό πού ἦταν στόν ποταμό, ὅταν περάσει ἀπέναντι. Οί ἐχθροί λοιπόν διέποντας τούς στρατιώτες τοῦ Χειρίσοφου νά περνοῦν εύκολα τό νερό καί τόν Ξενοφώντα μέ τούς δικούς του νά τρέχουν πρός τά πίσω, φοδήθηκαν μήπως κυκλωθοῦν καί γ' αὐτό τό δάζουν στά πόδια καί πηγαίνουν πρός τό δρόμο πού ἦταν πάνω ἀπό τόν ποταμό. Κι ὅταν ἔφτασαν ἐκεὶ, τράβηξαν τόν ἀνήφορο

- 21
22 πρός τό δουνό. Στό μεταξύ δέ Λύκιος, πού διοικοῦσε τούς ἵππεις, κι δέ Αἰσχίνης πού ἦταν ἐπικεφαλῆς τών πελταστών στό στρατό τοῦ Χειρίσοφου, διέποντας τούς ἐχθρούς νά φεύγουν μέ δύλες τίς δυνάμεις τους, ἄρχισαν νά τούς κυνηγοῦν. Οί στρατιώτες δύμως τούς φώναξαν νά μήν τούς ἀφήνουν πίσω, ἀλλά μαζί ν' ἀνεβαίνουν πρός τό δουνό. Ο Χειρίσοφος πάλι ὅταν πέρασε, δέν κυνηγοῦσε τούς ἵππεις, ἀλλά μονομάς πήγε πρός τά ὑψώματα πού
- 23

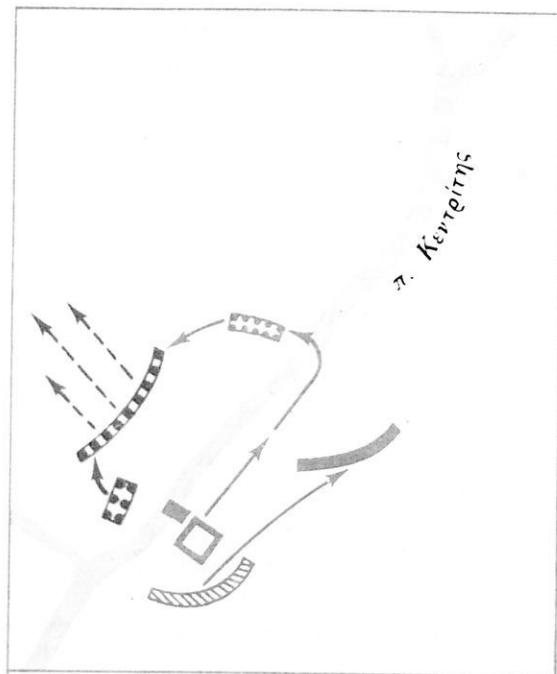
κατέβαιναν ὡς τόν ποταμό, καί δόμοῦσε ἐνάντια στούς ἔχθρούς πού ἦταν ψηλότερα ἀπό τόπον. Κι ἐκεῖνοι βλέποντας τούς δικούς τους ἵππεις νά τό βάζουν στά πόδια καί βαριά ὀπλισμένους ἔχθρούς νά πήγαινουν καταπάνω τους, ἀφήνουν τά θύψωματα πού ἦταν πάνω ἀπό τόν ποταμό.

Ο Ξενοφῶν βλέποντας πώς τά πράγματα πήγαιναν καλά στήν 24 ἀπέναντι μεριά, γύρισε ὅσο γινόταν πιό γρήγορα καί πήγε κοντά στούς στρατιώτες πού περνοῦσαν ἀκόμα τόν ποταμό. Γιατί οι Καρδούχοι ἦταν πιά φανερό ὅτι κατέβαιναν στόν κάμπο, μέσοκοπό νά φιχτοῦν ἀπάνω στούς τελευταίους.

Ο Χειρίσοφος τώρα εἶχε πιάσει τά θύψωματα, κι ὁ Λύκιος μέ 25 λίγους δικούς του, κυνηγώντας τούς ἔχθρούς, ἐπιασε ὅσα φορτηγά ζώα ἔμεναν πίσω, καί μαζί μ' αὐτά ὅμορφα φούνχα καί διάφορες κούπες. Στό μεταξύ ἔξακολουθοῦσαν νά περνοῦν τά φορτηγά ζώα τῶν Ἐλλήνων καί τό ἄμαχο πλήθος, ἐνώ ὁ Ξενοφῶν 26 ἔκαμε στροφή καί παράταξε τούς στρατιώτες του ἀπέναντι στούς Καρδούχους. Ἔδωσε κατόπι διαταγή στούς λοχαγούς νά παρατάξει καθένας τό λόχο του σέ ἐνωμοτίες, καί νά τοποθετήσουν τήν καθεμιά στά ἀριστερά τῆς ἀλλης, σέ γραμμή μάχης. Κι εἰπε νά παραταχθοῦν οἱ λοχαγοί κι οἱ ἐνωμόταρχοι ἀπέναντι στούς Καρδούχους, ἐνώ οἱ στρατιώτες τῆς δπισθοφυλακῆς νά παραταχθοῦν μέ μέτωπο πρός τόν ποταμό. Τότε οἱ Καρδούχοι, 27 βλέποντας τούς στρατιώτες τῆς δπισθοφυλακῆς νά χωρίζονται ἀπό τό ἄμαχο πλήθος καί νά φαίνονται ὑστερό ἀπό αὐτό λίγοι, ἀρχισαν τήν ἐπίθεση γοηγορότερα, τραγουδώντας καί κάτι τραγούδια. Ο Χειρίσοφος πάλι, επειδή στή δική του μεριά δέν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος, στέλνει στόν Ξενοφώντα τούς πελταστές, τούς σφεντονῆτες καί τούς τοξότες, καί τούς προστάξει νά κάνουν δι. τι τούς διατάξει ἐκείνος. Μά ὁ Ξενοφῶν, δταν τούς εἶδε νά προσπαθοῦν 28 νά περάσουν, στέλνει ἀπεσταλμένο καί τούς παραγγέλνει νά μή διαβούν, παρά νά μείνουν ἐκεῖ, στήν ὅχθη τοῦ ποταμοῦ. Καί μονάχα ὅταν ἀρχίσει αὐτός μέ τούς δικούς του νά περνοῦν, τότε νά μποῦν κι αὐτοί στόν ποταμό ἀπέναντί τους, ἀλλά πρός τά δεξιά καί πρός τ' ἀριστερά τους, κάνοντας πώς τάχα θέλουν κι αὐτοί νά περάσουν, ἔχοντας ὅμως τά δάγκυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων

24-29
Τό τέχνα-
σμα τοῦ Ξε-
νοφώντα σέ
ἔφαρμονή.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

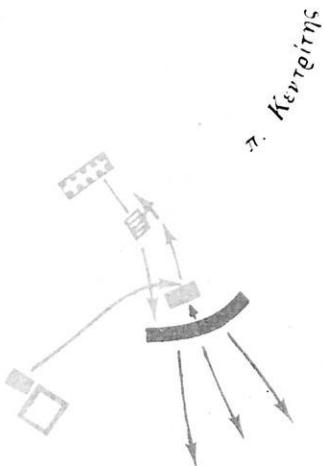
- στρατόπεδο τῶν Μυρίων
- ↔ πορεία καὶ διάδαση τοῦ ποταμοῦ ἀπό τοὺς ἄντρες τοῦ Χειρίσοφου
- ▨ πρώτη θέση τῶν Καρδούχων
- ▬ δεύτερη θέση τῶν Καρδούχων
- παραπλανητική κίνηση καὶ θέση τῶν Ἐλλήνων πού ἔχουν ἀρχιγό τὸν Σενοφόντα
- ▣ στρατεύματα Ἀρμενίων, Μάρδων καὶ Χαλδαίων

καὶ τὰ βέλη στίς χορδές τῶν τόξων, καὶ μὴ προχωρώντας πολὺ²⁹ μέσα στὸν ποταμό. "Υστερα ἔδωσε διαταγή στοὺς στρατιώτες τού, μόλις ἀρχίσουν νά τοὺς φτάνουν οἱ πέτρες ἀπό τίς ἐχθρικές σφεντόνες κι οἱ ἀσπίδες τους κάνουν κρότο ἀπό τὰ χτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, τότε νά τραγουδήσουν τὸν παιάνα καὶ νά δομήσουν καταπάνω τους. Κι ὅταν οἱ ἐχθροί γυρίσουν τίς πλάτες καὶ φεύγουν, καὶ ὁ σαλπιχτής δώσει ἀπό τὸν ποταμό τὸ πολεμικό σάλπισμα, νά γυρίσουν κι αὐτοί δεξιά καὶ νά πάνε μπροστά οἱ στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς. Τότε νά τρέχουν ὅλοι καὶ νά περνοῦν τὸν ποταμό, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, κρατώντας τή θέση πού εἶχε ὁ καθένας στήν παράταξη, γιά νά μήν ἐμποδίζονται ἀναμεταξύ τους. Γιατί ὁ ἀξιότερος θά ἥταν ἐκεῖνος πού θά περνοῦσε πρωτος στήν ἀπέναντι μεριά.

*30-34
Οἱ ὑπόλοι-*

30 Οἱ Καρδούχοι λοιπόν δέποντας πώς εἶναι λίγοι πιά σί ὑπό-

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ

- στρατόπεδο των Μυρίων
- ποθεία και θέσεις των στρατιωτών του Ξενοφώντα
- στρατεύματα των Καρδούζων
- θέση των άνδρων του Χειρίσοφουν
- κίνηση και θέση των ψηλῶν του Χειρίσοφουν, πού ἐκάλυψαν τή διάδοση τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξενοφώντα.

λοιποί – γιατί πολλοί, κι από κείνους πού είχαν πάρει διαταγή νά μείνουν, ἔφυγαν φροντίζοντας ἄλλοι γιά τά ύποξύγια, ἄλλοι γιά τίς ἀποσκευές – ἄρχισαν τότε τήν ἐπίθεση μέ τόλμη, χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καὶ μέ τά τόξα. Οἱ Ἑλλῆνες πάλι τραγού- 31 δησαν τόν παιάνα κι ἔτρεξαν καταπάνω τους μέ ὁρμή. Μά αὐτοί δέν ἀντιστάθηκαν· καὶ τοῦτο, γιατί ὁ ὄπλισμός τους ἦταν κατάληλος γιά τά δουνά, ὅπου συνήθιζαν νά κάνουν ἐπίθεση καὶ νά φεύγουν, δέν ἦταν ὅμως κατάληλος γιά ἔναν ἀγώνα σῶμα μέ σῶμα. Τότε δ σαλπιχτής δίνει τό σημεῖο. Στό ἄκουσμά του οἱ 32 ἔχθροί ἔφευγαν ἀκόμα γρηγορότερα, ἐνῶ οἱ Ἑλλῆνες γυρίζοντας καὶ περνώντας τόν ποταμό, ἔφευγαν κι αὐτοί μέ πολὺ μεγάλη διασύνη. Μερικοί ὅμως ἀπό τούς ἔχθρούς κατάλαβαν τί εἶχε γίνει 33 καὶ ἔσαναγύρισαν στόν ποταμό, ὅπου πλήγωσαν λίγους, χτυπώντας τους μέ βέλη. Ἀλλά οἱ περισσότεροι καὶ ὅταν οἱ Ἑλλῆνες

ποι Ἐλλη-
νες περνοῦν
τόν ποταμό.

είχαν περάσει άπέναντι, καί τότε άκόμα φαίνονταν νά φεύγουν.

- 34 Ἐκεῖνοι πάλι πού πήγαν νά τούς βοηθήσουν σταλμένοι ἀπό τό Χειρίσσοφο, πήραν θάρρος καί προχώρησαν πιό μακριά ἀπ' δ. τι ἔπειτε. Ἐτσι ξαναπέρασαν τόν ποταμό ὕστερον ἀπό τούς στρατιώτες τοῦ Ξενοφώντα, καί πληγώθηκαν καί ἀπ' αὐτούς μέρικοι.

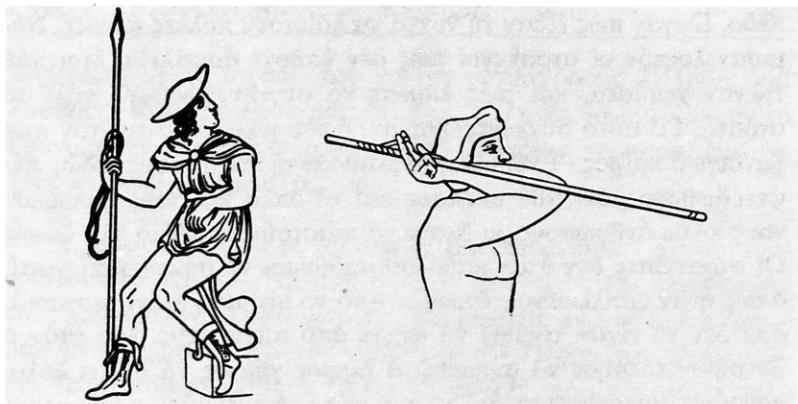
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΑΡΜΕΝΙΑ

ΚΕΦ. 4

1-6

Συνεργωνία μέ
τον Τιρίδαζο.

- 1 Μόλις πέρασαν τόν ποταμό, συντάχτηκαν κατά τό μεσημέρι καί προχώρησαν ἀνάμεσα ἀπό τήν Ἀρμενία, πού είναι πέρα γιά πέρα κάμπος μέ όμαλούς γήλοφους, καί κάλυψαν ἀπόσταση ὅχι λιγότερη ἀπό πέντε παρασάγγες. Γιατί δέν ὑπῆρχαν κοντά στόν ποταμό χωριά, ἐξαιτίας τῶν πολέμων πού ἔκαναν μέ τούς Καρδούχους. Τό χωριό πού πήγαν ἦταν μεγάλο κι είχε ἀνάκτοο γιά τό διοικητή καί στά πιό πολλά σπίτια ὑπῆρχαν πολεμῆστοες.
- 2 3 "Οσο γιά τά τρόφιμα ἦταν ἄφθονα. Ἀπό κεῖ ὅδισαν δυό σταθμούς καί προχώρησαν δέκα παρασάγγες, ὥσπου πέρασαν πάνω ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ. "Υστερα δαδίζοντας τρεῖς σταθμούς προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν στόν Τηλεδόα ποταμό, πού ἦταν ὅμορφος, ὅχι ὅμως μεγάλος. Γύρω ἀπ' αὐτό τόν ποταμό δρίσκονταν πολλά χωριά. Ἡ χώρα αὐτή δόνομαζόταν δυτική Ἀρμενία. Ὑποδιοικητής της ἦταν ὁ Τιρίδαζος, πού ἦταν φίλος μέ τό δασιλιά καί ὅσες φορές δρισκόταν κοντά του, κανένας ἄλλος δέν τόν βοηθοῦσε ν' ἀνέδει στό ἄλογο,
- 4 5 παρά μονάχα αὐτός. Τούτος ἦρθε καδάλα στ' ἄλογό του, ἔχοντας μαζί του καί ἵππεις, κι ἔστειλε ἓνα διερμηνέα νά πει πώς ἥθελε νά συζητήσει μέ τούς ἀρχηγούς. Οἱ στρατηγοί νόμισαν πώς ἔπειτε νά τόν ἀκούσουν. Πήγαν λοιπόν σέ τέτοια θέση ὡστε νά ἀκούνονται, καί τόν ρώτησαν τί θέλει. Ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε πώς ἥθελε νά συνθηκολογήσουν, μέ τόν ὅρο οὔτε αὐτός νά δλάφτει τούς Ἐλληνες οὔτε ἔκεῖνοι νά καίνε τά σπίτια· καί νά παίρνουν δσα τρόφιμα τούς είναι ἀπαραίτητα. Αὐτά πού είπε φάνηκαν λογικά στούς στρατηγούς, καί συνθηκολόγησαν μέ αὐτούς τούς ὅρους.

Ἐπά νω

Ακόντιο. Φαίνεται ἡ θηλιά ἀπ' δπου τό κράτοῦσαν ὅταν ἀναπαύονταν κι ὅταν τό ἔριχναν. (Αγγειογραφία).

Εδώ πλέι: Σαλπιζτίς. Στήν ἀσπιδα του είναι προσωμοισμένη δερμάτινη ποδιά, γιά τήν προφύλαξή του κάτω μέρους τοῦ σώματος. (Από ἀγγειογραφία).

Από κεὶ βάδισαν τρεῖς σταθμούς ἀνάμεσα στὸν κάμπο καὶ προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες. Στό διάστημα αὐτό δ Τιρίδαζος μέ τό στρατό του τούς παρακολουθοῦσε, ἀπό ἀπόσταση δέκα πάνω κάτω σταδίων. Κι ἔφτασαν σέ κάτι ἀνάκτορα, πού εἶχαν πολλά χωρά τριγύρω, γεμάτα ἀπό τρόφιμα. Ἐνῶ ἦταν ἐκεὶ στρατοπεδευμένοι, ἔπεισε χιόνι πολὺ τή νύχτα. Γι' αὐτό πρώι ἀποφάσισαν νά μείνουν τά τάγματα καὶ οἱ στρατηγοί στά διάφορα χωριά. Γιατί δέν ἔβλεπαν κανένα ἔχθρο καὶ τούς φαινόταν πώς ὑπάρχει ἀσφάλεια, ἐπειδή τό χιόνι ἦταν πολύ. Ἐδῶ εἶχαν δῆλα τά καλά πού ὑπάρχουν, δηλαδή ζῶα γιά σφάξιμο, σιτάρια, κρασιά παλιά καὶ μυρωδάτα, σταφίδες καὶ ὄσπρια κάθε λογῆς. Μερικοί ὅμως, ἀπό κείνους πού ξεμάκραιναν ἀπό τό στρατό-

7-13
7 Οἱ Ἑλληνες
μέσα στά χιόνια.

8

9

- 10 πεδο, ἔλεγαν πώς εἶδαν τῇ νύχτα νά λάμπουν πολλές φωτιές. Νόμισαν λοιπόν οἱ στρατηγοί πώς δέν ὑπῆρχε ἀσφάλεια, ἕτοι πού ἔμεναν χωριστά, καὶ πώς ἐπρεπε νά συγκεντρώσουν πάλι τό στρατό. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν, ἀφοῦ μάλιστα φαινόταν πώς
- 11 ξάνοιγε ὁ καιρός. Ἐνῶ ὅμως περνοῦσαν τῇ νύχτα τους ἐδῶ, πέφτει ἄφθονο χιόνι, πού σκέπασε καὶ τά ὅπλα καὶ τούς ξαπλωμένους κάτω ἀνθρώπους, κι ἔκανε νά πιαστοῦν τά πόδια τῶν ζώων. Οἱ στρατιώτες δέν ἦταν καθόλου πρόθυμοι νά σηκωθοῦν· γιατί, δπως ἦταν ξαπλωμένοι, ἔνιωθαν ἀπό τό πεσμένο χιόνι ζεστασιά,
- 12 δσο δέν τό εἶχαν τινάξει νά φύγει ἀπό πάνω τους. Μά δταν δΞενοφών τόλμησε νά σηκωθεῖ κι ἀρχισε γυμνός νά σχίζει ξύλα, μονομιᾶς σηκώθηκε κι ἄλλος, τοῦ πήρε τό τσεκούρι κι ἀρχισε καὶ αὐτός νά σχίζει. "Υστερα σηκώθηκαν κι ἄλλοι, ἀναψαν φωτιά καὶ
- 13 ἄλειψαν τό σῶμα τους γιά νά ζεσταθοῦν. Γιατί ἐδῶ δρίσκονταν ἀρκετά ἀλείμματα, πού τά χρησιμοποιοῦσαν ἀντί γιά λάδι, δπως ἀπό χοίρους, ἀπό σουσάμι, ἀπό πικρά ἀμύγδαλα κι ἀπό καρπούς τριμιθιᾶς. Ἀπό αὐτά τά ἵδια μάλιστα ἔδρισκαν καὶ ἀρώματα.

14-18

Φανερώνονται
τά σχέδια του
Τιριβαζού..

- 14 Κατόπι νόμισαν πώς ἐπρεπε νά χωριστοῦν πάλι καὶ νά μείνουν στά σπίτια τῶν χωριῶν. Κι οἱ στρατιώτες τότε μέ φωνές καὶ χαρές τραβοῦσαν γιά τά σπίτια καὶ γιά τά τρόφιμα. "Οσοι ὅμως ἀπό ἀνοησία τά ἔκαψαν πρωτύτερα πού ἔφευγαν, τώρα τιμωρή-
- 15 θηκαν, γιατί ή διαμονή τους παρουσίαζε δυσκολίες. Ἀπό κεῖ ἔστειλαν τή νύχτα τό Δημοκράτη τόν Τημνίτη μαζί μέ ἄλλους στρατιώτες στά δουνά, ἔκει πού ἔλεγαν ἔκεινοι πού ξεμακραίναν ἀπό τό στρατόπεδο πώς ἔβλεπαν φωτιές. Γιατί εἶχαν τή γνώμη πώς αὐτός καὶ πρωτύτερα εἶχε φέρει ἀκριβεῖς πληροφορίες σέ πολλές παρόμοιες περιπτώσεις, παρουσίαζοντας καὶ τά πραγμα-
- 16 τικά σάν πραγματικά καὶ τά ψεύτικα σάν ψεύτικα. Πήγε λοιπόν καὶ γυρίζοντας εἶπε πώς δέν εἶδε φωτιές, ἔπιασε καὶ ἔφερε ὅμως ἔναν ἀντρα, πού κρατοῦσε τόξο περοικό καὶ φαρέτρα κι ἔνα τσε-
- 17 κούρι σάν αὐτό πού κρατοῦν οἱ Ἀμαζόνες. "Οταν τόν ωτησαν ποιά ἦταν ἡ πατρίδα του, ἀπάντησε πώς είναι Πέρσης καὶ πώς ἥρθε ἀπό τό στρατόπεδο τοῦ Τιριβαζού γιά νά πάρει τρόφιμα. Τόν ωτησαν ἀκόμα πόσος ἦταν ὁ στρατός καὶ γιά ποιό σκοπό
- 18 εἶχε συγκεντρώθει. Κι ἔκεινος ἀποκρίθηκε πώς ἔκει δρισκόταν δ

Τιρίδαζος μέ τό στρατό του και μέ μισθοφόρους Χάλυβες και Ταόχους. Καί πρόσθεσε πώς δταν οἱ Ἐλληνες θά διαβαίνουν τό βουνό, στήν κλεισούρα πού είναι τό μοναδικό πέρασμα, ἐκεῖ θά τούς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίδαζος.

Τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί και ἀποφάσισάν νά συγκεν- 19 Ἐπίθεση και τρώσουν τό στρατό. Ἀμέσως ἄφησαν φρουρούς και ἐπικεφαλῆς τους τό στρατηγό Σοφαίνετο τό Στυμφάλιο, ἐνώ οἱ ἄλλοι ἄρχι- σαν νά προχωροῦν ἔχοντας γιά ὀδηγό τόν Πέρση πού είχαν πιά- σει. Ἐκεῖ πού περνοῦσαν τά βουνά, πήγαν πιό μπροστά οἱ πελ- 20 ταστές και μόλις ἔχωρισαν τό ἐχθρικό στρατόπεδο ἔτρεχαν καταπάνω του μέ δυνατές φωνές, χωρίς νά περιμένουν τούς ὀπλί- τες. Καί οἱ δάρδαροι, μόλις ἄκουσαν τό θόρυβο, ἄρχισαν νά φεύ- 21 γουν χωρίς ἀντίσταση. Ὡστόσο σκοτώθηκαν μερικοί ἐχθροί, πιάστηκαν καμιά εἰκοσαριά ἄλογα και κυριεύτηκε ή σκηνή τοῦ Τιρίδαζου. Ἐκεῖ μέσα δρέθηκαν κρεβάτια μέ ἀσημένια πόδια και κούπες και μερικοί ἀνθρωποι, πού ἔλεγαν πώς ἔχουν γιά δουλειά τους νά φτιάνουν τά ψωμιά και νά δάζουν τό κρασί στά ποτήρια. "Οταν τά ἔμαθαν αὐτά οἱ στρατηγοί τῶν δυλιτῶν, ἀποφάσισαν νά 22 γυρίσουν δσο μπροῦσαν γρηγορότερα στό στρατόπεδο, ἀπό φόδο μήπως οἱ ἐχθροί ἐπιτεθοῦν σέ κείνους πού είχαν μείνει ἐκεῖ. Γι' αὐτό ἔαναφάναξαν ὀμέσως μέ τή σάλπιγγα τούς στρατιώτες κι ἔφυγαν, κι ἔφτασαν στό στρατόπεδο τήν ἴδια μέρα.

19-22
'Ἐπίθεση και νίκη τῶν Ἐλ-
λήνων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΑΛΑΙΠΩΡΟΥΝΤΑΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΑ, ΤΕΛΙΚΑ ΟΜΩΣ ΞΕΚΟΥΡΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ

Τήν ἄλλη μέρα ἔκριναν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν δσο γί-
νεται γρηγορότερα, προτού ἔανασυγκεντρωθεῖ ὁ ἐχθρικός στρα-
τός και πιάσει τά στενά. Γι' αὐτό ἐτοίμασαν τίς ἀποσκευές στή
σπιγμή κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἀνάμεσα στό ἀφθονο χιόνι,
ἔχοντας τώρα πολλούς δδηγούς. Τήν ἴδια μέρα πέρασαν τή βου-
νοκορφή, δπου είχε σκοπό νά τούς ἐπιτεθεῖ δ Τιρίδαζος, και
ύπερα στρατοπέδεψαν. Ἀπό κεῖ δάδισαν τρεῖς σταθμούς σέ 2

1 ΚΕΦ. 5
1-8
Χιόνι και
πείνα.

Έδω πάλι: Νόμισμα
(στατήρας) τοῦ σατράπη
Τιγίδαζου. (Λονδίνο,
Βρεττανικό Μουσεῖο).

Στή σελίδα δεξιά:
Μάγη Έλλήνων και Περ-
σῶν.

(Ανάγλυφη παράσταση
ἀπό τό μνημείο τῶν Νη-
ρηίδων).

- άκατοίκητη χώρα, προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτα-
σαν στὸν Εὐφράτη ποταμό πού, καθώς τὸν περνοῦσαν, τὰ νερά
τούς ἔδρεχαν ὡς τὸν ἀφαλό. Ἐλεγαν μάλιστα πώς καὶ οἱ πηγές
3 του ἦταν κοντά. Ἀπ' αὐτό τὸ μέρος προχωροῦσαν ἀνάμεσα στὸ
ἄφθονο χιόνι τοῦ κάμπου καὶ, βαδίζοντας τρεῖς σταθμούς, πέρα-
σαν πέντε παρασάγγες. Τὸν τρίτο σταθμό ὅμως τὸν βάδισαν δύ-
σκολα, γιατὶ φυσούσε δροιάς πού τούς χτυποῦσε στὸ πρόσωπο
καὶ ἔκαιγε δλότελα τὰ πάντα καὶ ἔπαγιαζε τούς ἀνθρώπους.
4 Τότε ἔνας μάντης εἶπε νά κάνουν θυσία στὸν ἄνεμο. Πραγματικά
ἔγινε ἡ θυσία, καὶ δύλοφάνερα εἰδαν δλοι πώς ἔπαψε ἡ σφροδρό-
τητα τοῦ ἀέρα. Μά καὶ τὸ χιόνι εἶχε δάθος μιά δργιά. Γι' αὐτό
χάθηκαν καὶ ὑποζύγια καὶ πολλοί αἰχμάλωτοι καὶ καμά τριαν-
5 ταιοιά στρατιώτες. Πάντως ἐκείνη τή νύχτα τὴν πέρασαν ἀνάδον-

τας φωτιές, μιά και ύπηρχαν ἄφθονα ξύλα στό σταθμό. "Οσοι δῆμοι ἔρχονταν ἀργά, δέν εἶχαν ξύλα. Γι' αὐτό ἐκεῖνοι πού εἶχαν φτάσει πρωτύτεροι κι ἀναδαν τῇ φωτιά, δέν ἄφηναν νά τήν πλησιάσουν δοσοι ἔρχονταν ἀργότερα, ἐκτός ἂν τούς ἔδιναν σιτάρι η κάτι ἄλλο φαγώσιμο ἀπ' ἀυτά πού τούς δρίσκονταν. Ἐτσι ἔδιναν ὁ ἔνας στόν ἄλλο δ., τι εἶχαν. Τότε σέ δποιο μέρος ἀναδαν φωτιά, 6 ἔλιων τό χιόνι καί σχηματίζονταν μεγάλοι λάκκοι, πού πήγαιναν ὥς τό ἔδαφος. Ἐκεὶ μποροῦσε κανείς νά μετρήσει τό δάθος τού χιονιού. Ἀπ' αὐτό τόν τόπο προχωροῦσαν ὀλόκληρη τήν ἄλλη 7 μέρα ἀνάμεσα στό χιόνι, καί πολλοί ἀνθρωποι ἐξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα. Καί δὲ Ξενοφῶν πού δρισκόταν στήν διασθοφυλακή καί συναντούσε ἐκείνους πού ἔπεφταν, δέν ἦξερε τί πάθαιναν. "Οταν δῆμος κάπτοις ἀπ' αὐτούς πού γνώριζαν τί συμβαίνει τού 8

είπε ὅτι ὁ πωσδήποτε ἔξαντλήθηκαν ἀπό τὴν πείνα κι ἀν φᾶνε κάτι θά σηκωθοῦν, πορεύητηκε ὡς ἐκεῖ πού ἦταν τά ὑποζύγια καὶ, ὅπου ἔδλεπε τίποτε φαγώσιμο, τό μοίραζε. Ἐστέλναν ἀκόμα κι ἐκείνους πού μποροῦσαν νά τρέχουν, γιά νά δίνουν κάτι στούς

9-14

Στό πρώτο
χωριό. Ἀπο-
τελέσματα τῆς
παγωνιας.

- 9 ἔξαντλημένους ἀπό τὴν πείνα. Καί τοῦτοι ὅταν ἔτρωγαν λίγο, σηκώνονταν καὶ προχωροῦσαν. Ὅτερα ἀπό μεγάλη πορεία δ' Χειρίσοφος φτάνει κατά τὸ δεῖλο σ' ἔνα χωριό καὶ βρίσκει μπροστά στὸ τεῖχος γυναικες καὶ κοπέλες, πού είχαν πάει στὴ δρύση νά πάρουν νερό. Αὐτές τούς ωρτήσαν ποιοί ἦταν, κι διερμηνέας ἀποκρίθηκε σέ περσική γλώσσα πώς ἔρχονται, σταλμένοι ἀπό τό δασιλιά, στό σατράπη. Ἐκείνες εἶπαν πώς δέν ἦταν ἐκεῖ, παρὰ δρισκόταν ἔνα παρασάγγη μακριά. Οἱ Ἑλληνες τότε, ἐπειδή ἦταν ἀργά, μπαίνουν μέσα στὸ τεῖχος μαζί μὲ τίς γυναικες πού κουβαλοῦσαν τό νερό, καὶ τράβηξαν νά δροῦν τὸν προεστό τοῦ χωριοῦ. Ὅτι Χειρίσοφος λοιπόν καί ὅσοι ἀπό τό στράτευμα είχαν δυνάμεις νά βαδίσουν, στρατοπέδεψαν ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι ὅμως, πού δέν μπόρεσαν νά τελειώσουν τὴν πορεία, πέρασαν τή νύχτα χωρὶς φαγητό καὶ χωρίς φωτιά. Γι' αὐτό χάθηκαν κι ἐδῶ μερικοί στρατιώτες. Ἐξάλλου τούς ἀκολουθοῦσαν καὶ κάτι ἔχθρικές ὅμάδες, πού ἀρπαζαν ὅσα ζῶα δέν μποροῦσαν νά περιπατοῦν, καὶ μάλιστα τσακώνονταν ἀναμεταξύ τους γι' αὐτά. Ἀπό τούς Ἑλληνες στρατιώτες πάλι ἔμεναν πίσω ἐκείνοι πού είχαν χάσει τὴν δρασή τους ἀπό τά χιόνια ἢ πού είχαν πάθει κρυοπαγήματα ἀπό τή μεγάλη παγωνιά. Μποροῦσε ὅμως νά προφυλάξει κανείς τὴν δρασή του ἀπό τό χιόνι, ἀν κρατοῦσε ἔνα μαύρο πράγμα μπροστά στά μάτια τὴν ὥρα πού βάδιζε. Προφυλαχτικό μέτρο γιά τά πόδια ἦταν νά κινιέται κανείς, χωρίς νά σταματά καθόλου, καὶ νά δράζει τά παπούτσια του τή νύχτα. Ἐνώ σ' ὅσους κοιμόνταν φρούντας τα, χώνονταν τά λουριά μέσα στά πόδια τους καὶ τά παπούτσια κοκάλιαζαν τριγύρω. Γιατί τώρα φοροῦσαν τσαρούχια φτιαγμένα ἀπό δέρματα νιόγδαρτων βοδιῶν, ἀφοῦ τά πρώτα παπούτσια τους είχαν λιώσει. |
- 15-21
- Ἀρνηση στρα-
τιωτῶν να
προχωρήσουν.
- 15 Ἐπειδή ὑπόφεραν ἀπό τέτοιες κακουχίες, ἔμεναν πίσω μερικοί στρατιώτες. Καί ὅταν είδαν μιά τοποθεσία πού ἦταν μαύρη, γιατί ἐκεὶ δέν ὑπῆρχε χιόνι, συμπέραιναν πώς είχε λιώσει. Καὶ πραγματικά είχε λιώσει ἔξαιτιας κάποιας δρύσης, πού ἔδραγαζε ἀτμούς

σέ μιά γειτονική, δασωμένη κοιλάδα. Πρός τά ἐκεῖ ἔστρωτοι σαν και κάθισαν, κι ἔλεγαν πώς δέ θά δαδίσουν πιό πέρα. Ὁ Ξενο- 16 φῶν ὄμως, πού διοικοῦσε τήν ὀπισθοφυλακή, μόλις τούς πῆρε εἴδηση, τούς παρακαλοῦσε μέ κάθε τρόπο νά μή μένουν πίσω, λέγοντας πώς ἀκολουθοῦν πολλοί ἐχθροί συγκεντρωμένοι. Στό τέλος μάλιστα θύμωσε. Μά ἐκεῖνοι τόν πρότρεπαν νά τούς σφάξει, γιατί δέ θά μποροῦσαν νά προχωρήσουν. Τότε νόμισε πώς 17 ἡταν προτιμότερο νά κάμει τούς ἐχθρούς πού ἔρχονταν ἔσπισω τους νά φοβηθοῦν, ἢν ἡταν δυνατό, γιά νά μήν ἐπιτεθοῦν στούς ἀρρωστούς. Θά εἶχε σκοτεινιάσει πιά κι οἱ ἐχθροί πλησίαζαν μέ μεγάλο θόρυβο, γιατί τσακώνονταν γιά κείνα πού εἶχαν ἀρπάξει.

Τότε λοιπόν οἱ στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, πού ἦταν γε- 18 ροί, σηκώθηκαν κι ἔτρεξαν καταπάνω στούς ἐχθρούς. Οἱ ἄρρωστοι πάλι, φωνάζοντας ὅσο μποροῦσαν δυνατότερα, χτύπησαν τίς ἀσπίδες μέ τά δόρατα. Ἀπ' αὐτά οἱ ἐχθροί φοβηθηκαν και σύγιτηκαν μέσα ἀπό τά χιόνια στή δασωμένη κοιλάδα, και κανενός τους πιά δέν ἀκούστηκε ἡ φωνή ἀπό πουθενά. Ὅστερα ὁ Ξε- 19 νοφῶν μέ τούς δικούς του εἶπαν στούς ἀρρωστούς πώς τήν ἄλλη μέρα θά πάνε μερικοί νά τούς φροντίσουν, και συνέχισαν τήν πορεία. Προτοῦ δαδίσουν τέσσερα στάδια, συναντοῦν τούς στρατιώτες πού ἦταν ἔπαλωμένοι μέσα στό δρόμο, πάνω στό χιόνι, σκεπασμένοι, χωρίς νά ὑπάρχει καθόλου φρουρά. Προσπάθουσαν νά τούς σηκώσουν, αὐτοί ὄμως ἔλεγαν πώς οἱ πρώτοι δέν προχωροῦσαν. Ἐκεῖνος τότε συνέχισε τήν πορεία, ἔστειλε ὄμως 20 μπροστά τούς πιο γερφύς πελταστές και τούς πρόσταξε νά ἔξετάσουν πιο ἥταν τό ἐμπόδιο. Τοῦτοι τοῦ ἔφεραν τήν πληροφορία πώς ὅλος ὁ στρατός ἀναπαυόταν μ' αὐτό τόν τρόπο. Ἐτσι και οἱ 21 στρατιώτες τοῦ Ξενοφώντα πέρασαν τή νύχτα τους ἐκεῖ, χωρίς φωτιά και χωρίς φαγητό, μονάχα πού ἔδιαλαν φρουρές ὄπως μποροῦσαν. Ὅταν ὄμως πλησίαζε νά ἔημερώσει, ὁ Ξενοφῶν ἔστειλε στούς ἀρρωστούς τούς πιό νέους, μέ τή διαταγή νά τούς σηκώσουν και νά τούς ἀναγκάσουν νά προχωροῦν.

Στό μεταξύ ὁ Χειρίσοφος στέλνει μερικούς στρατιώτες ἀπό 22 Στά χωριά κείνους πού δρίσκονταν στά χωριό, γιά νά δοῦν τί κάνουν αὐτοί και στά σπί-

τια τῆς Ἀο-
μενίας.

- πού ἦταν στήν ὀπισθοφυλακή. Τοῦτο τούς εἶδαν μέχρια καὶ τούς παράδωσαν τούς ἀρρωστους γιά νά τούς πάνε στό στρατόπεδο. ἐνῷ οἱ ἴδιοι προχωροῦσαν καὶ, προτού περάσουν εἴκοσι στάδια, δρίσκονταν στό χωριό πού εἶχε στρατοπεδεψει ὁ Χειρίσοφος. "Οταν πιά μαζεύτηκαν ὄλοι, νόμισαν πώς θά εἶχαν ἀσφάλεια. ἀν τά τάγματα στρατοπέδευαν χωριστά στά διάφορα χωριά. Ο Χειρίσοφος, φυσικά, ἔξακολούθησε νά μένει ἐκεῖ πού ἦταν. Οι ἄλλοι ὅμως μοίρασαν μέχρι τά χωριά πού ἔδιεπαν, κι ὁ καθένας πήγαινε μέτο τούς δικούς του σέ κείνο πού τού ἔλαχε. Τότε ὁ Πολυκράτης, ἐνας λοχαγός ἀπό τὴν Ἀθήνα, παρακάλεσε νά τὸν ἀφήσουν νά προχωρήσει. Πήρε τούς ἔλαφος ὀπλισμένους στρατιώτες, ἔτοξε στό χωριό πού εἶχε πάρει ὁ Ξενοφῶν μέχρι. καὶ δρίσκει μέσα ὄλους τούς κατοίκους καὶ τὸν προεστό τού χωριού. Βρήκε ἀκόμα δεκαεπτά ποντιάρια πού τά ἔτρεφαν σάν φόρο γιά τό βασιλιά, καθώς καὶ τὴν κόρη τοῦ προεστοῦ, πού εἶχε μόλις ἐννιά μέρες παντρεμένη. Ο ἄντρας της ὅμως εἶχε πάει νά κυνηγήσει ἱερούς καὶ γι' αὐτό δέν πιάστηκε μέσα στό χωριό. Τά σπίτια ἦταν ὑπόγεια κι εἶχαν πόρτα πού ἔμοιαζε μέτοπα πηγαδιού, ἀλλά κάτω ἦταν φαρδιά. Τά ζῶα ἔμπαιναν μέσα ἀπό σκαμμένες τρύπες, ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι κατέβαιναν ἀπό σκαλοπάτια. Μέσα στά σπίτια ὑπήρχαν γύδια, πρόδατα, βόδια, κότες, καὶ τά μικρά τους. 26 Κι ὅλα αὐτά τά ζῶα θρέφονταν μέσα μέχρι. Υπῆρχαν ἀκόμα καὶ σιτάρια καὶ κριθάρια καὶ δσπορια καὶ κορασί κριθαρένιο σέ κρατήρες. Μέσα σ' αὐτούς μάλιστα δρίσκονταν καὶ σπυριά ἀπό κριθάρι, πού ἔφταναν ώς ἀπάνω στήν ἐπιφάνεια, καὶ καλά- 27 μια, ἀλλὰ μεγάλα κι ἀλλὰ μικρά, πού δέν εἶχαν κόμπους. Αὐτά ἔπειτε νά τά δάζει κανείς στό στόμα, ὅποτε διψοῦσε, καὶ νά φουφά. Τό κορασί αὐτό ἦταν πολύ δυνατό, ἀν δέν ἔριχναν μέσα νερό. Κι ὅταν τό συνήθιζε κανείς, ἦταν ἐνα πολύ εὐχάριστο πιοτό.
- 28 Ο Ξενοφῶν τότε κάλεσε τὸν προεστό τού χωριού νά δειπνήσουν μαζί καὶ τοῦ ἔδωσε θάρρος, λέγοντάς του πώς δχι μονάχα δέ θά τοῦ πάρουν τά παιδιά του, ἀλλά καὶ θά τοῦ γεμίσουν τό σπίτι μέ τρόφιμα ἀμα φεύγουν, φτάνει νά δείξει πώς ἔξυπηρετεῖ τό στρατό, διηγώντας τους ωσπου νά πάνε σέ ἄλλη χώρα. Έκείνος ὑποσχόταν πώς θά τά κάνει καὶ, δείχνοντας φιλική συμπερι-

28-36

Ο Ξενοφῶν
μέ τὸν προ-
εστό τοῦ χω-
ριοῦ.

- ρού

φορά, φανέρωσε τό μέρος πού είχαν κρυμμένο κρασί. "Έτσι αυτήν την νύχτα ὅλοι οἱ στρατιώτες ἔμειναν στά σπίτια καὶ κοιμήθηκαν, ἔχοντας τά πάντα ἄφθονα. Τόν προεστό ὅμως μέ τά παιδιά του τούς κρατοῦσαν ἐκεῖ μπροστά τους καὶ τούς φύλαγαν. Τήν ἄλλην 30 μέρα ὁ Ξενοφῶν πῆρε τόν προεστό καὶ πῆγε στό Χειρίσοφο. Στό δρόμο, ἀπ' ὅποιο χωριό περνοῦσε, πήγαινε νά συναντήσει τούς στρατιώτες πού ἦταν ἐκεῖ καὶ τούς ἔδρισκε παντοῦ νά τρωγοπίνουν καὶ νά διασκεδάζουν, καὶ δέν τούς ἄφηναν νά φύγουν ἀπό πουθενά, προτοῦ τούς προσφέρουν νά φάνε. Κι ἔδιξε παντοῦ 31 στρωμένα πάνω στό ἴδιο τραπέζι κρέατα ἀπό ἀρνιά, κατσίκια, γρυπούνια, μισχάρια καὶ πουλερικά, μαζί μέ ἄφθονα σιταρένια καὶ κριθαρένια ψωμιά. "Οποτε κάποιος ἥθελε νά πιει στήν ύγεια 32 ἄλλου γιά νά τοῦ δείξει τήν ἀγάπη του, τόν τραβοῦσε στόν κρατήρα κι ἔπειτε νά σκύψει ἀπό πάνω καὶ νά πίνει ἔτσι, ρουφώντας σάν τό βόδι. Πρόσφεραν καὶ στόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά πάρει ὁ, τι ἥθελε. Αὐτός ὅμως δέ δεχόταν τίποτε ἄλλο, παρά κάθε φορά πού ἔδιξε πάπου κανένα συγγενή του, τόν ἔπαιρνε μαζί του. Τέλος πῆγαν ἐκεῖ πού ἦταν ὁ Χειρίσοφος καὶ τούς ἔδρισκαν 33 κι ἐκείνους νά ἔσφαντώνουν, φορώντας στό κεφάλι στεφάνια ἀπό ἔερό χορτάρι. Τούς ύπηρετούσαν Ἀρμενόπουνά μέ δαρδαρικές στολές, πού μέ νοήματα τους ἔδειχναν τί ἔπειτε νά κάνουν, σά νά ἦταν δουβά. "Οταν ὁ Χειρίσοφος καὶ ὁ Ξενοφῶν μῆλησαν 34 μεταξύ τους φιλικά, τότε ωρτησαν κι οἱ δυό τόν προεστό, μέ τό διεριμνέα πού μιλοῦσε τήν περσική γλώσσα, ποιά ἦταν ἡ χώρα πού πατοῦσαν. Ἐκείνος ἀπάντησε πώς ἦταν ἡ Ἀρμενία. Τόν ξαναρώτησαν γιά ποιόν τρέφονται τά ἄλογα, κι ἐκείνος ἀποκρίθηκε πώς ἦταν φόρος πού ἔπειτε νά δοθεῖ στό δασιλιά. Πρόσθετε ἀκόμα πώς ἡ γειτονική χώρα ἀνήκε στούς Χάλυβες, καὶ τούς ἔδειξε ἀπό ποὺ πάει ὁ δρόμος πρός τά ἐκεῖ. Τότε ὁ Ξενοφῶν 35 ἔφυγε δόδηγώντας τόν προεστό στούς δικούς του. Τοῦ χάρισε μάλιστα ἔνα γέρικο ἄλογο πού είχε πάρει πρωτύτερα, γιά νά τό περιποιηθεῖ κι ὑστερα νά τό θυσιάσει, γιατί είχε μάθει πώς ἦταν ἀφιερωμένο στόν Ἡλίο καὶ τώρα φοδόταν μήπως ψοφήσει, καθώς ταλαιπωρόθηκε ἀπό τήν πορεία. Γιά τόν έαυτό του πῆρε ἔνα πουνάρι, κι ἔδωσε ἄλλο ἔνα στόν κάθε στρατηγό καὶ λοχαγό. Τά 36 ἄλογα ἐδώ είχαν μικρότερο ἀνάστημα ἀπό τά περσικά, ἦταν

όμως πολύ ζωηρότερα. Ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ συμβουλεύει τότε τούς Ἔλληνες νά τυλίγουν γύρω στά πόδια τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγίων μικρά σακιά, ὅταν τά περοῦν ἀνάμεσα ἀπό χιόνια, καὶ τούτο, γιατί χωρίς τά σακιά χώνονταν μές στά χιόνια ὡς τήν κοιλιά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟ ΦΑΣΗ ΠΟΤΑΜΟ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΑΛΥΒΩΝ

ΚΕΦ. 6

1-3

Απόδραση
τοῦ ὁδηγοῦ.

- 1 "Οταν πέρασαν δχτώ μέρες, ὁ Ξενοφῶν παραδίνει τόν προεστό στό Χειρίσοφο νά τόν ἔχει γιά ὁδηγό, ἀφήνοντάς του καὶ τούς συγγενεῖς του, ἐκτός ἀπό τό γιό του, πού μόλις ἀρχίζε νά μπαίνει στήν ἐφηδική ἥλικια. Αὐτόν τόν δίνει στόν Ἐπισθένη τόν Ἀμφιπολίτη νά τόν φυλάει, γιά νά τόν πάρει ὁ πατέρας του μαζί μέ τούς ἄλλους καὶ νά γυρίσει πίσω. ἂν ἐκτελοῦνται τίμια τά καθήκοντα τοῦ ὁδηγοῦ. Κουβάλησαν καὶ μές στό σπίτι του ὅσα τρόφιμα μποροῦσαν περισσότερα, κι ὑπέρερα ἔξεψαν πάλι τά ζῶα κι ἀρχισαν τήν πορεία. Μπροστά πήγαινε ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ μέ τά χέρια λυμένα, βαδίζοντας μέσα στό χιόνι. Κι ὅταν δρίσκονταν πιά στόν τρίτο σταθμό, ὁ Χειρίσοφος θύμωσε πολὺ μαζί του, πού δέν τούς πήγε σέ χωριά. Μά ἐκεῖνος ἔλεγε πώς δέν ὑπῆρχαν σ' αὐτό τόν τόπο. Ὁ Χειρίσοφος τότε τόν χτύπησε, ἀλλά δέν τόν 3 ἔδεσε. "Υστερ' ἀπ' αὐτό ἐκεῖνος τό ἔσκασε τή νύχτα, ἀφήνοντας τό γιό του. Αὐτή ἡ κακομεταχείριση τοῦ ὁδηγοῦ καὶ ἡ ἔλλειψη φροντίδας γιά τή φύλαξή του, στάθηκε σέ ὅλη τήν πορεία ἡ μοναδική δυσαρέσκεια ἀνάμεσα στό Χειρίσοφο καὶ στόν Ξενοφώντα.
- 4 Κατόπι βάδισαν ἔφτά σταθμούς, προχωρώντας πέντε παρασάγγες κάθε μέρα, δίπλα στό Φάση ποταμό, πού ἔχει πλάτος ἔνα πλέθρο. Ἀπό κεὶ βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Καὶ στό μέρος πού ἦταν τό πέρασμα γιά τόν κάμπο, τούς συνάντησαν Χάλυβες καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. "Οταν ὁ Χειρίσοφος ξεχώρισε τούς ἔχθρούς πάνω στό πέρασμα, σταμάτησε νά βαδίζει, σέ ἀπόσταση τοιάντα σταδίων, γιά νά μήν τούς πλησιάσει ὁδηγώντας τή μιά πτέρυγα πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

4-9
Σκέψεις μπρο-
στά στούς
ἔχθρούς.

"Υστερα ἔδωσε διαταγή καὶ στούς ἄλλους νά φέρουν τοὺς ἴόχους πλάι στούς δικούς του στρατιώτες, γιά νά δρίσκεται τό στράτευμα σέ παράταξη μάχης. "Οταν ἥρθαν κι οἱ στρατιώτες τῆς 7 δπισθοφυλακῆς, συγκέντρωσε τούς στρατηγούς καὶ τούς λοχαγούς καὶ τούς εἶπε τοῦτα τά λόγια: «Οἱ ἔχθροι, ὅπως βλέπετε, κρατοῦν τίς δουνοκορφές. Εἴναι λοιπόν καιρός νά σκεφτοῦμε πῶς θά πολεμήσουμε ἀποτέλεσματικότερα. Ἡ γνώμη μου εἶναι 8 νά δώσουμε ἐντοκή στούς στρατιώτες νά γευματίσουν, κι ἐμεῖς νά συζητήσουμε ἢν εἶναι σωστό νά περάσουμε τό δουνό σήμερα ἡ αὔριο». 9

«Ἐγώ νομίζω, εἶπε ὁ Κλεάνωρ, πῶς πρέπει ἀμέσως ὑστερα ἀπό τό φαγητό νά ἐτοιμαστοῦμε καὶ νά δρμήσουμε καταπάνω στούς ἔχθρούς, ὅσο γίνεται γρηγορότερα. Γιατί ἢν ἀφήσουμε νά περάσει ἡ σημερινή μέρα, καὶ οἱ ἔχθροι πού μᾶς βλέπουν τώρα θά πάρουν περισσότερο θάρρος καὶ εἴναι φυσικό νά προστεθοῦν κι ἄλλοι περισσότεροι σ' αὐτούς, ὅταν τούς δοῦν γά εἶναι τολμηροί». 10-13

"Υστερό" ἀπ' αὐτόν ὁ Ξενοφῶν εἶπε: «Ἐμένα ἡ γνώμη μου εἶναι αὐτὴ ἐδῶ: "Αν εἶναι ἀνάγκη νά πολεμήσουμε, πρέπει νά προετοιμάσουμε τοῦτο, πῶς δηλαδή θά πολεμήσουμε γενναιότερα. "Αν ὅμως θέλουμε νά περάσουμε τό δουνό ὅσο γίνεται εὐκολότερα, μοῦ φαίνεται πώς πρέπει νά ἔξετάσουμε μέ ποιόν τρόπο θά ἔχουμε ὅσο τό δυνατό λιγότερους πληγωμένους, καὶ πῶς θά χάσουμε κατά τό δυνατό λιγότερους ἄντρες. Τό δουνό λοιπόν πού 11 βλέπομε ἔχει ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό ἔξήντα στάδια καὶ πουθενά δέ φαίνονται νά φυλάνε ἄντρες, παρά μονάχα στό δρόμο πού πηγαίνει πρός τά ἐκεῖ. "Έτσι εἶναι πολύ προτιμότερο νά προσπαθήσουμε, χωρίς νά μᾶς πάρουν εἰδηση, νά πιάσουμε στό ἀφρούρητο δουνό ἔνα μέρος καὶ νά προλάβουμε νά τό δάλουμε στήν ἔξουσία μας, ἀν μπροστούμε, παρά νά πολεμοῦμε ἐνάντια σέ θέσεις δχυρωμένες καὶ σέ ἀνθρώπους πού ἔχουν ἐτοιμαστεῖ γιά μάχη. Γιατί εἶναι πολύ πιό εὐκολό νά βαδίζουμε σέ ἀνηφοριά χωρίς νά κάνουμε μάχη, παρά σέ τόπο δμαλό, ὅταν ἀπό τή μιά μεριά καὶ ἀπό τήν ἄλλη δρίσκονται ἔχθροι. 'Ακόμα τή νύχτα, ἀν δέν πολεμάει κανείς, εὐκολότερα θά δεῖ τά ἐμπόδια πού εἶναι μπροστά του,

10-13
Ἡ γνώμη τοῦ
Ξενοφώντα.

παρά τή μέροι, ἂν κάνει πόλεμο. Καὶ τέλος ὁ ἀνώμαλος δρόμος εἶναι πιό εὐκολόπεραστος γιά τούς στρατιώτες πού δαδίζουν χωρίς νά μάχονται, παρά ὁ διμαλός ὅταν οἱ ἐχθροί τούς γτυπούν στά κεφάλια. Ἐπειτα νομίζω πώς δέν είναι ἀδύνατο νά πιάσουμε κρυφά ἐκεῖνο τό πέρασμα, ἀφοῦ μποροῦμε νά δαδίζουμε νύχτα, ώστε νά μή φαινόμαστε, κι ἀφοῦ είναι στό χέρι μας νά φύγουμε σέ τόση ἀπόσταση, ώστε νά μή μᾶς καταλάβουν. Ἐχω τή γνώμη ἀκόμα πώς, ἂν προσποιηθοῦμε πώς θά κάνουμε ἐπίθεση σέ τούτο τό μέρος, θά είναι δυνατό νά δροῦμε ἀφύλακτη μεγάλ·ύτερη ἔκταση τού δουνού. Γιατί σ' αὐτή τήν περίπτωση οἱ ἐχθροί θά προτιμοῦνταν νά μείνουν συγκεντρωμένοι στό δρόμο.

14-15

*Πείραγμα τοῦ
Ξενοφῶντος.*

14 Μά τί μὴ γιά ἀπροσδόκητη ἐπίθεση; Ἀφοῦ ξέρω, Χειρίσσοφε, πώς ἐσεῖς οἱ Σπαρτιάτες, δοσού ἀνήκετε στήν τάξη τῶν εὐγενῶν, πολὺ νωρίς ἀπό τήν παιδική ἡλικία μαθαίνετε ν' ἀρπάζετε κρυφά, καὶ πώς δέν τό ἔχετε ντροπή νά κλέδετε ἐκεῖνα πού δέν 15 ἐμποδίζει ὁ νόμος, παρά τό θεωρεῖτε καλή πράξη. Γιά νά κλέδετε μάλιστα, δσο γίνεται πιό πιδέξια, καὶ γιά νά προσπαθεῖτε νά μῆ σᾶς παίρνουν εἰδηση, προστάζει ὁ νόμος τῆς πατρίδας σας νά σᾶς μαστιγώνουν, ὅταν σᾶς πιάσουν νά κάνετε αὐτήν τή δουλειά. Τώρα λοιπόν σοῦ παρουσιάζεται μιά μεγάλη εὐκαιρία νά δεξεῖς τήν ἐκπαίδευσή σας ἀπάνω σ' αὐτό καὶ νά πάρεις μέτρα νά μήν πιαστοῦμε τήν ώρα πού θά κυριεύουμε κρυφά ἕνα μέρος τού δουνού, γιά νά μῆ μᾶς γτυπήσουν».

*Πείραγμα τοῦ
Χειρίσσοφου.*

16 «Μά κι ἐγώ, είπε ὁ Χειρίσσοφος, ξέρω πώς ἐσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι είστε ίζανοί νά κλέδετε τά δημόσια χρήματα, παρ' ὅτι πού ὁ κίνδυνος γιά τόν κλέψτη είναι πολὺ μεγάλος. Καὶ τήν ίζανότητα αὐτή τήν ἔχουν προπάντων οἱ καλύτεροι σας, ἄν δέδαια θεωρεῖτε αὐτούς ἄξιους νά κυριεύονταν. Ἐτσι είναι εὐκαιρία καὶ γιά σένα νά δεξεῖς τήν ἐκπαίδευσή σας».

17-21

*Προετοιμα-
σίες γιά τήν
ἐπίθεση.*

17 «Ἐγώ λοιπόν, είπε ὁ Ξενοφῶν, είμαι ἔτοιμος, μόλις δειπνήσουμε, νά πάω μέ τούς στρατιώτες τῆς ὁπισθοφύλακῆς γιά νά καταλάβουμε τό δουνό. Ἐχω μάλιστα καὶ ὁδηγούς. Γιατί οἱ γυμνῆτες μου ἔστησαν καρτέρι κι ἔπιασαν μερικούς κλέψτες πού μᾶς ἀκολουθοῦσαν. Ἄπ' αὐτούς πληροφορήθηκα πώς τό δουνό δέν είναι ἀπάτητο, παρά δόσκουν ἐπάνω γίδια καὶ δόδια. Ἐτσι,

ἄν καταλάθονμε μιά φορά ἔνα μέρος τοῦ δουνοῦ, θά μποροῦν νά τό περάσουν καί τά ύποξύγια. Ἐπειτα πιστεύω πώς ὅταν μᾶς 18 δοῦν οἱ ἐχθροί σέ δουνοκορφή, ὅπου είναι κι οἱ ἴδιοι, δέ θά μείνουν ἐκεὶ πολλή ὥρα. Γιατί οὕτε τώρα δέ δείχνουν διάθεση νά κατέβουν ἐδώ πού δρισκόμαστε ἐμεῖς». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρί- 19 θηκε: «Καί ποιά ἡ ἀνάγκη νά πᾶς ἐσύ καί ν' ἀφήσεις τήν δπι- σθιοφυλακή; Στεῦλε ἄλλους, ἀν δέν παρουσιαστοῦν μερικοί ἐθε- λοντές». Τότε ἔρχεται ὁ Ἀριστώνυμος, πού καταγόταν ἀπό τό 20 Μεθύδοιο, μέ δπλίτες καί ὁ Ἀριστέας ὁ Χιώτης καί ὁ Νικόμαχος ὁ Οἰταῖος μέ γυμνῆτες. Αὐτοί συνεννοήθηκαν ν' ἀνάψουν ποιλές φωτιές, μόλις καταλάθονταν τίς δουνοκορφές. «Υστερό» ἀπό τή συ- 21 νεννόηση ἀρχισαν νά τρώνε. Κι ὅταν τέλειωσε τό γεῦμα, ὁδήγησε ὁ Χειρίσοφος δλόκηρο τό στράτευμα ἀπέναντι στούς ἐχθρούς, σέ ἀπόσταση πού θά ἦταν δέκα στάδια, γιά νά μήν τούς μείνει κα- μάλ ἀμφιδολία πώς ἀπ' αὐτό τό μέρος θά τούς κάμει τήν ἐπίθεση.

«Οταν είχαν δειπνήσει κι είχε σκοτεινιάσει πιά, ἔφυγαν ἐκεῖ- 22 Νίζη τῶν Ἑλ- νοι· νοι πού δρίστηκαν γιά τήν ἐπιχείρηση καί πηγαίνουν καί κυρι- εύουν τό δουνό, ἐνώ οἱ ἄλλοι ἔζευκοράζονταν ἐκεὶ. Οἱ ἐχθροί πάλι μόλις κατάλαβαν πώς τό δουνό κυριεύτηκε, ἀγρυπνούσαν ὅλη τή νύχτα κι ἀναδαν ποιλές φωτιές. Μέ τά ἔημερώματα ὁ 23 Χειρίσοφος θυσίασε κι ὑστερα δόδηγούσε τό στρατό ἀπό τό δρό- μο, ἐνώ ἐκεῖνοι πού είχαν καταλάθει τό δουνό, ἀρχισαν τήν ἐπί- θεση ἀπό τίς κορυφές. Ὅσο γιά τούς ἐχθρούς, τό μεγάλο μέρος 24 τους ἔμεινε στό πέρασμα τοῦ δουνοῦ, ἐνώ τό ύπόλοιπο βάδιζε ἐνάντια στούς Ἐλληνες πού είχαν πιάσει τίς κορυφές. Προτοῦ δρίμως συναντηθοῦν τά κύρια σώματα τῶν δυό στρατῶν, συγκρού- ονται ἐκεῖνοι πού δρίσκονταν στίς δουνοκορφές, νικοῦν οἱ Ἐλ- ληνες καί παίρνουν τούς ἐχθρούς κυνήγι. Στό μεταξύ ἀπό τόν 25 κάμπο οἱ πελταστές τῶν Ἐλλήνων δρομούσαν ἐνάντια σέ κείνους πού είχαν παραταχτεῖ ἀπέναντι τους, ἐνώ ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας τούς δπλίτες ἀκολουθοῦσε μέ δημιατισμό γρήγορο.

Τότε οἱ δάγδαροι πού ἦταν στό δρόμο, ἐπειδή εἶδαν πώς νι- 26 κήθηκαν οἱ δικοί τους στά ύψη στά πόδια. Λίγοι ἀπ' αὐτούς σκοτώθηκαν, ἔπεισαν δρίμως στά χέρια τῶν Ἐλλήνων πάρα ποιλές ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, πού τίς ἀχρή- στεναν κόδοντάς τις μέ τά μαχαίρια. «Οταν ἀνέδηκαν στά ύψη- 27

22-27

Νίζη τῶν Ἑλ- λήνων.

ματα, θυσίασαν κι ἔστησαν τρόπαιο, κι ὕστερα κατέδηχαν στὸν κάμπο καὶ πῆγαν σέ χωριά, πού ἦταν γεμάτα ἀπό πολλά τρόφιμα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΕΡΝΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ,
ΧΑΛΥΒΩΝ ΚΑΙ ΣΚΥΘΗΝΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ Σ' ΕΝΑ ΒΟΥΝΟ
ΑΠ' ΟΠΟΥ ΑΝΤΙΚΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΚΕΦ. 7

1-7

Ἀντίσταση
τῶν Ταόχων
καὶ
σχέδιο τοῦ
Ξενοφώντα.

- 1 "Ὑστερα διαδίξοντας πέντε σταθμούς προχώρησαν τριάντα παρασάγγες κι ἔφτασαν στή χώρα τῶν Ταόχων. Ἀλλά δέν εἶχαν τρόφιμα, γιατί οἱ Τάοχοι κατοικοῦσαν μέροι ὅχυρωμένα, ὅπου εἴχαν κουδαλήσει κι ὀλες τίς τροφές. "Οταν δύμως πῆγαν σ' ἔναν τόπο πού δέν εἶχε οὔτε πόλη οὔτε σπίτια – μονάχα ἦταν συγκεντρωμένοι ἐκεῖ καὶ ἄντρες καὶ γυναικες καὶ πολλά ζῶα – ὁ Χειρίσιοφος ἔκανε ἐπίθεση σ' αὐτό τό μέρος, μόλις ἔφτασε. Καὶ ὅταν κουράστηκε ἡ πρώτη δύμάδα τῶν στρατιωτῶν, τότε πῆγε ἄλλη καὶ ὕστερα ἄλλη. Γιατί ἡ τοποθεσία ἦταν ἀπόκρημνη γύρω γύρω καὶ ἔτσι δέν μποροῦσαν νά τήν περικυκλώσουν ὅλοι μαζί. Μόλις ἥρθε καὶ ὁ Ξενοφῶν μέ τούς στρατιώτες τῆς δυπισθοφυλακῆς καὶ τούς πελταστές καὶ τούς ὀπλίτες, τότε ὁ Χειρίσιοφος λέει: «"Ἡρθατε σέ κατάλληλη στιγμή, γιατί ἡ τοποθεσία τούτη πρέπει νά κυριευτεῖ. Ὁ στρατός θά δρει τρόφιμα, μονάχα ἄν καταλάβουμε τό μέρος αὐτό». Τότε ἔκαναν σύσκεψη οἱ δυό τους. Καὶ ὅταν ὁ Ξενοφῶν ρώτησε τί τούς ἐμποδίζει νά περάσουν μέσα, ὁ Χειρίσιοφος εἶπε: «"Ἐνα μονάχα πέρασμα ὑπάρχει, αὐτό πού ὅλεπεις. Κι ὅποτε προσπαθεῖ κανείς νά τό περάσει, ἀνθρωποι κυλάνε πέτρες πάνω ἀπό κείνο τόν ψηλό δράχο. Καὶ ὅποιον πετύχουν, νά ποιά είναι ἡ κατάντια του». Λέγοντάς τα ἔδειξε μερικούς ἄντρες, πού τούς εἶχαν τσακίσει τά πόδια καὶ τά πλευρά.
- 5 «Κι ἄν τελειώσουν τίς πέτρες, είπε ὁ Ξενοφῶν, ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε; Γιατί ἀπέναντι μας δέ βλέπομε παρά αὐτούς τούς λίγους ἄντρες, κι ἀνάμεσά τους δυό ἡ τρεῖς ὀπλισμένους. Ἐνώ ὁ τόπος πού πρέπει νά περάσουμε τήν ὡρα πού θά μᾶς χτυποῦν οἱ πέτρες είναι πάνω κάτω ἐνάμισι πλέθρο, ὅπως βλέπεις κι ἐσύ. Ἀπ' αὐτή τήν ἔκταση σχεδόν ἔνα πλέθρο είναι δασωμένο μέ πεῦκα μεγάλα, ἀραιά. Πίσω ἀπό τά δέντρα ἔκεινα ἄν σταθοῦν οἱ ἄντρες, δέν πρόκειται νά πάθουν τίποτε ἀπό τίς πέτρες πού φύγουν ἢ πού κυλάνε οἱ ἔχθροι. Ὅπο-
- 6

λείπεται ἔτσι γύρω στό μισό πλέθρο, πού πρέπει νά τό περάσουμε ἄμα σταματήσει τό πετροβόλημα». «Μά ἀμέσως, εἶπε ὁ Χειρίσσοφος, μόλις ἀρχίσουμε νά πλησιάζουμε τό πευκόδασο, ἀρχίζουν νά φίγονται ἄφθονες οί πέτρες». «Αὐτό, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, εἶναι ἀνάγκη νά γίνει, γιατί ἔτσι θά τελειώσουν τίς πέτρες. »Ας προχωρήσουμε δημος, ἀν μποροῦμε, σέ κείνο τό μέρος, ἀπ' δπου θά ἔχουμε νά τρέξουμε μικρή ἀπόσταση και θά είναι πάλι εύκολο νά γυρίσουμε πίσω, όποτε θέλομε».

«Ἄρχισαν τότε νά προχωροῦν ὁ Χειρίσσοφος και ὁ Ξενοφῶν και ὁ λοχαγός Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος. Γιατί ἀπό τούς λοχαγούς τῆς δπισθοφυλακῆς αὐτός είχε τήν ἀρχηγία ἐκείνη τή μέρα, ἐνῷ οἱ ἄλλοι δρίσκονταν σέ σίγουρη θέση. »Υστερ' ἀπ' αὐτούς τραβήξαν κάτω ἀπό τά δέντρα ὡς ἔδδομήντα ἄντρες, ὅχι μαζεμένοι ἄλλα καθένας χωριστά, μέ δσο μποροῦσαν μεγαλύτερη προφύλαξη. Ὁ Ἀγασίας πάλι ὁ Στυμφάλιος και ὁ Ἀριστώνυμος ἀπό τό Μεθύδριο, πού ἦταν κι αὐτοὶ λοχαγοί τῆς δπισθοφυλακῆς, και μερικοί ἄλλοι, στάθηκαν ἔξω ἀπό τά δέντρα. Γιατί δέ θά ἦταν ἀσφαλισμένοι νά δρίσκονται ἀνάμεσα στά δέντρα στρατιώτες περισσότεροι ἀπό δσους ἔχει ἔνας λόγος. Τότε ὁ Καλλίμαχος μηχανεύεται κάποιο τέχνασμα. »Ἐτρεχε δυό τοία βήματα μπροστά ἀπό τό δέντρο δπου δρισκόταν ὁ ἔδιος, κι ὅταν ἔριχναν καταπάνω του πέτρες, ὑποχωροῦσε εύκολα. Σέ κάθε τρέξιμό του πρός τά ἐμπρός, ἔοδεύονταν πέτρες περισσότερες ἀπ' δσες χωροῦν δέκα ἀμάξια. Κι ὁ Ἀγασίας μόλις δλέπει αὐτά πού ἔκανε ὁ Καλλίμαχος, και τό στράτευμα δλόκληρο νά τόν κοιτάζει, φοβήθηκε μήπως δέν προλάβει νά φτάσει πρώτος στήν τοποθεσία. »Ἔτσι, χωρίς νά φωνάξει ούτε τόν Ἀριστώνυμο πού ἦταν δίπλα του ούτε τόν Εὐδύλοχο ἀπό τούς Λουσούνς, πού ἦταν κι οί δυό φίλοι του, ούτε κανέναν ἄλλο, προχώρησε μόνος και ξεπερνᾶ δλούς τούς ἄλλους. Ὁ Καλλίμαχος δημος δλέποντάς τον νά περνά, τόν πιάνει ἀπό τό γύρο τῆς ἀσπίδας. Στό μεταξύ τούς προσπερνά ὁ Ἀριστώνυμος ἀπό τό Μεθύδριο, κι ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ὁ Εὐδύλοχος ἀπό τούς Λουσούνς. Γιατί δλοι προσπαθοῦσαν νά φαίνονται γενναῖοι και συναγωνίζονταν δένας μέ τόν ἄλλο στήν ἀντρειοσύνη. »Ἔτσι παραδργάίνοντας, κυριεύουν τό μέρος ἐκείνο, μιδ και δέν ξαναρίχτηκε ἀπό ψηλά πέτρα, ἀπό τή στιγμή πού

8-14

Σκηνές ἀπό τήν ἐπίθεση τῶν Ἑλλήνων.

Έλληνικά κράνη.
(Διάφοροι τύποι).

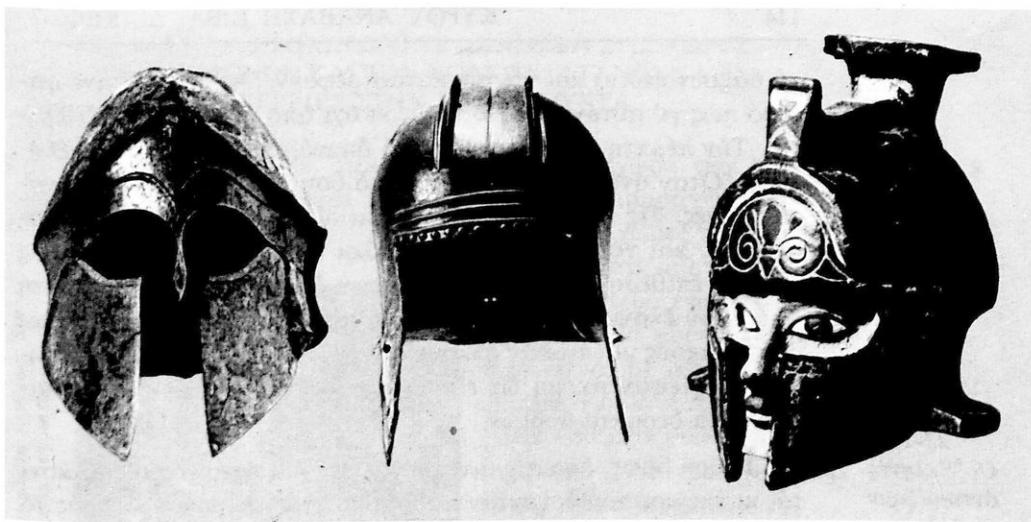
Περιτυμημέδες. Ή μά, μέ τήν ἀνάγνωσθη διατόσιμη, προέρχεται ἀπό τήν Αρρόπολη, ἡ ἄλλη ἀπό τήν Οἰνυπία.

- 13 ἄρχισαν νά τρέχουν ποός τά ἐκεῖ. Τότε μπορούσε νά δεῖ κανείς κάτι τό τρομερό πού γινόταν. Οι γυναίκες δηλαδή πετούσαν τά παιδιά στούς γκρεμούς κι υστερα ἔπεφταν κι οι ἴδιες κάτω· τό ἕδιο ἔκαναν καί οι ἄντρες. Τότε καί ὁ λοχαγός Αἰνείας ὁ Στυμφαλίος εἶδε κάποιον μέ δημοφη στολή πού ἔτρεχε νά πάει νά πέσει ἀπό τούς δράχους, καί τόν πιάνει γιά νά τόν ἐμποδίσει.
- 14 Ἐκείνος ὅμως τόν παρασέρνει κι ἔτσι γκρεμίστηκαν κι οἱ δυό καί σκοτώθηκαν. Ἐκεὶ οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν πολὺ λίγους ἀνθρώπους δόδια ὅμως καί γαϊδούρια καί πρόδατα πολλά.

15-18

Στούς Χάλιν-
δες καί στούς
Σκυθηνούς.

- 15 Ἀπό τό μέρος αὐτό δάδισαν ἔφτά σταθμούς καί προχώρησαν πενήντα παρασάγγες ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Χαλύδων. Τοῦτοi ἦταν οἱ πιό γενναῖοι ἄντρες ἀπ' ὅλους πού γνώρισαν οἱ Ἕλληνες, περνώντας τίς χῶρες τους, καί τούς πολέμησαν. Φορούσαν θώρακες λινούς πού ἔφταναν ὡς τό κάτω μέρος τῆς κοιλᾶς, κι εἶχαν στή θέση τῶν φτερῶν σχοινιά ἀπό σφιχτοπλεγμένα σπάρτα. Είχαν ἀκόμα περιτυμημίδες καί κράνη καί στή ζώνη ἔνα μαχαίρι σάν ἐκεῖνο πού κρατούσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Μέ αὐτό ἐσφαζαν ὅσους κατόρθωναν νά νικήσουν καί βάδιζαν κρατώντας τά κεφάλια τους κομμένα καί μάλιστα τραγουδούσαν καί χόρευναν ὅταν ἐπρόκειτο νά τούς δούν οἱ ἔχθροι. Τέλος κρατούσαν και

δόρυ, πού τό μάκρος του ἦταν δεκαπέντε πάνω κάτω πῆχες και
εἶχε μιά λόγγη. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔμεναν μέσα στοὺς σινοικι- 17
σιμοὺς τους, κι ὅταν περνοῦσαν οἱ "Ἐλλῆνες, πάντα τούς ἀκολου-
θοῦσαν γιά νά τούς πολεμήσουν. Κατοικοῦσαν ὅμως σέ δχυρός
τοποθεσίες, καί εἶχαν κουβαλήσει μέσα σ' αὐτές τά τρόφιμα.
"Ἐτσι οἱ "Ἐλλῆνες δέν μποροῦσαν νά παίρνουν τίποτε ἀπ' αὐτό
τόν τόπο, παρά τρέφονταν μέ τά κρέατα τῶν ζώων πού εἶχαν
ἀρπάξει ἀπό τή χώρα τῶν Ταύχων.

"Από κεῖ οἱ "Ἐλλῆνες ἔφτασαν στὸν "Ἄρπασο ποταμό, πού εἶχε 18
πλάτος τέσσερα πλέθρα. "Υστερα βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα
τῶν Σκυθηνῶν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι παρα-
σάγγες μέσα σέ κάμπο καί πῆγαν σέ κάτι χωριά, δπου ἔμειναν
τρεῖς μέρες καί προμηθεύτηκαν τρόφιμα.

"Από κεῖ πέρασαν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι 19
παρασάγγες καί πῆγαν σέ μιά πόλη πολυάνθρωπη, πλούσια καί
μεγάλη, πού τήν ἔλεγαν Γυμνιάδα. "Απ' αὐτήν δ ἀρχοντας τοῦ τό-
που στέλνει στούς "Ἐλλῆνες δόδηγό, γιά νά τούς περάσει ἀνάμεσα
ἀπό ἐχθρική του χώρα. Αὐτός ἥρθε καί τούς λέει πώς μέσα σέ 20
πέντε μέρες θά τούς πάει σ' ἕνα μέρος, ἀπ' δπου θά δοῦν θάλασ-
σα. "Αν δέ γίνει ἔτσι, εἴπε πώς δέχεται νά θανατωθεῖ. Καί δόη-
γώντας τους, ἐπειδή μπήκε σέ ἐχθρική του χώρα, τούς πρότρεπε

19 - 22
"Από τή Γυ-
μνιάδα στή
Θήρη.

νά βάζουν φωτιά και νά τήν καταστρέψουν. Ἀπ' αὐτό ἔγινε φανερό πώς γι' αὐτόν τό λόγο ἦρθε, κι ὅχι ἀπό ἀγάπη στούς "Ἐλληνες. Τήν πέμπτη μέρα φτάνουν στό δουνό, πού δονομαζόταν Θήλης. "Οταν ἀνέδηκαν οἱ πρῶτοι στό δουνό, ἐδύγαλαν κάτι δυνατές φωνές. Τίς ἀκούσει δ Ξενοφῶν κι οἱ στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς και νόμισαν πώς εἶναι ἄλλοι ἐχθροί μπροστά και τούς κάνουν ἐπίθεση. Γιατί ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω ἀντρες ἀπό τή χώρα πού ἔκαψαν, κι οἱ στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς ἐσκότωσαν μερικούς κι ἐπιασαν ἄλλους ζωντανούς σέ καρτέρι πού ἔστησαν. Κυρίεψαν ἀκόμη ὡς εἴκοσι ἀσπίδες ἀπό πυκνότριχα ἀκατέργαστα δέρματα δοιδῶν.

23-27
Οἱ Ἐλληνες 23
ἀντιρρίζουν
τῇ θάλασσᾳ.

23 Ἡ δοή ὅμως, ὅσο πήγαινε, μεγάλωνε και ἀκουγόταν πιό κοντά, κι ἐκεῖνοι πού ἔρχονταν κάθε τόσο ἔτρεχαν γρήγορα πρός τό μέρος ἀπ' ὅπου συνέχιζαν νά δγαίνουν οἱ φωνές, κι ὅσο περιστρέφοι στρατιώτες μαζεύονταν, τόσο ἡ δοή ἀκουγόταν μεγαλύτερη. Νόμισε λοιπόν δ Ξενοφῶν ὅτι κάτι σοδαρό συμβαίνει.
 24 Γι' αὐτό ἀνέδηκε στό ἄλογό του, πήρε μαζί τό Λύκιο και τούς ἵππεις κι ἔτρεχε γιά νά δώσει δοήθεια. Σέ λίγο ἀκούνε τούς στρατιώτες νά φωνάζουν «Θάλασσα ! Θάλασσα !», κι αὐτή τή λέξη νά πηγάνει ἀπό στόμα σέ στόμα. Τότε ἔτρεχαν ὅλοι, μαζί κι οἱ διπισθοφύλακες, ἐνώ ἔσεροναν γρήγορα μαζί τους τά ὑποζύγια, καθώς και τά ἄλογα. "Οταν ἔφτασαν ὅλοι στήν κορυφή, τότε πιά οἱ στρατιώτες μέ δάκρυα στά μάτια ἀγκάλιαζαν δ ἔνας τόν ἄλλο και τούς στρατηγούς και τούς λοχαγούς. Και ἔαφνικά, μέ τήν προτροπή κάποιου, οἱ στρατιώτες κονδύλανε πέτρες και κάνουν ἔνο μεγάλο σωρό. Πάνω σ' αὐτόν ἔβαλαν πολλά ἀκατέργαστα δέρματα δοιδῶν, φαδιά, και τίς ἀσπίδες πού είχαν κυριέψει, ἐνώ δόδηγός κι ἐκείνος κομμάτιαζε τίς ἀσπίδες και τούς ἄλλους παρακινοῦσε νά κάνουν τό ἴδιο. "Υστερα οἱ Ἐλληνες στέλνουν πίσω στήν πατρίδα του τόν ὁδηγό. Πρῶτα δύμως τού χάρισαν ὅλοι μαζί δῶρα, δηλαδή ἔνα ἄλογο, μιά ἀσημένια κούπα, μιά περσική στολή και δέκα δαρεικούς. Προσπάντων δύμως τούς ζητοῦσε δαχτυλίδια, και οἱ στρατιώτες τού ἔδωσαν πάρα πολλά. Τέλος τούς ἔδειξε ἔνα χωριό γιά νά στρατοπεδέψουν και τό δρόμο πού θά τούς ἔδγαζε στούς Μάκρωνες κι ἔφυγε μόλις σκοτεινιάσε.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΡΟΧΩΡΩΝΤΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΩΝ ΜΑΚΡΩΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΛΧΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ ΜΕ
ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ

Ἄπο κεῖ δάδισαν οἱ Ἔλληνες ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Μακρώνων τρεῖς σταθμούς καὶ προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Τὴν πρώτη μέρα ἔφτασαν στὸν ποταμό πού χώριζε τίς χώρες τῶν Μακρώνων καὶ τῶν Σκυθηνῶν. Πάνω, δεξιά τους, ἦταν μιά τοποθεσία πάρα πολὺ δυσκολοπέραστη καὶ πρός τ' ἀριστερά ἔνας ἄλλος ποταμός, ὃπου χυνόταν ἐκεῖνος πού χώριζε τίς δυό χώρες. Ἀπ' αὐτὸν ἔπρεπε νά περάσουν. Κι ἦταν δασωμένος μέ δέντρα ὅχι χοντρά, ἄλλά πυκνά, πού οἱ Ἔλληνες τά ἔκοβαν ὅταν πλησίασαν, γιατί διάζονταν νά διογοῦν ἀπ' αὐτό τό μέρος ὅσο μπροστιναν γρηγορότερα. Οἱ Μάκρωνες ὅμως, κρατώντας ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς καὶ λόγχες καὶ τοίχινους χιτῶνες, ἦταν παραταγμένοι στὴν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ κι ἔδιναν θάρρος ὁ ἔνας στὸν ἄλλο κι ἔριγναν πέτρες στὸν ποταμό. Μά δέν ἔφταναν τούς Ἔλληνες, οὔτε τούς προξενοῦσαν καμάτι διάδη. Τότε παρουσιάζεται στὸν Ξενοφώντα κάποιος ἄντρας ἀπό τούς πελταστές, πού ἔλεγε πώς ἦταν σκλάδος στὴν Ἀθήνα, καὶ βεβαίωνε πώς καταλάβαινε τὴν γλώσσα τούτων τῶν ἀνθρώπων. «Νομίζω μάλιστα, εἶπε, πώς αὐτή ἡ χώρα εἶναι ἡ πατρίδα μου. Κι ἀν δέν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, θέλω νά συζητήσω μαζί τους». «Τίποτε δέν ἐμποδίζει, εἶπε ὁ Ξενοφῶν· συζήτησε λοιπόν καὶ μάθε πρῶτα ποιοί εἶναι». Έκείνοι ἀποκρίθηκαν στὴν ἐρώτησή του, πώς δονομάζονταν Μάκρωνες. «Ξαναρώτησέ τους, εἶπε, γιατί παρατάχτηκαν γιά μάχη καὶ τί τούς ἀναγκάζει νά εἶναι ἐχθροί μας». Έκείνοι ἀπάντησαν: «Ἐπειδή κι ἐσεῖς ἔρχεστε ἐνάντια στὴν πατρίδα μας». Οἱ στρατηγοί τὸν πρόσταξαν νά τούς πεῖ ὅτι δέν ἔρχονται γιά νά τούς διάψουν, παρά ἔκαναν πόλεμο μέ τό μεγάλο βασιλιά καὶ τώρα γυρίζουν στὴν Ἐλλάδα καὶ θέλουν νά φτάσουν στὴ θάλασσα. Έκείνοι τούς ωτησαν ἀν μπροστιναν νά δώσουν ἐγγυήσεις γι' αὐτά, κι οἱ Ἔλληνες ἀποκρίθηκαν πώς εἶναι πρόθυμοι καὶ νά δώσουν καὶ νά πάρουν. Τότε οἱ Μάκρωνες δίνουν στούς Ἔλληνες μιά διαδραμική λόγχη κι οἱ Ἔλληνες σέ κείνους μιάν ἐλληνική. Γιατί αὐτά ἔλεγαν πώς εἶναι ἐγγυήσεις. Πάντως κι οἱ δυό τους ἐπικαλέστηκαν τούς θεούς γιά μάρτυρες.

1 ΚΕΦ. 8

1-7

Συνεννόηση
Ἐλλήνων καὶ
Μακρώνων.

2

3

5

6

7

8 - 14
Προτάσεις
τοῦ Ξενοφῶντος
τα για τὴν
ἀντιμετώπιση
τῶν Κόλχων.

8 Μόλις ἔκαμαν τίς συμφωνίες, ἀρχισαν οἱ Μάκρωνες μαζί μὲ τούς Ἐλληνες νά κόδουν τά δέντρα κι ἀνοιγαν τό δρόμο γιά νά τούς δοηθῆσουν νά περάσουν, δούλευοντας ἀνάμεσά τους. Τούς ἔδιναν ἀκόμα ν' ἀγοράσουν τρόφιμα, δσα μποροῦσαν, καὶ τούς συνόδεψαν τρεῖς μέρες, ὥσπου τούς ἐφεραν στά σύνορα τῆς γώρας τῶν Κόλχων. Σ' αὐτό τό μέρος ὑπῆρχε ἔνα μεγάλο δουνό, και ἐπάνω ἦταν παραταγμένοι οἱ Κόλχοι. Στήν ἀρχῇ παρατάχτηκαν κι οἱ Ἐλληνες σέ φάλαγγα, γιά νά βαδίσουν ἔτοι πρός τό δουνό. Ὅπερα νόμισαν οἱ στρατηγοί πώς ἦταν σωστό νά συγκεντωθοῦν καὶ νά συζητήσουν γιά τό πῶς θά πολεμήσουν καὶ ὑπερασπίσουν τότε εἴτε πώς θεωροῦσε φρόνιμο νά καλάσουν τή φάλαγγα καὶ νά παρατάξουν τούς ἄντρες τῶν λόχων σέ δάθος μεγάλο καὶ μέτωπο μικρό. «Γιατί ἡ φάλαγγα γρήγορα θά διασπαστεῖ, ἀφοῦ τό δουνό σ' ἄλλα μέρη θά τό δροῦμε ἀδιάβατο καὶ σέ ἄλλα εὐκολοπέραστο. Κι αὐτό τότε θά ἀπογοητέψει τούς στρατιώτες πού θά διέπουν διασπασμένη τή φάλαγγά τους.

9 10 11 12 13 Ὅπερα ἄν προχωροῦμε μέ τούς στρατιώτες ὅλης τῆς φάλαγγας παραταγμένους σέ μεγάλο δάθος, οἱ ἔχθροι θά είναι περισσότεροι ἀπό μᾶς, κι ἐκείνους πού θά περισσεύουν θά τούς χρησιμοποιήσουν μέ ὅποιον τρόπο θέλουν. Ἀν πάλι τό δάθος στήν παρατάξη μας θά είναι μικρό, δέν πρέπει νά παρατείνετοῦμε πού θά πέσουν ἀνάμεσά μας ἄνθρωποι καὶ δέλη πολλά καὶ θά μᾶς χωρίσουν. Κι ἄν αὐτό γίνει σ' ἔνα σημείο, θά είναι κακό γιά ὀλόκληρη τή φάλαγγα. Ἀντίθετα, νομίζω πώς πρέπει νά δάλουμε τόν ἔνα λόχο πλάι στόν ἄλλο καὶ νά παρατάξουμε τούς ἄντρες καθενός σέ δάθος μεγάλο καὶ μέτωπο μικρό, ν' ἀφήσουμε διαστήματα ἀνάμεσά τους καὶ νά πάσουμε τόσην ἔκταση, ὥστε οἱ τελευταῖοι λόχοι μας νά δρίσκονται ἔξω ἀπό τά ἀκρα τοῦ ἔχθρικον στρατοῦ. Ἐτοι μέ τούς ἀκρινούς λόχους μας θά είμαστε ἔξω ἀπό τή φάλαγγα τῶν ἔχθρων κι ὅταν ὁδηγοῦμε τό στρατό μέ τέτοιο σχηματισμό, οἱ πιό γενναῖοι ἀπό μᾶς θά πλησιάσουν πρώτοι, καὶ σέ ὅποιο μέρος τό δουνό είναι εὐκολοπέραστο, ἐκεὶ θά ὁδηγήσει κάθε λοχαγός τούς ἄντρες του. Γι' αὐτό θά είναι δύσκολο στούς ἔχθρούς νά μποῦν στά διαστήματα πού θά ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς λόχους, πού θά είναι ἀπό τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη, κι οὕτε θά τούς είναι εὐκολό νά χωρίσουν ἔνα λόχο πού θά προχωρεῖ μέ

ποιὸν δάθος καὶ λόγο μέτωπο. Κι ἄν κανένας λόχος πιέζεται ἀπό τοὺς ἐχθρούς, θά τόν δοιθήσει ὁ διπλανός του. "Αν πάλι κάποιος ἀπό τοὺς λόχους καταφέρει ν' ἀνέβει στή δουνοκορφή, οὐτε ἔνας ἐχθρός δέν πρόκειται νά μείνει πιά ἐπάνω". Αὐτά τούς φάνηκαν 14 καλά, κι ἔκαναν τήν παράταξη μὲ μεγάλο δάθος καὶ μικρό μέτωπο. Καὶ ὁ Ξενοφῶν, πηγαίνοντας ἀπό τή δεξιά πτέρυγα στήν ἀριστερή, ἔλεγε στούς ἄντρες: «Στρατιώτες, αὐτοί πού διέπετε εἶναι οἱ μόνοι πού μᾶς ἐμποδίζουν, ώστε νά μή δρισκόμαστε ἀκόμα στό μέρος, δπού κατευθυνόμαστε ἀπό καιρό. Γι' αὐτό πρέπει νά τούς φάμε καὶ ζωντανούς, ἂν μπορέσουμε».

"Οταν ὁ κάθε λοχαρός πῆγε στή θέση του κι οι λόχοι παρατάχτηκαν μέ τόν τρόπο πού εἴπαμε, δρέθηκαν δύδοντα πάνω κάτω λόχοι ὅπλιτῶν, πού καθένας τούς είχε ὡς ἐκατό ἄντρες. Τούς πελταστές καὶ τούς τοξότες τούς γχωρισαν στά τοία, κι ἔδαλαν ἄλλους ἔξω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα, μερικούς ἔξω ἀπό τή δεξιά, κι ἄλλους στή μέση, ἔξαρσίσιους ἄντρες ἀπάνω κάτω στήν κάθε μεριά. "Υστερα οἱ στρατηγοί ἔδωσαν διαταγή νά προσευχηθοῦν 15 οἱ στρατιώτες στούς θεούς. "Οταν τέλειωσαν τήν προσευχή καὶ τραγούδησαν τόν παιάνα, ἀρχισαν νά προχωροῦν. Ο Χειρίσσιοφος καὶ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ πελταστές πού ἦταν μαζί τους δάδιζαν, ἀφού τοποθετήθηκαν ἔτσι, ώστε νά δρισκονται ἔξω ἀπό τήν ἐχθρική φάλαγγα. Οἱ ἐχθροί ὅμως, ὅταν τούς είδαν, ἔτρεξαν ἀπέ- 17 ναντί τους, τοποθετήθηκαν ἄλλοι στή δεξιά κι ἄλλοι στήν ἀριστερή πτέρυγα, γχωρίστηκαν καὶ δημιούργησαν ἔνα μεγάλο κενό στή μέση τῆς δικῆς τους φάλαγγας. Οἱ πελταστές πάλι πού δρισκονταν στό μέρος πού ἦταν ὁ Ἀρχαδικός στρατός, κι είχαν ἀρχική τόν Αἰσχίνη ἀπό τήν Ἀζαρνανία, νόμισαν πώς τό ἔδαλαν στά πόδια οἱ ἐχθροί, καὶ γι' αὐτό ἀρχισαν νά τρέχουν ἔσπισω τους μέ φυνές. "Ετσι πρωτοανεδάίνουν αὐτοί στό δοννό. Τούς ἀζούσινθούσαν ὅμως καὶ οἱ Ἀρχάδες ὅπλίτες, πού τούς διοικοῦσε ὁ Κιεάνωρ ὁ Ὄρχομένιος. "Οσο γιά τούς ἐχθρούς, ὅταν 19 ἀρχισαν νά τρέχουν, δέ σταμάτησαν πιά, παρά ἔφευγαν τραβόντας ἄλλος ἀπό δῶ κι ἄλλος ἀπό κεῖ. Τότε οἱ Ἐλληνες ἀνέδηκαν ὅλοι στό δουνό καὶ στρατοπέδεψαν σέ πολλά γχωριά, δπού ὑπῆρχαν ἀφθονα τρόφιμα. Μά δέν παραξενεύηκαν μέ τίποτε 20 Διά χεριά τῶν Κόλπων.

15-19
Οἱ Ἐλλήνες
παίρνουν τής
θεούς τῶν
Κόλπων.

έπο μελίσσια. Καὶ ὅσοι στρατιώτες ἔφαγαν κεοηθρες, ὄλοι ἔχαναν τά λογικά τους κι ἔκαναν ἐμέτο καὶ τούς ἔπιανε διάρροια, ὥστε κανένας τους δέν μποροῦσε νά σταθεὶ ὀρθός. "Αν ἔτρωγαν λίγο, ἔμοιαζαν μέ πολύ μεθυσμένους, ἄν πολύ, μέ τρελούς ἢ μέ

21 ἀνθρώπους πού πέθαιναν. Κι ἦταν κατάχαμα τόσοι πολλοί ξαπλωμένοι, λέσ κι είχαν νικηθεὶ σέ μάχη, κι ὄλους τούς είχε πιάσει ἀπελπισία. Τήν ἄλλη μέρα δέν πέθανε κανένας, μάλιστα τήν ἔδια ὥρα, ἀπάνω κάτω, ἥρθαν στά σύγκαλά τους. Τήν τρίτη και τήν

22-28

Oι Ἐλληνες 22
σπήν Τρα-
πεζούντα.

τέταρτη μέρα ἄρχισαν νά σηκώνονται, σά νά είχαν πάθει δηλητηρίαση. Ἀπό κεὶ βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν ἐφτά παρασάγγες κι ἔφτασαν στή θάλασσα, στήν Τραπεζούντα, μιά Ἑλληνική πόλη μέ μεγάλο πληθυσμό, πού ὅρισκόταν στόν Εὔξεινο Πόντο, στή χώρα τῶν Κόλχων, κι ἦταν ἀποικία τῶν κατοίκων τῆς Σινώπης. Ἐδῶ ἔμειναν τριάντα, πάνω κάτω, μέρες, στά χωριά τῶν Κόλχων. Καὶ ξεκινώντας ἀπό κεὶ λεηλατούσαν τήν Κολχίδα.

23 Οι Τραπεζούντιοι ὅμως πήγαιναν στό στρατόπεδο τρόφιμα, γιά ν' ἀγοράσουν οἱ Ἐλληνες, καὶ τούς καλοδέχτηκαν καὶ τούς ἔδωσαν γιά δῶρα δόδια καὶ ἀλεύρι κριθαρένιο καὶ κρασί. Παράλληλα ἔκαναν συνεννοήσεις καὶ γιά τούς Κόλχους πού ἦταν γείτονές τους καὶ μάλιστα γιά ὅσους κατοικούσαν στόν κάμπο, κι ἔφερον κι ἀπό κείνους δόδια γιά δῶρα. "Υστερ' ἀπ', αὐτά ἄρχισαν νά ἐτοιμάζουν τή θυσία πού είχαν τάξει. Τούς ἔφεραν τότε δόδια ἀρκετά, γιά νά θυσιάσουν, ὅπως ὑποσχέθηκαν, στό Δία τό σωτήρα καὶ στόν Ἡρακλῆ καὶ στούς ἄλλους θεούς, καὶ νά τούς εὐχαριστήσουν πού τούς ὁδήγησαν ὡς ἐδῶ μέ. σιγουριά. Ἐκαμαν ἀκόμα καὶ γυμνικούς ἀγώνες ἀπάνω στό δουνό πού είχαν στρατοπεδέψει. Διάλεξαν μάλιστα τό Σπαρτιάτη Δρακόντιο, γιά νά προετοιμάσει τό μέρος καὶ νά ἐπιδέψει στόν ἀγώνα. Αὐτός, δταν ἦταν παιδί, ἔφυγε ἀπό τήν πατρίδα του, γιατί, χωρίς νά τό θέλει, χτύπησε μέ μαχαίρι ἔνα ἄλλο παιδί καὶ τό σκότωσε.

26 Μόλις τελείωσε ἡ θυσία, παράδωσαν τά δέρματα τῶν ζώων στό Δρακόντιο καὶ τόν πρόσταξαν νά τούς ὁδηγήσει στόν τόπο πού είχε προετοιμάσει γιά τούς ἀγώνες. Κι ἐκείνος τούς ἔδειξε τό μέρος πού ἔτυχε νά στέκονται, καὶ τούς εἶπε: «Αὐτός ὁ λόφος είναι πάρα πολύ κατάλληλος, γιά νά τρέχει κανείς σ' ὅποια μεριά θέλει». «Πῶς ὅμως, τοῦ εἴπαν, θά μπορέσουν νά παλέψουν σέ

τόσο ἀνώμαλο καί διασωμένο τόπο;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἐτσι θά πονάει λίγο περισσότερο ἐκεῖνος πού θά πέφτει». Στόν 27 ἀγύρνα ἔπαιρναν μέρος: γιά τὸν ἀπλὸ δρόμο τὰ πιό πολλά παιδιά τῶν αἰχμαλ.ώτων, γιά τὸ μακρινό περισσότεροι ἀπό ἐξήντα Κορητικοί, γιά τὸ πάλεμα καί τὴν πυγμαχία καί τὸ παγκοράτιο ἄλλοι. Ἐτσι τὸ θέαμα ἦταν ώραιο. Γιατί πολλοί πῆραν μέρος στούς ἀγώνες κι ἀναψαν μεγάλες φιλονικίες ἀνάμεσα στούς στρατιώτες ποὺ παρακολουθούσαν ὡς θεατές. Στό τρέξιμο παράδρομοι 28 ναν καί ἄλογα, πού ἐπρεπε οἱ ἵππεις νά τὰ ὁδηγήσουν στήν κατηφοριά πρός τὴν θάλασσα, κι ὕστερα νά τὰ γυρίσουν πίσω καί νά τὰ φέρουν στό δωμό. «Οταν κατέβαιναν τὰ περισσότερα ἄλογα κατρακυλούσαν, ἐνῷ στή μεγάλη ἀνηφοριά μέ κόπο προχωρούσαν δῆμα δῆμα. Τότε ἀκούγονταν οἱ ἄλλοι νά φωνάζουν δυνατά καί γελώντας νά δίνουν θάρρος σέ κείνους πού ἀγωνίζονταν.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΠΑΙΡΝΟΥΝ
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥΣ, ΤΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥΣ

ΚΕΦ. 1

Αναζεφαλά-
ωση.

2-4

Οι Έλληνες
σκέπτονται νά
γνωίσουν στήν
πατρίδα.

5-13

Προτάσεις των
Ξενοφώντων.

- 1 Γένος ἔκαμαν οἱ Ἑλλῆνες στήν ἐκστρατεία μέ τόν Κύρο καὶ στήν πορεία τους ὥσπου νά φτάσουν στή θάλασσα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ πῶς πῆγαν στήν ἐλληνική πόλη Τραπεζούντα, καὶ πῶς θυσίασαν, ὅπως εἶχαν τάξει νά κάμουν, γιά τή σωτηρία τους, μόλις πατήσουν σέ φιλική χώρα, δίλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση.
- 2 Υστερεα συγκέντρωθηκαν καὶ σκέφτονταν γιά τό δρόμο πού θά ἀκολουθοῦσαν ἀπό κεὶ καὶ πέρα. Πρώτος σηκώθηκε ὁ Λέων ἀπό τούς Θουριόντας καὶ μᾶλιστε ἔποι: «Ἐγώ, φίλοι μου, κουράστηκα πιά νά ἐτοιμάζω ἀποσκευές καὶ νά δαδίζω καὶ νά τρέχω καὶ νά σηκώνω τά ὄπλα καὶ νά προχωρώ τοποθετημένος στή γραμμή καὶ νά φυλάω φρουρά καὶ νά πολεμώ. Λαχτάρησα νά γλιτώσω πιά ἀπό τά δάσανα τούτα καί, ἀφού δρισκόμαστε σέ θάλασσα, νά ταξιδεύω ἀπό δῶ καὶ μπρός ξαπλωμένος πάνω στό καράδι, σάν τόν Ὀδυσσέα, ὥσπου νά φτάσω στήν Ἐλλάδα». Οι στρατιώτες δταν ἀκούσαν τά λόγια του, τά ἐπιδοκίμασαν μέ θόρυβο, κρίνοντάς τα σωστά. «Ενας ἄλλος εἶπε τά ἴδια, καθώς καὶ οἱ ὑπόλοιποι πού μίλησαν. Κατόπι σηκώθηκε ὁ Χειρίσοφος καὶ εἶπε αὐτά τά λόγια: «Στρατιώτες, ὁ Ἀναξίδιος είναι φίλος μου καὶ τώρα τυχαίνει νά είναι νανάρχος. »Αν μέ ἔξουσιοδοτήσετε λοιπόν νά πάω σ' αὐτόν, ἔχω τή γνώμη πώς θά γυρίσω φέροντας καὶ τρήγορεις καὶ ἄλλα πλοῖα πού θά μᾶς πάνε στήν Ἐλλάδα. »Ετσι, ἂν ἐσεῖς θέλετε νά ταξιδέψετε, περιμένετε ὥσπου νά ἔρθω. Θά γυρίσω γρήγορα». «Οταν τ' ἀκούσαν αὐτά οἱ στρατιώτες, εὐχαριστήθηκαν καὶ ἀποφάσισαν νά τόν στείλουν, δσο γίνεται γοηγοδότερα.
- 3 Κατόπι σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καὶ εἶπε τούτα δῶ: «Τό Χειρίσοφο τόν στέλνομε νά πάει νά φέρει πλοῖα, κι ἐμεῖς θά περιμέ-

νοῦμε. Θά σᾶς μιλήσω λοιπόν γι' αὐτά πού μοῦ φαίνεται πώς εἶναι ἀπαραίτητα νά κάνουμε, δσο θά μένουμε ἐδῶ. Πρώτα 6 πρώτα πρέπει νά προμηθευόμαστε τά τρόφιμα ἀπό τήν ἐχθρική χώρα. Γιατί ἐδῶ οὔτε μᾶς προσφέρουν πολλά ν' ἀγοράσουμε, οὔτε χρήματα ἀφθονα ἔχομε νά διαθέσουμε γιά ψώνια, ἐκτός ἀπό μερικούς στρατιώτες. "Ἐπειτα ἡ χώρα εἶναι ἐχθρική, καὶ γι' αὐτό ὑπάρχει κίνδυνος νά χαθοῦν πολλοί, ἢν πηγαίνετε γιά τρόφιμα 7 ἔγγονιαστοι κι ἀπροφύλαχτοι. "Ἐτσι ἔχω τή γνώμη πώς πρέπει ν' ἀρτάζετε τά τρόφιμα κάνοντας ἐπιδρομές, κι ὅχι νά τριγυρνάτε ἀσκοπα ἐδῶ κι ἐκεῖ, ὥστε νά γλιτώσετε τή ζωή σας. Ἐμεῖς πάλι οἱ στρατηγοί θά φροντίζουμε νά γίνονται αὐτά ὅπως πρέπει". Οἱ στρατιώτες τά δρῆκαν καλά καὶ τοῦτα. «'Ακοῦστε, ἀκόμα, καὶ τά παρακάτω. Μερικοί ἀπό σᾶς θά δγοῦν γιά λεηλασίες. 8 Νομίζω λοιπόν πώς εἶναι πάρα πολὺ χρήσιμο, ἐκείνος πού πρόκειται νά κάνει τέτοια δουλειά, νά μᾶς τό πεῖ, ἀκόμα νά μᾶς δηλώσει καὶ γιά ποιό μέρος προορίζεται, ὥστε νά ἔρδουμε πόσοι θά πάνε καὶ πόσοι θά μείνουν, καὶ νά ἔτοιμάζουμε ὅ.τι χρειάζεται. 9 "Ἐτσι, κι ἢν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά δοηθήσουμε μερικούς, θά ἔρδουμε σέ ποιό μέρος θά πρέπει νά στείλουμε τή δοήθεια· καὶ ἢν κανένας ἀπό κείνους πού ἔχουν μικρή πείρα κάνει κάποια ἐπιδρομή, θά τοῦ δώσουμε συμβούλες, προσπαθώντας πρώτα νά πληροφορηθοῦμε τή δύναμη τῶν ἀνθρώπων πού θά χτυπήσει". Κι αὐτά φάνηκαν σωστά στούς στρατιώτες. «Σκεφτείτε ὅμως καὶ κάτι ἄλλο, εἰπε. Οἱ ἐχθροί μέ ἄνεση μποροῦν νά κάνουν ληστρικές ἐπιδρομές, καὶ δίκαια σχεδιάζουν νά μᾶς ἐπιτεθοῦν, ἀφοῦ κρατάμε τίς περιουσίες τους. Γι' αὐτό ἔχουν πιάσει θέσεις ψηλότερα ἀπό μᾶς. "Έχω λοιπόν τή γνώμη πώς πρέπει νά δάλουμε φρονδές γύρω ἀπό τό στρατόπεδό μας καὶ νά φυλάμε, καθένας μέ τή σειρά του, μέ μεγάλη προσοχή. Τότε δέ θά μποροῦν μέ κανένα τρόπο οἱ ἐχθροί νά μᾶς ἐπιτεθοῦν μ' ἐπιτυχία. Προσέξτε ἀκόμα καὶ τοῦτα δῶ: "Ἄν ἥμαστε δέδιαιοι πώς γυρίζοντας ὁ Χειρίσιοφος θά φέρει ἀρκετά καράδια, δέ θά ἡταν καμιά ἀνάγκη νά σᾶς πώ ἐκεῖνα πού σκοπεύω. Τώρα ὅμως πού αὐτό εἶναι ἄγνωστο, μοῦ φαίνεται σωστό νά προσπαθήσουμε νά ἔτοιμάσουμε πλοία ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἢν ἔφθει ὁ Χειρίσιοφος καὶ φέρει, θά ταξιδέψουμε μέ πιό πολλά, ἀφοῦ θά ἔχουμε κι ἐμεῖς. "Ἄν πάλι δέ

φέρει, τότε θά χρησιμοποιήσουμε αὐτά πού θά είναι ἔτοιμα ἐδῶ.

- 11 Ποιλές φορές κοιτάζω πλοῖα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεργιά. Μποροῦμε λοιπόν νά ζητήσουμε ἀπό τούς Τραπεζούντιους ποιειμικά καράδια και μ' αὐτά νά πιάνουμε και νά φέρονυμε στό λιμάνι ἐκείνα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεργιά. "Υστερα νά τά φυλάμε διγάζοντας τά τιμόνια τους, ώσπου νά μαζευτούν ὅσα χρειάζονται γιά νά μᾶς πάνε στήν Ἐλλάδα. Τότε, ίσως, δέθα μᾶς ἔλειπαν τά μέσα μεταφορᾶς πού χρειαζόμαστε». "Άρεσαν κι αὐτά στούς στρατιώτες. «Στοχαστείτε, συνέχισε, μήπως είναι λογικό και νά τρέφουμε μέ δικά μας ἔξοδα ἐκείνους πού τά πλοῖα τους θά φέρονυμε στό λιμάνι, ὅσον καιρό μένουν ἐδῶ ἔξαιτίας μας, και νά συμφωνήσουμε τό ναύλο πού θά τούς πληρώσουμε, ώστε νά υπάρχει ὅφελος³ ὅχι μονάχα σ' ἐμᾶς, παρά και σ' ἐκείνους». Τά δέχτηκαν κι αὐτά. »"Αν αὐτά, πρόσθεσε στό τέλος, δέν ἔρθουν ὅπως τά περιμένομε, ώστε νά ἔχουμε ἀρκετά πλοῖα γιά τό ταξίδι, μοι· φαίνεται πώς τότε πρέπει νά παραγγείλουμε στίς παραθαλασσιες πόλεις νά φτιάξουν τούς δρόμους, πού μαθαίνομε πώς είναι δυσκολοπέραστοι. Αύτές θά πειστούν νά τό κάνουν και γιατί μᾶς φοδιοῦνται και γιατί θέλουν νά μᾶς ἔφεροτωθοῦν». Τότε οί στρατιώτες φώναξαν δυνατά πώς δέν ἔπρεπε νά κάνουν τό ταξίδι πεζοποδώντας. Κι ἐκείνος, δταν εἰδε τήν ἀνοησία τους, δέν ἔβαλε τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, παρά κατάφερε τίς πόλεις νά φτιάξουν τούς δρόμους μέ τή θέλησή τους, λέγοντας πώς ἄν τούς κάνουν εύκολοπέραστους, πολύ γρήγορα θά φύγουν οί Ἐλληνες.

- 14-17
*Ἐφαρμογὴ τῶν σχεδίων τοῦ Σενο-
 φώντα.*
- 14 Πήραν ὅμως κι ἀπό τούς Τραπεζούντιους ἔνα καράδι μέ πενήντα κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυνέργητη του τό Λάκωνα Δέξιππο, ἀπό τά περίχωρα τῆς Σπάρτης. Ἐκείνος ὅμως ἀδιαφόρησε γιά τή συγκέντρωση ἄλλων πλοίων και τό ἔσκασε πηγαίνοντας ἔξω ἀπό τόν Πόντο, μαζί μέ τό καράδι, και γ' αὐτό ἀργότερα δίκαια τιμωρήθηκε. Γιατί σκοτώθηκε ἀπό τό Νίκανδρο τό Λάκωνα γιά τίς ορδιονγίες πού ἔκανε, δταν δρισκόταν στή Θράκη, κοντά στόν ἄρχοντά της τό Σεύθη. Πήραν ἀκόμα κι ἔνα καράδι μέ τοιάντα κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυνέργητη του τόν Ἀθηναϊο Πολυυκράτη. Τούτος, ὅσα πλοῖα ἔπιανε, τά ἔφερνε στό λιμάνι, κοντά στό μέρος πού είλαν στρατοπεδέψει. Και ὅσα ἐμπορεύματα τύχαινε νά υπάρχουν μέσα, τά ἔβγαζαν κι ἔβαζαν φρουρούς γιά νά μήν τά

πειράζει κανένας, ἐνώ τά πλοῖα τά χοησιμοποιοῦσαν γιά νά λεγήσατούν τά κοντινά παράλια. Τόν καιρό πού γίνονταν αὐτά, οἱ 17 "Ἐλλῆνες ἔδγαναν γιά λεγήσεις, καί ἄλλοι πετύχαιναν, ἄλλοι δχι. Πήρε κι ὁ Κλεαίνετος τό δικό του κι ἄλλον ἔνα λόχο καὶ πῆγε σ' ἔνα δυσκολοποδόσβλητο μέρος, ὅπου ὅμως σκοτώθηκε κι ὁ ἴδιος κι ἄλλοι πολλοί ἀπό κείνους πού ἦταν μαζί του.

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΔΡΙΛΩΝ

Ἐπειδή δέν μποροῦσαν ὅμως νά δρίσκουν τά τρόφιμα τόσο κοντά, ὥστε νά γνωίζουν τήν ἴδια μέρα στό στρατόπεδο, γι' αὐτό ὁ Ξενοφῶν πήρε Τραπεζούντιους ὀδηγούς καί τό μισό στρατό τόν ὀδήγησε ἐνάντια στούς Δρίλες, ἐνώ τόν ἄλλο μισό τόν ἄφησε νά φυλάει τό στρατόπεδο. Γιατί οἱ Κόλχοι, καθώς ἦταν διωγμένοι ἀπό τά σπίτια τους, πολλοί είχαν μαζευτεῖ καί κάθονταν ψηλότερα ἀπό τούς "Ἐλλῆνες, πάνω στίς δουνοκορφές. Μά οἱ Τραπεζούντιοι δέν πήγαν τούς "Ἐλλῆνες σέ μέρη ἀπ' ὅπου ἦταν εύκολο νά πάρουν τρόφιμα, γιατί τά κατοικοῦσαν φίλοι τους. Ἀντίθετα, τούς ὀδηγησαν πρόθυμα σέ τοποθεσίες ὀρεινές καί δυσκολοπέραστες καί ἐνάντια στούς πιό καλούς πολεμιστές τοῦ Πόντου, στούς Δρίλες, γιατί ἀπ' αὐτούς οἱ Τραπεζούντιοι κακοπαθοῦσαν.

Μά ὅταν οἱ "Ἐλλῆνες ἔφτασαν στά ψηλότερα μέρη τῆς χώρας, οἱ Δρίλες ἔκαψαν ὅσες θέσεις τούς φαίνονταν πώς είναι εύκολο-κυρίευτες κι ἔφυγαν. Ἐτσι δέν ἦταν δυνατό νά πάρουν οἱ "Ἐλλῆνες ἀπό κεī τίποτε, παρά μονάχα χοίρους καί βόδια ἡ κανένα ἄλλο ζωὸ πού είχε γλιτώσει ἀπό τή φωτιά. Ὅπηρχε ὅμως μιά τοποθεσία πού ἦταν ὁ κεντρικός τους συνοικισμός. Ἐκεī μαζεύτηκαν ὅλοι. Γύρω ἀπ' αὐτόν δρισκόταν μιά πολύ βαθιά χαράδρα, καί τά περάσματα γιά τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν ἀνώμαλα. Οἱ πελταστές τότε ἔτρεξαν πέντε ἡ ἔξι στάδια, πρίν ἀπό τούς δπλίτες, πέρασαν τή χαράδρα καί ὅρμησαν πρός τό συνοικισμό, ὅπου ἔβλεπαν πολλά πρόβατα καί ἄλλα πράγματα. Τούς ἀκολούθουσαν καί πολλοί ἄλλοι πού κρατοῦσαν δόρατα καί είχαν βγεī ἀπό τό στρατόπεδο, μέ σκοπό νά δροῦν τρόφιμα. Ἐτσι ἐκεῖνοι πού πέ-Ψηφιστοί ήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1 **ΚΕΦ. 2**

1-2

Γιατί πήγαν στούς Δρίλες.

2

3-7

Ο κεντρικός συνοικισμός.

4

- ρασαν τή χαράδρα ἦταν περισσότεροι ἀπό δυό χιλιάδες ἄνθρωποι. Παρ' ὅλη τή μάχη ὅμως πού ἔκαμαν, δέν μπόρεσαν νά κυριεύουν τήν τοποθεσία, γιατί γύρω ὑπῆρχε ἔνα φαρδύ χαντάκι, μέτά σκαμμένα χώματα σωριασμένα στίς ἄκρες του και πάνω ἀπό αὐτά ἦταν στερεωμένα πάλονκια και στημένοι πυκνοί πύργοι ξύλινοι. Γι' αὐτό προσπαθοῦσαν νά φύγουν, ἀλλά οι Δρῦες τούς ἔκαμαν ἐπίθεση. Μά ἐπειδή δέν μποροῦσαν νά τό δάλονταν στά πόδια και νά φύγουν, γιατί κατέβαιναν ἔνας ἔνας ἀπό τό μέρος ἐκεῖνο στή χαράδρα, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Ξενοφώντα, πού βάδιζε ἐπικεφαλῆς τῶν ὁπλιτῶν. Κι ἐκείνος πηγαίνει και τοῦ λέει πώς ὑπάρχει ἔνα μέρος, πού είναι γεμάτο ἀπό ἄφθονα πράγματα. «Αὐτό ὅμως δέν μποροῦμε νά τό κυριεύουμε, γιατί είναι δύχυρωμένο. Οὕτε είναι δυνατό νά φύγουμε, γιατί μᾶς ἔκαμαν ἐπίθεση και μᾶς πολεμοῦν κι είναι δύσκολη ἡ ἀναχώρηση ἀπό κεῖ».

8-15

Μέ τή δοή-
θεια τοῦ Ξε-
νοφώντα κυ-
ριεύεται ἡ το-
ποθεσία.

- 8 "Οταν τή ἄκουσε ὁ Ξενοφών, πλησίασε στή χαράδρα κι ἔδωσε διαταγή ν' αποθέσουν τά δπλα οί δπλίτες. Ύστερα πέρασε ὁ ἴδιος ἀπέναντι μαζί μέ τούς λοχαγούς, και παρατηροῦσε νά δεῖ ποιό ἦταν προτιμότερο, νά πάρει κι ἐκείνους πού δρίσκονταν ἐκεῖ και νά φύγει ἡ νά διατάξει και τούς δικούς του νά περάσουν, μέ τήν ἴδεα πώς ἡ τοποθεσία μποροῦσε νά κυριευθεί. Ἀπό τή μιά νόμιζε πώς τό νά πάρει τούς ἐδῶ και νά γυρίσει πίσω δέθα γινόταν χωρίς νά σκοτωθοῦν πολλοί, ἀπό τήν ἀλλή και οἱ λοχαγοί είχαν τή γνώμη πώς τό μερος ἦταν δυνατό νά τό καταλάβουν, και ὁ Ξενοφών συμφωνοῦσε μαζί τους, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στής θυσίες. Γιατί οι μάντεις είχαν προφητέψει πώς θά γίνει μάχη, μά ἡ ἐπιχείρηση αὐτή θά ἔχει καλό τέλος. Ἐστείλε λοιπόν τούς λοχαγούς νά πάνε νά μεταφέρουν τούς δπλίτες στήν ἀπέναντι μεριά, ἐνώ ὁ ἴδιος ἔμεινε σ' αὐτήν τή θέση και φώναξε νά ἔρθουν κοντά του ὅλοι οἱ πελταστές, ἀπαγορεύοντάς τους νά γτυποῦν ἀπό μακριά τούς ἐχθρούς. "Οταν ἤρθαν οἱ δπλίτες, πρόσταξε νά παρατάξει ὁ κάθε λοχαγός τό λόχο του μέ δποιον τρόπο νόμιζε πώς θά πολεμήσει καλύτερα. Γιατί τώρα ἦταν συγκεντρωμένοι οἱ λοχαγοί, πού τόσον καιρό παράγαιναν ἀναμεταξύ τους στήν ἀντεισισύνη. Τήν ὥρα πού ἐκείνοι ἔκτελοῦσαν τίς διαταγές του, αὐτός πρόσταξε δήλους τούς πελταστές νά προχρ-

φοῦν ἔχοντας τά δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων, γιά ν' ἀρχισουν νά χτυπάνε μ' αὐτά, τή στιγμή πού ή σάλπιγγα θά ἡχήσει. Ἔδοφε διαταξή καί στούς τοξότες νά ἔχουν τά δέλη ἀπάνω στίς ζυγδές, γιά ν' ἀρχίσουν νά φύγουν, ἀν χρειαστεῖ, μόλις δώσει τό σύνθημα ό σάλπιγγής, καί στούς γυμνήτες νά γεμίσουν τίς σακούλες τους μέ πετρες. "Υστερα ἔστειλε τούς ἄντρες, πού ἦταν κατάλιποι γιά νά φροντίσουν νά γίνουν αὐτά. "Οταν ὅλα είχαν 13 ἐτοιμαστεῖ καί είχαν παραταχτεῖ οἱ λοχαγοί, οἱ ὑπόλοχαγοί καί δοσοὶ φύλοδοξούσαν νά μήν είναι κατώτεροι ἀπό αὐτούς, είχαν στραμμένα τά μάτια ό ἔνας πρός τὸν ἄλλο. Γιατί τήν παράταξην τήν είχαν κάμει σέ σχῆμα δρεπανιοῦ, ἀφού τέτοια ἦταν ἡ διαμόρφωση τοῦ τόπου. Τότε τραγούδησαν τόν παιάνα, ἥχησε ἡ 14 σάλπιγγα, ἀλλάζαν γιά νά τιμήσουν τὸν Ἐγγάλιο, καί ἀρχισαν νά τρέχουν γοήγορα οἱ δρλίτες. Ἀπανωτά ἔπειταν τά χτυπήματα μέ λόγχες, μέ δέλη, μέ σφεντόνες. Ἐριγγαν καί πάρα πολλές πέτρες μέ τά κέρδια, μερικοί μάλιστα πετούσαν ἀκόμα καί ἀναμμένα ἄντικειμενα. Τέλος, ἀπό τά πολλά χτυπήματα, οἱ ἔχθροι ἀναγκάστηκαν ν' ἀφήσουν τά χαρακώματα καί τούς πύργους. Ἔτσι ό 15 Ἀγασίας ό Στυμφάλιος καί ό Φιλόξενος, πού ἦταν ἀπό τήν Πελλήνη, ἀκούμπησαν τά δρλα χάμω καί ἀνέδηκαν ἐπάνω φορώντας μονάχα τό χιτώνα. Τότε τραβούσε ό ἔνας τὸν ἄλλο, καί ἔτσι ἀνέδηκαν πολλοί, καί φαινόταν πιά πώς αὐτό τό δύχυρο είχε κυριεύει.

Ἄπο τούς στρατιώτες οἱ πελταστές καί οἱ ψιλοί ὅρμησαν 16 μέσα κι ἀρπαζαν δ.τι μποροῦσε καθένας. Ὁ Ξενοφῶν δῆμως στάθηκε στίς πύλες κι ἐμπόδιζε νά μπαίνουν ἀπ' ἔξω ὅσους δρλίτες κατάφερον. Γιατί ἀρχισαν νά φαίνονται ἄλλοι ἔχθροι σέ κάτι δύχυρωμένα ὑψώματα. "Υστερό" ἀπό λίγη ὥρα ἀκούστηκε μιά δυ- 17 νατή φωνή ἀπό μέσα καί τότε ἀρχισαν νά φεύγουν κρατώντας μερικοί ἐκείνα πού είχαν ἀρπάξει. "Ισως νά δρίσκονταν καί κάποιοι πληγωμένοι ἀνάμεσά τους. Καί σιμά στίς πύλες ἦταν μαζεμένοι καί σπρώχυγονταν δυνατά. "Οταν ρωτούσαν ἐκείνους πού ἔβγαιναν τί συμβαίνει, ἀπαντούσαν πώς ὑπάρχει στό ἐσωτερικό ἔνα φρούριο καί οἱ ἔχθροι πάνω σ' αὐτό ἦταν πολλοί, καί πώς ἀπό κεῖ ἔχουν κάμει ἐξόρμηση καί χτυποῦν τούς στρατιώτες πού δρίσκονταν μέσα. Τότε ό Ξενοφῶν πρόσταξε τόν Τολμίδη τόν κή- 18

16 -20
Αεγκλασία.

ρυκα νά διαλαλήσει πώς δποιος θέλει ν' ἀρπάξει κάτι, μπορεῖ νά μπει. Ὁρμοῦν πολλοί πρός τίς πύλες καὶ σπρώχνοντας ἐκείνους πού ἔβγαιναν, τούς γυρίζουν πίσω καὶ ἔξανακλείνουν τούς

19 ἔχθρούς στό φρούριο. Κατόπιν ἀρπάξαν οἱ Ἐλληνες κι ἔδγαλαν ἀπ' τίς πύλες καθετί πού δρίσκοταν ἔξω ἀπό τό φρούριο, ἐνῶ οἱ δπλίτες σταμάτησαν κι ἀκούμπησαν τά δπλα, ἄλλοι στά χαρακώ-

20 ματα κι ἄλλοι στό δρόμο πού δηγοῦσε πάνω. Ὁ Ξενοφῶν πάλι μέ τούς λοχαγούς προσπαθοῦσαν νά διαπιστώσουν μήπως ἦταν δυνατό νά κυριέψουν αὐτό τό φρούριο. Γιατί ἔτσι ήταν σίγουρο πώς θά σωθοῦν, ἀλλιώτικα φαινόταν πολύ δύσκολο νά φύγουν.

"Υστερ' ἀπό τίς παρατηρήσεις πού ἔκαμαν, ἔδγαλαν τό συμπέρασμα πώς είναι δλότελα ἀδύνατο νά κυριευτεί τό δχυρό. Τότε ἀρ-

21-27

Πυρκαγιά στά σπίτια. 21 χισαν νά ἐτοιμάζουν τήν ἀποχώρηση: "Ολοι οἱ στρατιώτες ἔδγαλαν τά παλούκια πού δρίσκονταν μπροστά τους, ἐνῶ οἱ λοχαγοί ἔδιωχναν τούς ἄμαχους καὶ τούς φορτωμένους μέ τή λεία καὶ τούς περισσότερους δπλίτες καὶ κράτησαν μονάχα ἐκείνους πού

22 στήν πολεμική ἴκανότητά τους είχαν ἐμπιστοσύνη. "Οταν ὅμως ἄρχισαν νά φεύγουν, δριμοῦσαν ἀπό μέσα πολλοί ἔχθροι πού κρατοῦσαν ἀσπίδες πλεγμένες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς καὶ λόγχες καὶ φροῦσαν περικνημίδες καὶ κράνη παφλαγονικά, καὶ ἄλλοι ἀνέβαιναν πάνω στά σπίτια πού δρίσκονταν ἀπό τή μιά μεριά κι ἀπό τήν ἄλλη τοῦ δρόμου, πού δηγοῦσε στό φρούριο. "Ἔτσι

23 δέν ὑπῆρχε σιγουριά ούτε νά τούς κυνηγάει κανείς πρός τίς πύλες, ἀπ' δπου τραβοῦσε δ δρόμος γιά τό δχυρωμένο ὑψωμα. Γιατί ἔριχναν ἀπό πάνω καὶ ἔντα μεγάλα, πράγμα πού ἔκανε ἐπικίνδυνη καὶ τήν παραμονή καὶ τήν ἀποχώρηση. Σέ λίγο ἄρχισε

24 νά πέφτει φοβερό σκοτάδι. Μά ἔκει πού μάχονταν καὶ δέν ἥξεραν τί νά κάνουν, κάποιος ἀπό τούς θεούς τούς στέλνει μέσο σωτηρίας. Ξαφνικά δηλαδή φωτίστηκε ἔνα σπίτι ἀπ' αὐτά πού ἦταν πρός τά δεξιά τοῦ δρόμου, γιατί κάποιος ἔβαλε φωτιά. Καὶ τήν ὥρα πού γκρεμίζοταν, τό δάλαν στά πόδια δσοι ἔχθροι δρίσκον-

25 ταν πάνω στά σπίτια τής ἵδιας μεριάς. Μόλις δ Ξενοφῶν ἔμαθε τυχαία τό τί ἔγινε, πρόσταξε νά δάλουν φωτιά καὶ στά σπίτια πού Ἠταν στό ἀριστερό τοῦ δρόμου, πού Ἠταν ἔντινα κι ἔτσι καιγονταν γρήγορα. "Ἄρχισαν λοιπόν νά φεύγουν καὶ οἱ ἔχθροι πού

26 δρίσκονταν πάνω σ' αὐτά τά σπίτια. Τώρα πιά στενοχωροῦσαν

τούς Ἑλληνες μονάχα δσοι είχαν παραταχτεῖ ἀπέναντί τους, καὶ ἡταν δλοφάνερο πώς θά τούς ἐπιτεθοῦν τήν ὥρα πού θά ἔδγαιναν ἀπό τίς πύλες καὶ θά κατέβαιναν πρός τή χαράδρα. Τότε δ Ξενοφῶν προστάξει ὅλους ἐκείνους πού δέν τούς ἔφταναν τά ἔχθρικά δέλη, νά φέρονυν ξύλα καὶ νά τά σωριάζουν ἀνάμεσα στούς έαυτούς τους καὶ στούς ἔχθρούς. "Οταν είχαν κουβαλήσει πολλά, τούς ἔβαλαν φωτιά. Πυρπόλησαν δμως καὶ τά σπίτια πού ἡταν κοντά στό χαράκωμα γιά ν' ἀπασχοληθοῦν οί ἔχθροι μ' αὐτά. Ἐτσι μέ κόπο ἔφυγαν ἀπό κείνο τό μέρος, ἀφοῦ ἀναψαν φω- 27 τιά στήν ἔκταση πού βρισκόταν ἀνάμεσα σ' αὐτούς καὶ στούς ἔχθρούς. Καὶ καταστράφηκε ἀπό τήν πυρκαϊά δλόκληρη ἡ πολι- τεία καὶ τά σπίτια καὶ οί πύργοι καὶ τά χαρακώματα καὶ ὄλα τά ἄλλα, ἐκτός ἀπό τό φρούριο.

28 -32

Τήν ἄλλη μέρα ἔφευγαν οἱ "Ἑλληνες, κουβαλώντας τά τρόφι- 28 Σωτηρία τῶν μα. Τούς φόβιζε δμως τό κατέβασμα πρός τήν Τραπεζούντα, ἐπειδή δ δρόμος ἡταν κατηφορικός καὶ στενός, καὶ γι' αὐτό ἔστησαν ψεύτικο καρτέρι. "Ἐνας ἄντρας δηλαδή ἀπό τή Μυσία, πού 29 καὶ τό δνομά του ἡταν Μυσός, πήρε μαζί του δέκα Κρητικούς, ἔγκαταστάθηκε σ' ἔνα δασωμένο μέρος κι ἔκανε πώς τάχα προ- σπαθοῦσε νά μείνει ἀπαρατήρητος ἀπό τούς ἔχθρούς. Μά κάπου κάπου ἄφηναν τίς χάλκινες ἀσπίδες τους νά ἔχωρίζουν μέσα ἀπό τά δέντρα. Οι ἔχθροι λοιπόν ἔβλεπαν αὐτές τίς κινήσεις καὶ 30 φοβόνταν δτι τούς ἔστησαν καρτέρι, ἐνῶ δ στρατός στό μεταξύ κατέβαινε. Κι δταν νόμισαν πώς ἀρκετά είχαν προχωρήσει βαδί- ζοντας σιγά, ἔδωσαν σημείο στό Μυσό νά φύγει δσο μποροῦσε γρηγορότερα. Κι ἐκείνος σηκώνεται καὶ φεύγει μέ τούς στρατιώ- τες πού είχε μαζί του. Οι Κρητικοί δμως νόμισαν πώς θά πια- 31 στούν στό δρόμο, καὶ γι' αὐτό ἔεστράτισαν πρός τό δάσος καὶ κατρακυλώντας στίς δασωμένες πλαγιές σώθηκαν, ἐνῶ δ Μυσός πού ἔφευγε τρέχοντας στό δρόμο, μέ δυνατές φωνές ζητοῦσε βο- ήθεια. Ἐτρεξαν νά τόν βοηθήσουν, καὶ τόν πῆραν πληγωμένο. 32 Αύτούς πού ἔτρεξαν νά βοηθήσουν τούς χτυποῦσαν ἀπό πάνω οί ἔχθροι, κι ἐκείνοι ὑποχωροῦσαν βαδίζοντας πρός τά πίσω. Μερι- κοί Κρητικοί μάλιστα, τήν ὥρα πού ὑποχωροῦσαν, ἀπαντοῦσαν στά ἔχθρικά χτυπήματα ωίχνοντας δέλη. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἔ- φτασαν δλοι στό στρατόπεδο, χωρίς νά πάθουν κανένα κακό.

'Σωτηρία τῶν
'Ἑλλήνων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΑ.
ΤΑΜΑΤΑ ΣΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΞΕΠΟΥΛΗΜΑ
ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

ΚΕΦ. 3 1

1-2

Αναχώρηση

Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε δὲ Χειρίσοφος γύρισε, οὔτε πλοῖα ὑπῆρχαν ἀρκετά, οὔτε τὰ τρόφιμα μποροῦσαν πιά νά προμηθεύονται, γι' αὐτὸν νόμισαν πώς ἔπρεπε νά ἀναχωρήσουν. Ἐδαλαν τότε μέσα στά πλοῖα τούς ἄρρωστους κι ἐκείνους πού ἡταν πάνω ἀπό σαράντα χρονῶν, καὶ τά παιδιά καὶ τίς γυναικες, καὶ δσες ἀποσκευές δὲν ἡταν ἀνάγκη νά τίς κουβάλούν μαζί τους. Ἐδαλαν ἀκόμα μέσα καὶ τούς πιό ἡλικιωμένους στρατηγούς, δηλαδή τό Φιλήσιο καὶ τό Σοφαίνετο, μέ τήν ἐντολή νά φροντίζουν γι' αὐτούς. "Ολοι οι ἄλλοι προχωροῦσαν μέ τά πόδια· κι διδόμοις

2 ἡταν φτιαγμένοις, ὥστε νά μποροῦν νά τόν περνοῦν. "Υστερός ἀπό πορεία τριῶν ἡμερῶν φτάνουν στήν Κερασούντα, μιά παραθαλάσσια πόλη ἐλληνική, πού ἡταν ἀποικία τῶν Σινωπέων στή χώρα τῶν Κόλχων. Ἐδῶ ἔμειναν δέκα μέρες. Σ' αὐτό τό διάστημα ἐπιθεωρήθηκαν οι στρατιώτες μέ τά ὅπλα τους καὶ μετρήθηκαν καὶ δρέθηκαν δχτώ χιλιάδες ἑξακόσιοι. Αὐτοί είχαν σωθεῖ, ἐνώ οι ἄλλοι χάθηκαν ἀπό τούς ἔχθρούς κι ἀπό τό χιόνι καὶ κάτι

3-6

Ἐπιθεώρηση τοῦ στρατοῦ καὶ μοιρασμα τοιμάτων.

3

4

λίγοι ἀπό ἀρρώστιες. Σ' αὐτό τό μέρος μοιράζουν καὶ τά χορήματα πού πήραν πουλώντας τούς αἰχμαλώτους. Τό ἔνα δέκατο ἀπό αὐτά τό ξεχώρισαν γιά τόν Ἀπόλλωνα καὶ τήν Ἔφεσία Ἀρτέμι-

δα, τό μοιράστηκαν δηλαδή οἱ στρατηγοὶ ἀναμεταξύ τους καὶ φύλαξε ὁ καθένας τὸ ποσό πού πῆρε γιά λογαριασμό τῶν θεῶν.
 Ἐκεῖνο πού θά ἔδιναν στὸ Χειρίσοφο, τό πῆρε ὁ Νέων ὁ Ἀστραῖος.
 Οἱ Ξενοφῶν ἀργότερα τό ποσό, πού ἦταν προορισμένο γιά τὸν Ἀπόλλωνα, τό ἔκαμε τάμα καὶ τό ἀφιέρωσε στὸ θησαυρό τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφούς κι ἔγραψε πάνω τό ὄνομα τό δικό του καὶ τοῦ Πρόξενου, πού σκοτώθηκε μαζί μέ τὸν Κλέαρχο, γιατί ἦταν φύλος του ἀπό φιλοξενία. Τό ποσό πάλι πού ἦταν προορισμένο γιά τὴν Ἀρτέμιδα τὴν Ἔφεσία, τότε πού ἔφευγε ὁ Ξενοφῶν μέ τὸν Ἀγησίλαο ἀπό τὴν Ἀσία γιά τὴν Βοιωτία, τό ἀφησε στὸν ἐπιστάτη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδας, τό Μεγάδυζο, γιατί νόμιζε πώς αὐτή του ἡ πορεία θά ἦταν ἐπικίνδυνη, καὶ τοῦ παραγγείλε, ἂν σωθεῖ, νά τοῦ τό γυρίσει πίσω· ἂν διώξει πάθει κακό, νά τό κάμει ἔνα ἀφιέρωμα πού, κατά τή γνώμη του, θά ἦταν εὐχάριστο στή θεά Ἀρτέμιδα καὶ νά τῆς τό ἀφιερώσει.

7-13

7 Οἱ Ξενοφῶν
κάνει ναό
στήν Ἀρτέ-
μιδα.

"Οταν ὁ Ξενοφῶν ἦταν ἐξόριστος κι ἔμενε στὸ Σκιλλούντα (κοντά στήν Ὁλυμπία), ὅπου τὸν εἶχαν ἐγκαταστήσει οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔρχεται στήν Ὁλυμπία ὁ Μεγάδυζος γιά νά παρακολουθήσει τοὺς ἀγῶνες καὶ τοῦ δίνει πίσω τά χρήματα πού τοῦ φύλαγε. Οἱ Ξενοφῶν τά πῆρε κι ἀγοράζει μ' αὐτά ἔνα χτῆμα γιά τὴν Ἀρτέμιδα, σέ μέρος πού τὸν συμβούλεψε μέ χρησμό του ὁ

Κράνη Ἑλληνικά.

(Τά δυό πρώτα ἀριστερά, ἀπό ἀγγειογραφία)

Κήρουκας πού κρατάει τό γνωστό σύμβολο
τῆς Ἱερῆς του ἀποστολῆς, τό κηρύκειο.
(Ἀγγειογραφία).

- 8 Ἀπόλλων. Ἀνάμεσα σ' αὐτό τὸ χτῆμα ἔτυχε νά περνάει ἐνας ποταμός πού τὸν ἔλεγαν Σελινούντα. Μά καὶ στήν Ἐφεσο, πλάι στὸ ναό τῆς Ἀρτέμιδας, τρέχει ἔνα ποτάμι μέ τὸ ἴδιο ὄνομα. Μέσα στά νερά καὶ τῶν δυό ποταμῶν ὑπάρχουν ψάρια καὶ κοχύλια, ἐνώ στὸ χτῆμα πού ἦταν στὸ Σκιλλούντα ὑπάρχει κυνήγι ἀπ' ὅλα
- 9 τά ζῶα πού πιάνουν οἱ κυνηγοί. Ἐκαμε ἀκόμα καὶ ὄντος καὶ ναό μ' αὐτά τὰ ιερά χρήματα, κι ἀπό τότε κι ὑστερα κρατοῦσε τὸ ἔνα δέκατο ἀπό τοὺς καρπούς τῆς κάθε ἐποχῆς καὶ τὸ πρόσφερε θυσία στή θεά. Σ' αὐτήν τῇ γιορτῇ πήγαιναν ὅσοι κατοικοῦσαν στὸ Σκιλλούντα κι ἐκεῖνοι πού κατάγονταν ἀπό κοντινά χωριά, ἄντρες καὶ γυναῖκες. Καὶ ἡ θεά ἔδινε σέ ὅσους μαζεύονταν κριθαρένιο ἀλεύρι, ψωμιά, κρασί, ξηρούς καρπούς, ἔνα μέρος ἀπό τά κρέατα τῶν θυσῶν, πού ἀνήκαν σέ ζῶα παρομένα ἀπό ιερά δοσκήματα, καθώς κι ἔνα μέρος ἀπό τὸ κυνήγι. Γιατί κυνηγοῦσαν γιά τῇ γιορτῇ καὶ τοῦ Ξενοφώντα καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ γιοί, καὶ μαζί μ' αὐτούς ὅσοι ἄντρες ἥθελαν. Καὶ πιάνονταν ἄλλα ζῶα μέσα σ' αὐτό τὸ ιερό χτῆμα κι ἄλλα πάνω στὸ δουνό Φολόη, προ-
- 10 πάντων ἀγριογούρουνα, ζαρκάδια κι ἐλάφια. Ἡ τοποθεσία τούτη εἶναι σέ κείνο τὸ σημεῖο, πού ὁ δρόμος διδηγεῖ ἀπό τή Σπάρτη στην Ὀλυμπία, καὶ ἀπέχει εἴκοσι πάνω κάτω στάδια ἀπό τὸ ναό τοῦ Δία πού δρίσκεται σ' αὐτήν τῇ χώρᾳ. Μέσα στήν ιερή τοποθεσία ὑπάρχουν καὶ ἔνα λιβάδι καὶ δουνά γεμάτα ἀπό δέντρα, κατάλληλα νά τρέφουν χοίρους καὶ γάδια καὶ ὄδοια καὶ ἄλλα γα. Ἔτσι ὑπάρχει ἄφθονη τροφή καὶ γιά τά ζῶα πού ἔχουν οἱ
- 11 πανηγυριώτες. Γύρω στό ναό τῆς Ἀρτέμιδας φυτεύτηκε ἔνα δάσος μέ ήμερα δέντρα, ὅσα δίνουν πολλούς καρπούς στήν ἐποχή τους. Ὁ ναός αὐτός μοιάζει μέ τὸ μεγάλο πού εἶναι στήν Ἐφεσο, εἶναι μονάχα μικρότερος· ἐπίσης καὶ τό ἄγαλμα τῆς θεᾶς μοιάζει μέ τὸ χρυσό πού δρίσκεται στήν Ἐφεσο, μονάχα πού τοῦτο εἶναι
- 12 ἀπό ξύλο κυπαρισσοῦ. Κοντά στό ναό εἶναι στημένη μιά πλάκα μέ τήν παρακάτω ἐπιγραφή: «Τούτη ἡ ἔκταση εἶναι ἀφιερωμένη στήν Ἀρτέμιδα. Ἐκείνος πού τήν ἔχει καὶ παίρνει τοὺς καρπούς, πρέπει κάθε χρόνο νά προσφέρει τό ἔνα δέκατο σάν θυσία στή θεά. Ἀπό τά ὑπόλοιπα πρέπει νά ξοδεύει γιά τήν ἐπισκευή τοῦ ναοῦ. Ἄν δρεθεῖ κανένας πού δέ θά τά κάνει, ἡ θεά θά φροντίσει γιά τήν τιμωρία του».
- 13

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΜΟΣΣΥΝΟΙΚΩΝ

Από την Κερασούντα μεταφέρονταν μέ τά πλοϊα ὅσοι καί πρωτύτερα, ἐνώ οἱ ἄλλοι πορεύονταν ἀπό τή στεριά. "Οταν ἔφτασαν στά σύνορα τῶν Μοσσυνοίκων, τούς στέλνουν τόν Τιμησίθεο τόν Τραπεζούντιο πού ἦταν πρόξενός τους, καί τούς ρωτοῦσαν ἂν θά ἔχουν τή χώρα φιλική ἢ ἔχθρική στό πέρασμά τους. Ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν πώς δέ θά τούς ἀφέσουν νά περάσουν· γιατί είχαν ἐμπιστοσύνη στίς δύναμες θέσεις τους. Τότε τούς λέει ὁ Τιμησίθεος πώς ἐκεῖνοι πού κατοικοῦν ἀπέναντι, εἶναι ἔχθροι μέ τούτους τούς ἀνθρώπους. Γι' αὐτό είχε τή γνώμη νά τούς καλέσουν καί, ἂν ἥθελαν, νά κάμουν συμμαχία. Πήγε ὁ Τιμησίθεος καί γύρισε φέροντας τούς ἀρχηγούς. "Οταν ἔφτασαν, συγκεντρώθηκαν καί οἱ ἀρχηγοί τῶν Μοσσυνοίκων καί οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων, κι εἴπε τούτα δῶ ὁ Ξενοφῶν, πού τά μετάφραζε ὁ Τιμησίθεος. «Μοσσυνοίκοι, ἐμεῖς θέλομε νά σωθοῦμε καί νά πάμε στήν Ἑλλάδα διαδίζοντας μέ τά πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοϊα. Μᾶς ἐμποδίζουν δύμως ἐκεῖνοι, πού μαθαίνομε πώς εἶναι ἔχθροι σας. "Αν θέλετε λοιπόν, μπορεῖτε νά μᾶς πάρετε συμμάχους καί νά τούς τιμωρήσετε, ἂν σᾶς ἔδλαψαν καμιά φορά, κι ἀπό δῶ καί πέρα νά τούς ἔχετε στήν ἔξουσία σας. "Αν δύμως δέν τό δεχτεῖτε, σκεφτεῖτε ἀπό πού θά μπορέσετε νά ξανασυμμαχήσετε μέ μιά δύναμη τόσο μεγάλη, σάν τή δική μας». Ἀπαντώντας ὁ ἀρχηγός τῶν Μοσσυνοίκων εἴπε ὅτι καί τά θέλουν αὐτά καί δέχονται τή συμμαχία. «Τώρα λοιπόν, εἴπε ὁ Ξενοφῶν, πέστε μου ποὺ θά χρειαστεῖ νά μᾶς χρησιμοποιήσετε, ἂν γίνονται σύμμαχοί σας, καί ἔσεις πάλι ποιά δοήθεια μπορεῖτε νά μᾶς δώσετε γιά νά περάσουμε μέσα ἀπό τή χώρα». Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: «Εἴμαστε ἵκανοι νά μπούμε στή χώρα τῶν δικῶν σας καί τῶν δικῶν μας ἔχθρων ἀπό τό ἀντίθετο μέρος, καί νά σᾶς στείλουμε ἐδῶ πλοϊα καί ἀνθρώπους, πού καί σύμμαχοί σας θά εἶναι καί θά σᾶς δείξουν τό δρόμο».

Γι' αὐτά ἔδωσαν καί πῆραν ἐγγυήσεις κι ὑστερα ἔφυγαν. Τήν ἄλλη μέρα γύρισαν φέροντας τριακόσια πλεούμενα μονόξυλα καί μέσα στό καθένα ὑπῆρχαν τρεῖς ἀντρες. Ἀπ' αὐτούς οἱ δυό

1 ΚΕΦ. 4

1-10

Συμμαχία Ἑλλήνων καί δυνάμεων Μοσσυνοίκων.

3

4

5

7

8

9

10

11 Στήν πρώτη σύγκρουση νικούν οι

ἀνατολικοί
Μοσσύνοικοι.

- διγῆκαν καὶ ἀκούμπτησαν στή σειρά τά δόπλα τους, ἐνώ ὁ ἄλλος
12 ἔμεινε μέσα. "Υστερα πήραν τά πλοϊα κι ἔφυγαν. Αὐτοί ὅμως πού
είχαν ξεμπαρκάρει, παρατάχτηκαν μέ τούτο τόν τρόπο: Σταμά-
τησαν ἐκατό ἑκατό σάν χορευτές, δ ἔνας ἀντικριστά μέ τόν ἄλλο.
Κρατοῦσαν ὅλοι ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, σκεπασμένα
μέ πυκνόμαλλα δέρματα ἀσπρων βοδιών, πού ἔμοιαζαν μέ φύλα
κισσού, καὶ στό δεξί τους χέρι ἔνα ἀκόντιο ὡς ἔξι πῆχες στό μά-
κρος, πού είχε μπροστά μιά λόγχη καὶ πίσω τό ξύλο του ἦταν
13 στρογγυλεμένο. Φοροῦσαν μικρούς χιτώνες, πού δέν ἔφταναν
οὔτε ἵσαμε τά γόνατα κι είχαν πάχος ὅσσο ἔνα λινό σακί, καὶ στό
κεφάλι δερμάτινα κράνη, ὅπως είναι τά παφλαγονικά, πού είχαν
στήν κορφή μιά φούντα ἀπό ἀλογότριχες κι ἔμοιαζαν μέ τιάρα.
14 Κρατοῦσαν ἀκόμα καὶ σιδερένια τσεκούρια. Τότε ἔνας ἀπ' αὐ-
τούς ἔκανε ἀρχή, κι ὅλοι οἱ ἄλλοι βάδιζαν τραγουδώντας φυθ-
μικά. Πέρασαν ἀνάμεσα ἀπό τήν παράταξη τῶν Ἐλλήνων καὶ
ἀπό τά δόπλα τους καὶ προχωροῦσαν ἀμέσως ἐνάντια στούς
ἐχθρούς, σέ ἔνα δχυδό μέρος, πού φαινόταν πώς είναι πολύ εύ-
κολοκυρίευτο. Τούτο δρισκόταν μπροστά στήν πόλη πού τή λο-
γάριαζαν πρωτεύουσά τους, καὶ ἀπλωνόταν στό πιό μεγάλο
ύψωμα τῶν Μοσσυνοίκων. Γι' αὐτήν τή θέση γινόταν δ πόλεμος.
Γιατί ἔκεινοι πού κάθε φορά τήν είχαν στά χέρια τους, νομίζον-
ταν πώς ἔξουσίαζαν καὶ ὀλούς τούς Μοσσυνοίκους. "Ἐλεγαν
ἀκόμα οἱ σύμμαχοι τῶν Ἐλλήνων πώς δέν τήν κρατοῦσαν δίκαια
οἱ ἀντίπαλοί τους, παρά τήν κυριεψαν, ἐνώ ἀνήκε καὶ σ' αὐτούς,
16 κι ἔτσι δρισκοντάν σέ πλεονεκτική θέση. Μαζί τους πήγαιναν καὶ
μερικοί "Ἐλληνες, πού δέν είχαν πάρει διατάγη ἀπό τούς στρατη-
γούς, παρά σκόπευαν νά κάνουν λεηλασίες. "Οσο τοῦτοι προχω-
ροῦσαν, οἱ ἔχθροι ἔμεναν ἀκίνητοι. "Οταν ὅμως ζύγωσαν τό δχυ-
δό, ἔκεινοι δηγῆκαν καὶ τούς τρέπουν σέ φυγή καὶ σκότωσαν ἀρ-
κετούς δαρδάρους καὶ μερικούς ἀπό τούς "Ἐλληνες πού ἀνέδηκαν
μαζί τους, καὶ τούς κυνήγησαν ὥσπου είδαν τούς ἄλλους "Ἐλλη-
17 νες νά τρέχουν γιά νά τούς δώσουν δοίθεια. "Υστερα γύρισαν τίς
πλάτες κι ἔφευγαν, καὶ κόδοντας τά κεφάλια τῶν σκοτωμένων τά
ἔδειχναν στούς "Ἐλληνες καὶ στούς ἔχθρούς τους, καὶ ταυτόχρονα
18 χόρευαν τραγουδώντας σύμφωνα μέ κάποιο μουσικό φυθμό. Τότε
οἱ "Ἐλληνες ἔνιωσαν μεγάλη στενοχώρια, γιατί είχαν κάμει τούς

έχθρούς θρασύτερους καί γιατί οἱ στρατιῶτες πού δγῆκαν μαζί
μὲ τούς δαρδάρους τό εἶχαν δάλει στά πόδια, παρ' ὅλο πού ἦταν
πολλοί. Τήν πράξη τούτη δέν τήν εἶχαν κάμει πρωτύτερα, σέ δηλη
τή διάρκεια τῆς ἐκστρατείας.

Ο Ξενοφῶν τότε κάλεσε τούς "Ἐλληνες καὶ τούς εἰπε: «Στρα- 19
τιῶτες, δέν πρέπει νά στενοχωριέστε μέ δσα ἔγιναν, γιατί ἔρετε
πώς μέσα σ' αὐτά ύπάρχει καί κάποιο καλό, πού δέν είναι μικρό-
τερο ἀπό τό κακό. Πρώτα πρώτα δηλαδή μάθατε, πώς αὐτοί πού 20
πρόκειται νά μᾶς δόδηγήσουν, είναι πραγματικά ἔχθροι μέ κεί-
νους, πού ἐμεῖς είναι ἀνάγκη νά είμαστε ἔχθροι τους. "Υστερα καί
οἱ "Ἐλληνες πού δέν ἐμειναν στήν παράταξή μας, παρά νόμισαν
πώς είναι ίκανοί νά κατορθώσουν μέ τούς δαρδάρους ἐκεῖνα πού
κατόρθωναν μαζί μας, ἔχουν τιμωρηθεῖ. "Ετσι δέν πρόκειται νά
ἀφήσουν ἄλλη φορά τήν παράταξή μας. Πρέπει δημος νά ἐτοιμα- 21
στεῖτε, καί γιά νά δείξετε σέ δσους ἀπό τούς δαρδάρους είναι
φίλοι μας πώς είστε γενναιότεροι τους καί γιά νά φανερώσετε
τούς ἔχθρούς πώς τώρα θά πολεμήσουν μέ ἄντρες, πού δέ
μοιάζουν μέ τούς ἄταχτους πού πολέμησαν πωτύτερα".

Αὐτή λοιπόν τήν ἡμέρα δέν ἔκαναν τίποτε. Τήν ἐπομένη δμως 22 Νίκη τῶν Ἐλ-
ληνίσπασαν κι δταν οἱ θυσίες ἐδειξαν καλά σημάδια, γευμάτισαν.
Υστερα σύνταξαν τούς λόχους μέ μικρό μέτωπο καί μεγάλο δά-
ρδος, τοποθέτησαν καί τούς δαρδάρους στήν ἀριστερή πτέρυγα μέ
τόν ἴδιο τρόπο καί προχωροῦσαν ἔχοντας τούς τοξότες ἀνάμεσα
τούς λόχους ἔτσι, ὥστε νά δρίσκονται λίγο πιό μπροστά ἀπό τό
μέτωπο τῶν δπλιτῶν. Γιατί μερικοί ἀπό τούς ἔχθρούς ἦταν ἐλα- 23
φρά δπλισμένοι καί τρέχοντας πρός τά κάτω τούς χτυποῦσαν μέ
τέτρες. Αὐτούς οἱ τοξότες καί οἱ πελταστές τούς ἀνάγκαζαν νά
προχωροῦν. Οἱ ὑπόδλοιποι προχωροῦσαν μέ ἀργό δηματισμό,
τρώτα πρός τήν τοποθεσία ἀπ' ὅπου τήν προηγούμενη μέρα τό
δβαλαν στά πόδια οἱ δάρδαροι κι οἱ "Ἐλληνες πού ἦταν μαζί
τους. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος ἦταν παραταγμένοι οἱ ἔχθροι γιά
μάχη. Τήν ἐπίθεση λοιπόν τῶν πελταστῶν τήν ἄντεξαν οἱ δάρδα- 24
ροι καί πολεμοῦσαν μαζί τους, δταν δημος τούς ζύγωσαν οἱ δπλι-
τές, τό δβαλαν στά πόδια. Οἱ πελταστές τότε τούς ἀκολουθοῦσαν
καί τούς κυνηγοῦσαν πρός τά πάνω ὅπου δρισκόταν ἡ πόλη, ἐνώ
δι δπλίτες ἀκολουθουν παραταγμένοι.

19-21

Ὀμιλία τοῦ
Ξενοφώντα
στό στρατό.

22-34

Νίκη τῶν Ἐλ-
ληνων.

- 25 Κι ὅταν ἀνέδηκαν κοντά στά σπίτια τῆς πρωτεύουσας, τότε οἱ ἔχθροι μαζεμένοι ὅλοι τοὺς πολεμοῦσαν καὶ τοὺς χτυποῦσαν μέ τά ἀκόντια, καὶ κρατώντας ἄλλα δόρατα χοντρά καὶ μακριά, ποὺ ἔνας ἄντρας δύσκολα θά μποροῦσε νά τά σηκώσει, προσπαθοῦσαν μέ αὐτά ν' ἀποκρούσουν τούς "Ἐλλήνες ἀπό κοντινή ἀπόσταση".
- 26 Ἐπειδὴ ὅμως οἱ "Ἐλλήνες δέν ὑποχωροῦσαν, παρά δάδιξαν ὅλοι μαζί, ἀφησαν οἱ δάρδαροι τήν δχνῃ τοποθεσία κι ἄρχισαν νά φεύγουν κι ἀπό κεῖ. Καί ὁ δασιλιάς τους πού ἔμενε μέσα στὸν ἔνλινο πύργο, τό χτισμένο πάνω στό ὑψωμα, καὶ πού τὸν τρέφουν ὅλοι μέ κοινά ἔξοδα καὶ τὸν φυλάνε, δέν ἥθελε νά ὅρει, καθώς κι ὁ δασιλιάς τοῦ δχνοῦ πού κυριεύτηκε πρωτύτερα.
- 27 παρά κάηκαν ἐκεὶ μαζί μέ τοὺς πύργους τους. Τότε οἱ "Ἐλλήνες στίς λεγλασίες πού ἔκαναν σ' αὐτά τά μέρη ἔδρισκαν μέσα στά σπίτια παλιές ἀποθήκες, ὅπου ἦταν σωριασμένα ψωμιά περινσινά, καθώς ἔλεγαν οἱ Μοσσύνοικοι, ἐνῶ τά καινούρια σιτάρια ἦταν ἀποθηκευμένα μαζί μέ τὴν καλαμιά τους· μά αὐτά ἦταν στό μεγαλύτερο μέρος τους ζειές. "Ἅδρισκαν ἀκομα μέσα σε δοχεία κομμάτια ἀπό δελφίνια παστωμένα καὶ μέσα σέ δάζα ἀλεύμα ἀπό κρέας δελφινιών, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ Μοσσύνοικοι.
- 28 ὅπως οἱ "Ἐλλήνες τό λάδι. Καί πάνω στά ἀνώγια ἦταν ἀποθηκευμένα πολλά κάστανα, πού δέν είχαν καμιά γραμμή νά τά χωρίζει. Αὐτά τά χρησιμοποιοῦσαν γιά τροφή δρασμένα, καθώς καὶ ἀφθονο σιταρένιο ἀλεύρι πού τό ἔψηναν καὶ τό ἔκαναν ψωμί. Βρισκόταν ἀκόμα ἐκεὶ καὶ κρασί, πού, ὅταν δέν ἦταν νερωμένο, φαινόταν πώς εἶναι ξινό, ἐπειδή ἦτάν δριμύ, ὅταν ὅμως τό νέρωναν, γινόταν μυρωδάτο καὶ γλυκόπιοτο. Ἐδώ γευμάτισαν οἱ "Ἐλλήνες κι ὑστερα παράδωσαν τήν τοποθεσία σέ κείνους ἀπό τοὺς Μοσσύνοικους πού είχαν γίνει σύμμαχοί τους, κι ἄρχισαν νά προχωροῦν παραπέρα. Μά καὶ ἀπ' ὅσα ἄλλα ἔχθρικά δχνορά περνοῦσαν, τά πιό εύκολοι κορίευτα τ' ἀφηναν οἱ ἔχθροι κι ἔφευγαν,
- 30 31 ἄλλα πάλι τά παράχωροῦσαν μέ τή θέλησή τους. Κι ἦταν οἱ περισσότερες δχνρές τοποθεσίες κάπως ἔτσι: οἱ πολιτείες ἀπειχαν ἀναμεταξύ τους δγδόντα στάδια, ἄλλες περισσότερο κι ἄλλες λιγότερο. Κι ὅταν φώναζαν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τή μιά στήν ἄλλη, ἀκουγαν καὶ ἀπό τίς δυό μεριές. Τόσο μεγάλα ὑψωματα είχε ἡ χώρα καὶ κοιλάδες ἀνάμεσά τους. "Ὑστερ' ἀπό ἀρκετή πορεία

ἔφτασαν σέ φιλική τους χώρα. Ἐκεὶ τούς ἔδειχναν κάτι πλουσι- 32
όπαιδα ὀλόπαχα, θρεμμένα μέ δραστά καρύδια, πού εἶχαν πολύ¹
ἄσπρο καὶ μαλακό δέρμα καὶ πού παρά λίγο νά ἔχουν ἴδιο ὄψος
καὶ φάρδος, κι ἦταν οἱ πλάτες τους, καθώς καὶ τά μπροστινά μέρη
τῶν σωμάτων, γεμάτες στίγματα, πού ἔμοιαζαν μέ ἄνθη. Κι ἦταν 33
ὅλοι τους ἄσπροι, ἀντρες καὶ γυναικες. Ἐλεγαν μάλιστα οἱ στρα- 34
τιώτες πώς αὐτοὶ ἦταν οἱ πιο ἀπολίτιστοι ἀπ' ὅλους τούς βαρβά-
ρους πού εἶχαν συναντήσει, καὶ πώς τά ἔθιμά τους ἦταν πάρα
πολύ διαφορετικά ἀπό τά ἐλληνικά. Γιατί καὶ μπροστά σέ ἀν-
θρώπους ἔκαναν πράξεις πού οἱ ἄλλοι θά τίς ἔκαναν σέ μοναξιά,
κι ὅταν ἦταν μόνοι τους, ἐνεργούσαν δπως ἀν δρίσκονταν μέ κό-
σμο. Δηλαδή καὶ συζητούσαν μέ τόν ἑαυτό τους καὶ γελούσαν
μόνοι τους καὶ χόρευαν σταματώντας ὅπου τύχαινε, σά νά ἔκα-
ναν ἐπίδειξη σέ ἄλλους.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ. ΘΥΣΙΕΣ, ΑΓΩΝΕΣ, ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΣΙΝΩΠΕΩΝ

'Ανάμεσα ἀπ' αὐτήν τή χώρα, πού ἦταν ἀλλοῦ ἐχθρική καὶ 1
ἄλλου φιλική, βάδισαν οἱ "Ἐλληνες δχτώ σταθμούς καὶ φτάνουν
στούς Χάλινθες. Τούτοι καὶ λίγοι ἦταν καὶ ὑποταγμένοι στούς
Μοσσύνοικους, καὶ οἱ περισσότεροι ζούσαν δουλεύοντας τό σί-
δερο. 'Από κεὶ πηγαίνονταν στή χώρα τῶν Τιβαρηνῶν. Αὐτή ἦταν 2
πολύ πεδινότερη κι εἶχε παραθαλάσσια μέρη λιγότερο δχυρά. Οἱ
στρατηγοί ζητούσαν ἐπίμονα νά ἐπιτεθοῦν ἐνάντια σ' αὐτά, γιά
νά τά λεηλατήσουν οἱ στρατιώτες. Γι' αὐτό δέ δέχτηκαν τά δῶρα
πού τούς ἔστειλαν οἱ Τιβαρηνοί, παρά τούς είπαν νά περιμένουν
ῶσπου νά σκεφτοῦν, κι ἄρχισαν νά κάνουν θυσίες. Θυσίασαν 3
πολλά ζῶα καὶ στό τέλος ὅλοι οἱ μάντεις ἔβγαλαν τό συμπέρασμα
πώς οἱ θεοί μέ κανένα τρόπο δέν ηθελαν τόν πόλεμο. Τότε λοιπόν
δέχτηκαν τά δῶρα καὶ βαδίζοντας δυό μέρες μέσα στή χώρα
τους, σά νά ἦταν φιλική, ἔφτασαν στά Κοτύωρα, μιά ἐλληνική
πόλη πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων καὶ δρισκόταν στή χώρα
τῶν Τιβαρηνῶν.

ΚΕΦ. 5

1-3

Χάλινθες καὶ
Τιβαρηνοί.

4-12

Στὰ Κοτύωρα.
Αἴγος τοῦ
Ἐκατόννυου.

- 4 [...]Ως ἐδῶ δάδισε μέ τά πόδια ὁ στρατός. Τό μῆκος τῆς πορείας γιά νά κατέδει ἀπό τή μάχη πού ἔγινε κοντά στή Βαδυλώνα ὡς τά Κοτύωρα, ἦταν ἐκατόν εῖκοσι δυό σταθμοί, ἔξακόσιοι εῖκοσι παρασάγγες, δεκαοχτώ χιλιάδες ἔξακόσια στάδια, καί τό χρονικό 5 διάστημα γι' αὐτή τήν πορεία ἦταν δχτώ μῆνες]. Ἐκεὶ ἔμειναν σαράντα πέντε μέρες· σ' αὐτό τό διάστημα πρώτα ἔκαμαν θυσίες στούς θεούς, κι ὑστερα κάθε ἐλληνική φυλή χωριστά δργάνωσε 6 θρησκευτική γιορτή καί γυμνικούς ἀγῶνες. Τά τρόφιμα τά ἀρπαζαν εἰτε ἀπό τήν Παφλαγονία, εἴτε ἀπό διάφορα μέρη τῶν Κοτυώρων. Γιατί δέν τούς πρόσφεραν ν' ἀγοράσουν, κι οὕτε δέχονται 7 ταν τούς ἀρρωστους μέσα στά τείχη τους. Στό μεταξύ ἔρχονται ἀπό τή Σινώπη ἀπεσταλμένοι, πού φοδήθηκαν καί γιά τήν πόλη τῶν Κοτυώρων (γιατί τούς ἀνήκε καί μάλιστα τούς πληρώνε φόρο) καί γιά τή χώρα τους, ἐπειδή ἀκούγαν πώς οἱ "Ἐλληνες τή λεηλατοῦσαν." Οταν ἔφτασαν στό στρατόπεδο, ἀρχισαν νά μιλοῦν, καί τήν ὑπόθεση τήν ὑπεράσπιζε ὁ Ἐκατόννυος, πού εἶχε 8 τή φήμη ίσανον ὅρτορα. «Μᾶς ἔστειλε, στρατιώτες, ή πόλη τῶν Σινωπέων, πρώτα πρώτα γιά νά σᾶς παινέσουμε πού εἴστε "Ἐλληνες καί νικάτε τούς διαδόρους, κι ὑστερα γιά νά σᾶς συγχαροῦμε πού, ὅπως μάθαμε, περάσατε πολλά καί φοδερά δάσανα, καί 9 τώρα δρίσκεστε κοντά μας. Ἐχομε ὄμως τήν ἀπαίτηση, ἀφοῦ εἴμαστε "Ἐλληνες κι ἔμεις κι ἔσεις, νά μή μᾶς κάνετε κακό, παρά ἀντίθετα νά μᾶς καλομεταχειρίζεστε. Γιατί οὕτε ἔμεις σᾶς 10 δλάφαμε ποτέ ὡς τώρα. "Ἐπειτα τούτοι δῶ οἱ Κοτυώριτες εἶναι ἀποικοί μας καί αὐτήν τή χώρα ἔμεις τήν πήραμε ἀπό τούς διαδόρους καί τούς τήν παραδόσαμε. Γι' αὐτό μᾶς πληρώνουν ἔναν δρισμένο φόρο, ὅπως καί οἱ Κερασούντιοι κι οι Τραπεζούντιοι. "Ἐτσι ἄν κάνετε σ' αὐτούς κάτι κακό, ή πόλη τῶν Σινωπέων ἔχει 11 τή γνώμη πώς τό παθαίνει ή ἴδια. Ἀλλά τώρα μαθαίνομε πώς μερικοί ἀπό σᾶς μπήκατε μέ τή δία μές στήν πόλη καί μένετε στά σπίτια καί ἀρπάζετε δίαια ἀπό τίς διάφορες περιοχές ὅσα χρειά- 12 ζεστε. "Ἐχομε λοιπόν τήν ἀπαίτηση νά μή γίνονται αὐτά. Γιατί ἄν ἔξακολον θήσετε νά τά κάνετε, θά ἀναγκαστοῦμε νά πιάσουμε Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φιλίες μέ τόν Κορύλα καὶ τοὺς Παφλαγόνες καὶ μὲ ὅποιους ἄλλους μπορέσουμε».

Σ' ἀπάντηση σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καὶ εἶπε γιά λογαριασμό 13 13-23
Λόγος τὸν
Ξενοφῶντα.
τῶν στρατιωτῶν: «Ἐμεῖς, Σινωπεῖς, ἥρθαμε δῶ εὐχαριστημένοι, πού γλιτώσαμε τή ζωή μας καὶ τά ὅπλα μας. Γιατί ἦταν ἀδύνατο νά λεηλατοῦμε καὶ παράλληλα νά πολεμοῦμε ἐνάντια στούς ἔχθρούς. Καὶ τώρα πού φτάσαμε στίς ἐλληνικές πόλεις, στήν 14 Τραπεζούντα μᾶς πρόσφεραν τρόφιμα νά ψωνίζουμε, κι ἔτσι τά προμηθευόμασταν ἀγοράζοντάς τα. "Οσο γιά τίς τιμές πού μᾶς ἔκαμαν καὶ τά δῶρα πού χάρισαν στούς στρατιώτες, τούς τιμούσαμε κι ἐμεῖς, κι ἂν κανένας ἀπό τούς διαρράγους ἦταν φύλος τους, δέν τόν πειράζαμε. Ἀντίθετα ἐκείνους πού ἦταν ἔχθροί τους, μᾶς ὀδηγούσαν οἱ ἔδιοι ἐνάντιά τους, καὶ τούς κακοποιούσαμε ὅσο μπορούσαμε. Αὐτούς φωτῆστε, νά σᾶς ποῦν πῶς τούς 15 φερθήκαμε. Γιατί δοίσκονται ἐδῶ ἐκείνοι πού τούς ἔστειλε μᾶζι μᾶς ἡ πόλη γιά ὀδηγούς, δείχνοντάς μας ἔτσι τή φιλία της. "Οταν 16 ὅμως πάμε κάπου καὶ δέν ὑπάρχουν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε, εἴτε σέ διαρράγική εἴτε σέ ἐλληνική χώρα, τότε τά ἀρπάζομε ἀπό ἀνάγκη καὶ ὅχι ἀπό αὐθάδεια. Γι' αὐτό καὶ τούς Καρδούχους καὶ 17 τούς Ταύχους καὶ τούς Χαλδαίους, παρ' ὅλο πού δέν ἦταν ὑποταγμένοι στό μεγάλο διαιτητικό κι ἦταν πολύ φοβεροί, ὅμως τούς κάναμε ἔχθρούς, ἐπειδή ἡμασταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀρπάζοντας τά τρόφιμα, μιά καὶ δέ μᾶς τά πρόσφεραν νά τ' ἀγοράσουμε. Ἐνῶ 18 τούς Μάκρωνες, παρ' ὅλο πού ἦταν διαιτητικοί, τούς θεωρούσαμε φύλους μᾶς καὶ δέν παίρνομε τίποτε δικό τους μέ τή δία, γιατί μᾶς ἔδιναν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε, ὅσα μπορούσαν. "Οσο γιά 19 τούς Κοτυωρίτες, πού λέτε πώς εἶναι δικοί σας, ἀν τούς ἔχουμε ἀρπάξει κάτι, οἱ ἔδιοι εἶναι αἴτιοι. Γιατί δέ μᾶς φέρθηκαν σάν φύλοι, παρά ἔκλεισαν τίς πύλες καὶ οὔτε μέσα στήν πόλη μᾶς δέχονταν, οὔτε ἔξω ἀπό τά τείχη ἔστελναν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε. Κι ἐλεγαν πώς αἴτιος γιά ὅλα αὐτά ἦταν ὁ ἀρμοστής πού στείλατε σεῖς στά Κοτύρωρα. "Οσο γιά κείνο πού εἶπες, δηλαδή πώς μερικοί 20 μπήκαν μέ τή δία καὶ μένουν μέσα στά σπίτια, ἐμεῖς ξητήσαμε ἐπίμονα νά δεχτοῦν τούς ἀρρωστους. Ἐπειδή ὅμως δέν ἄνοιγαν τίς πύλες, γι' αὐτό ἀπό τό μέρος πού ἦταν εύκολο νά μποῦμε στήν πόλη, ἀπό κεῖ μπήκαμε, χωρίς νά κάνουμε καμιά πράξη δίας.

Τώρα οι ἄρρενοι μαζί μένουν μέσα στά σπίτια, ζοδεύουν ὅμως ἀπό τά δικά τους, καὶ φυλάμε τίς πύλες γιά νά μή δρίσονται οἱ ἀνήμποροι στήν ἔξονσία τοῦ ἀρμοστῆ σας, παρά νά είναι στό²¹ χέρι μαζί νά τούς μεταφέροντες, ἀμα τό θεῖλμοντες. Ἐμεῖς οἱ ἐπόλητοι, δπως διέπετε, μένομε στό ὑπαιθρο στήν παράταξή μαζ, ἔτοιμοι, ἀν κανένας μᾶς εὐεργετεῖ, νά τοῦ ἔπειροντες τήν εὐ²² εργεσία, κι ἀν μᾶς διάρτει, νά τόν ἀποχούνσοντες. Σχετικά πάλι μέ τίς φοβέρες πού ἔκαιμες, πώς δηλαδή, ἀν τό νομίσετε ἀπαρατήτο, θά κάμετε συμμάχους τόν Κοράνια καὶ τούς Παφλαγόνες γιά νά μᾶς χτυπήσετε, νά ξέρεις πώς ἐμεῖς στήν ἀνάγκη θά σᾶς πολεμήσοντες καὶ τούς δυό. Γιατί ως τώρα κάναμε πόλεμο ἐνάν²³ τια σέ ἄλλους ποιύ περισσότερούς σας. "Αν τό κοίνοντες ὅμως χοήσιμο νά κάνουμε φίλο καὶ τόν ἀρχηγό τόν Παφλαγόνον – πού μαθαίνομε πώς θέλει νά πάρει τήν πόλη σας καὶ τούς παραθαλάσσιους τόπους – θά προσπαθήσοντες νά γίνοντες φίλοι τούς δοηθώντας τον νά ἐκτελέσει τήν ἐπιθυμία του".

24-25

Στηνεντία τῶν ἀπεσταλμένων

Σινωπέων.

"Υστερ' ἀτ' αὐτά τά λόγια, οἱ ἄλλοι ἀπεστάλμένοι φάνηκαν καθαρά πώς δργίστηκαν μέ τόν Ἐξατόνυμο γιά δσα είχε πει. Τότε σηκώθηκε καὶ μίλησε ἔνας ἄλλος, κι είπε πώς δέν ἥθιαν γιά νά κάμουν πόλεμο, παρά γιά νά δώσουν ἀποδείξεις τής φύλας τους. «Καί ἀν ἔρθετε στή Σινωπή, ἐκεῖ θά σᾶς ὑποδεχτούμε καὶ θά σᾶς προσφέροντες δῶρα· τώρα πάντως θά παρακάλέσουμε τούς Κοτυφορίτες νά σᾶς δώσουν δσα μπορούν. Γιατί διέπομε πώς δὲλα δσα είπατε είναι ἀληθινά». Απ' αὐτήν τή στιγμή καὶ οἱ Κοτυφορίτες τούς ἔστελναν δῶρα καὶ οἱ στρατηγοί τόν Ἐλλήνων φιλοξενούσαν τούς ἀπεσταλμένους τόν Σινωπέων καὶ ἀναμεταξύ τους είχαν μεγάλη καὶ φιλική συζήτηση. Ιδιαίτερα δμως ζητούσαν πληροφορίες γιά τήν παραπέρα πορεία, πάνω σέ θέματα πού ἔπρεπε νά τά ξέρουν καὶ οἱ δυό μεριές.

ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΣΙΝΩΠΕΩΝ,
ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

ΚΕΦ. 61-10
Ο Ἐξατό-

1 Ετοι πέρασε ἡ μέρα ἐκείνη. Τό ἄλλο πρωΐ οἱ στρατηγοί συγκέντρωσαν τούς στρατιώτες κι ἀποφάσισαν νά φωνάξουν καὶ τούς ἀπεσταλμένους τόν Σινωπέων καὶ νά σκεψτούν μαζί τους

νημος σιγμ-
δονήει τούς
Ἐλληνες νά
σινεζίσονν
τήν πορεία
μέ καιράδια.

γιά τήν ύπόλοιπη πορεία. Γιατί καί μέ τά πόδια ἄν χρειαζόταν νά
θαδίσουν, είχαν τή γνώμη πώς οἱ Σινωπεῖς θά τούς ἦταν χρήσι-
μοι, ἐπειδή ἤξεραν καλά τήν Παφλαγονία. Κι ἀπό τή θάλασσα ἄν
πήγαιναν, πάλι νόμιζαν πώς θά ἔχουν τήν ἀνάγκη τῶν Σινωπέων,
γιατί μονάχα αὐτοί τούς φαίνονταν πώς θά μποροῦσαν νά δώ-
σουν ἀρκετά πλοῖα στό στρατό. Κάλεσαν λοιπόν τούς ἀπεστάλ-
μένους καί ζητοῦσαν τή γνώμη τους, καί είχαν τήν ἀπαίτηση, μιά
πού κι αὐτοί κι ἐκείνοι ἤταν Ἐλληνες, πρώτα πρώτα νά τούς κα-
λοδεχτοῦν δείχνοντάς τους φιλική διάθεση καί ὑστερα νά τούς
δώσουν τίς καλύτερες συμβουλές. Τότε σηκώθηκε ὁ Ἐκατόννυ-
μος, πού στήν ἀρχή δικαιολογήθηκε γιά κείνο πού είχε πεῖ πρω-
τερερα, πώς τάχα θά κάνουν φύλο τους τόν ἀρχηγό τῶν Παφλα-
γόνων. Αὐτό, λέει, δέν τό είπε γιατί είχαν σκοπό νά πολεμήσουν
ἐνάντια στούς Ἐλληνες, παρά γιά νά τονίσει πώς θά προτιμή-
σουν τή φιλία τῶν Ἐλλήνων, ἐνώ μποροῦσαν νά γίνουν φύλοι τῶν
βαρδάρων. Κι ἐπειδή τόν παρακαλοῦσαν νά τούς συμβουλέψει, 4
προσευχήθηκε στούς θεούς καί μήλησε ἔτσι: «Ἄν οἱ συμβουλές
πού θά σᾶς δώσω, είναι οἱ καλύτερες πού μποροῦν, κατά τή
γνώμη μου, νά γίνουν, τότε μακάρι νά μοῦ στείλουν οἱ θεοί πολλά
καλά. Ἀλλιώτικα, ἂς γίνει τό ἀντίθετο. Γιατί αὐτό πού λένε πώς
είναι Ἱερή συμβουλή, νομίζω πώς παρουσιάστηκε σέ μένα μέ
τούτη τήν περίπτωση. Πραγματικά, ἄν ἀποδειχτεῖ πώς τώρα σᾶς
δίνω καλές συμβουλές, πολλοί θά δρεθοῦν νά μέ παινέσουν· ἄν
διμως κακές, τότε πολλοί θά μέ καταριοῦνται. Ξέρω λοιπόν πώς 5
ἔμεις θά δροῦμε πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες ἄν πάτε ἀπό τή θά-
λασσα, γιατί θά χρειαστεῖ νά σᾶς δώσουμε πλοῖα. Ἐνώ, ἄν πάτε
ἀπό τή στεριά, ἔσεις θά είναι ἀνάγκη νά πολεμάτε. Ωστόσο πρέ-
πει νά σᾶς πῶ τή γνώμη μου, γιατί γνωρίζω καί τή χώρα τῶν 6
Παφλαγόνων καί τή δύναμι τους. Ἡ Παφλαγονία ἔχει καί κάμ-
πους ώραιότατους καί δουνά πάρα πολύ φημά. Πρώτα πρώτα
λοιπόν ξέρω τό σημείο, ἀπ' ὅπου είναι ἀνάγκη νά μπείτε ἵσια
μέσα στή χώρα. Γιατί δέν είναι δυνατό νά μπείτε ἀπό ἄλλο μέρος,
παρά μονάχα ἀπό κεί πού οἱ δουνοκορφές ὑψώνονται στίς δυό
ἄκρες τοῦ δρόμου. Ἐκείνοι πού κρατοῦν αὐτές τίς κορυφές, θά
μποροῦσαν νά είναι κέρδοι τής περιοχῆς, κι ἄν ἀκόμα είναι πολύ
λίγοι. Καί στήν περίπτωση αὐτή, οὔτε ὅλοι οἱ ἀνθρώποι τής γῆς

Ἐλληνας ὁ πλίτης, ὅταν ἦταν ἔτοιμος
γιά μάχη. Φορεῖ κράνος, θώρακα και
περικνημίδες. Αριστερά διακρίνεται
ἡ ασπίδα και τό ξίφος του, ἐνῷ στό⁸
δεξί του χέρι κρατάει δυό δόρατα.

δέ θά τά καταφερναν νά περάσουν. Αύτό τό μέρος δέδαια είμαι
πρόθυμος νά σᾶς τό δεῖξω, ἀν θέλετε νά στείλετε μαζί μου κά-
8 ποιον. "Υστερα ξέρω και τούς κάμπους πού ἔχουν και τό ἵππικό
τους, πού οι δάρδαροι τό νομίζουν καλύτερο ἀπό δλόκηρο τό
ἵππικό τού μεγάλου βασιλιά. Τώρα τελευταία μάλιστα τούς κά-
λεσε δι βασιλιάς, ἀλλά αὐτοί δέν πήγαν, γιατί δι ἀρχηγός τους εί-
9 ναι πολύ περήφανος. "Αν δώμας τά καταφέρετε και πατήσετε
κρυφά τά δουνά τους ἡ ἀν τούς προδότες και τά κυριέψετε, και
ἄν μπορέσετε πολεμώντας στόν κάμπο νά νικήσετε τό ἵππικό τους
και τό πεζικό τους, πού ξεπερνάει τίς δώδεκα χιλιάδες, τότε θά
φτάσετε στά ποτάμια τῆς χώρας. Πρώτα πρώτα στό Θερμώδοντα,
πού ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. Αύτόν νομίζω πώς είναι δύ-
σκολο νά τόν περάσετε, γιατί και μπροστά σας θά δρίσκονται
πολλοί ἔχθροι, και πίσω θά σᾶς ἀκολουθοῦν ἄλλοι. "Υστερα στόν
Ιοη, πού κι αντός ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. "Επειτα στόν Αλη,
πού τό φάρδος του δέν είναι λιγότερο ἀπό δυό στάδια και πού
γιά νά τόν περάσετε είναι ἀπαραίτητα τά πλοῖα. Αλλά αὐτά
ποιός θά σᾶς τά δώσει; Δέ θά καταφέρετε ἀκόμα νά περάσετε
10 ούτε τόν Παφένιο, δπου θά φτάσετε ἀν περάσετε τόν Αλη. Έγώ
λοιπόν ἔχω τή γνώμη πώς η πορεία θά σᾶς είναι δχι δύσκολη.

Τό γνωστότερο περσικό νόμισμα,
ό δαρεικός. Απεικονίζει ἔνα το-
ξότη, που φαίνεται πώς παριστά-
νει το βασιλιά Δαρείο.
(Λονδίνο, Βρεττανικό Μουσείο).

παρά ὀλωσδιόλου ἀδύνατη. Ἐνῶ ἂν ταξιδέψετε ἀπό τή θάλασσα,
εἰναι δυνατό, πλέοντας παράλληλα στή στεριά, νά φτάσετε στή
Σινώπη, κι ἀπό κεῖ στήν Ἡράκλεια. Ἀπό τήν Ἡράκλεια δέ θά
θρείτε δυσκολία στό ταξίδι, εἴτε ἀπό τή στεριά τό κάμετε εἴτε
ἀπό τή θάλασσα. Καί τοῦτο, γιατί σ' αὐτή τήν πόλη ὑπάρχουν
πολλά πλοῖα.

“Οταν τέλειωσε τό λόγο του, μερικοί ὑποψιάζονταν ὅτι αὐτά
τά εἶπε ἐξαιτίας τῆς φιλίας του μέ τόν Κορύλα, πού ἦταν καὶ
ἀντιπρόσωπός του στή Σινώπη. Ἄλλοι νόμισαν πώς ὁ σκοπός
του ἦταν νά πάρει δῶρα γι' αὐτήν τή συμβούλη. Κι ἄλλοι ὑποψι-
άζονταν πώς τά εἶπε γιά νά μήν περάσουν μέσα ἀπό τή χώρα τῶν
Σινωπέων καί τή λεηλατήσουν. Πάντως οἱ Ἑλληνες ἀποφάσισαν
νά συνεχίσουν τήν πορεία τους ἀπό τή θάλασσα. Κατόπι μύησε δ
Ξενοφῶν καί εἶπε: «Σινωπεῖς, οἱ στρατιώτες προτιμοῦν νά προ-
χωρήσουν σύμφωνα μέ τή συμβούλη σας. Μέ μιά συμφωνία δμως.
» Αν πρόκειται τά πλοῖα πού θά μᾶς δώσετε νά εἰναι ἀρχετά, ὥστε
οῦτε ἔνας στρατιώτης μας νά μή μείνει ἐδῶ, τότε πρόθυμα θά
ταξιδέψουμε. Ἄλλα ἂν πρόκειται ἄλλοι νά μείνουν ἐδῶ κι ἄλλοι
νά ταξιδέψουν, δέ σκοπεύομε νά μποῦμε στά πλοῖα. Γιατί ξέρομε 13
πώς ὅπου είμαστε δυνατοί, ἐκεῖ μποροῦμε καί νά γλιτώσουμε καί

11-14
Οἱ Ἑλληνες
ἀποφασίζουν
νά ταξιδέψουν
μέ πλοῖα.

νά προμηθευτούμε τρόφιμα. Ἀντίθετα, ἂν κάπου δρεθοῦμε κατώτεροι ἀπό τούς ἐχθρούς, εἶναι δύλοφάνερο πώς θά καταντήσουμε νά γίνουμε δοῦλοι». "Οταν τ' ἄκουσαν οἱ Σινωπεῖς, τοὺς

- 14 πρότρεψαν νά στείλουν ἀπεσταλμένους στήν πόλη τους. Καὶ στέλνουν τὸν Καλλίμαχο τὸν Ἀρχάδα, τὸν Ἀρίστωνα τὸν Ἀθηναῖο καὶ τὸ Σαμόλα τὸν Ἀχαιό. Τοῦτοι ἔζεινησαν καὶ πῆγαν.

15-27

Σχέδια τοῦ Ξενοφῶντα καὶ ἀντιδράσεις ἀλλων.

- 15 Σ' αὐτό τό μεταξύ ἔδιλεπε ὁ Ξενοφῶν πολλούς "Ἐλληνες ὅπλιτες καὶ πελταστές καὶ τοξότες καὶ σφεντονῆτες καὶ ἵππεῖς, πού εἴχαν ἀποκτήσει μεγάλες ἴκανότητες ἀπό τήν ἀσκησή τους στίς μάχες, νά εἶναι συγκεντρωμένοι στόν Πόντο, ὅπου ποτέ δέν ἐτοιμάστηκε τόσο μεγάλη δύναμη μέ λίγα χοήματα. Τοῦ φάνηκε ἡ οἰπόν καλό νά φτιάξει μιά Πολιτεία, κι ἔτοι νά δώσει στήν Ἐλλάδα
- 16 καινούρια χώρα καὶ δύναμη. Γιατί είχε τή γνώμη πώς αὐτή ἡ πόλη θά γίνει μεγάλη, ὑπολογίζοντας καὶ τόν ἀριθμό τῶν στρατιωτῶν κι ἐκείνους πού κατοικοῦσαν τριγύρῳ στόν Πόντο. Ἐκαμε θυσία γι' αὐτόν τό σκοπό, προτού τό άνακοινώσει στούς στρατιώτες, καὶ κάλεσε τό Σιλανό τόν Ἀμπρακιώτη πού ἦταν κάποτε μάντης τοῦ Κύρου. Τοῦτος ὅμως φοδήθηκε μήπως γίνουν αὐτά καὶ ἐγκατασταθεῖ κάπου ὁ στρατός. Γι' αὐτό ἀνακοινώνει στούς στρατιώτες πώς ὁ Ξενοφῶν θέλει νά τούς ἐγκαταστήσει ἐδῶ καὶ νά χτίσει πόλη, γιά νά κερδίσει γιά λογαριασμό του δόξα καὶ δύναμη. Ἀλλά ὁ Ἅδιος ὁ Σιλανός ηθελε νά γυρίσει στήν Ἐλλάδα ὅσο μπροστε ρηγηγορότερα. Γιατί είχε μαζί του φυλαγμένους τούς τοεῖς χιλιάδες δαρεικούς πού πήρε ἀπό τόν Κύρο, τότε πού δήκηκε ἀληθινή ἡ προφητεία του στίς θυσίες, ὅτι γιά
- 17 δέκα μέρες δέ θά τόν πολεμούσε ὁ βασιλιάς. "Οταν τ' ἄκουσαν οἱ στρατιώτες, ἄλλοι νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, οἱ περισσότεροι ὅμως δέν τό ηθελαν. Τότε ὁ Τιμασίων ἀπό τή Δάρδανο καὶ ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτός λένε σέ κάποιους Ἡρακλεώτες καὶ Σινωπεῖς ἐμπόρους, ὅτι, ἂν δέν προμηθέψουν χοήματα στούς στρατιώτες γιά νά ἔχουν στό ταξίδι τά ἀπαραίτητα, ὑπάρχει κίνδυνος νά μείνει στόν Πόντο μιά τόσο μεγάλη δύναμη. Γιατί ὁ Ξενοφῶν σκέφτεται – καὶ παραχάλεσε κι ἐμᾶς νά κάνουμε τό Ἅδιο – μόλις ἔρθουν τά πλοῖα, τότε νά πει ἔσαφνικά
- 20 στό στρατό: «Στρατιώτες, σᾶς δλέπομε νά δρίσκεστε τώρα σέ

ἀμηχανία καὶ γιά τό τί θά γίνει μέ δσα χρειάζονται στό ταξίδι καὶ γιά τό πώς θά ἀνακουφίσετε τούς δικούς σας, γυρίζοντας στήν πατρίδα. "Αν ὅμως θέλετε, διιλέξετε ἔνα μέρος ἀπό τή χώρα πού κατοικέται ὀλόγυρα στόν Πόντο, κι ἐκεῖ πού σᾶς ἀρέσει ἀράξετε. Τότε ὅποιος θέλει μπορεῖ νά γυρίσει στήν πατρίδα κι ἄν κανένας προτιμᾶ ἃς μείνει ἐδῶ. Πλοϊα ὑπάρχουν, καὶ μ' αὐτά 21 μπορείτε νά ἐπιτεθείτε σέ ὅποιον τόπο θέλετε». Αὐτά πού ἀκουσαν οἱ ἐμποροι, τά ἀνακοίνωσαν στίς πόλεις τους. "Εστειλε μάλιστα μαζί τους ὁ Τιμασίων καὶ τό συμπατριώτη του τόν Εὐδύμαχο καὶ τό Θώρακα τό Βοιωτό, γιά νά ποῦν τά ἴδια πράγματα. Οἱ Σινωπεῖς κι οἱ Ἡρακλειώτες, μόλις τ' ἀκουσαν, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Τιμασίωνα καὶ τόν παρακαλοῦν νά πάρει χρήματα καὶ νά φροντίσει νά φύγει ὁ στρατός. Ἐκεῖνος τ' ἀκουσε μέ εὐ- 22 χαροίστηση καὶ λέει τά παρακάτω σέ συγκέντρωση τῶν στρατιωτῶν: «Δέν πρέπει, στρατιώτες, νά σκέψεστε τήν ἐγκατάστασή σας ἐδῶ, οὕτε νά προτιμᾶτε τίποτε ἄλλο περισσότερο ἀπό τήν Ἑλλάδα. Μαθαίνω ὅμως ὅτι μερικοί κάνουν θυσίες γι' αὐτόν τό σκοπό, χωρίς νά σᾶς τό ἀνακοινώνουν. Ἐγώ σᾶς ὑπόσχομαι πώς, 23 ἀν φύγετε ἀπό δῶ μέ τά καράδια, θά σᾶς δίνω μισθό ἔνα κυζικηνό στόν καθένα τό μήνα, ἀρχίζοντας ἀπό τήν πρωτομηνιά. Καὶ θά σᾶς πάω στήν Τρωάδα, ἀπ' ὅπου μέ ἔστειλαν ἔξορία, καὶ θά ἔχετε γιά δική σας τήν πατρίδα μου. Γιατί μέ τή θέλησή τους θά μέ δεχτούν. Θά σᾶς πάω ἀκόμα ὁ ἴδιος σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά 24 πάρετε ποιλά χρήματα. Μά ἐκτός ἀπ' αὐτά, γνωρίζω καλά τήν Αἰολίδα καὶ τή Φοινίγια καὶ τήν Τρωάδα καὶ ὀλόκληρη τή χώρα του Φαιρονάδαζον, πρώτα πρώτα γιατί κατάγομαι ἀπ' αὐτά τά μέ- 25 θη, κι ἔπειτα γιατί ἔκαμα ἐκστρατεία ἐκεῖ μαζί μέ τόν Κλέαρχο καὶ μέ τό Δερζυλίδα». Τότε σηκώθηκε ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτός, πού φι- λονικούσε μέ τόν Ξενοφώντα γιά τό ἀξιώμα τοῦ στρατηγοῦ, καὶ εἶπε πώς, ἄν φύγουν ἀπό τόν Πόντο, θά δρεθούν στή Χερσόνησο, μά χώρα ὅμορφη καὶ πλούσια. Ἐκεῖ θά μπορεῖ νά ἐγκατασταθεῖ ὅποιος θέλει, ἐνῷ ὅποιος δέν τό θέλει, θά γυρίσει στήν Ελλάδα πολλή καὶ γόνιμη γῆ, νά ἀναζητούν τέτοια στίς βαρδαρικές χώρες. «"Ωσπου 26

νά φτάσετε πάνιως εκεῖ, εἰπε, ὑπόσχομαι κι ἐγώ ὅπως καί ὁ Τιμασίων, πώς θά σᾶς πληρώνουμε μισθό». Αὐτά δέδαια τά ἔλεγε, γιατί ἥξερε τί ύποσχέθηκαν οἱ Ἡρακλειώτες κι οἱ Σινωπεῖς στόν

- 27 Τιμασίωνα, γιά νά τόν καταφέρουν νά φύγουν μέ τά πλοῖα. Στό διάστημα αὐτό δὲ Ξενοφῶν δέ μιλουσε καθόλου.

“Υστερο σηκώθηκαν οἱ Ἀχαιοί Φιλήσιος καί Λύκων κι ἔλεγαν πώς ἡταν φοβερό νά προσπαθεῖ ὁ Ξενοφῶν ίδιαίτερα νά τούς πείσει νά μείνουν ἐκεῖ γιά πάντα καί νά θυσιάζει γιά τήν ἐγκατάσταση (χωρίς νά τό ἔρει ὁ στρατός), δημόσια ὅμως νά μήν κάνει κουδέντα γιά τήν ὑπόθεση.

28-33

‘Ο Ξενοφῶν δίνει ἐξηγήσεις καί συμφωνεῖ μέ τήν πρόταση τῶν ἀλλων.

- 28 Τότε ὁ Ξενοφῶν ἀναγκάστηκε νά σηκωθεῖ καί νά πεῖ τά παρακάτω: «Οπως διέπετε, στρατιώτες, ἐγώ κάνω ὅσες θυσίες μπορῶ καί γιά δικό σας καί γιά δικό μου ὄφελος, προσπαθώντας νά πετύχω, μέ τά λόγια μου καί μέ τίς σκέψεις μου καί μέ τίς πράξεις μου, ἐκεῖνα πού πρόκειται νά ὠφελήσουν καί σᾶς καί μένα. Καί τώρα θυσίαζα γι' αὐτό τό ζήτημα, ἄν δηλαδή εἶναι προτιμότερο νά ἀρχίσω νά σᾶς μιλῶ καί νά ἐνεργώ σχετικά μέ τούτη τήν ὑπό-

- 29 θεση ἡ νά μήν τήν ἀγγίξω καθόλου. Μά ὁ μάντης Σιλανός μοῦ εἶπε, κι αὐτό εἶναι τό πιό σημαντικό, πώς τά σημάδια ἀπό τίς θυσίες εἶναι καλά. Γιατί ἥξερε πώς κι ἐγώ κάτι γνωρίζω ἀπό μαντική, ἐπειδή πάντοτε δρίσκομαι στόν τόπο πού γίνονται οἱ θυσίες. Εἶπε λοιπόν πώς ἔδλεπε, παρατηρώντας τά σπλάχνα τῶν ζώων, κάποια σκευωρία καί ὑπουρλότητα πού μέ ἀφοροῦσε, γιατί εἶχε τή συναίσθηση πώς δὲδιος μηχανεύοταν συκοφαντίες σέ δάρος μουν. Καί πραγματικά εἶπε ἔδω κι ἐκεῖ, πώς ἐγώ σκόπευα νά ἀρχίσω νά ἐφαρμόζω τά σχέδιά μου χωρίς τή συγκατάθεσή σας.

- 30 Μά ἐγώ, ἄν σᾶς ἔδλεπα νά δρίσκεστε σέ δύσκολη θέση, θά ἀναζητούσα κάποιον τρόπο, ὥστε νά μπορέσετε νά κυριέψετε μιά πόλη. Καί τότε δόποιος ἥθελε ἃς γύριζε στήν πατρίδα, ὅποιος δέν ἥθελε, ἃς ἔμενε ὥσπου νά ἀποχτήσει ἀρκετά γιά νά ὠφελήσει καί

- 31 τούς δικούς του. Τώρα ὅμως διέπω πώς οἱ Ἡρακλειώτες κι οἱ Σινωπεῖς καί πλοῖα σᾶς στέλνουν γιά νά φύγετε καί μερικοί ὑπόσχονται πώς θά σᾶς δώσουν μισθό ἀπό τήν πρωτομηνιά. Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς εἶναι προτιμότερο νά πάμε μέ σιγουριά ὅπου θέλομε, παίρνοντας καί μισθό γι' αὐτήν τήν ἀσφάλεια. Φτάνω

μάλιστα στό σημείο νά παραιτηθώ ἀπό κεῖνα τά σχέδια, καί ὅσοι μ' ἐπισκέπτονταν καί μοῦ ἔλεγαν πώς εἶναι ἀνάγκη νά τά πραγματοποιήσω, τώρα νομίζω πώς πρέπει νά σταματήσουν κι αὐτοί νά μοῦ τό λένε. Γιατί ἔχω τούτη τή γνώμη: ὅταν είστε πολλοί 32 μαζι, ὅπως σ' αὐτή τήν περίσταση, καί τό σεβασμό προκαλεῖτε στούς ἄλλους καί τά ἀπαραίτητα ἔχετε· – ἀφοῦ ὅταν εἶναι κανείς δυνατότερος ἀπό κάπιον, τότε μπορεῖ νά πάρει τήν περιουσία του –. "Ἄν ὅμως χωριστεῖτε κι ή δύναμή σας διασπαστεῖ, τότε οὔτε τρόφιμα μπορεῖτε νά προμηθεύεστε, οὔτε νά φύγετε ἀπό δῶ χαρούμενοι. Είμαι λοιπόν κι ἐγώ μέ τή γνώμη σας, δηλαδή νά 33 τραβήξουμε γιά τήν Ἑλλάδα, κι ἂν κανένας πιαστεῖ νά φεύγει προτού δλόκληρος ὁ στρατός βρεθεῖ σέ μέρος ἀσφαλισμένο, αὐτός νά περάσει ἀπό δίκη σά νά ἔχει διαπράξει ἀδίκημα. Σέ 34 ὅπιον φαίνονται αὐτά καλά, εἰπε, νά σηκώσει τό χέρι». "Ολοι σήκωσαν τά χέρια τους.

Μά ὁ Σιλανός φώναζε καί προσπαθοῦσε νά τούς πείσει πώς 34 ἡταν σωστό νά φύγει ὅπιος ἥθελε. Οἱ στρατιώτες ὅμως δέν τό δεχονταν, καί τόν φοβέροις πώς θά τόν τιμωρήσουν, ἂν τόν πιάσουν νά προσπαθεῖ νά τό σκάσει.

Μόλις πληροφορήθηκαν οἱ Ἡρακλειώτες πώς οἱ Ἔλληνες ἡταν 35 ἀποφασισμένοι νά φύγουν καί πώς ὁ Ἅδιος ὁ Ξενοφῶν εἶχε δεχτεῖ τήν ἀπόφαση, τούς στέλνουν τά πλοϊα, ἀλλά τούς γέλασαν σχετικά μέ τά χοήματα πού εἶχαν ὑποσχεθεῖ στόν Τιμασίωνα καί στό Θώρακα. Τότε ἐκεῖνοι πού ὑποσχέθηκαν πώς θά δίνουν μισθό, τά 36 ἔχασαν καί φοβόνταν τούς στρατιώτες. Γι' αὐτό πήραν καί τούς ἄλλους στρατηγούς, πού τούς εἶχαν ἀνακοινώσει τίς προηγούμενες ἐνέργειές τους (ὅλοι μαζεύτηκαν ἐκεῖ, ἐκτός ἀπό τό Νέωνα τόν Ἀσιναῖο, τόν ὑποστράτηγο τοῦ Χειρίσοφου – ἀφοῦ ὁ Χειρίσοφος δέν εἶχε ἔρθει ἀκόμα) καί πηγαίνουν στόν Ξενοφώντα καί τοῦ λένε πώς μετάνιωσαν καί πώς τούς φαίνεται προτιμότερο, μά πού ὑπάρχουν πλοϊα, νά πάνε στό Φάση ποταμό καί νά κυριέψουν τή χώρα τῶν Φασιανῶν. Βασιλιάς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν 37 ἔτυχε νά εἶναι ὁ ἐγγονός τοῦ Αἰγήτη. Ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἀποκρίθηκε πώς δέν μποροῦσε νά ἀνακοινώσει τίποτε ἀπ' αὐτά στούς στρατιώτες. «Ἐσεῖς, τούς εἰπε, συγκεντρώστε τους, ἂν θέλετε, καί πέστε τα». Τότε ὁ Τιμασίων ἀπό τή Δάρδανο πρότεινε νά μήν

34-37.

Διαμαρτυρίες
τοῦ μάντη. Οἱ
ἄλλοι στρα-
τηγοί ἀποσύ-
ρον τίς προ-
τάσεις τους.

καλέσουν σέ συνέλευση τό στρατό, παρά νά προσπαθήσει κάθε στρατηγός νά πείσει τούς λοχαγούς του. Ἐφυγαν κι ἔκαναν ἔτοι.

ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΔΟΘΗΚΑΝ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΚΕΦ. 7

1-4

Ἀγησογία
τῶν στρατω-
τῶν ἀπό τὴν
διάδοσην πώς
θά γνοίσονται
στὸ Φάση.

5-12

Ο Ξενοφῶν
ἀποκλείει
τὴν ἀλήθεια
τῶν διαδό-
σεων.

- 1 Οἱ στρατιώτες πληροφορήθηκαν τά δύα γίνονταν, καὶ ὁ Νέων διάδωσε πώς ὁ Ξενοφῶν κατάφερε νά κάμει τούς ἄλλους στρατηγούς ν' ἄλλάζουν γνώμη καὶ πώς σκέψεται νά ἔγειλάσει τό σπράτευμα καὶ νά τό ἔναναδιγήσει στόν ποταμό Φάση.
- 2 Στό ἄκουσμα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν οἱ στρατιώτες ὀργίστηκαν κι ἔκαναν συγκεντρώσεις ἥ μαζεύονταν ὅμαδες ὅμαδες καὶ ὑπῆρχε μεγάλος φόδος μήπως ἐπαναλάβουν ἔκεινα πού είχαν κάμει καὶ στούς ἀπεσταλμένους τῶν Κόλχων καὶ στούς ἀροδανόμους (ὅσους δέν πρόδιαδαν νά πάνε στή θάλασσα, τούς πετροδό-3 λησαν). Ὁ Ξενοφῶν τότε πήρε εἰδηση τίς κινήσεις αὐτές, καὶ νόμισε πώς είναι σωστό νά καλέσει γοργόρα σέ συνέλευση τούς στρατιώτες, καὶ νά μήν τούς ἀφήσει νά συγκεντρωθοῦν μόνοι τους. Ἐδωσε λοιπόν διαταγή στόν κήρυκα νά τούς καλέσει σέ 4 συνέλευση. Κι οἱ στρατιώτες μόλις τόν ἀκουσαν, ἔτρεξαν ἀπό παντοῦ μέ μεγάλη προθυμία. Τότε ὁ Ξενοφῶν δέν κατηγόρησε τούς στρατηγούς, πού είχαν πάει καὶ συζήτησαν μαζί του, παρά εἴπε τοῦτα τά λόγια:
- 5 «Μαθαίνω, στρατιώτες, ὅτι κάποιος μέ συκοφαντεῖ, πώς ἐγώ τάχα σας ἔγειλασα καὶ σκοπεύω νά σᾶς ὀδηγήσω στό Φάση. Σᾶς ἔξορκίζω στό ὄνομα τῶν θεῶν νά μ' ἀκούσετε, καὶ ἂν ἀποδειχτεῖ πώς ἔκανα κάτι κακό γιά σᾶς, δέν πρέπει νά φύγω ἀπ' αὐτό τό μέρος προτού τιμωρηθῶ. Ἀν ὅμως φανοῦν πώς μέ διλάφτουν ἔκεινοι πού μέ κατηγοροῦν λέγοντας ψευτιές, τότε πρέπει νά τούς 6 φερθεῖτε ὅπως τούς ταιριάζει. Ἐσεῖς ἔχετε δέσμαια, εἰπε, ἀπό πού δημάνει ὁ ἥλιος καὶ πού διασιλεύει, καὶ πώς, ἀν ἔχει σκοπό κανείς νά πάει στήν Ἐλλάδα, πρέπει νά διαδίξει πρός τή δύνη. Ἀντίθετα, ἀν θέλει νά πάει στούς διαρράρους, πρέπει νά διαδίξει

ἀνατολικά. Ὅπαρχει λοιπόν ἄνθρωπος, πού θά μποροῦσε νά σᾶς παραπλανήσει καί νά σᾶς κάμει νά πιστέψετε πώς ὁ ἥλιος δγαίνει ἀπό τή δύση καί δαισιλεύει στήν ἀνατολή; Μά ἐκτός ἀπ' αὐτό 7
 ἔρετε καί τούτο, ὅτι δηλαδή ἄμα φυσάει δοριάς, δδηγεῖ ἐκείνον πού ταξιδεύει ἔξω ἀπό τόν Πόντο στήν Ἑλλάδα, ἐνώ ἄμα φυσάει νοτιάς, τόν πηγαίνει πρός τό Φάση. Λένε ἀκόμα πώς τά ταξίδια γιά τήν Ἑλλάδα είναι καλά, ἄμα φυσάει δοριάς. Είναι λοιπόν δυνατό νά σᾶς παρασύρει κανείς καί νά μπεῖτε στά πλοϊα μέ νοτιά; "Ισως ὅμως δρεθεὶς κάποιος νά πεῖ, πώς θά σᾶς δάλω στά καράδια, ὅταν είναι γαλήνη. Μά ἐγώ θά ταξιδέψω μέ ἔνα πλοϊο, 8
 ἐνώ ἔσεις τό λιγότερο μέ ἑκατό. Πῶς λοιπόν μπορῶ ἢ νά σᾶς ἀναγκάσω νά ταξιδέψετε μαζί μου χωρίς νά τό θέλετε, ἢ νά σᾶς ἔγειλάσω καί νά σᾶς πάω ὅπου μοῦ ἀρέσει; "Ἄς ύποθέσουμε 9
 ὅμως ὅτι παραπλανηθήκατε καί παρασυρθήκατε ἀπό μένα νά πάτε στό Φάση, καί πώς ἀποδιδάξόμαστε σέ κείνη τή χώρα. Θά καταλάβετε δέδαια πώς δέ δρίσκεστε στήν Ἑλλάδα. Τότε ἐγώ πού σᾶς ἔχω ἔγειλάσει θά είμαι ἔνας, ἐνώ ἔσεις οί ἔγειλασμένοι κοντά δέκα χιλιάδες, καί μάλιστα ὀπλισμένοι. Σέ ποιά περίπτωση τάχα θά μποροῦσε νά τιμωρηθεὶς σκληρότερα ἔνας ἄνθρωπος, παρά ὅταν κάνει τέτοια σχέδια γιά τόν ἔαυτό του καί γιά σᾶς; Μά αὐτά είναι λόγια ἄνθρωπων ἥλιθιων καί ἐκείνων πού μέ 10
 φθονοῦν γιά τήν ἐκτίμηση πού μοῦ δείχνετε. Δέν είναι ὅμως σωστό νά μέ φθονοῦν· γιατί ἐγώ ποιόν ἐμποδίζω νά λέει, ἀν μπορεῖ, κάτι χρήσιμο στίς συνελεύσεις σας, ἢ νά πολεμᾶ, ἀν τό ἔχει δρεῖη, γιά λογαριασμό δικό σας καί δικό του, ἢ νά φροντίζει ἀγουπνα γιά τήν ἀσφάλειά σας; Μήπως ὅταν ἐκλέγετε τούς ἀοχηγούς σας, ἐγώ είμαι ἐμπόδιο σέ κανένα; Παραχωρῶ τή θέση μου, ἀς είναι ἀλλος ἀοχηγός, φτάνει νά ἀποδεῖξει πώς ἐργάζεται γιά τό καλό σας. "Αλλά σταματῶ, γιατί είναι ἀρκετά ὅσα είπα σχετικά 11
 μέ τήν ὑπόθεση τούτη. "Αν ὅμως κάποιος ἀπό σᾶς ἔχει τή γνώμη πώς μποροῦσε νά ἔγειλαστεί ὁ ἴδιος ἢ κανένας ἀλλος μ' αὐτά, ἀς μᾶς διαφωτίσει λέγοντάς το. Πάντως, ὅταν νομίσετε πώς ἔχουν 12
 εἰπωθεὶ ἀρκετά, νά μή φύγετε, προτού ἀκούσετε κάτι πού δλέπω νά παρουσιάζεται στό στρατό. Αὐτό ἀν πέσει μέσ στούς στρατιώτες κι ἀν ἀπλωθεὶ ὅσο φαίνεται, είναι καιρός νά σκεφτοῦμε γιά τούς ἔαυτούς μας, γιατί ὑπάρχει φόδος μήπως ἀποδειχτεὶ πώς

είμαστε οι χειρότεροι κι οι πιό ξεδιάντροποι ἀντρες ἀπέναντι σέ θεούς και σέ ἀνθρώπους, σέ φίλους και σ' ἔχθρούς».

13-26

*Ἐπεισόδια 13
οὐ ἐκθέτουν
τὸ στρατό.*

“Οταν τ' ἄκουσαν οἱ στρατιῶτες, ἀποροῦσαν καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νά τοὺς πεῖ τί συμβαίνει. Τότε ἔναρχοίζει νά μιλάει: «Ξέρετε δέδαια, πώς ἀπάνω στά διαδραμικά δουνά ὑπάρχουν κάποια δχυρόα μέρη, πού ἔχουν φιλίες μέ τοὺς Κερασούντιους. Ἀπ' αὐτά κατέβαιναν μερικοί ἀνθρωποι καὶ σᾶς πουλοῦσαν ζῶα γιά τίς θυσίες καί ὅ, τι ἄλλο εἶχαν. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πώς κάποιοι ἀπό σᾶς ἀνέδηκαν στό πιό κοντινό ἀπ' αὐτά τά μέρη, ἀγόρασαν 14 κάτι καὶ ἔναφυγαν. Μόλις ἔμαθε δὲ Κλεάρετος ὁ λοχαγός πώς ἐκεῖνο τό δχυρό ἦταν καὶ μικρό καὶ ἀφρούρητο, μιά καὶ οἱ κάτοικοι του εἶχαν ἐμπιστοσύνη στούς φιλικούς δεσμούς, διαδίζει τή νύχτα καταπάνω του γιά νά τό λεηλατήσει, χωρίς νά μᾶς πεῖ τί- 15 ποτα. Καὶ εἰλέ στό μυαλό του νά μήν ἔναγρυπίσει στό στράτευμα, αν τό κυριέψει, παρά νά μπει στό καράβι πού δρίσκονταν κι οἱ σύντροφοί του κι ἀρμένιζαν κοντά στή στεριά, νά βάλει μέσα ὅ, τι ἀρπάξει, καὶ φεύγοντας νά ταξιδέψει ἔξω ἀπό τόν Πόντο. Αὐτές τίς συμφωνίες είχαν κάμει μαζί του οἱ σύντροφοι πού δρίσκονταν μέσα στό καράβι, ὅπως μέ πληροφόρησαν πρίν ἀπό λίγο. 16 Φώναξε λοιπόν δὲ Κλεάρετος δόσους στρατιῶτες κατάφερε νά πείσει καὶ τούς ὁδήγησε καταπάνω στό δχυρό. Μά τόν πρόλαβε ἡ μέρα, ἐνώ ἀκόμα διάδιζε, καὶ οἱ ντόπιοι μαζεύτηκαν σέ δχυρωμένες τοποθεσίες καὶ χτυπώντας τους ἀπό μακριά κι ἀπό κοντά σκοτώνουν τόν Κλεάρετο καὶ ἀρκετούς ἀπό τούς ἄλλους, ἐνώ 17 κάτι λίγοι καταφέρουν καὶ γυρίζουν στήν Κερασούντα. Αὐτά ἔγιναν τή μέρα πού ἐμεῖς ἔκεινούσαμε νά ἔρθουμε ἐδῶ μέ τά πόδια. Μερικοί μάλιστα ἀπό κείνους πού θά ἔρχονταν μέ τό καράβι δρίσκονταν ἀκόμα στήν Κερασούντα· δέν εἶχαν προλάβει νά δηγοῦν ἀπ' τό λιμάνι στ' ἀνοιχτά. «Τυτερός ἀπ' αὐτά, ὅπως λένε οἱ Κερασούντιοι, ἔρχονται ἀπό τό δχυρό τρεῖς ἀντρες ἀπό τούς πιό σεβάσμιους γέροντες, ζητώντας νά παρουσιαστούν στή συνέλευσή μας. Ἐπειδή δύμως δέ μᾶς δρῆκαν, ἔλεγαν στούς Κερασούντιους πώς δέν μποροῦσαν νά ἔξηγήσουν γιατί ἀποφασίσαμε νά τούς ἐπιτεθούμε. Κι ὅταν, προσθέτουν, τούς ἔδεισιώσαν πώς αὐτή ἡ ἐπίθεση δέν ἔγινε μέ συνεννόηση δλων μας, ἔκεινοι εὐχαριστήτηκαν καὶ σκόπευαν νά ταξιδέψουν ὥς ἐδῶ, γιά νά μᾶς

περιγράφουν τά ἐπεισόδια καί νά μᾶς προτρέψουν νά πάρουμε καί νά θάψουμε τούς νεκρούς. Ἀλλά μερικοί ἀπό τούς Ἑλληνες 19 πού είχαν γλιτώσει, ἔτυχε νά δρίσκονται ἀκόμα στήν Κερασούντα. Καί μόλις ξμαθαν πρός τά ποῦ κατευθύνθηκαν οἱ βάρδαροι, καί οἱ ἴδιοι τόλμησαν νά τούς χτυπήσουν μέ πέτρες καί τούς ἄλλους παρακινούσαν νά κάνουν τό ἴδιο. Ἐτοι οἱ ἀνθρωποι ἐκεῖνοι σκοτώνονται μέ λιθοβολισμό, κι ἡταν κι οἱ τρεῖς σεδάσμοι γέροντες καί μάλιστα ἀπεσταλμένοι.

“Υστερό” ἀπ’ αὐτό, ἔρχονται οἱ Κερασούντιοι καί μᾶς ἀναφέ- 20 ζουν ὅσα ἔγιναν. Στό ἄκουσμά τους ἐμεῖς οἱ στρατηγοί στενοχωρεθῆκαμε γιά τά ἐπεισόδια καί σκεφτόμασταν μαζί μέ τούς Κερασούντιους μέ ποιό τρόπο νά θάψουμε τούς Ἑλληνες νεκρούς. Ἐκεὶ ὅμως πού καθόμασταν πιό πέρα ἀπό τό στοατόπεδο, ἀκού- 21 σαμε **ξαφνικά μεγάλο θόρυβο**: «**Χτύπα τον μέ τά χέρια, χτύπα τον με τις πετρες**» καί στή στιγμή δλέπομε πολλούς πού ἔτρεχαν κρατώντας πέτρες στά χέρια, κι ἄλλους πού ἔσκυθαν κι ἔπαιρναν ἀπό χάμω.

Οἱ Κερασούντιοι τότε, ἐπειδή ἔτυχε νά ἔχουν δεῖ καί τά ἐπει- 22 σόδια πού ἔγιναν στήν πόλη τους, φοβήθηκαν καί τραβάνε πρός τά πλοῖα. Κι ἀπό μᾶς ὅμως μερικοί τά χρειάστηκαν, μά τό Δία. Ἀλλά ἐγώ ἔτρεξα κοντά τους καί τούς ωτήσα τί συμβαίνει. Κά- 23 ποιοι ἀπό αὐτούς δέν ἤξεραν τίποτα, ώστόσο κρατούσαν πέτρες μέσ στά χέρια. Τέλος δρῆκα ἔναν πού ἤξερε τί γινόταν, καί μοῦ λέει πώς οἱ ἀγορανόμοι ουμπεριφέρονται μέ μεγάλη σκληρότητα στούς στρατιώτες. Σ’ αὐτό τό διάστημα δλέπει κάποιος τόν ἀγο- 24 φανόμο Ζήλαρχο πού πήγαινε πρός τή θάλασσα καί τόν φώναξε δυνατά. Μόλις οἱ ἄλλοι τό ἄκουσαν, δόμοιν καταπάνω του, σά νά είχε φανεῖ ἀγοριογόνουνο ἥ ἐλάφι. Οἱ Κερασούντιοι πάλι, 25 ὅταν τούς εἶδαν νά τρέχουν πρός τό μέρος τους, νόμισαν πώς δίχως ἄλλο ἥ ἐπίθεση γίνεται ἐνάντιά τους, καί γι’ αὐτό φεύγουν τρεχάτοι καί πέφτουν μέσα στή θάλασσα. Μαζί τους ὅμως ἔπεσαν μερικοί κι ἀπό μᾶς, καί ὅποιος ἔτυχε νά μήν ξέρει κολύμπι πνίγηκε. Καί τί νομίζετε πώς ἔπαθαν αὐτοί; Δέν είχαν κάμει κακό σέ 26 κανένα, φοβήθηκαν ὅμως μήπως μᾶς είχε πιάσει λύσσα σάν τά σκυλιά: “Αν λοιπόν αὐτά συνεχιστούν, σκεφτεῖτε ποιά κατάσταση θά δημιουργηθεῖ γιά τό στρατό.

27-33
Κίνδυνοι ἀπό
τὴν ἀπειθαρ-
γία τῶν στρα-
τιωτῶν.

- 27 Πρῶτα πρῶτα ὅλοι ἐσεῖς δέ θά ἔχετε τὸ δικαίωμα οὕτε πόλεμο
νά κάνετε ἐνάντια σ' ὅποιον θέλετε οὕτε καὶ νά τὸν σταματήσετε.
παρὰ ὅποιος τύχει θά ὁδηγεῖ μόνος τὸ στρατό ὅπου θελήσει. Καὶ
ἄν σᾶς ἔρθουν τίποτε ἀπεσταλμένοι γιά νά σᾶς ζητήσουν εἰρήνη
ἢ κάτι ἄλλο, θά τοὺς σκοτώσει ὅποιος τὸ ἐπιθυμήσει κι ἔτοι θά γί-
νει αἴτιος νά μήν ἀκούσετε τοὺς λόγους ἐκείνων πού ἔρχονται νά
συζητήσουν μαζί σας. "Υστερφα ἐκείνους πού θά ἐξιέξετε σεις ὅλοι
γιά ἀρχηγούς, δέ θά τοὺς λογαριάζουν καθόλου, κι ἄν κανεῖς ἐκ-
λέξει τὸν ἑαυτό του στρατηγό καὶ θέλει νά φωνάζει «χύτα! χύ-
πα!», αὐτός θά είναι ίκανός καὶ τὸν ἀρχηγό του νά σκοτώσει
ἀδίκαστο καὶ ὅποιον ἀπλό στρατιώτη θελήσει, φτάνει νά ὑπάρ-
χουν ἐκείνοι πού θά πειθαρχήσουν στά λόγια του, ὅπως ἔγινε και
29 τώρα. Σκεφτείτε ἀκόμα τί κακό σᾶς ἔρχουν κάμει αἵτοι οἱ αὐτοδι-
ορισμένοι στρατηγοί. Πρῶτα πρῶτα ὁ Ζήλαρχος ὁ ἀγροανόμος και
ἄν σᾶς ἔδιλαψε, ἔφυγε μέ τὸ πλοίο χωρίς νά τιμωρηθεί. "Αν ὅμως
δέ σᾶς ἔδιλαψε, ἔφυγε ἀπό τὸ στρατό, γιατί φοβήθηκε μήπως
30 ἄδικα σκοτωθεί, χωρίς νά τὸν δικάσετε. "Ἐκείνοι πάλι πού πε-
τροδόλησαν τοὺς ἀπεσταλμένους γέροντες, κατάφεραν ὥστε μο-
νάχα ἐσεῖς ἀπό τοὺς Ἔλληνες νά μή νιώθετε σιγουριά στήν Κε-
ρασούντα, ἐκτός ἄν πηγαίνετε ἐκεῖ μέ στρατιωτική δύναμη. "Οσο
γιά τοὺς νεκρούς πού πρωτύτερα μᾶς πρότρεπαν οἱ ἴδιοι πού
τοὺς σκότωσαν νά τοὺς θάψουμε, κι αὐτούς τά κατάφεραν νά μήν
ὑπάρχει ἀσφάλεια νά τοὺς σηκώσουμε γιά θάψιμο, οὕτε κι ἄν
πάμε κρατώντας τὸ κηρούκειο. Γιατί ποιός θά δεχτεί νά πάει σάν
κήρυκας, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τοὺς κήρυκες τῶν ἄλλων; Γι' αὐτό
31 παρακαλέσαμε τοὺς Κερασούντιους νά τοὺς θάψουν. "Αν λοιπόν
αὐτά πού ἔγιναν σᾶς φαίνονται καλά, δηλώστε το καθαρά, ὥστε
καθένας χωριστά νά περιφρουρήσει τὸν ἑαυτό του καὶ νά προ-
σπαθεῖ νά κατασκηνώνει σέ μέρος, πού θά ἔχει πολὺ ψηλά ὀχυρω-
32 μένες τοποθεσίες, ἐπειδή αὐτά θά γίνονται κάθε τόσο. "Αν ὅμως
νομίζετε πώς τέτοιες πράξεις είναι ἔργα θηρίων καὶ ὅχι ἀνθρό-
πων, προσπαθήστε νά τίς σταματήσετε. Ἄλιωτικα, γιά ὄνομο
τοῦ Δία, πώς θά θυσιάζουμε στοὺς θεούς μέ εὐχαριστηση, ἀφοῦ
κάνομε ἀσέδειες ἢ πώς θά πολεμοῦμε τοὺς ἐχθρούς, ἄν σκοτώ-
33 νουμε ὁ ἔνας τὸν ἄλλο; Καὶ ποιά πολιτεία θά μᾶς δεχτεί φιλικά,
άμα διέπει νά ἔρχουμε τέτοια ἀκαταστασία; "Η ποιός θά μᾶς φέ-

φει μὲν ἐμπιστοσύνη νέογοράσσουμε τρόφιμα, ἀφοῦ φανερά κάνομε ἀδικίες σέ τόσο σοδαρά ζητήματα; Καὶ τόν ἔπαινο πού νομίζουμε πώς θά πάρουμε ἀπ' ὅλους, ποιός θά δρεθεῖ νά μᾶς τόν δώσει, ἀφοῦ εἴμαστε τέτοιοι; Γιατί ξέρω πώς ἐμεῖς θά λέγαμε, γιά ἀνθρώπους πού τά κάνουν αὐτά, πώς είναι τιποτένιοι».

“Υστερός ἀπό τό λόγο τοῦ Ξενοφώντα σηκώθηκαν ὄλοι κι ἔλε- 34 γαν πώς πρέπει νά τιμωρηθούν αὐτοί πού ἔκαναν ἀρχή γιά τέτοιες πράξεις, κι ἀπό δῶ και πέρα νά μήν τούς ἐπιτρέπεται πιά νά παρανομοῦν. Κι ἂν κανένας ξανακάμει παρανομίες, νά τόν τιμωρήσουν μέ θάνατο. Ἔιξαν ἀκόμα νά κάμουν δίκες γιά ὅλους τούς στρατηγούς, καθώς και γιά τίς περιπτώσεις πού ἀδικήθηκαν μερικοί, ἀπό τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος. Καί δρισαν τούς λοχαγούς γιά δικαιστές. Τέλος μέ πρόταση τοῦ Ξενοφώντα 35 και μέ τή συμβουλή τῶν μάντηδων ἀποφάσισαν νά καθαρίσουν μέ θυσίες τό στράτευμα. Καί τό καθάρισαν.

34 -35

Μέτρα γιά τή
ἀντιμετώπιση
τοῦ κακοῦ.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥ ΕΓΙΝΕ ΓΙΑ ΚΑΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Εἶχαν ἀποφασίσει στή συνέλευση νά λογοδοτήσουν και οἱ στρατηγοί στό δικαστήριο γιά τίς προηγούμενες πράξεις τους. Στή λογοδοσία καταδικάστηκαν ὁ Φιλένσιος κι ὁ Ξανθικλῆς νά πληρώσουν εἴκοσι μινές πρόστιμο, γιατί δέν εἶχαν ἐπιστατήσει καλά νά φυλακτοῦν τά πράγματα πού ἦταν φροτωμένα στά πλοια. Ὁ Σοφαίνετος πάλι καταδικάστηκε νά πληρώσει δέκα μινές, γιατί τόν εἶχαν ἐκλέξει...κι αὐτός παραμέλησε τά καθήκοντά του. Μερικοί κατηγόρησαν και τόν Ξενοφώντα, ἐπιμένοντας πώς τούς χτυποῦσε και γενικά πώς τούς κακομεταχειρίζόταν.

Τότε ὁ Ξενοφῶν ζήτησε ἀπό κείνον πού τόν πρωτοκατηγόρησε νά πεῖ πού τόν χτύπησε. Κι ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Στό μέρος πού πεθαίναμε ἀπό τό κρύο και πού τό χιόνι ἦταν πάρα πολύ». Ὁ Ξενοφῶν δημιώς εἶπε: «Μά ἂν σᾶς κακομεταχειρίζόμουν σέ ἐποχή πού Ἠταν βαρυχειμονιά, ὅπως λέσ, και μᾶς ἔλειπε τό φωμά, και δέν εἶχαμε κρασί οὕτε γιά υιδροδιά, κι ἥμασταν κουρασμένοι ἀπό

1 ΚΕΦ. 8
Πρόστιμο σέ
τοις στρα-
τηγούς.

2 2-7
Στρατιώτες
κατηγόροι
τόν Ξενοφώντα
ὅτι τούς
χτύπησε.

τούς κόπους, καί μᾶς ἀκολουθοῦσαν οἱ ἐχθροί, τότε παραδέχομαι πώς εἴμαι πιό δάναυσος κι ἀπό τά γαῖδοντα. Γιατί λένε πώς

- 4 αὐτά δέν κουράζονται νά συμπεριφέρονται δάναυσα. Πέξ μου ὅμως ποιά ἦταν ἡ αἰτία πού σέ χτύπησα. Σοῦ ζητοῦσα κάτι καί δέ μοῦ τό ἔδινες; Ἀπαιτοῦσα νά μοῦ γυρίσεις τίποτε δανεικά; Ἡ
- 5 μήπως ἥμουν μεθυσμένος καί σου φέρθηκα ἀσχημα;» Ἐπειδή ἐκεῖνος εἶπε πώς δέν ύπηρχε καμιά τέτοια αἰτία, τόν ξαναρώησε ὁ Ξενοφῶν ἄν εἶναι ὀπλίτης, ἀλλά ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε ὅχι. Πάλι τόν ωτησε ἄν εἶναι πελταστής. Ἐκεῖνος ἀπάντησε πώς δέν ἦταν, παρά πώς οἱ σύντροφοί του τόν ἔδαλαν νά οδηγεῖ ἔνα γαϊδούρι.
- 6 παρ' ὅλο πού δέν ἦταν δοῦλος. Τότε ὁ Ξενοφῶν τόν ἀναγνώρισε καί τόν ωτησε: «Μήπως εἶσαι σύ πού εἰχες μεταφέρει τόν ἄρρωστο;» – «Ναί μά τό Δία, εἶπε. Ἐσύ μ' ἔδαλες ἀναγκαστικά νά τόν πάρω καί σκόρπισες τίς ἀποσκευές τών συντρόφων μου.»
- 7 «Μά τό σκόρπισμα, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, ἔγινε κάπως ἔτσι. Ἐδωσα τίς ἀποσκευές σ' ἄλλους νά τίς κουβαλήσουν, μέ τή διαταγή νά τίς φέρουν σέ μένα, κι ὅταν τίς πήροι ὅλες σέ καλή κατάσταση, σου τίς γύρισα πίσω, ἀφοῦ κι ἐσύ μοῦ παρουσίασες τόν ἄρρωστο. Ἀκούστε ὅμως, εἶπε, πώς ἔγιναν τά πράγματα, γιατί ἀξίζει τόν κόπο νά σᾶς τά πᾶ.

8-11

Ἐξιστόρηση
τοῦ ἐπεισο-
δίου.

- 8 Ἐνας στρατιώτης δέν μποροῦσε πιά νά δαδίζει κι ἔμενε πίσω. Ἔγώ δέν ἥξερα τίποτ' ἄλλο γι' αὐτόν, παρά μονάχα πώς ἦταν κάποιος δικός μας. Σέ ἀνάγκασα λοιπόν νά τόν πάρεις, γιά νά μή χαθεῖ, γιατί, ὅσο μπορώ νά θυμάμαι, ξοπίσω μας ἔρχονταν ἐχθροί.» ΖΩς ἔδω συμφώνησε ὁ ἄνθρωπος. «Σ' ἔστειλα μπροστά, συνέχισε ὁ Ξενοφῶν, ὕστερα ὅμως πλησιάζοντας μέ τούς δύπισθοφύλακες σέ δρίσκω νά σκάδεις ἔνα λάκκο γιά νά χώσεις μέσα τό στρατιώτη, κι ἐγώ σταμάτησα καί σέ παίνεσα. Μά τήν ὥρα πού στεκόμασταν ἐκεῖ, ὁ στρατιώτης μάζεψε τό πόδι του καί ὅλοι φωναξαν πώς ζεῖ, ἐνω ἐσύ εἶπες: – Ἄς ζησει οσο θελει, εγώ παντως δέν τόν κουβαλάω πιά. Τότε σέ χτύπησα· ἀλήθεια λέσ· γιατί μοῦ ἔδωσες τήν ἐντύπωση πώς ἥξερες δτι ἦταν ζωντανός. – Καί τί, εἶπε τούτος, μήπως δταν σου τόν παρουσίασα, δέν πέθανε; – Κι ἔμεις δλοι θά πεθάνουμε, ἀπάντησε ὁ Ξενοφῶν, ἀλλά δέν πρέπει γιά αὐτό νά μᾶς θάψουν καί ζωντανούς.»

"Ολοι φώναξαν πώς ἔπρεπε νά τόν είχε χτυπήσει περισσότερο. 12
Τότε ὁ Ξενοφῶν παρακινοῦσε καὶ τούς ἄλλους νά ποῦν γιατί τίς
ἔφαγε ὁ καθένας. Κι ἐπειδή δέ σηκώνονταν, αὐτός ἔλεγε: 13
«Παραδέχομαι, στρατιώτες, πώς χτύπησα μερικούς πού δέν πει-
θαρούσαν. "Οσους δηλαδή κοίταξαν νά σωθοῦν μέ τό δικό σας
ἄγωνα, πού προχωρούσατε παραταγμένοι καὶ πολεμούσατε ὅπου
ήταν ἀνάγκη, ἐνώ ἐκεῖνοι ἄφηναν τή θέση τους κι ἔτρεχαν μπρο-
στά, προσπαθώντας νά λεηλατοῦν καὶ νά ἔχουν περισσότερα λά-
φυρα ἀπό τούς ἄλλους. "Αν ὅμως αὐτό τό κάναμε ὥλοι, ὥλοι θά
χανόμασταν. Γι' αὐτό ἄν ἔβλεπα καμιά φορά κάποιον νά τεμπε- 14
λιάζει καὶ νά μή δείχνει διάθεση νά σηκωθεῖ, ἄλλά θεληματικά
νά ἀφήνεται στούς ἔχθρούς, τόν χτυπούσα καὶ τόν ἀνάγκαζα νά
προχωρεῖ. Γιατί κι ἐγώ κάποτε πού ἦταν βαρυχειμωνιά, περιμέ-
νοντας μερικούς πού ἐτοίμαζαν τίς ἀποσκευές τους, ἔμεινα καθι-
σμένος πολλήν ὡρα κι ὑστερα πρόσεξα πώς μέ μεγάλη δυσκολία
σηκώθηκα καὶ τέντωσα τά πόδια μου. "Από τότε λοιπόν πού τό 15
δοκίμασα στόν ἑαυτό μου, δποιον ἄλλον ἔβλεπα νά κάθεται καὶ
νά χαζευει, τόν ἔδιωχνα. Ιατί τό νά κινιέται κανείς καὶ νά φέν-
νεται σάν ἀντρας, συντελεῖ στό-νά ἀποκτά τό σώμα θερμοτητα
καὶ εὐλύνγισία. Ἐνώ τό νά κάθεται καὶ νά μένει ἀκίνητος, ἔβλεπα
πώς κάνει νά παγώνει τό αἷμα καὶ νά σαπίζουν τά δάχτυλα τῶν
ποδιών, πράγματα πού κι ἐσεῖς ξέρετε πώς τά ἔπαθαν πολλοί.
Κάποιον ἄλλο πάλι, πού ἔμεινε πίσω γιά ξεκούραση, κι ἐμπό- 16
διζε καὶ σᾶς πού ἤσασταν μπροστά κι ἐμᾶς τούς τελευταίους νά
προχωροῦμε, ἵσως τόν ἔχτύπησα μέ γροθιά, γιά νά μή χτυπηθεῖ
ἀπό τή λόγγη τῶν ἔχθρῶν. "Ετοι ὥλοι αὐτοί ἔχουν τό δικαίωμα 17
τώρα πού γλίτωσαν, ἀν ἔπαθαν ἄδικα κάτι κακό ἀπό μένα, νά
ξητήσουν τήν τιμωρία μου. "Αν ὅμως ἔπεφταν στά χέρια τῶν
ἔχθρων, θά πάθαιναν φοβερά κακά, χωρίς νά μποροῦν νά ξητή-
σουν τήν τιμωρία κανενός. "Ο λόγος μου είναι ἀπλός, πρόσθεσε. 18
"Αν ἐτιμώρησα κανένα γιά τό καλό του, νομίζω σωστό νά δρῶ
τήν τιμωρία πού θά ἔδρισκαν οί γονεῖς γιά τά παιδιά τους κι οί
δάσκαλοι γιά τούς μαθητές. Κι οί γιατροί ἀκόμα καίνε καὶ κό-
δουν, γιά τό καλό τοῦ ἀρρώστου. Στήν περίπτωση πάλι πού ἔχετε 19
τή γνώμη πώς αὐτά τά ἔκανα ἀπό σκληρότητα, σκεψεῖτε πώς
ἐγώ, μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν, ἔχω περισσότερο θάρρος τώρα

12-22
Δικαιολογία
τῆς συμπε-
ριφορᾶς τοῦ
Ξενοφώντα.

παρά τότε καὶ πώς εἶμαι τολμηρότερος καὶ πίνω περισσότερο
κρασί, ἀλλά δέ χτυπῶ κανένα. Γιατί σᾶς δὲ πέποιθα γάλλη-

20 νης. "Όταν ὅμως εἶναι κακοκαίρια καὶ φουρτούνα στή θάλασσα,
δέ δὲ πέποιθε πώς καὶ μόνο ἀπό μιά μικρή κίνηση θυμώνει ὁ κυνέρ-
νήτης τοῦ πλοίου μέ κείνους πού εἶναι στήν πρύμνη κι ὁ δοηθός
του μέ κείνους πού εἶναι στήν πλάτη; Γιατί σέ τέτοια περίσταση
καὶ μικρά λάθη νά γίνουν, εἶναι ίκανά νά τούς καταστέψουν

21 ὄλους μαζί. Ἀλλά καὶ σεῖς ἀνεπιφύλακτα κρίνατε πώς τούς χτυ-
ποῦσα δίκαια. Γιατί ἥσασταν κοντά καὶ κρατούσατε ξίφη, δχι
ψήφους, καὶ μπορούσατε νά τούς δοηθήσετε, ἢν θέλατε. "Ομως,
μά τό Δία, οὔτε αὐτούς δοηθούσατε, οὔτε καὶ μαζί μου χτυπού-

22 σατε ἐκείνους πού ἀπειθαρχοῦσαν. "Ἐτοι δώσατε τό δικαίωμα
στούς κακούς νά ἔχουν ἀσχημή συμπεριφορά, ἀφήνοντάς τους
ἀτιμώρητους. Γιατί νομίζω πώς ἢν κοιτάξετε μέ προσοχή, θά
δρείτε πώς οἱ ἴδιοι πού ἥταν τότε πάρα πολύ ἀπειθαρχοι, ἔχουν

23 καὶ τώρα πολύ ἀσχημή συμπεριφορά. Ο Βοϊσκος λόγου χάρη, ὁ
πυγμάχος ἀπό τή Θεσσαλία, τότε προσπαθούσε μέ κάθε τρόπο νά
μή σηκώνει ἀσπίδα γιατί, τάχα, ἥταν ἀρρωστος, ἐνῷ τώρα, δημος

24 μαθαίνω, ἔχει γδύσει πολλούς Κοτυωρίτες."Αν ἔχετε λοιπόν μυα-
λό, σ' αὐτόν νά κάνετε τό ἀντίθετο ἀπό κείνο πού κάνουν στά
σκυλιά. Τά ἄγρια σκυλιά δηλαδή τήν ήμέρα τά δένουν, ἐνῷ τή
νύχτα τ' ἀφήνουν ἐλεύθερα. Έσεις, ἢν εἴστε μυαλωμένοι, τή νύ-
χτα θά τόν δένετε καὶ τήν ήμέρα θά τόν ἀφήνετε ἐλεύθερο.

25 Απορῶ ὅμως, πρόσθεσε, πού ἢν ἔγινα σέ μερικούς ἀπό σᾶς μιση-
τός, τό θυμάστε καὶ τό διηγέστε, ἐνῷ ἢν προφύλαξα κανέναν
ἀπό τό κρύο η ἢν ἔδιωξα ἐκθρό ἀπό κοντά του η ἢν τοῦ προμή-
θεψα κάτι ὅταν ἥταν ἀρρωστος η ὅταν εἶχε ἀνάγκη, αὐτά δέν τά
θυμάται κανένας. Δέ θυμάστε ἀκόμα οὔτε ἢν παίνεσα τόν ἄντρα
πού ἔκαμε μιά καλή πράξη, οὔτε ἢν τίμησα, δο Μπόρεσα, ἔνα

26 στρατιώτη πού φάνηκε γενναῖος στή μάχη. Καί ὅμως εἶναι ώραιο
καὶ δίκαιο καὶ ἰερό καὶ εὐχάριστο νά θυμάται κανείς τά καλά,
περισσότερο παρά τά κακά». Τότε σηκώθηκαν ὄλοι κι ἔφερναν
στή μνήμη τους τά ὅσα τούς εἶχε προσφέρει. Καί τό ἀποτέλεσμα
ἥταν πώς τά πράγματα τακτοποιήθηκαν.

23-26
Τό παούδειγ-
μα τοῦ Βοϊ-
σκον. Συντέ-
ρασμα τοῦ Ξε-
νοφώντα.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ
ΣΤΗ ΣΙΝΩΠΗ.
Ο ΧΕΙΡΙΣΟΦΟΣ
ΕΚΛΕΓΕΤΑΙ ΑΡΧΗΓΟΣ
ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

"Υστερ' ἀπ' αὐτά, ὅσον καιρό διέμεναν στά Κοτύωρα, ἄλλοι ζούσαν ἀγοράζοντας τά τρόφιμα, κι ἄλλοι ἀρπάζοντάς τα ἀπό τήν Παφλαγονία. Κι οἱ Παφλαγόνες ὅμως λήστευαν μέ μεγάλη πιδεξιοσύνη ἐκείνους πού σκόρπιζαν ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, καὶ προσπαθοῦσαν νά κακοποιοῦν ὅσους κατασκήνωναν τή νύχτα μαζιά. Αὐτό ἦταν αἰτία νά δρίσκονται σέ ἐχθρικότατες σχέσεις ἀναμεταξύ τους. Ὁ Κορύλας, πού ἔτυχε τότε νά είναι διοικητής τῆς Παφλαγονίας, στέλνει στούς "Ἐλληνες ἀπεσταλμένους μέ ἄλογα καὶ ὅμορφες στολές, γιά νά τους ποὺν πώς ἦταν πρόθυμος νά συνεννοηθεί μαζί τους, ώστε νά μη δὲλάφτει ὁ ἔνας τὸν ἄλλο. Ἀλλά οἱ στρατηγοί ἀποκρίθηκαν πώς γι' αὐτά θά πάρουν ἀπόφαση μαζί μέ τό στρατό, φιλοξένησαν ὅμως πρόθυμα τους ἀπεσταλμένους. Γιά τή φιλοξενία προσκάλεσαν κι ἀπό τους ἄλλους "Ἐλληνες ὅσους νόμιζαν πώς ἄξιζαν μιά τέτοια τιμή. Τότε θυσίασαν μερικά ἀπό τά δόδια πού είχαν πάρει ἀπό τους ἐχθρούς καὶ ἄλλα ζώα, καὶ σέρδιζαν ἀφθονα φαγητά, πού τά ἔτρωγαν ἔπιλωμένοι πάνω σέ δεντρόφυλλα, κι ἔπιναν τό κρασί σέ ποτήρια καμωμένα ἀπό κέρατα ζώων, πού τά ἔβρισκαν σ' αὐτό τόν τόπο. "Οταν ἔκαμαν σπονδές καὶ τραγούδησαν τόν παιάνα, σηκώθηκαν πρώτοι κάποιοι στρατιώτες πού ἦταν ἀπό τή Θράκη καὶ χόρεψαν ὅπλισμένοι, ἐνώ ἔπαιζε ἡ φλογέρα, καὶ πηδοῦσαν ψηλά κι ἐλαφρά, κρατώντας καὶ τά μαχαίρια τους. Τέλος ὁ ἔνας χτυπάει τόν ἄλλο καὶ τόν πληγώνει, ὅπως νόμισαν ὅλοι. Ὁ πληγωμένος ἔπεσε

1 ΚΕΦ. 1

1-13

Οἱ Ἐλληνες
μέ γιορτές
καὶ χορούς
διασκεδάζουν
τούς ἀπε-
σταλμένους
Παφλαγόνες.

2

3

4

5

- 6 στή γῆ μέ πιδέξιο τρόπο. Κι οἱ Παφλαγόνες ἔδγαλαν δυνατές φωνές. Τότε ὁ νικητής ἔδγαλε τά ὅπλα τοῦ ἀλλου καὶ τά πῆρε, καὶ ὅγηκε ἀπό τό μέρος πού χόρευαν, τραγουδώντας τό τραγούδι τοῦ Σιτάλκα. Ἀλλοι Θράκες κουδάλησαν ἔξω τό νικημένο, πού τάχα ἦταν νεκρός, ἐνῶ στήν πραγματικότητα δέν εἶχε πάθει τίποτα. "Υστερα σηκώθηκαν Αἰνιάνες καὶ Μάγνητες καὶ χόρεψαν, 7 ὅπλισμένοι κι αὐτοί, ἔνα χορό πού λέγεται καρπαία. Ὁ τρόπος τοῦ χοροῦ ἦταν ἔτσι δά: Ὁ ἔνας ἀφήνει τά ὅπλα καταγῆς σιμά του κι ἀρχίζει τάχα νά δόδηγάει τά βόδια καὶ νά σπέρνει, συχνά ὅμως γυρίζει πρός τά πίσω τό κεφάλι σά νά φοβάται. Ξαφνικά παρουσιάζεται ὁ ἄλλος πού κάνει τό ληστή. Μόλις τόν δεῖ ὁ πρωτος ἀπό μαροιά, ἀρπάζει τά ὅπλα καὶ τρέχει νά τόν συναντήσει· μπροστά στά βόδια πιάνει πόλεμο μαζί του. "Ολα αὐτά τά ἔκαναν ουθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό πού ἔπαιξε ἡ φλογέρα. Στό τέλος ὁ ληστής δένει τό ζευγολάτη καὶ τόν παίρνει καὶ φεύγει μαζί μέ τά βόδια. Καμιά φορά ὅμως γίνεται τό ἀντίθετο. Τότε ὁ ζευγολάτης δένει πρός τά πίσω τά χέρια τοῦ ληστή, τόν ζεύει πλάι στά βόδια καὶ τόν κεντά μαζί μ' αὐτά. Κατόπι ἀρχισε τό χορό κάποιος πού ἦταν ἀπό τή Μυσία, κρατώντας μιά μικρή ἀσπίδα ἀπό κλωνάρια ἵτιας στό κάθε του χέρι. Τούτος χορεύοντας, τή μιά ἔκανε πώς πολεμούσε ἐνάντια σέ δυο ἀντίπαλους, τήν ἄλλη χορησμοποιούσε τίς ἀσπίδες ἀντιμετωπίζοντας τόν ἔνα μονάχα, καὶ ἄλλοτε πάλι στριφογύριζε γρήγορα κι ἔκανε τοῦμπες πρός τά πίσω, κρατώντας τίς ἀσπίδες. "Ετσι παρουσιάζονταν ἔνα ώραιο θέαμα. Στό τέλος χόρεψε τόν περσικό χορό χτυπώντας τίς ἀσπίδες, καὶ γονάτιζε καὶ ξανασηκωνόταν. Καὶ ὅλα αὐτά τά ἔκανε ουθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό τής φλογέρας.
- 9 10 11 Πάνω στήν ώρα, μπήκαν ξαφνικά στρατιώτες ἀπό τή Μαντίνεια· σηκώθηκαν καὶ μερικοί ἄλλοι ἀπό τήν Ἀρκαδία φορώντας ὅσο γινόταν πιό δμορφο ὅπλισμό, καὶ περπατούσαν ουθμικά μέ τό σκοπό τοῦ ἔνοπλου χοροῦ πού ἔπαιξε ἡ φλογέρα. "Υστερα τραγούδησαν τόν παιάνα καὶ χόρεψαν, ὅπως γίνεται ὅταν πηγαίνουν στούς ναούς τών θεών οἱ ιερές πομπές. Μέ κατάπληξη εἶδαν οἱ Παφλαγόνες ὅλους αὐτούς τούς ἔνοπλους χορούς.
- 12 Τότε ὁ Μυσός, διέποντάς τους νά τά ἔχουν χαμένα, κατάφερε κάποιον ἀπό τήν Ἀρκαδία πού εἶχε ἀγοράσει μιά χορεύταια, νά

τή φέρει μέσα, ἀφοῦ πρώτα τή στόλισε ὅσο μπορούσε πιό ὅμιορφα καὶ τῆς ἔδωσε νά κρατάει μιά ἐλαφριά ἀσπίδα. Ἐκείνη χόρεψε μέ πολλά λυγίσματα τήν πυρῷζη. Τότε χάλασε ὁ κόσμος ἀπό τά χει- 13 θοκοτήματα, κι οἱ Παφλαγόνες ωτησαν ἄν πολεμοῦσαν μαζί τους καὶ γυναικες. Οἱ στρατιῶτες ἀπάντησαν πώς αὐτές ἦταν πού ἔκαναν τό δασιλιά νά τό δάλει στά πόδια καὶ νά φύγει ἀπό τό στρατόπεδο. Ἔτσι τέλειωσε ἡ νύχτα τούτη.

Τήν ἄλλη μέρα ὁδήγησαν τούς ἀπεσταλμένους στό στράτευμα. 14 Οἱ στρατιῶτες σκέφτηκαν πώς ἦταν καλό νά μή διλάφτουν τούς Παφλαγόνες ούτε νά κακοπαθοῦν ἀπό κείνους. "Υστεο̄ ἀπ' αὐτό οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφυγαν. Κι οἱ Ἑλληνες, μέ τήν ἐντύπωση πώς διαθέτουν ἀρκετά πλοῖα, μπῆκαν μέσα κι ἀρχισαν ν' ἀρμενίζουν μέρα καὶ νύχτα, ἔχοντας τόν καιρό κατάπρυμα καὶ μέ τήν Πα- 15 φλαγονία πρός τ' ἀριστερά. Τήν ἄλλη μέρα φτάνουν στή Σινώπη κι ἄραιξαν στήν Ἀρμήνη, πού ἦταν ἐπίνειο αὐτῆς τῆς πόλης. Οἱ Σινωπεῖς βέβαια κατοικοῦν στήν Παφλαγονία, εἶναι ὅμως ἀποι- κοι τών Μιλησίων. Αύτοὶ τότε στέλνουν στούς Ἑλληνες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο ἀλεύρι καὶ χίλιες πεντακό- σιες στάμνες γεμάτες κρασί. Ἐδῶ ἥρθε κι ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας 16 μά τριμήνη. Οἱ στρατιῶτες περίμεναν πώς θά τούς φέρει κάτι γυ- ρίζοντας πίσω. Μά δέν ἔφερε τίποτα, παρά μονάχα τούς ἀνακοί- νωσε πώς γιά τίς πρόξεις τους τούς ἐπαινεῖ ὁ ναύαρχος Ἀναξί- διος, καθώς καὶ οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι, καί τούς ὑπόσχεται πώς θά τούς δώσει μισθό, ἄν ἔρθουν ἔξω ἀπό τόν Πόντο.

Ἐκεῖ στήν Ἀρμήνη ἔμειναν οἱ στρατιῶτες πέντε μέρες. "Οσο 17 ὅμως αἰσθάνονταν πώς πλησιάζουν στήν Ἐλλάδα, τόσο περισσό- τερο τώρα παρά πρωτύτερα τούς ἔμπαινε στό μυαλό πώς πρέπει νά γυρίσουν στήν πατρίδα ἔχοντας κάτι μαζί τους.

Νόμισαν λοιπόν πώς, ἄν ἐκλέξουν ἔναν ἀρχηγό, αὐτός θά μπο- 18 ρέσει καλύτερα, παρά ἄν εἶναι πολλοί, νά διοικεῖ τό στρατό μέρα καὶ νύχτα. Ἀκόμα δὲ ἔνας, ἄν χρειαστεῖ νά μείνει ἀπαρατήρητος σέ κάποια ἐνέργεια, εὐκολότερα μπορεῖ νά κρυφτεῖ, κι ἄν εἶναι ἀνάγκη νά προλάβει κάτι, λιγότερο θά καθυστερήσει. Γιατί δέ θά χρειαζόταν νά κουνεντιάσουν πολλοί ἀναμεταξύ τους, παρά μο- νάχα νά τελειώσει ἐκεῖνο πού ἀποφάσισε ὁ ἔνας. Ἀντίθετα, τόν

14-17

Οἱ Ἑλληνες φτάνουν στή Σινώπη, ὅ- που ἔρχεται κι ὁ Χειρί- σοφος.

18-21

Οἱ Ἑλληνες θέλουν ἀρχη- γό μέ ἀπόλυ- τη ἰξονοία τόν Ξενοφών- τα.

προηγούμενο καιρό οί στρατηγοί τά ἔκαναν ὅλα σύμφωνα μέ τή
 19 γνώμη τῆς πλειοψηφίας. Ἐνώ ἔκαναν αὐτές τίς σκέψεις, στράφη-
 καν πρός τὸν Ξενοφώντα. Πήγαν οἱ λοχαγοί καὶ τὸν συνάντησαν
 καὶ τοῦ εἶπαν τῇ γνώμῃ τῶν στρατιωτῶν καὶ, ἐκφράζοντάς του
 καθένας τὴν ἐκτίμησή του, προσπαθοῦσε νά τὸν πείσει νά γίνει
 20 αὐτός ἀρχηγός. Ὁ Ξενοφῶν ἀπό τῇ μιᾷ τὸ ἥθελε, γιατί σκεφτό-
 ταν πώς ἔτσι καὶ ἡ ὑπόληψή του ἀνάμεσα στοὺς φύλους θά μεγα-
 λώσει περισσότερο, καὶ ἡ φήμη του θά φτάσει στήν πατρίδα μεγα-
 λύτερη, κι ἀκόμα πώς μποροῦσε ἔξαιτίας του ν' ἀποχτήσουν οἱ
 21 στρατιώτες κάτι καλό. Αὐτές οἱ σκέψεις τὸν ἔστηκασαν, ὥστε νά
 θέλει νά γίνει ἀρχηγός μέ ἀπόλυτη ἔξουσία. Ἀπό τὴν ἄλλη ὥμως,
 κάθε φορά πού σκεφτόταν πώς τὰ μελλούμενα δέν μπορεῖ νά τὰ
 γνωρίζει κανένας ἄνθρωπος, καὶ πώς γι' αὐτό ὑπῆρχε φόδος μῆ-
 πας γάσει καὶ τῇ δόξᾳ πού εἶχε κερδίσει πρωτύτερα, δέν ηξερε τί
 νά κάνει.

22-23

*Tί ἔδειξαν
τὰ σημάδια
κι οἱ θνοίες.*

22 Τὴ στιγμὴ πού ὄρισκόταν σέ ἀμηχανία γιά τό τί νά ἀποφασίσει,
 τοῦ φάνηκε προτιμότερο νά ζητήσει τὴ συμβούλη τῶν θεῶν.
 Πρόσταξε τότε νά τοῦ φέρουν δυό ζῶα κι ἔκανε θυσία στὸ Δία τό
 βασιλιά, γιατί σ' αὐτόν τοῦ εἶχε ὁρίσει τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά
 θυσιάζει. Εἶχε μάλιστα τὴ γνώμη πώς αὐτός ὁ θεός τοῦ εἶχε στεί-
 λει τό δονειδο πού εἶδε, ὅταν ἀρχιζε μέ τούς ἄλλους στρατηγούς
 23 νά φροντίζει γιά τό στρατό. Κι ὅταν ἔκεινοῦσε ἀπό τὴν "Ἐφεσο
 γιά νά παρουσιαστεῖ στὸν Κύρο, θυμόταν πώς ἔκραζε ἔνας ἀετός
 πρός τὰ δεξιά του, καθισμένος δύμως. Ὁ μάντης πού τὸν συνό-
 δευε τοῦ εἶπε πώς αὐτό τὸ σημάδι ἦταν σημαντικό, δχι συνηθι-
 σμένο, καὶ πώς προφήτευε δόξα, μά καὶ κόπους μεγάλους. Γιατί
 τά δρυια κάνουν ἐπιθέσεις ἐνάντια στὸν ἀετό πού κάθεται στὴ
 γῆ. Πρόσθεσε δύμως πώς δέν ἐσήμαινε πλούτη, ἀφοῦ ὁ ἀετός πε-
 24 τώντας προπάντων παίρνει τὴν τροφή του. "Οταν λοιπόν ἔκανε
 τὴ θυσία, ὁ θεός τοῦ προφήτεψε καθαρά πώς δέν εἶχε ἀνάγκη
 ἀπό ἄλλη ἔξουσία καὶ πώς δέν ἔπρεπε νά τῇ δεχτεῖ, ἀν τὸν ἐκλέ-
 χουν ἀρχηγό. Αὐτά τότε ἔτσι ἔγιναν.

25-31

*Ποὺ στηρίζει
τὴν ἀριησή
του ὁ Ξενοφῶν.*

25 Κατόπι συγκεντρώθηκε ὁ στρατός, κι ἔλεγαν ὅλοι νά ἐκλέξουν
 ἔναν ἀρχηγό. Μόλις πήραν αὐτή τὴν ἀπόφαση, πρότειναν τὸν Ξε-
 νοφώντα. Κι ἐπειδή φαινόταν καθαρά πώς θά τόν ἐκλέξουν, ἀν

κανένας φέρει τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, δ Ξενοφών σηκώθηκε καί μίλησε ἔτσι: «Σάν ἄνθρωπος πού είμαι, στρατιώτες, μέ συγκινεῖ ή ἐκτίμησή σας. Σᾶς χρωστώ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό, καί εὔχομαι νά δώσουν οί θεοί νά μπορέσω νά σᾶς κάμω κάτι καλό. Τό νά ἐκλέξετε ὅμως ἐμένα ἀρχηγό σας, ἐνῶ δρίσκεται ἐδῶ ἄντρας Σπαρτιάτης, μοῦ φαίνεται πώς δέν είναι ωφέλιμο γιά σᾶς, καί δυσκολότερα θά πετύχετε ἀπό τούς Σπαρτιάτες κάτι πού θά χρειάζεστε. Νομίζω ἀκόμα πώς αὐτό γιά μένα είναι ἐπικίνδυνο.

Γιατί δὲ πώς καί ἐνάντια στήν πατρίδα μου δέν ἔπαψαν νά πολεμούν, παρά ὅταν τήν ἀνάγκασαν νά παραδεχτεῖ πέρα γιά πέρα πώς οί Λακεδαιμόνιοι τήν ἔξουσιάζουν. "Οταν τό παραδέ-

χτηκαν αὐτό, μονομιᾶς σταμάτησαν τόν πόλεμο, καί δέν πολιόρκησαν πιά ἀπό κεῖ κι ὑστερα τήν πόλη. "Αν λοιπόν ἐγώ, παρά δὲ πού τά δὲ πώς αὐτά, φαινόμουν πώς, ὅπου μπορώ, ἐκεῖ προσπαθῶ νά ἀδυνατίσω τήν ἔξουσία τους, σκέφτομαι μήπως πολύ γοήγορα μέ κάμουν νά βάλω γνώση. "Οσο γιά τή σκέψη πού κά-

νατε, πώς δηλαδή θά γίνονται λιγότερες ἔξεγέρσεις, ὅταν ὑπάρχει ἔνας ἀρχηγός παρά ὅταν ὑπάρχουν πολλοί, νά ἔρετε καλά πώς ἂν ἐκλέξετε ἄλλον δέ θά μέ δρεῖτε ἐμένα νά ἀπειθαρχῶ. Γιατί ἔχω τή γνώμη πώς ἐκεῖνος πού ἀντιστέκεται στόν ἀρχηγό του στήν περίοδο τοῦ πολέμου, αὐτός ἀντιστέκεται στήν ἴδια τή σωτηρία του. "Αν δημος ἐκλέξετε ἐμένα, δέ θά παραξενευτώ ἀν δρεῖτε μερικούς δυσαρεστημένους καί μαζί σας καί μαζί μου». "Οταν τά

εἶπε αὐτά, σηκώθηκαν πολύ περισσότεροι κι ἔλεγαν πώς αὐτός πρέπει νά γίνει ἀρχηγός. Ό Αγασίας μάλιστα δ Στυμφάλιος εἶπε πώς θά ἡταν ἀστείο, ἀν τά πράγματα ἡταν δπως τά ἔθεσε δ Ξενοφών. "Θά θυμώσουν οί Λακεδαιμόνιοι, ἀν ἐκεῖνοι πού δρίσκονται σ' ἔνα συμπόσιο δέν ἐκλέξουν Σπαρτιάτη νά τό διευθύνει; "Αν αὐτό είναι ἔτσι, εἶπε, τότε φυσικά ούτε λογαροί δέν μποροῦμε νά είμαστε ἐμεῖς, ἐπειδή καταγόμαστε ἀπό τήν Ἀρκαδία. "Τότε οί στρατιώτες θιρυδώντας ἐπιδοκίμασαν, γιατί δ Αγασίας εἶχε μιλήσει σωστά. Ό Ξενοφών ὅμως, ἐπειδή ἔβλεπε πώς ἡταν ἀνάγκη νά ἀντισταθεῖ περισσότερο, σηκώθηκε κι εἶπε: «Γιά νά δεδαιιωθεῖτε, στρατιώτες, σᾶς δρκίζομαι σέ δλους τούς θεούς καί τίς θεές πώς ἐγώ μόλις κατάλαβα τή γνώμη σας, ἔκανα θυσίες γιά νά μάθω ἀν ἡταν ωφέλιμο καί σέ σᾶς νά μοῦ ἀναθέσετε αὐτό τό

31
ἀνάγκη νά ἀντισταθεῖ περισσότερο, σηκώθηκε κι εἶπε: «Γιά νά δεδαιιωθεῖτε, στρατιώτες, σᾶς δρκίζομαι σέ δλους τούς θεούς καί τίς θεές πώς ἐγώ μόλις κατάλαβα τή γνώμη σας, ἔκανα θυσίες γιά νά μάθω ἀν ἡταν ωφέλιμο καί σέ σᾶς νά μοῦ ἀναθέσετε αὐτό τό

ἀξίωμα, καὶ σέ μένα νά το ἀναλάδω. Καὶ οἱ θεοί μοῦ ἔδωσαν μὲ τίς θυσίες τόσο φανερά σημάδια, ώστε κι ἔνας ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἰδέα ἀπό μαντική, θά μπορούσε νά καταλάθει πώς ἐγώ πρέπει νά σταθῶ μακριά ἀπό τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ».

32-33

*Ἐξλογή τοῦ 32
Χειρίσσοφου*

“Ἐτσι ἐκλέγουν τό Χειρίσσοφο, πού ὕστερος ἀπό τήν ἐκλογή του σηκώθηκε κι εἶπε: «Πρέπει νά ξέρετε, στρατιώτες, πώς οὔτε ἐγώ θά ἀπειθαρούσα, ἢν ἐκλέγατε ἄλλον. Προσφέρατε πάντως ὑπηρεσία στόν Ξενοφώντα μέ τό νά μήν τόν ἐκλέξετε, γιατί και τώρα ἀκόμα τόν συκοφαντούσε μέ δῆλα τά μέσα δέ ΔΞΙΠΠΟΣ στόν Ἀναξίδιο, παρ' ὅλο πού προσπαθούσα νά τόν κάνω νά σωπάσει. Τοῦ ἔλεγε δηλαδή πώς πιστεύει ὅτι δέ Ξενοφῶν θά προτιμούσε νά διοικεῖ τό στρατό τοῦ Κλέαρχου μαζί μέ τόν Τιμασίωνα τό Δαρδανέα, παρά μέ μένα πού εἴμαι ἀπό τή Λασονία. Ἀφοῦ δύμως ἐκλέχατε ἐμένα, πρόσθεσε, θά προσπαθήσω μέ κάθε τρόπο νά δᾶς ώφελήσω. Τώρα νά κάνετε δῆλες τίς ἐτοιμασίες πού χρειάζονται γιά νά ταξιδέψουμε αὐριο, ἢν μᾶς κάνει καλόν καιρό. Θά τραβήξουμε γιά τήν Ἡράκλεια, ὅπου πρέπει νά προσπαθήσουμε δῆλοι ν' ἀράξουμε. “Οσο γιά τά ἄλλα, θά τά σκεφτούμε ὅταν πάμε ἐκεῖ».

- ΚΕΦ. 2**
- 1 ‘Από κεῖ τήν ἄλλη μέρα μπήκαν στά πλοῖα και ἔκείνησαν μέ καλόν καιρό, ταξιδεύοντας δυό μέρες κοντά στή στεριά. Καὶ καθώς ἀρμένιζαν γιαλό γιαλό, [πιωσιηρούσαν τήν παραλία τοῦ Ιάσονα, ὅπου λένε πώς ἄραξε ἡ Ἀργώ, και τά μέρη ὅπου χύνονται τά νερά τών ποταμών, πρώτα τοῦ Θερμώδοντα, ὕστερα τοῦ Ἰοη, κατόπι τοῦ Ἀλη και τελευταία τοῦ Παρθένιου. “Οταν τόν προσπέρασαν κι αὐτόν] ἔφτασαν στήν Ἡράκλεια, μιά πόλη ἐλληνική, ἀποικία τών Μεγαρέων, πού δρίσκεται στή χώρα τών
- 2 Μαριανδυνῶν. “Ἄραξαν στήν Ἀχερούσιάδα Χερσόνησο, ἀπ' ὅπου λένε πώς δέ Ἡρακλῆς κατέβηκε στόν “Ἄδη γιά νά δρεῖ τό σκύλο Κέρδερο· ἔκει και σήμερα ἀκόμα δείχνουν τά σημάδια.

πού φανερώνουν πώς τό κατέδασμα ἔγινε σέ δάθος μεγαλύτερο
ἀπό δυό στάδια. Σ' αὐτό τό μέρος οἱ Ἡρακλειῶτες στέλνουν 3
στούς "Ἐλληνες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο
ἄλεντοι, δυό χιλιάδες στάμνες γεμάτες κρασί, εἴκοσι δόδια και
έκατο πρόβατα. Έδω, ἀνάμεσα στόν κάμπο, τρέχει ἔνας ποταμός
πού λέγεται Λύκος, κι ἔχει πλάτος δυό πλέθρα. Τότε συγκεντρώ-
θηκαν οἱ στρατιώτες και σκέφτονταν ἄν ἐπρεπε, φεύγοντας ἀπό 4
τόν Πόντο, νά κάμουν τήν ὑπόλοιπη πορεία τους ἀπό τή στεριά η
ἀπό τή θάλασσα. Μά τήν ὥρα πού συζητοῦσαν, σηκώθηκε ὁ Λύ-
κος ὁ Ἀχαιός και εἶπε: «Ἀπορῶ, στρατιώτες, μέ τούς στρατη-
γούς μας, πού δέ φροντίζουν νά μᾶς προμηθέψουν μισθό γιάν
Ἄγοράζουμε τρόφιμα. Γιατί αὐτά πού μᾶς δώρισαν οἱ Ἡρακλει-
ώτες, δέ θά φτάσουν νά συντροφθεῖ ὁ στρατός οὔτε γιά τρεῖς μέ-
ρες. Καί δέ διέπω τόπο, ἀπ' ὅπου θά μπορούσαμε νά προμηθευ-
τοῦμε τρόφιμα ὅσο θά ταξιδεύουμε. Ἐχω λοιπόν τή γνώμη πώς 5
πρέπει νά ζητήσουμε ἀπό τούς Ἡρακλειώτες τό λιγότερο τρεῖς
χιλιάδες κυνικηνούς – ἄλλος εἶπε ὅχι λιγότερους ἀπό δέκα χιλι-
άδες – και νά ἐκλέξουμε ἀντιπρόσωπους τούτη τή στιγμή πού
συνεδριάζομε, γιά νά τούς στείλουμε στήν πόλη και νά πληροφο-
ρηθοῦμε τήν ἀπάντηση πού θά μᾶς δώσουν, ὥστε νά πάρουμε
ἄναλογες ἀποφάσεις». "Υστερο" ἀπ' αὐτά πρότειναν γιά ἀντιπρό-
σωπους πρώτα τό Χειρίσιοφ, ἐπειδή τόν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό. 6
Μερικοί πρότειναν και τόν Ξενοφώντα, ἄλλοι δύμως ἀπόκρουσαν
ἐπίμονα τήν πρόταση. Γιατί κι οἱ δυό τους εἶχαν τήν ἴδια γνώμη,
δηλαδή νά μήν πιέζουν ἐλληνικές και φιλικές πόλεις νά τούς
προσφέρουν κάτι δίχως τή θέλησή τους. "Ετσι, ἀφοῦ αὐτοί δέ
φαίνονταν πρόθυμοι νά πάνε, στέλνουν τό Λύκωνα τόν Ἀχαιό, 7
τόν Καλλίμαχο τόν Παρράσιο και τόν Ἀγασία τό Στυμφάλιο.
Τοῦτοι πῆγαν στήν Ἡράκλεια και ἀνακοίνωσαν τίς ἀποφάσεις
τού στρατού. Λένε μάλιστα γιά τό Λύκωνα πώς τούς ἀπεύλησε
κιόλας, ἢν δέν ἔκαναν αὐτά πού πούς ζητοῦσαν. "Οταν οἱ Ἡρα-
κλειῶτες τ' ἀκούσαν, ἀπάντησαν πώς θά σκεφτοῦν. Ἀμέσως 8
δύμως μάζεψαν ἀπό τούς ἀγρούς τά πράγματά τους, χάλασαν τήν
γύρο κι ἔβαλαν τά φύνια μέσα στήν πόλη, ἐκλεισαν τίς πόρτες
και φάνηκαν ἐπάνω στά τείχη ὅπλισμένοι στρατιώτες.

Τότε ἐκεῖνοι πού δημιούργησαν αὐτή τήν ἀνωμάλια, κατηγο-

9-16

Ο στρατός

χωρίζεται σέ
τρία μέρη

- ρούσαν τούς στρατηγούς πώς τούς χάλασαν τά σχέδια. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς προπάντων τὸν Καλλίμαχο τὸν Παρράσιο καὶ τὸ Λύκωνα τὸν
- 10 Ἀχαιό· καὶ ἔλεγαν ἀναμεταξύ τους πώς ἦταν ντροπή νά κυβερνᾶ τούς Πελοποννήσους καὶ τούς Σπαρτιάτες ἔνας Ἀθηναῖος, πού δέν εἶχε φέρει οὕτ' ἔνα στρατιώτη μαζί του, καὶ νά κοπιάζουν αὐτοί, ἐνῷ ἄλλοι νά παίρνουν τά κέρδη, ἀφοῦ μάλιστα μόνοι τους εἶχαν ἔξασφαλίσει τή σωτηρία τοῦ στρατοῦ. Γιατί, ἔλεγαν, ἐκεῖνοι πού τήν πέτυχαν ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί, ἐνῷ τό ἄλλο στράτευμα δέν πρόσφερε τίποτα – καὶ πραγματικά περισσότεροι
- 11 ἀπό τούς μισούς στρατιώτες ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί. Ὅτι εἶχαν λοιπόν μυαλό, ἔποεπε νά ἐνωθοῦν καὶ νά ἐκλέξουν στρατηγούς ἀπόλυτα δικούς τους, δόποτε θά προσπαθοῦσαν, προχωρών-
- 12 τας, νά πετύχουν καὶ τίποτε λάφυρα. Αὐτά ἀποφάσισαν. Γι' αὐτό ἀφησαν τό Χειρίσοφο δσοι Ἀρκάδες ἡ Ἀχαιοί βρίσκονταν κοντά του, καθώς καὶ τόν Ξενοφώντα, ἐνώθηκαν, καὶ διαλέγουν ἀπό μέσα ἀπό τούς ἴδιους δέκα στρατηγούς. Τούτοι πῆραν τήν ἀπόφαση νά κάνουν ἐκεῖνα πού θά ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία. Ἔτσι καταργήθηκε ἡ γενική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου, ἔξι ἡ ἑπτά
- 13 μέρες ἀπό τότε πού τόν εἶχαν ἐκλέξει. Ὅτι Ξενοφῶν δμως ἥθελε νά προχωρήσει μαζί τους, γιατί εἶχε τή γνώμη πώς μ' αὐτό τόν τρόπο ὑπῆρχε μεγαλύτερη σιγουριά, παρά ἀν πήγαινε καθένας χωριστά. Ἄλλα δέ Νέων προσπαθοῦσε νά τόν καταφέρει νά φύγει μόνος, γιατί ἔμαθε ἀπό τό Χειρίσοφο πώς δέ Κλέανδρος, δέ διοικητής τοῦ Βυζαντίου, εἶπε πώς θά ἔθει στό λιμάνι τής Κάλπης μέ τριήρεις.
- 14 Καὶ τοῦ ἔδωσε τέτοια συμβουλή, γιά νά ταξιδέψουν αὐτοί καὶ οἱ στρατιώτες τους μέ τά καρδάνια, καὶ ὅχι ἄλλος κανένας. Καὶ δέ Χειρίσοφος, ἀπό τή μά ἐπειδή ἦταν στενοχωρημένος μέ δσα ἐγιναν καὶ ἀπό τήν ἄλλη ἐπειδή ὕστερ' ἀπ' αὐτά μισούσε τούς στρα-
- 15 τιώτες, δίνει τήν ἄδεια στό Νέωνα νά κάνει δ, τι θέλει. Τότε δέ Ξενοφῶν σκέφτηκε γιά λίγο νά ἔσφορτωθεῖ τούς στρατιώτες καὶ νά φύγει μόνος. Μά καθώς ἐθυσίαζε στόν δδηγό Ἡρακλῆ καὶ τόν ρωτοῦσε ἀν ἦταν ὠφελιμότερο καὶ προτιμότερο νά συνεχίσει τήν πορεία μέ τούς στρατιώτες πού τοῦ ἀπόμειναν ἡ νά τούς ἀφήσει,
- 16 δέ θεός μέ τίς θυσίες τοῦ ἔδωσε σημάδι νά πάει μαζί τους. Ἔτσι χωρίζεται δέ στρατός σέ τρία μέρη: Ἀπό τή μιά οἱ Ἀρκάδες καὶ

οἱ Ἀχαιοί πού ἦταν περισσότεροι ἀπό τέσσερις χιλιάδες, ὅλοι τους ὄπλίτες, ἀπό τὴν ἄλλη μὲν τὸ Χειρίσιοφο ὡς χίλιοι τετρακόσιοι ὄπλίτες καὶ ἑπτακόσιοι πελταστές, πού ἦταν οἱ Θράκες τοῦ Κλέαρχου, καὶ τέλος ἵσαμε χίλιοι ἑπτακόσιοι ὄπλίτες μὲ τὸν Ξενοφώντα καὶ κάπου τριακόσιοι πελταστές. "Οσο γιά ἴππικό μονάχα ὁ Ξενοφῶν εἶχε, γύρω στούς σαράντα ἴππεῖς.

Πρῶτοι φεύγουν οἱ Ἀρχάδες παίρνοντας πλοῖα ἀπό τοὺς 17 Ἁραζώρηη.
 Ἡρακλειώτες, γιά νά ἐπιτεθοῦν ἔαφνικά ἐνάντια στούς Βιθυνούς
 καὶ ν' ἀρπάξουν δσα λάφυρα μποροῦσαν. Καὶ ἀποβιβάζονται
 στὸ λιμάνι τῆς Κάλπης, πάνω κάτω στὸ κέντρο τῆς Θράκης. Ὁ 18
 Χειρίσιοφος πάλι ἄρχισε μονομάχος νά βαδίζει ἀπό τὴν πόλη τῶν
 Ἡρακλειωτῶν καὶ προχωροῦσε μέσα στή χώρα. Καὶ μόλις μπήκε
 στή Θράκη, ἄρχισε νά βαδίζει κοντά στή θάλασσα, γιατί ἦταν
 ἀρρωστος. "Οσο γιά τὸν Ξενοφώντα, αὐτός πήρε πλοῖα κι ἔκανε 19
 ἀπόβαση στὸ μέρος πού χωρίζεται ἡ Θράκη ἀπό τή χώρα τῆς
 Ἡράκλειας, καὶ προχώρησε στὸ ἐσωτερικό.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ
 ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΚΑΛΠΗΣ, ΥΣΤΕΡ' ΑΠΟ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
 ΤΩΝ ΑΡΚΑΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

(Παραπάνω διηγηθήκαμε μέ ποιόν τρόπο καταργήθηκε ἡ γενική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσιοφου καὶ πώς διασπάστηκε τὸ στράτευμα τῶν Ἑλλήνων. Τό καθένα ἀπό τά τρία σώματα ἔκαμαν τοῦτα δώ: Οἱ Ἀρχάδες, μόλις ἀποβιβαστηκαν στὸ λιμάνι τῆς Κάλπης, προχωροῦν πρός τά πρώτα χωριά, πού ἦταν μακριά ἀπό τή θάλασσα τριάντα πάνω κάτω στάδια. Κι ὅταν ἔημέρωσε, ὁδηγοῦσε κάθε στρατηγός τό λόχο του σ' ἔνα χωριό. "Αν τύχαινε δύμως νά τούς φανεῖ κάποιο πώς ἦταν μεγαλύτερο ἀπό τ' ἄλλα, σ' αὐτό ὁδηγοῦσαν οἱ στρατηγοί δυό δυό τούς λόχους. "Ορισαν ἐπί- 3
 σης καὶ ἔνα λόφο, δπου ἐπρεπε ὅλοι νά μαζεύονται. Καὶ ἐπειδή ἔκαναν τήν ἐπίθεση ἔαφνικά, καὶ πολλούς αἰχμάλωτους ἔπιασαν καὶ πολλά πρόδατα ἄρπαξαν. Μά οἱ Θράκες πού γλίτωσαν, ἀρ- 4
 χίσαν νά συγκεντρώνονται καὶ ἔσφυγαν πολλοί μέσα ἀπό τά χέρια τῶν ὄπλιτῶν, γιατί οἱ ἕδιοι ἦταν πελταστές. "Οταν πιά εἰχαν 5
 Ψηφιστούμενη από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

1 ΚΕΦ. 3
 1-9 2 Ἐπίθεση τῶν
 Θρακῶν καὶ
 ταύτισμα
 τῶν Αρχαδῶν.

3

4

5

- συγχεντρωθεῖ ἀρχετοί, πρώτα πρώτα κάνουν ἐπίθεση ἐνάντια στό ἵδιο τον Σμύκορτα, ἐνός στρατηγού ἀπό τοὺς Ἀρχάδες, ἐνώ πήγαινε στό σιμφωνημένο μέρος κονδιλίωντας μαζί του πολλά λάφυρα. Γιά κάμπτοση ὥρα οἱ Ἑλλῆνες διαδίζονται πολεμοῦσαν κιόλας. Μά ὅταν διάβαιναν μά γαράδα, τοὺς παίρνουν κυνήγιοι Θράκες, οσοτώνουν μάλιστα τὸν ἴδιο τὸ Σμύκορτα καὶ δύοις δύοι πήγαιναν μαζί του. Ἀπό ἔναν ἄλλο ἵδιο πού τὸν διουζοῦσε ὁ Ἕγησανδρος, ἔνας ἀπό τοὺς δέκα στρατηγούς, ἀφῆσαν μονάχα δύτῳ ἄντρες. Γλίτωσε μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἕγησανδρος.
- 6 Τότε συνενέθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι λόχοι, μερούσι μὲ μεγάλο κόπο, οἱ ὑπόλοιποι χωρὶς νὰ δοκιμάσουν δυσκολία. Οἱ Θράκες διώσαντες ἦστεροι ἀπό κείνη τὴν ἐπιτυχία ἀρχισαν νὰ φονάζουν δυνατά δένας στὸν ἄλλο καὶ νὰ συγχεντρώνονται τῇ νύχτᾳ μὲ μεγάλη δραστηριότητα. Καὶ μόλις ἔμεροσε, παρατασσόταν ἵπποι πολὺ καὶ πέλταστικό γύρω στὸ λόφο, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένοι οἱ Ἑλλῆνες, μαζεύονταν ἀδιάκοπα καὶ ἄλλοι, καὶ χτυποῦσαν ἀνευπόδιτα στα τοὺς ὅπλίτες. Γιατί οἱ Ἑλλῆνες δέν ἔιχαν οὔτε τοξότη οὔτε ἀκοντιστή οὔτε ἵππεα, ἐνῷ οἱ Θράκες περνοῦσαν δίπλα τους ἔφιπποι καὶ τοὺς χτυποῦσαν μὲ τὰ ἀκόντια. Κι ἄν καιμά φορά οἱ Ἑλλῆνες δρομοῦσαν καταπάνω τους, ἐκείνοι εὕκολα ξέφευγαν, δένας ἔνω ἄλλοι δικοὶ τους ἔκαναν ἐπίθεση ἀπό ἄλλα σημεῖα. Ἀπό τοὺς Ἑλλῆνες τότε πλήγιώνονταν πολλοί, ἀπό τοὺς ἀντίταλους δέντρα ἀντίθετα κανένας. Ἔτσι δέν μποροῦσαν νὰ κουνήσουν ἀπ' αὐτό τὸ μέρος καὶ στὸ τέλος μάλιστα οἱ Θράκες δέν τοὺς ἀφήναν νά πάρουν καὶ νερό. Ἀρχισαν τότε νὰ συζητοῦν γιά εἰρήνη, ἐπειδή δρίσκονταν σέ μεγάλη δυσκολία. Καὶ εἴχαν καταλήξει σέ σιμφωνία γιά δύλα τὰ ἄλλα σημεῖα, μονάχα πού οἱ Ἑλλῆνες ζητοῦσαν διμηρούς κι οἱ Θράκες δέν ηθελαν νά δώσουν. Σ' αὐτό τὸν δρόμο σύνταφαν οἱ διαπραγματεύσεις. Ή κατάσταση ἱστόν τῶν Ἀρχάδων ἦταν αὐτή.
- 10-11 10 Στό μεταξύ ὁ Χειρίσσοφος, μὲ σιγονιώμα προχωρώντας παραλίακα, φτάνει στό λιμάνι τῆς Κάλπης. Ὄταν τέλος ὁ Ξενοφῶν διάδιξε στά μεσόγεια, τοέχοντας οἱ ἵππεις του μπροστά συναντοῦνται γέροντες, πού πήγαιναν πρός τὸ μέρος ἐκείνο. Τούς δόδηγμούσαν στὸν Ξενοφώντα κι αὐτός τοὺς φωτά ἀν εἶδαν πουθενά ἄλλο

Χειρίσσοφος
καὶ Ξενοφῶν.

κέληντο στράτευμα. Έζεινοι τόν πληροφόρησαν γιά δύσα είχαν 11

ίνει, καὶ τοῦ εἶπαν πώς αὐτήν τή στιγμή οἱ Ἑλλῆνες δρίσκονται
εριξυζόμενοι πάνω σ' ἔνα λόφο ἀπό δύοντος τοὺς Θράκες.

Τότε διέλε ἀρχετή φρονούσα νά φυλάει αὐτούς τοὺς ἀνθρώπους, γιά νά
ούς ἔχει ὁδηγούς ὅπου χρειαστεῖ. Υπερα τοποθέτησε δέκα

κοπούς γύρω στό στρατόπεδο, συγκέντρωσε τοὺς στρατιῶτες
αὶ τοὺς εἶπε: «Στρατιῶτες, μερικοὶ ἀπό τοὺς Ἀρχάδες ἔχουν 12

χοτωθεῖ, καὶ οἱ ὑπόλοιποι εἶναι πολιορκημένοι πάνω σ' ἔνα λό-
φο. Ἔχει ὄμως τή γνώμη πώς ἀν ἔζεινοι χαθοῦν, οὔτε γιά μᾶς πιά
ἀπάρχει σωτηρία, ἀφοῦ οἱ ἔχθροι εἶναι τόσοι πολλοί καὶ ἔχουν

ἄρει τόσο μεγάλο θάρρος. Τό καὶ λύτερο πού ἔχουμε νά κάμουμε 13

μιπόν εἶναι νά τρέξουμε νά τοὺς δομήσουμε, δύσο γίνεται γοη-
ρόδερα, γιά νά πολεμήσουμε μαζί τους, ἀν εἶναι ἀκόμα ζωντα-
ρι, καὶ νά μή μείνουμε μονάχοι, ἔτσι πού νά μήν ἔχουμε συντρό-
πους στοὺς κινδύνους. Γιατί ἀπό δῦ δέ θά μπορούσαμε νά πάμε 14

μηδά σέ κανένα μέρος, ἀφοῦ ὁ δρόμος γιά νά ξαναγρύσουμε (14)

τήν Ἡράκλεια εἶναι παροινός, καθώς κι ἔζεινος πού πρέπει νά
φράσουμε γιά νά φτάσουμε στή Χρυσόπολη. Κι οἱ ἔχθροι δρί-
σκονται κοντά μας. Ἀντίθετα, γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅπου

γαριάζομε πώς θά δρίσκεται ὁ Χειρίσοφος, ἀν ἔχει γλιτώσει, δύ-
ρημος εἶναι πολλού κοντινός. Ἐκεῖ δύσος οὔτε πλοῖα ὑπάρχουν γιά

μπορέμε μέσα καὶ νά ταξιδέψουμε, οὔτε θά ἔχουμε τρόφιμα,

τῷ γιά μά μέρα, ἀν ἀποφασίσουμε νά μείνουμε λέγο. Στήν 17

φίττωση πάλι πού θά ἔχοντωθοῦν οἱ πολιορκημένοι, θά εἶναι (15)

ιρότερο νά περνοῦμε τοὺς κινδύνους μονάχα μέ τοὺς στρατιῶ-

τοὺς τοῦ Χειρίσοφου, παρά νά γλιτώσουν ἔζεινοι, νά συγκεντω-

ῦμε δύοι στό ἴδιο μέρος καὶ νά φροντίζουμε γιά τήν κοινή σω-

ρία. Πρέπει λοιπόν νά πάρουμε θάρρος καὶ νά προχωρήσουμε,

τού τώρα εἶναι εύκαιρια ἡ νά δροῦμε δοξασμένο θάνατο ἡ νά
μονυμε ἔνα δραμάτιτο κατόρθωμα, γλιτώνοντας τόσους πολ-

ές Ἑλλῆνες. Γιατί ὁ θεός μπορεῖ νά τακτοποιήσε τά πράγματα 18

η, θέλοντας νά ταπεινώσει ἔζεινους πού είχαν μεγάλο ἐγκριθμό (16)

ἔλεγαν μεγάλα λόγια, κι ἀντίθετα ἐμάς, πού τό καθετί τό ἀρχί-

με ωριόντας τούς θεούς, νά μᾶς δοξάσει περισσότερο ἀπό κεί-

τούς. Άλλα πρέπει νά ἀκολουθήσετε καὶ νά είστε πολλού προσεκτι-

κα, γιά νά μπορείτε νά ἔκτελείτε ὅλες τίς διατάχες. Τώρα πρέπει 14

12-15 (18)

λόγος τοῦ

Ξενοφόντα.

νά προχωρήσουμε, ώσπου νά μᾶς φανεί κατάλληλη ή ώρα για δεῖπνο, και ύστερα νά στρατοπεδέψουμε. "Οσο βαδίζομε, ό Τιμασίων μέ τό ίππικό νά πηγαίνει μπροστά, χωρίς νά μᾶς χάνει άλλα τά μάτια του, και νά κατασκοπεύει τά πιό πέρα, γιά νά μη μδ ξεφύγει τίποτε".

- 15 Αυτά είπε και μπήκε έπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ. Ἐστείλε ὅμιτον
 (18) κι ἀπό τοὺς γυμνῆτες μερικούς ἄντρες εὐκίνητους στίς πλαγῶν και στά ύψωματα, γιά νά τόν εἰδοποιήσουν ἀν ἔδλεπαν πουθενά κάτι. Τούς έδωσε μάλιστα τήν ἐντολή νά καίνε καθετί πού θα
 19-23 Πρός τό λό-
 19 γο γιά νά δο-
 ηθήσουν τοὺς
 Αρχάδες.
 συναντούσαν και μποροῦσε νά καεί. Τότε οἱ ἵππεις σκορπίστηκαν σέ ὅλη τήν διαλή ἔκταση κι ἔκαιγαν, οἱ πελταστές περνοῦσαν κι ἔκεινοι στά ύψωματα κι ἔκαιγαν καθετί πού ἔδλεπαν γιά κοδιψιμο, και τό ύπόλοιπο στράτευμα ἔκανε τό ίδιο, ἀν συναντούσαν κάτι πού είχε μείνει ἀπό τούς ἄλλους. "Ἐτοι δλόκληρη ή χωρίς έδινε τήν ἐντύπωση πώς και ὅταν και τό στράτευμα πώς ἡτο πολυάριθμο. "Οταν νόμισαν πώς ή ώρα ἦταν κατάλληλη, δγήκαν από τόν κάμπτο και στρατοπέδεψαν ἐπάνω σ' ἓνα λόφο, ώστε κατά τίς φωτιές πού ἀναβαν οἱ ἐχθροί ἔδλεπαν, πού δρίσκονταν με κοιά τους πάνω κάτω σαράντα στάδια, και οἱ ίδιοι ἀναβαν ὅποιοι μποροῦσαν περισσότερες. Μόλις δείπνησαν, δόθηκε ή διαταγή σοβήσουν δλες τίς φωτιές τήν νύχτα ἔβαλαν φρουρούς κι πλάγιασαν νά κοιμηθοῦν. Κι ὅταν ξημέρωσε, προσευχήθηκαν στούς θεούς, παρατάχτηκαν και ἔκεινησαν ὅσο μποροῦσαν γράψαν
 22 γορότερα, ἔτοιμοι γιά μάχη. Ό Τιμασίων ὅμως και οἱ ἵπποι προχωρώντας μαζί μέ τούς ὁδηγούς, ἔφτασαν χωρίς νά τό κατέλαβον ἐπάνω στό λόφο, ὅπου δρίσκονταν πολιορκημένοι οἱ "Ἐλλήνες. Ἀλλά δέ δλέποιν ούτε φιλικό ούτε ἐχθρικό στράτευμα (αύτά τά ἀνακοινώνουν στόν Ξενοφώντα και στούς στρατιώτας παρά μερικές γριούλες και γέροντες και λίγα πρόδοτα και βόδια) ἔγκαταλειμμένα. Γι' αυτό στήν ἀρχή παραξενεύονταν μή ξέροντας τί είχε γίνει, ύστερα ὅμως ἔμαθαν ἀπό τούς ἀνθρώπους πολλούς είχαν δρεῖ ἔκει, πώς οἱ Θράκες μόλις δράδιασε σηκώθηκαν ήταν έψυγαν, ἐνώ οἱ "Ἐλληνες ἔκαναν τό ίδιο πρωί πρωί. Ἀλλά διέξεραν πού πήγαν.

- 24-26 Συνάντηση
 τῶν Ἑλλήνων. 24 "Οταν τ' ἀκουσαν δ Ξενοφῶν και οἱ στρατιώτες του, πρωτεψαν κι ύστερα ἔτοίμασαν τίς ἀποσκευές τους και ἔκεινησαν
 Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοντας νά συναντηθούν μέ τους ἄλλους στό λιμάνι τῆς Κάλπης,
ο γινόταν πιό γρήγορα. Ἐκεῖ πού προχωροῦσαν, ἔβλεπαν
νω στό δρόμο πού ὀδηγοῦσε στήν Κάλπη τίς πατημασιές τῶν
ρχάδων καί τῶν Ἀχαιῶν. Κι ὅταν πῆγαν ἐκεῖ, πασίχαροι εἶδαν
ἐνας τὸν ἄλλο καί φιλιόνταν σάν ἀδερφοί. Τότε οἱ Ἀρκάδες 25
τησαν τούς στρατώτες τοῦ Ξενοφώντα γιατί ἔσδησαν τίς φω-
ς. «Ἐμεῖς, ἔλλγαν, στήν ἀρχῇ πού δέ βλέπαμε πιά τίς φωτιές,
μίζαμε πώς θά ἐπιτεθεῖτε τή νύχτα ἐνάντια στούς ἐχθρούς. Εἴ-
με τή γνώμη μάλιστα πώς κι ἐκείνοι αὐτό φοβήθηκαν κι ἔψυ-
ν, γιατί ἵσα ἵσα τήν ἴδια στιγμή ἀρχισαν νά φεύγουν. Ὅταν 26
ως περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἐσεῖς δέν ἐρχόσασταν, νομίσαμε πώς
ηροφορηθήκατε τήν κατάστασή μας, φοβηθήκατε καί τό σκά-
τε γρήγορα πρός τή θάλασσα. Τότε ἀποφασίσαμε νά ἔρθουμε
εἰ πού πηγαίνατε. Ἔτσι φτάσαμε κι ἐμεῖς ἐδῶ.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΠΗ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ Ν' ΑΝΤΙ-
ΜΕΤΩΠΙΣΟΥΝ ΟΔΟΙ ΜΑΖΙ ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ.
ΕΛΛΕΙΨΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΑΤΥΧΕΣ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ

Ἐκείνη τήν ἡμέρα λοιπόν στρατοπέδεψαν στό γιαλό, κοντά
στό λιμάνι. Ο τόπος αὐτός, πού δύνομάζεται λιμάνι τῆς Κάλπης,
σκεται στή Θράκη τῆς Ἀσίας· ἡ Θράκη τούτη πάλι ἀρχίζει
στήν εἰσόδο τοῦ Πόντου κι ἀπλώνεται ὡς τήν Ἡράκλεια, πού
αι δεξιά μας, καθώς ταξιδεύομε πρός τόν Πόντο. Ἡ ἀπόσταση
στό Βυζάντιο ὡς τήν Ἡράκλεια, ὅταν τό καράβι ἀρμενίζει μέ
σπιά, εἶναι ταξίδι μιᾶς μεγάλης μέρας τοῦ χρόνου. Ἀνάμεσα σ'
τές τίς δυό δέν ὑπάρχει καμιά ἄλλη πολιτεία οὔτε φιλική οὔτε
πηνική, παρά κατοικούν Θράκες Βιθυνοί. Καί ὅποιους πιά-
νην ἀπό τούς "Ἐλληνες νά ἔχουν ναυαγήσει ἡ νά ξεμπαρκάρουν
εἰ μέ κάποιον ἄλλο τρόπο, λένε πώς τούς φέρονται μέ μεγάλη
πηρότητα. "Οσο γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, αὐτό δρίσκεται στή
πού δρόμου ἀπό τήν Ἡράκλεια ὡς τό Βυζάντιο, ὅταν ταξι-
δεύει κανείς μέ πλοϊο ἀπό τή μιά πολιτεία στήν ἄλλη. Ὑπάρχει
όμα ἐκεῖ ἔνα ἀκρωτήρι, πού ὅσο μέρος του προχωρεῖ μέσα στή

1 ΚΕΦ. 4

1-8

Τό λιμάνι
τῆς Κάλπης.

2

3

θάλασσα είναι ένας ἀπόκρωμνος δράχος κι ἔχει ψυφος, στό χαμηλότερο σημείο, ὡς εἴκοσι δργιές, ἐνῷ ή δράχη του πού ἀπλώνεται στή στεριά, ἔχει πλάτος ἀπάνω κάτω τέσσερα πλέθρα. Κι ὁ χῶρος τῆς δράχης αὐτῆς είναι ἀρκετός νά χωρέσει δέκα χιλιάδες κατοίκους. Κάτω ἀπ' αὐτόν τό δράχο καὶ στή δυτική του μεριά. ὑπάρχει ἓνα λιμάνι μέ μάμουδερη ἀκροθαλασσιά. Καί μιά δράση μέ γλυπτούς καὶ ἄφθονο νερό τρέχει δίπλα στή θάλασσα, πού δρίσκεται στή ἔκταση τοῦ ἀκρωτηρίου. Υπάρχουν ἀκόμα κοντά στή θάλασσα καὶ ἄλλων λογιῶν δέντρα, προπάντων ὅμως μερικά πού είναι κατάλληλα γιά νά φτιάχνουν μέ τά ξύλα τους καράδια. "Οσο για τό δουνό, αὐτό προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς χώρας ὡς εἴκοσι στάδια, κι είναι ἀπό χώμα καὶ δίχως πέτρες. Υπάρχει καὶ μπαραθαλάσσια ἔκταση μεγάλητερη ἀπό εἴκοσι στάδια, πού είναι γεμάτη ἀπό δέντρα κάθε λογῆς, πολλά καὶ μεγάλα. Ή ύπόλοιο χώρα είναι μεγάλη καὶ εὐφορη, καὶ δρίσκονται σ' αὐτή χωριά πολλά καὶ μέ ἀρκετούς κατοίκους. Γιατί ή γῆ παράγει καὶ κοιτάζει καὶ σιταριά καὶ όλα τά δσπρια καὶ «μελίνες» καὶ σουσάμια καὶ σύκα ἀρκετά καὶ σταφύλια πολλά, πού κάνουν γλυκόπιστο καρασί, κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἐκτός ἀπό ἐλιές. Τέτοια ἦταν ή χώρα. Οἱ Ἑλληνες τότε κατασκήνωσαν στήν ἀκρογιαλιά, γιατί δέν ἦταν νά στρατοπεδέψουν στό μέρος ὅπου θά μπορούσε νά χτισθεί πολιτεία. Τούς φαινόταν πώς καὶ μονάχα τό νά πάνε σ' αὐτήν, θέση θά ἦταν σάν μέ κάποια ὑπεροδούλια, ἀφού μερικοί θήθελτο νά χτίσουν ἐκεῖ πόλη. Γιατί οί περισσότεροι στρατιώτες δέν είχαν φύγει ἀπό τήν πατρίδα τους γιά νά γίνουν μισθοφόροι ἀπό φτεροχεια, παρά ἐπειδή ἀκούγαν τήν ἀνθρωπιά τοῦ Κύρου· ἄλλοι πήγαν καὶ τού πρόσφεραν ἄντρες, ἄλλοι είχαν ξοδέψει ἀπό πάνω καὶ χρήματα μερικοί ἀπ' αὐτούς είχαν φύγει κρυφά ἀπό τούς πατεράδες καὶ τίς μητέρες τους κι ἄλλοι είχαν ἀφήσει την παιδιά τους, μέ τό σκοπό ν' ἀποχτήσουν περιουσίες καὶ νά γυρίσουν πίσω, μιά καὶ μάθαιναν πώς ὅλοι πού ὑπηρέτησαν κοντά στόν Κύρο ὠφελήθηκαν πολύ. Τέτοιοι ἀνθρωποι ἦταν, γι' αὐτό λαχταρούσαν νά γυρίσουν στήν Ἐλλάδα.

9-16

Ἐνταφιασμός
νεκρών. Πα-

‘Ο Ξενοφῶν τήν ἄλλη μέρα, ὕστερος ἀπό κείνη πού ἔγινε συγκένωση τῶν στρατιών, θυσίαζε γιά νά μάθει ἄν μπορο-

ραν νά κινηθούν. Γιατί ήταν ἀνάγκη νά διγάλει τό στρατό γιά νά
τρομηθευτεί τρόφιμα, κι ἀκόμα σκεφτόταν πώς ἔπειρε νά θάψει
τούς νεκρούς. Ἐπειδή τά σημαδιαὶ ἀπό τίς θυσίες ήταν καλά, ἔσ-
τινης μαζί μέ τούς Ἀρχάδες, κι ἔθαψαν τούς περισσότερους νε-
κρούς στὸν τόπο ὅπου σκοτώθηκε ὁ καθένας. Γιατί ήταν πιά
τέντε μέρες πού είχαν σκοτωθεῖ, καὶ γι' αὐτό ήταν ὀλοθρησιόν
ἀδύνατο νά τούς σηκώσουν. Μερικούς μάλιστα τούς μάζεψαν
πέπτο τούς δρόμους καὶ τούς ἔθαψαν πρόχειρα, ὅσο μποροῦσαν
καλύτερα. "Οσο γιά κείνους πού δέν ἔθρισκαν, τούς ἔκτιαξαν ἔνα
μεγάλο κενοτάφιο κι ἔβαλαν ἐπάνω στεφάνια. "Οταν τά ἔκαμαν 10
ἄντα, γέροισαν στὸ στρατόπεδο. Τότε δείπνησαν καὶ κοιμήθηκαν.
Ἔγιν ἄλλη μέρα ὥιως μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ στρατιώτες. Τούς σένα-
ζαν ἴδιαίτερα οἱ λοχαγοὶ Ἀγασίας ὁ Στρυμφάλιος καὶ Ἱερόγυνηος
ὁ Ἡλεῖος, καὶ οἱ πιο ἡλικιωμένοι Ἀρχάδες. Καὶ πῆραν τὴν ἀπό- 11
μαση, ἂν κανένας ἀπό δῶ καὶ πέρα προτείνει νά χωριστεῖ τό
πρότερυμα, αὐτός νά τιμωρηθεῖ μέ θάνατο. κι ἀκόμα νά φύγουν
ὑαδίζοντας ἀπό τή στεριά μέ τό σχηματισμό πού είχαν πρωτότε-
ρα, καὶ νά διοικοῦν οἱ προηγούμενοι στρατιηγοί. Ὁ Χειρίσσοφος
τέλε πεθάνει ἀπό ἔνα φάμακο πού ήτιε γιά νά τοῦ πεφάσει ὁ
τριτεός, καὶ στή θέση του μπήκε ὁ Νέον ὁ Ἀσιναῖος. "Υστερα 12
πέπτη" αὐτά σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καὶ εἶπε: «Στρατιώτες, ὀλοκά-
ρα φαίνεται πώς τό ταξίδι πρέπει νά τό κάμιον με μέ τά πόδια,
καὶ δέν ἔχομε πλοία. Καὶ μάλιστα είναι ἀνάγκη νά ξεκινήσουμε
τώρα, ἀφοῦ καὶ νά θέλουμε δέν ὑπάρχουν τρόφιμα.
Εμεῖς λοιπόν, εἶπε, θά θυσιάσουμε, ἐνῷ ἐσεῖς πρέπει νά ἐτοιμά-
ζεστε γιά μάχη, περισσότερο τώρα ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Καὶ
τούτο, γιατί οἱ ἔθισοι ἔχουν πάρει θάρρος». Τότε ἀρχίσαν οἱ 13
πρωτηγοὶ νά θυσιάζουν. Τή θυσία τήν παρακολουθοῦσε ὁ μάν-
της Ἀρηξίων ἀπό τήν Ἀρχαδία, γιατί ὁ Σιλανός ὁ Ἀμπραζιώ-
της πρίν ἀπό καιρό εἶχε ναυάσθει ἔνα πλοίο καὶ τό ὕπασε ἀπό
τήν Ἡράκλεια. Τά σημαδιαὶ ὥιως θυσίας δέν ήταν εἰνοῦνά
τά τήν ἀναζώρηση, κι ἔτοι τήν ἡμέρα ἐκείνη δέν τό κούνησαν.
Ἄλλα μερικοί ἔφτασαν στό σημεῖο νά ποὺν πώς ὁ Ξενοφῶν, θέ- 14
σοντας νά κτίσει πόλη στό μέρος ἐκείνο, κατέφερε τό μάντη νά
τεί πώς οἱ θυοίς δέ δείχνουν καλά σημαδιαὶ γιά τήν ἀναζώρηση
τους. Γι' αὐτό τήν ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφῶν διαλέλησε πώς μπο- 15

ραισονή στήν
Κάλπη.

δούσε ὅποιος ἥθελε νά παρακολουθήσει τή θυσία, κι ἔδωσε ἐντο
λή, ἀν ὑπάρχει κανένας μάντης, νά σταθεῖ κοντά, γιά νά παρατη
ογήσει κι αὐτός. "Ἐτοι ἄρχισε νά θυσιάζει, ἐνώ τριγύρω δρίσκοι

16 ταν πολλοί. Ξαναθυσίασε τρίτη φορά, γιά νά δει ἀν μπορούσε
νά φύγουν, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Τότε οι στρατιῶται
στενοχωρέθηκαν, γιατί και τά τρόφιμα που είχαν κουβαλήσε
μαζί τους σώθηκαν, και πουθενά δέν ἔδοισκαν ν' ἀγοράσουν.

17-22

Ἐλλειψη τρο-
φίμων.

17 Τότε συγκεντρώθηκαν πάλι και ὁ Ξενοφῶν ξαναμίλησε
«Στρατιῶτες, δὲλέπετε πώς ἀπό τή μά οι θυσίες δέν είναι εύνο
κές γιά τό ταξίδι μας, ἐνώ ἀπό τήν ἄλλη χρειάζεστε τρόφιμα.
Μοῦ φαίνεται λοιπόν πώς είναι ἀνάγκη νά θυσιάζουμε γι' αὐτά
18 τό σκοπό». Τότε σηκώθηκε κάποιος κι είπε: «Είναι φυσικό νά φ
φαίνονται ἀπό τίς θυσίες καλά σημάδια. Γιατί, δπως ἔμαθα χρ
τυχαία ἀπό κάποιον πού ἥρθε μέ καράδι, ὁ Κλέανδρος ὁ ἀρχ
στῆς τοῦ Βυζαντίου σκοπεύει νά ἔρθει ἀπό κεῖ μέ πλοια φορτη
19 και πολεμικά». Τότε νόμισαν ὅλοι πώς ἦταν σωστό νά περιμ
νουν, ὑπῆρχε δῆμος ἀνάγκη νά δηγοῦν γιά νά δροῦν τρόφιμα. Ή
αὐτό τό ζήτημα ἔκανε τρεῖς φορές θυσία, μά τά σημάδια ἦταν
ἀντίθετα. Στό τέλος οι στρατιῶτες ἄρχισαν νά πηγαίνουν και σ
σκηνή τοῦ Ξενοφώντα, φωνάζοντας πώς τούς λείπουν οι τροφέ
Ἐκείνος ὅμως ἐδήλωσε πώς δέν πρόκειται νά τούς δγάλει ἀπό
20 στρατόπεδο, ἀν οι θυσίες δέν πάνε καλά. Τήν ἄλλη μέρα ξαναθ
σίαζε, και σχεδόν ὀλόρκηρος ὁ στρατός, ἀπό τήν ἔγνοια πού είχε
συγκεντρώθηκε γύρω στό δωμάτιο. Μά τά ζῶα δέν ἐπαρκοῦσαν για
21 θυσία. Ωστόσο οι στρατηγοί δέν ἔργαζαν τούς στρατιῶτες, παθ
τούς συγκέντρωσαν. Και ὁ Ξενοφῶν τούς είπε: «Ἴσως οι ἔχθροι
δρίσκονται συγκεντρωμένοι και θά χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε.
"Αν λοιπόν ἀφήσουμε τίς ἀποσκευές μας ἐκεῖ πού ἡ τοποθεσία
είναι δχυρή και δαδίσουμε ἐτοιμασμένοι γιά μάχη, τότε μπορεῖ
22 θυσίες νά δείξουν καλά σημάδια». "Οταν τ' ἄκουσαν οι στρατι
τες, φώναξαν πώς δέ χρειαζόταν νά πάνε σέ κείνο τό μέρος, παθ
ἐπρεπε νά θυσιάσουν δόσο γινόταν γρηγορότερα. Πρόσθατα δημι
δέν ὑπῆρχαν πιά, κι ἔτοι ἀγόρασαν δόδια ἀπ' αὐτά πού ἦταν
ζεμένα στά ἀμάξια, και τά θυσίαζαν. Και ὁ Ξενοφῶν παρακά
λεσε τόν Κλεάνδρα τόν Ἀρχάδα νά θυσιάσει ἀντί γι' αὐτόν,

τως μέ τήν ἀλλαγή γίνει κάτι. Μά ούτε τότε οἱ θυσίες ἔδειξαν καλά σημάδια.

Ο Νέων, πού στό μεταξύ εἶχε γίνει στρατηγός σέ ἀντικατά- 23 παση τοῦ Χειρίσσοφου, ὅταν εἶδε σέ πόσο δύσκολη κατάσταση δρίσκονταν οἱ στρατιώτες ἀπό τίς πολλές ἐλλείψεις, θέλησε νά τούς προσφέρει κάποια ὑπηρεσία. Καθώς δρῆκε λοιπόν ἔναν Ήρακλειώτη, πού ἔλεγε πώς ξέρει ἐκεὶ κοντά κάτι χωριά ἀπ' ἄπον μποροῦσαν νά πάρουν τρόφιμα, διαλάλησε πώς ὅποιος θέλει ἡταν ἐλεύθερος νά πάει, γιατί τώρα θά εἶχαν οδηγό. Ἐτσι 24 ὡραίνουν οἱ στρατιώτες μέ μικρά δόρατα, μέ ἀσκιά καὶ μέ ταγάρια καὶ μέ ἄλλα ἀγγεῖα, πάνω κάτω δυό χιλιάδες ἄντρες. Ὄταν 25 ὡραίως μπῆκαν στά χωριά καὶ σκορπίστηκαν γιά ν' ἀρχίσουν τή ελλασία, τούς κάνονταν ἐπίθεση πρῶτα πρῶτα οἱ ἵππεῖς τοῦ Φαράνθαζουν. Γιατί τούτοι εἶχαν ἔρθει νά δοηθήσουν τούς Βιθυνούς, δέλοντας μαζί τους νά ἐμποδίσουν, ἀν μποροῦσαν, τούς Ἐλληνες 26 μποῦν στή Φοινικία. Τότε σκοτώνονται ἀπό τούς ἵππεῖς ὡς πεντακόσιοι ἄντρες, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τράβηξαν ἀπάνω στά δουνά καὶ σώθηκαν. Σέ λίγο κάποιος ἀπό κείνους πού ξέφυγαν, ἀνα- 27 κοινώνει στό στρατόπεδο τά ὅσα ἔγιναν. Καί ὁ Ξενοφῶν, ἐπειδή οἱ θυσίες δέν ἔδειχναν καλά σημάδια τούτη τήν ἡμέρα, πήρε ἔνα δόδι πού ἡταν ζεμένο στό ἀμάξι, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἄλλα ζῶα γιά δυσία, τό θυσίασε κι ὑστερα ἔτρεξε νά τούς δοηθήσει, μαζί μέ ἄλλους τούς ἄλλους πού ἡταν ὡς τριάντα χρονῶν. Ἐτσι 28 πήραν δόσους εἶχαν γλιτώσει καὶ γυρίζουν στό στρατόπεδο. Μά πρός τό δρασίλεμα τοῦ ἥλιου, ὅταν οἱ Ἐλληνες εἶχαν ἀρχίσει νά δειπνοῦν 29 κι ἡταν πολύ στενοχωρεμένοι, ξαφνικά μερικοί Βιθυνοί, δγαίνοντας ἀπό τή δασωμένη περιοχή, ἔπεσαν ἀπάνω στούς στρατιώτες τής προφυλακῆς καὶ ἄλλους σκότωσαν κι ἄλλους κυνήγησαν ὡς τό στρατόπεδο. Ἀπό τίς δυνατές φωνές πού ἀκούστηκαν τότε, 30 οἱ Ἐλληνες ὅλοι ἔτρεξαν στά ὅπλα. Δέν τούς φαινόταν ὡμως πώς θά εἶχαν ἀσφάλεια, ἀν κυνηγοῦσαν τούς ἐχθρούς καὶ μετακινοῦσαν τό στρατόπεδο, καθώς ἡταν σκοτάδι, γιατί τά γύρω μέορη ἡταν δασωμένα. Γι' αὐτό πέρασαν τή νύχτα δπλισμένοι καὶ φυγούνταν ἀπό ἀρκετούς φρουρούς.

23-27

Ἐπιδρομὴ
τῶν Ἑλλή-
νων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΙΑΝΟΥΝ ΟΧΥΡΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ,
ΘΑΒΟΥΝ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ ΚΑΝΟΥΝ ΕΠΙΘΕΣΗ
ΚΑΙ ΝΙΚΟΥΝ ΤΟ ΕΧΘΡΙΚΟ ΗΠΠΙΚΟ

ΚΕΦ. 5

1-6

Θάργυμα τῶν
νεκρῶν.

- 1 Ἔτοι πέρασαν τῇ νύχτᾳ. Μόλις ὅμως ἔημέρωσε, οἱ στρατηγοὶ ὀδηγοῦσαν τοὺς στρατιώτες πρὸς τὴν ὁχυρή τοποθεσία, κι ἐξεῖ
νοι ἀκολουθοῦσαν μὲ τὰ ὄπλα καὶ τίς ἀποσκευές τους. Καὶ ποσοῦ
τοῦ φτάσει ἡ ὥρα τοῦ φαρμητοῦ, ἐκαναν ἔνα χαντάκι καὶ ὀχύρω
σαν τὴν εἴσοδο τοῦ ὁχυροῦ, περιχαράκωσαν ὅλη τὴν ἔκταση με
παλούκια κι ἀφησαν τρεῖς πύλες. Στὸ μεταξύ ἦρθε ἔνα πλοῖο ἀπ
τῆν Ἡράκλεια κι ἐφερε ἀλεύρι κριθαρένιο καὶ ζύδα γιά θυσίε
καὶ κρασί. Οἱ Ξενοφῶν σηκώθηκε πρῶτος κι ἀρχίσε νά θυσιάζει γι
νά δει ἂν μποροῦσαν νά ξεκινήσουν, καὶ τά σημάδια τῆς θυσίας
ἀπό τὸ πρότο ζύδιο κιόλας φάνηκαν καλά. Τέλειωναν πιά οἱ θυσί^{ες} δια
τοῦ μεντηγοῦ Αρηξίων ὁ Παρρασίος εἰδε ἔναν ἀετό καλοσ
μαδο, καὶ τότε προτέρεπει τὸν Ξενοφῶντα νά ὀδηγήσει τὸ στρ
τευμα. Ἔτοι πέρασαν τὸ χαντάκι, ἀκούμπησαν τὰ ὄπλα στῇ γ
κι ἐδωσαν ἐντολή μὲ τὸν κῆρυκα νά γενυματίσουν οἱ στρατιώτες
καὶ υστερα νά διούν ὄπλισμένοι, ἀφήνοντας ἐκεὶ τοὺς ἀμάχοι
καὶ τοὺς αἰχμάλωτους. Βγῆκαν λοιπόν διοι οἱ ἄλλοι ἐκτός ἀπό τ
Νέστωνα, γιατί νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά τὸν ἀφήσουν ν
φυλάει τὸ στρατόπεδο. Οἱ λοχαγοὶ ὅμως κι οἱ στρατιώτες τὸ
ντραπέτηκαν νά μήν ἀκολουθήσουν τοὺς ἄλλους πού ἔκεινην, καὶ
γι' αὐτὸ τὸν ἀφησαν ἐκεὶ μαζί μὲ κείνους πού ἦταν πάνω ἀπ
σαράντα πέντε χρονών. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐνῷ οἱ ἑπόλοιποι ἀρχιούσ
νά προχωροῦν. Προτοῦ περάσουν ὅμως δεκαπέντε στάδια, δοῦ
καν κάτι νεκρούς. Καὶ διαν ἡ οὐρά τοῦ στρατεύματος ἐφτασε στ
μέρος πού βρέθηκαν οἱ πρῶτοι νεκροί, τότε ἔθαψαν δλους ὅσο
βιώσονταν σ' ὀλόκληρη τὴν ἔκταση πού ἔπιανε ἡ παράταξι
6. Ἐθαψαν ἐκείνους καὶ συνέχισαν τὴν πορεία, κι διαν ἔσανά τα
η οὐρά στοὺς πρῶτους ἀταφούς, ἔθαψαν πάλι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο
δους δρίσκονταν σέ διο τὸ μάκρος τῆς παράταξης. Τέλος πήγα
στο κεντρικό σημείο, ὃπου ἐνώνονταν οἱ δρόμοι τῶν χωριών
Ἐκεὶ δρίσκονταν περιμένοι πολλοί νεκροί, πού τοὺς μάζεψαν καὶ
τοὺς ἔθαψαν.

7-13

Προετοιμασία
τῶν Ἑλλή-
νων γιά μάχη.

Ἔταν περασμένο πιά τό μεσημέρι, ὅταν ἔφεραν τό στρατό 7
ἔξω ἀπό τά χωριά κι ἔπαιραν τά τρόφιμα, δόσα δρίσκονταν μέσα
στήν ἐκταση πού ἦταν ἡ φάλαγγα. Μά ξαφνικά βλέπουν τούς
ἔχθρούς πού περνοῦσαν κάτι λόφους ἀπό τήν ἀπέναντι μεριά,
δηλαδή πολλούς ἵππεις καί πεζούς παραταγμένους γιά μάχη.
Γιατί είχαν ἔρθει μέ δυνάμεις ὁ Σπιθιδάτης καί ὁ Ραθίνης,
σταύρενοι ἀπό τό Φαρνάδαζο. Ὁταν οἱ ἔχθροι είδαν τούς Ἕλλη- 8
νες, σταμάτησαν δεκαπέντε στάδια μακριά τους. Ἀμέσως τότε ὁ
Ἀρχείων, ὁ μάντης τῶν Ἕλλήνων, κάνει θυσίες, πού ἀπό τό
πρώτο ζῶο κιοῖς ἔδειξαν καλά σημάδια. Τότε ὁ Ξενοφῶν λέει:
«Μοὺ φαίνεται, στρατηγοί, πώς πρέπει νά τοποθετήσουμε πίσω 9
ἀπό τή φάλαγγα μερικούς λόχους ἔφερδικούς, γιά νά τρέξουν νά
δοηθήσουν σέ κάπιο σημείο, ἄν χρειαστεῖ, καί γιά νά πάθουν οἱ
ἔχθροι σύγχυση, ὅταν πέσουν ἐπάνω σέ στρατό παραταγμένο καί
ἀκέραιο». Ὁλοι ἔθρισκαν σωστή τήν πρότασή του. «Ἐσεῖς λοι- 10
πόν, πρόσθεσε, προχωρεῖτε τό δρόμο πού ὁδηγεῖ καταπάνω
στόντες ἔχθρούς, γιά νά μή σταματήσουμε, μά πού τούς είδαμε καί
μᾶς είδαν κι ἔκεινοι. Κι ἐγώ θά ἔθω ὅταν ἔχωρίσω τούς λόχους
πού θά τοποθετήσουμε στό τέλος, σύμφωνα μέ τήν πρότασή μου
πού κι ἔσεις τή δρήκατε σωστή». Τότε οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν 11
ἡσυχοι, ἐνῷ αὐτός πήρε τά τοία τελευταία τάγματα, πού τό κα-
θένα είχε διακόσιους ἄντρες, κι ἔδωσε διατάχη στό πρώτο νά
ἀκολουθεῖ τή δεξιά πτέρυγα σέ ἀπόσταση ἐνός πλέθρου, μέ ἀρ-
χηγό τό Σαμόδια τῶν Ἀχαιού. Τό δεύτερο τό χώρισε ἀπό τή ἄλλα
γιά ν' ἀκολουθεῖ στή μέση, μέ ἀρχηγό τόν Πυρρού τῶν Ἀρκάδων.
Τό τρίτο, τέλος, τό τοποθέτησε πίσω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα,
κι ἔβαιε ἀρχηγό τό Φρασία τῶν Ἀθηναίων. Προχωρώντας οἱ πρῶ- 12
τοι ἔφτασαν σ' ἔνα φαράγγι μεγάλο καί δυσκολοπέραστο, καί
σταμάτησαν, γιατί δέν ἤξεραν ἄν ἐπρεπε νά τό περάσουν ἢ ὅχι.
Τότε είδοποιούν τούς στρατηγούς καί λοχαγούς νά φτάσουν
μπροστά. Ὁ Ξενοφῶν παραξενεύτηκε, μή ἔροντας τί ἦταν 13
ἔκεινο πού ἐμπόδιζε τήν πορεία καί μονομάζει, μόλις ἀκούσει τήν
εἰδοποίηση, τρέχει ὅσο μποροῦσε γρηγορότερα. Ὁταν μαζεύτη-
καν ὅλοι, δ Σοφαίνετος, πού ἦταν δ πιό ἥλικιωμένος ἀπό τούς.
στρατηγούς, εἴπε πώς δέν ἄξιζε τόν κόπο νά σκέπτονται ἄν
ἐπρεπε νά περάσουν ἔνα τέτοιο φαράγγι.

- 14-21 14 Καί δὲ Ξενοφῶν πήρε διαιστικά τό λόγο κι εἶπε: «Ξέρετε, φίλοι μου, πώς ποτέ ὡς τώρα δέ σᾶς ἔριξα σέ κίνδυνο μέ τή θέλησή μου. Γιατί βλέπω πώς μέ τή γενναίοτητά σας δέ χρειάζεστε δόξα, 15 ἀλλά σωτηρία. Τώρα δῆμος ἡ κατάσταση είναι τούτη: χωρίς μάχη δέν είναι δυνατό νά φύγουμε ἀπό δῶρα πέρα. Γιατί ἀν ἐμεῖς δέν ἐπιτεθοῦμε ἐνάντια στούς ἔχθρούς, δταν φεύγουμε θά μᾶς ἀκολουθήσουν καί θά μᾶς ἐπιτεθοῦν ἐκεῖνοι. Σκεφτεῖτε λοιπόν ποιό ἀπό τά δύο είναι προτιμότερο, νά στρέψουμε τά ὅπλα μας πρός τούς ἔχθρούς καί νά βαδίσουμε καταπάνω τους ἡ νά τά κρεμάσουμε πίσω μας καί νά τούς βλέπουμε νά μᾶς κάνουν ἐπίθεση.
- 17 Γνωρίζετε, βέβαια, πώς τό νά φεύγει κανείς μπροστά στούς ἔχθρούς δέ δείχνει καθόλου γενναίοτητα, ἐνώ τό νά τούς κυνηγάει, αὐτό δίνει θάρρος ἀκόμα καί στούς πιό δειλούς. "Οσο γιά μένα, θά προτιμούσα μέ τούς μισούς σπρατιώτες νά κυνηγήσω τόν ἔχθρο, παρά μέ τούς διπλάσιους νά φύγω μπροστά του." Έχω μάλιστα τή γνώμη πώς ἀν τούς ἐπιτεθοῦμε, οὔτε σεῖς οί ἴδιοι δέν πιστεύετε πώς θά μᾶς ἀντισταθοῦν· ἐνώ ἀν φύγουμε, δλοι ἔρδομε
- 18 πώς θά τολμήσουν νά μᾶς κυνηγήσουν. 'Αφοῦ δῆμος πρόκειται νά πολεμήσουμε, δέν ἀξίζει ν' ἀρπάξουμε αὐτή τήν εὐκαιρία, δηλαδή νά περάσουμε τό δύσκολο τούτο φαράγγι καί νά τό ἀφήσουμε πίσω μας; Γιατί θά ἥθελα νά παρουσιαστοῦν δλα εύκολο-πέραστα στούς ἔχθρούς, ὥστε νά φύγουν· ἐνώ ἐμεῖς κι ἀπό τόν τόπο τούτο πρέπει νά μάθουμε πώς δέν ὑπάρχει σωτηρία ἀν δέ
- 19 νικήσουμε. Πραγματικά πώς είναι δυνατό νά περάσουμε τόν κάμπτο χωρίς νά νικήσουμε τούς ἵππεῖς; Καί πώς νά διαδοῦμε τά διουνά πού περάσαμε, ἀν μᾶς κυνηγοῦν τόσοι πελταστές; 'Έγώ δῆμος παραξενεύομαι, πώς μπορεὶ νά δρεθεῖ κανείς νά νομίσει πώς τό φαράγγι τούτο είναι πιό ἐπικίνδυνο ἀπό τά ἄλλα μέρη
- 20 πού ἔχομε περάσει ὡς τώρα. Μά δταν φτάσουμε ζωντανοί στή θάλασσα, πόσο μεγάλο φαράγγι θά μᾶς φανεῖ ὁ Πόντος; 'Έκει οὔτε πλοϊα θά ὑπάρχουν νά μᾶς πάρουν οὔτε τρόφιμα γιά νά συντηρηθοῦμε, ἀν μείνουμε, παρά θά χρειαστεῖ, μόλις φτάσουμε,
- 21 μονομιάς κιόλας νά φύγουμε, γιά νά δροῦμε τρόφιμα. Γι' αὐτό είναι προτιμότερο νά πολεμήσουμε τώρα πού ἔχομε φάει, παρά αὐριο νηστικοί. "Ολα τά σημάδια, φίλοι μου, είναι εύνοϊκά καί ἀπό τίς θυσίες κι ἀπό τά πετούμενα πουλιά κι ἀπό τά ζῶα πού

σφάζομε. Ἄς βαδίσουμε καταπάνω στούς ἔχθρούς. Μιά πού μᾶς είδαν, δέν πρέπει νά δειπνήσουν εὐχάριστα ούτε νά στρατοπεδέψουν δπου θέλουν».

22-25

Πρός συνάντηση τοῦ ἔχθροῦ.

Τότε οἱ λοχαγοί τόν πρότρεπαν νά πηγαίνει μπροστά καί κα- 22 νένας δέν είχε ἀντίρρηση. Κι ἐκεῖνος βάδιζε ἐπικεφαλῆς, ἀφοῦ ἔδωσε διαταγή νά περάσουν ὅλοι τό φαράγγι, ἀπό τό μέρος πού βρισκόταν καθένας. Γιατί είχε τή γνώμη πώς ἔτσι συγκεντρωμένος δ στρατός θά μπορούσε νά περάσει γρηγορότερα, παρά ἂν διάβαιναν ἔνας ἔνας μέ τή σειρά ἀπό τό γεφύρι πού βρισκόταν ἐπάνω στό φαράγγι. "Οταν πέρασαν, δ Ξενοφῶν βαδίζοντας πλάι 23 στή φάλαγγα ἔλεγε: «Στρατιώτες, θυμηθείτε σέ πόσες μάχες ἔχετε νικήσει ὡς τώρα μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν, σκοπεύοντας τόν ἴδιο στόχο, καί τί παθαίνουν ἐκεῖνοι πού τό δάζουν στά πόδια μπροστά στούς ἔχθρούς. Ἀκόμα βάλτε στό μυαλό σας τοῦτο, πώς δηλαδή βρισκόμαστε κοντά στίς πύλες τῆς Ἐλλάδας. Ἀκολουθείτε 24 λοιπόν τόν ὁδηγό – Ἡρακλῆ καί δίνετε θάρρος δ ἔνας στόν ἄλλο, φωνάζοντας μέ τά ὀνόματά σας. Θά είναι εὐχάριστο νά διηγηθεῖ κανείς τώρα καί νά κάνει μιά γενναία πράξη, κι ἔτσι νά ἀφήσει σ' ὅποιους θέλει μιάν ἀνάμνηση γιά τόν ἑαυτό του». Αύτά ἔλεγε 25 περονώντας κοντά στή φάλαγγα καί τήν ἴδια στιγμή ἔμπαινε ἐπικεφαλῆς. Τοποθέτησαν καί τούς πελταστές ἀπό τίς δυό πλευρές, κι ἀρχισαν νά προχωροῦν ἐνάντια στούς ἔχθρούς. Στό μεταξύ δόθηκε διαταγή νά σηκώνει καθένας τά δόρατα στό δεξιόν ὄμο, ὥσπου νά δοθεῖ τό σημείο μέ τή σάλπιγγα. "Υστερα νά τά κατεβάσουν καί νά τά κρατοῦν στραμμένα γιά ἐπίθεση, νά περπατοῦν ἀργά καί νά μήν κυνηγοῦν κανένα τρέχοντας. Τότε ἀρχισε νά κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα στούς στρατιώτες τό σύνθημα «Δίας – σωτήρας, Ἡρακλῆς – ὁδηγός». Κι οἱ ἔχθροί ἔμεναν στή θέση τους, νομίζοντας πώς ή τοποθεσία ἦταν ἀσφαλισμένη. 26-32 "Οταν ὅμως ξύγωναν, οἱ Ἑλληνες πελταστές ἔτρεχαν ἐνάντια στούς ἔχθρούς ἀλαλάζοντας, προτοῦ νά τούς διατάξει κανένας. Μά κι οἱ ἔχθροι ὅρμησαν καταπάνω τους, καί οἱ ἵππεῖς καί τά πλήθη τῶν Βιθυνῶν, καί τρέπονταν σέ φυγή τούς πελταστές. Τήν 27 ὥρα πού οἱ δπλίτες προχωροῦσαν γρήγορα γιά νά τούς συναντήσουν, ἀκούστηκε ή σάλπιγγα καί ἀρχισαν νά τραγουδοῦν τόν παιάνα, κι ὑστερα ἔβγαλαν πολεμικές κραυγές καί κατέβυσαν τά

Ἐπίθεση νι-

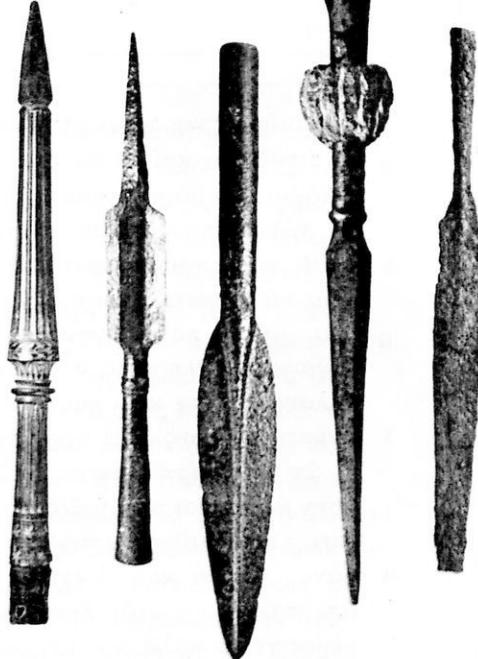
κηγόρα τῶν
Ἐλλήνων.

- δόρατα. Τότε πιά δέν μποροῦσαν ν' ἀντισταθοῦν οἱ ἐχθροί.
- 28 παρά τὸ δάλαν στά πόδια. Ὁ Τιμασίων καὶ οἱ ἵππεῖς τούς κυνηγοῦσαν καὶ σκότωναν ὅσους μποροῦσαν, γιατί οἱ Ἑλλῆνες ἦταν λίγοι. Ἐτοι σκορπίστηκε ἡ ἀριστερή πτέρυγα τῶν ἐχθρῶν, πού ἀπέναντί της ἦταν τὸ ἑλληνικό ἵππικό, ἐνῷ ἡ δεξιά συγκεντρώσθηκε πάνω σ' ἔνα λόφο, ἐπειδὴ δέν καταδιωκόταν πολὺ. Οἱ Ἑλλῆνες τούς εἶδαν πού ἔμεναν στή θέση τους καὶ νόμισαν πώς ἦταν πάρα πολὺ ἔνυκολο καὶ πάρα πολὺ ἀκίνδυνο νά δαδίσουν καταπάνω τους. Τοσογύνδησαν λοιπόν τὸν παιάνα καὶ μονομαῖς ἔκαμαν ἐπίθεση, ἀλλά οἱ ἐχθροί δέν ἀντιστάθηκαν. Τότε τούς κυνηγούσαν οἱ πελταστές, ὥσπου σκορπίστηκε καὶ ἡ δεξιά πτέρυγα. Σκοτώθηκαν δῶμας λίγοι, γιατί οἱ ἵππεῖς τῶν ἐχθρῶν ἦταν πολλοί καὶ πορεύονταν φόρο. Ὁταν οἱ Ἑλλῆνες εἶδαν καὶ τὸ ἵππικό τοῦ Φαιρονάδαζον νά είναι ἀκόμα συνταγμένο καὶ τούς Βιθυνούς ἵππεῖς νά είναι μαζεύενοι κοντά του καὶ νά διέπουν ἀπό κάπιο λόφο ἐκείνα πού γίνονταν, ἔνιωθαν δέδαια πώς ἦταν κουρασμένοι, νόμισαν δῶμας πώς ἔπορεπε καὶ ἐνάντια σ' αὐτούς νά δαδίσουν δύως μπορούσαν, για νά μήν τούς ἐπιτρέψουν νά ξεκονταστοῦν

Στή σελίδα άριστερά:

Ασπίδα, θώρακας, ξίφος και
χράνος μέ διπλό λοφίο, από
έρυθρόμορφη ύδρια τοῦ δου
λι. π.Χ. (Παρίσι, Μουσεῖο
Λούβρου).

Έδω πλάι:

Αίγανες δοράτων.

στό άναμεταξύ και πάρουν θάρρος. Συντάχτηκαν λοιπόν κι άρχι- 31
ζουν νά προχωροῦν. Τότε οἱ ίππεῖς τῶν ἐχθρῶν τό δάζουν στά
πόδια κι ἔτρεχαν πρός τὴν κατηφοιά, σά νά τούς κυνηγοῦσε ίπ-
πικό. Γιατί τούς περίμενε πιό πέρα ἔνα φαράγγι πού δέν τό ηξε-
ρχαν οἱ Ἐλληνες, ἀλλά τοῦτο σταμάτησαν τό κυνηγητό, ἐπειδή
ἦταν ἀργά. Γύρισαν ὑπερορα στό μέρος ὃπου ἔγινε ή πρώτη σύγ- 32
κρουση κι ἔστησαν τρόπαιο, καί κατά τό ἥλιοδασύλεμα τράσηξαν
πρός τή θάλασσα. Ή ἀπόσταση γιά τό στρατόπεδο ἦταν ἐξήντα
στάδια, πάνω κάτω.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΛΕΑΝΔΡΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ. Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗ ΧΡΥΣΟΗΟΛΗ

Τότε οἱ ἐχθροί ἄρχισαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τίς ὑποθέσεις τους
κι ἔφερναν ὅσο μποροῦσαν πιό μακριά τούς ἀνθρώπους καί τά
πράγματα. Οἱ Ἐλληνες πάλι περίμεναν τόν Κλέανδρο νά ἔρθει μέ

1

ΚΕΦ. 6

1-4

Προοήθεια
τροφίμων.

τίς τριήρεις καὶ τά φορτηγά καράδια, καὶ κάθε μέρα ἔδγαιναν μὲ τά ὑποξύγια καὶ μὲ τούς αἰχμάλωτους καὶ ἄφοδα κονδάλονσαν σιτάρια, κριθάρια, κρασί, δσπρια, καλαμπόκια καὶ σύκα. Γιατί τά πάντα ἦταν ἄφθονα σ' αὐτήν τή χώρα, ἐκτός ἀπό τό λάδι.

- 2 Κάθε φορά πού ὁ στρατός ἔμενε γιά ν' ἀναπταυθεῖ, εἶχε τό δικαιώματα νά δγαίνει ὅποιος ἤθελε γιά λεηλασία, καὶ τά κρατούνσαν ὅλα, αὐτοί πού πήγαιναν, γιά τόν ἑωτό τους. "Οταν ὅμως ἔδγαινε ὀλόκληρο τό στράτευμα, ἂν κανένας χωριστά ἀπό τούς ἄλλους ἔθρισκε κάτι καὶ τό ἄρπαξε, πήραν τήν ἀπόφαση αὐτό νά ἀνήκει σέ ὅλους. Καὶ τώρα πιά ὑπῆρχαν ἄφθονα τά πάντα. Γιατί κι ἀπ' ὅλες τίς ἑλληνικές πόλεις ἔφερναν τρόφιμα νά τά πουλήσουν κι ἐκείνοι πού ταξίδευναν κοντά στή στρειδιά μέ χαρά ἀράξαν ἐκεῖ, γιατί μάθαιναν πώς χτιζόταν πολιτεία καὶ πώς γινόταν λιμάνι. Ἀκόμα καὶ οἱ ἔχθροι πού κατοικούνσαν κοντά ἔστελναν ἀπεσταλμένους στόν Ξενοφώντα. γιατί ἀκουσαν πώς σ' αὐτό τό μέρος χτίζει πόλη, καὶ τόν ωφούνσαν τί ἔπειρε νά κάνουν γιά νά είναι μαζί του φύλοι. Κι ἐκείνος τούς ἔδειχνε στούς στρατιώτες.
- 5 Στό μεταξύ ἔρχεται ὁ Κλέανδρος φέροντας δυό τριήρεις, ἀλλά κανένα φορτηγό. Τήν ώρα πού ἔφτασε, ἔτυχε νά δρίσκονται οἱ στρατιώτες ἔξω καὶ μερικοί ἀπ' αὐτούς είχαν πάει γιά λεηλασία σέ ἄλλο μέρος τού βουνού κι είχαν πιάσει πολλά πρόβατα. Μά φοδήθηκαν μήπως τούς τά πάρουν, καὶ γι' αὐτό παρακαλούν τό Δέξιππο, ἐκείνον πού τό σκασε ἀπό τήν Τραπεζούντα μέ τήν πεντηκόντορο, νά τούς τά γλιτώσει, καὶ γιά πληρωμή νά κρατήσει
- 6 ὁ ἴδιος μερικά, δίνοντάς τους πίσω τά ὑπόλοιπα. Ἐκείνος τότε μονομάχος διώχνει τούς στρατιώτες πού ἦταν γύρω καὶ πού ἔλεγαν πώς τά πρόβατα ἀνήκαν σέ ὀλόκληρο τό στρατό, καὶ κατόπι πάει στόν Κλέανδρο καὶ τοῦ λέει πώς προσπαθούν νά τοῦ τά ἀρπάξουν. Κι ὁ Κλέανδρος δίνει διαταγή νά τοῦ παρουσιάσουν τόν
- 7 ἔνοχο. Ὁ Δέξιππος τότε ἔπιασε κάποιον καὶ τόν ὀδηγούσε, ἀλλά τόν συνάντησε ὁ Ἀγασίας καὶ τοῦ τόν παίρνει, γιατί ἦταν στρατιώτης τοῦ λόχου του. Μά οἱ ἄλλοι στρατιώτες πού ἦταν ἐκεί ἔρχονται νά χτυπούν μέ πέτρες τό Δέξιππο, ἀπόκαλώντας τον προδότη. Πολλοί ναύτες ὅμως φοδήθηκαν καὶ τράβηξαν πρός τή
- 8 θάλασσα, πράγμα πού ἔκαμε κι ὁ Κλέανδρος. Ἀλλά ὁ Ξενοφῶν κι οἱ ἄλλοι στρατηγοί τούς ἐμπόδιζαν νά φεύγουν κι ἔλεγαν στόν

5-11
Ἐπεισόδιο
εξαπίας τοῦ
Δέξιππου.

Κλέανδρο πώς ἡταν ἀσήμαντη ἡ ὑπόθεση καί πώς ἀφορμή νά γίνουν αὐτά, ἡταν ἡ ἀπόφαση τοῦ στρατοῦ σχετικά μέ τά λάφυρα. Ὁ Κλέανδρος δμως ἀπό τή μιά ἐρεθισμένος ἀπό τό Δέξιππο 9 κι ἀπό τήν ἄλλη στενοχωρεμένος πού τόν είχε πιάσει δ φόβος, είπε πώς θά φύγει καί πώς θά κηρυξει σ' ὅλες τίς πόλεις νά μήν τούς δέχονται, παρά νά τούς θεωρούν ἔχθρούς. Καί πρέπει νά σημειωθεῖ πώς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἐποχή ἐκείνη ἡταν ἀρχηγοί ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτό οἱ Ἑλληνες ἔκριναν πώς δημιουρ- 10 γήθηκε μιά κατάστασή ἀσημη, καί τόν παρακαλούσαν νά μήν κάνει αὐτά πού ἔλεγε. Μά ἐκείνος ἐδήλωσε πώς δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά, ἐκτός ἀν τοῦ παραδόσουν τόν ἀνθρωπο πού ἀρχισε τό πετροβόλημα, καί τόν ἄλλο πού πῆρε ἀπό τό Δέξιππο τόν ἔνοχο. Τούτος δ τελευταῖος πού ἀπαιτούσε νά τοῦ παραδώ- 11 σουν ἡταν δ Ἀγασίας, σταθερός φίλος τοῦ Ξενοφώντα. Ἐξαιτίας του μάλιστα τόν συκοφαντούσε δ Δέξιππος. Τότε δρέθηκαν σέ δύσκολη θέση οι στρατηγοί, καί γι' αὐτό συγκέντρωσαν τούς στρατιώτες. Μερικοί δέδημα δέ λογάριαζαν καί πολύ τόν Κλέανδρο, ἀλλά δ Ξενοφῶν είχε τή γνώμη πώς δέν ἡταν ἀσήμαντος ἀνθρωπος, καί σηκώθηκε κι είπε:

«Στρατιώτες, ἐγώ νομίζω πώς τό πράγμα είναι σοδαρό, ἀν 12 δηλαδή θά σηκωθεῖ νά φύγει δ Κλέανδρος, δπως φοβερίζει, μέ τέτοια ἀπόφαση. Γιατί οἱ ἑλληνικές πόλεις βρίσκονται κοντά, ἀλλά οἱ Λακεδαιμόνιοι είναι ἀρχηγοί σέ ὄλοκληρη τήν Ἑλλάδα. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἔχουν τήν ἴκανότητα καί καθένας τους χωρι- 13 στά νά κάνουν δ, τι θέλουν στίς πόλεις. Ἀν λοιπόν αὐτός πρώτα πρώτα μᾶς ἐμποδίσει νά πιάσουμε στό Βυζάντιο, ἐπειτα εἰδοποι- 14 ήσει τούς ἄλλους ἀρμοστές νά μή μᾶς δέχονται στίς πόλεις τους γιατί τάχα δέν πειθαρχούμε στούς Λακεδαιμόνιους καί δέ λογα- ριάζουμε τούς νόμους, κι ἀν αὐτή ἡ φήμη γιά μᾶς φτάσει στόν Αναξίδιο τό ναύαρχο, θά είναι δύσκολο καί νά μείνουμε ἐδώ καί νά ταξιδέψουμε. Γιατί στήν τωρινή ἐποχή οἱ Λακεδαιμόνιοι κυ- δερνούν τά πάντα καί στή στεριά καί στή θάλασσα. Δέν είναι 15 λοιπόν σωστό, ἐξαιτίας ἐνός ἀνθρώπου ἡ δυό, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι νά στερηθούμε τήν Ἑλλάδα, παρά πρέπει νά ὑπακούμε στίς διατα- γές τους, ἀφού καί οἱ πόλεις ἀπ' ὅπου καταγόμαστε πειθαρχούν

12-18
λόγοι τοῦ Ξε-
νοφώντα καί
τοῦ Ἀγασία.

- 15 σ' αὐτούς. Ἀκούσα πρὶν ἀπό λίγο πώς ὁ Δέξιππος εἶπε στὸν Κλέανδρο πώς ὁ Ἀγασίας δέ θά ἔκανε αὐτή τὴν πράξην, ἢν δέν ἔπαιρον διαταργή ἀπό μένα. Ἐν λοιπόν ὁ Ἀγασίας δεδιαιώσει πώς ἐγώ εἴμαι ὑπεύθυνος γι' αὐτά, τότε σᾶς ἀπαλλάσσω ἀπό τὴν κατηγορία καὶ ἐσάς καὶ ἔκεινον. Καὶ στήν περίπτωση πού ἐγώ ἄρχοια νά δίχνω πέτρες η κάπως ἀλλιώτικα μεταχειρίστηκα δία. Θά θεωρήσω τὸν ἔωτό μου ἄξιο τῆς σκληρότερης τιμωρίας, καὶ θά τῇ 16 δεκτῷ πρόθυμα. Ἐγώ δικαίω τῇ γνώμῃ πώς ἀν ὁ Δέξιππος κατηγορεῖ καὶ κανέναν ἄλλο, πρέπει καὶ αὐτός νά παρουσιαστεῖ μπροστά στὸν Κλέανδρο γιά νά τὸν κρίνει. Γιατί μονάχα ἔτσι θά γνιτώσετε σεῖς ἀπό τὴν κατηγορία. Ἐνῷ, δημορφό νά νομίζουμε πώς θά δροῦμε στήν Ελλάδα ἔπαινο καὶ δόξα, καὶ αὐτί γι' αὐτά νά μήν κριθοῦμε οὔτε διμοιοι μέ τούς ἄλλους, παρά νά ἐμποδιζόμαστε νά μείνουμε στὶς 17 Ἑλληνικές πόλεις. » Υστερα σηκώθηκε ὁ Ἀγασίας καὶ εἶπε: «Σᾶς δόρκιζομαι, στρατιώτες, στοὺς θεούς καὶ στὶς θεές, πώς οὔτε ὁ Ξενοφῶν οὔτε κανένας ἄλλος ἀπό σᾶς μού εἶπε νά πάρω τὸν ἄνθρωπο. Παρά δταν εἶδα νά σέρνεται ἔνας γενναῖος στρατιώτης τοῦ ἱδίου μου ἀπό τὸ Δέξιππο, αὐτὸν πού ξέρετε πώς σᾶς πρόδωσε, μού φάνηκε πώς ἦταν τρομερό. Γι' αὐτό, δημορφώ, τὸν τράβηξε 18 καὶ τοῦ τὸν πῆρα. Τώρα ἔσεις νά μή μέ παραδώσετε. » Οπως εἶπε ὁ Ξενοφῶν, θά παραδοθῶ ὁ ἴδιος στὸν Κλέανδρο, γιά νά μέ κρίνει καὶ νά μέ κάμει δ.τι θέλει. Ἀπ' ἀφομῇ τὸ ἐπεισόδιο αὐτό δέν πρέπει ν' ἀνοίξετε πόλεμο μέ τοὺς Σπαρτιάτες, παρά νά κοιτάζετε νά σωθεῖτε καὶ νά πάει καθένας σας μέ ἀσφάλεια ἔκει πού θέλει. Διαλέχτε μονάχα μερικούς ἀπό σᾶς καὶ στείλτε τους μαζί μου στὸν Κλέανδρο, ὅπτε ἐγώ ξεχάσω κάτι, νά τό ποὺν αὐτοί καὶ νά τό κάμουν γιά λογαριασμό μου».
- 19-28 Αντιπροσωπεία στὸν Κλέανδρο.
- 19 Τότε ὁ στρατός τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδειὰ νά διαλέξει ὁ ἴδιος δποιοὺς ἥθελε καὶ νά τοὺς πάρει νά πάει, καὶ ἔκεινος προτίμησε τοὺς στρατηγούς. Υστερα ἀπ' αὐτά πῆγε στὸν Κλέανδρο ὁ Ἀγασίας μέ τὸ στρατιώτη πού εἶχε τραβήξει ἀπό τὸ Δέξιππο καὶ μέ τοὺς στρατηγούς. Οἱ στρατηγοί τοῦ εἶπαν: «Μᾶς ἔστειλε, Κλέανδρε, σέ σένα δ στρατός καὶ σέ παρασκάλει, ἢν μᾶς κατηγορεῖς δόλους, νά μᾶς κρίνεις ἐσύ ὁ ἴδιος καὶ νά μᾶς μεταχειρίστεῖς δπως θέλεις. » Αν δημορφ κατηγορεῖς ἐνον ἡ δυό η καὶ περισσότερους, τό
- 20

δρίσκει σωστό νά σου παραδοθούν οι ίδιοι γιά νά τους δικάσεις. "Ωστε ἀν ἡ κατηγορία δαρώνει κάποιον ἀπό μᾶς, ἐμεῖς δοισκόμαστε μπροστά σου. "Αν δαρώνει κανέναν ἄλλο, νά μᾶς τό πεις. Γιατί κανείς, ἀπ' όσους παίρνουν ἀπό μᾶς διαταγές, δέ θ' ἀρνηθεὶ νά παρουσιαστεί μπροστά σου». "Υστερα προχώρησε ὁ Ἀγασίας 21 καί εἶπε: «Ἐγώ εἰμαι, Κλέανδρε, πού ἔδωσα διαταγή νά χτυποῦν τό Δέξιππο καί πού τοῦ πῆρα τούτον τό στρατιώτη πού ὅδηγούσε. Γιατί ξέρω πώς ὁ στρατιώτης εἶναι ἔνας ἄντρας γενναῖος, ἐνῷ 22 ὁ Δέξιππος διαλέχτηκε ἀπό τό στρατό νά κυβερνᾷ τήν πεντηκόντορο πού ζητήσαμε ἀπό τούς Τραπεζούντιους γιά νά μαζέψουμε πλοῖα νά μᾶς μεταφέρουν, κι αὐτός τό ὄντας καί πρόδωσε τούς στρατιώτες πού μαζί τους εἶχε γλιτώσει. Ἐτσι καί τούς Τραπεζούντιους στερήσαμε μιά πεντηκόντορο καί φανήκαμε ἀπό φταίσιο τοῦ Δέξιππου πώς δὲν εἴμαστε τίμοι ἀνθρώποι, καί ὅσο περ νοῦσος ἀπό τό χέρι του καταστραφήκαμε. Γιατί ηξερε, ὅπως κι ἐμεῖς, πώς ἦταν δύσκολο προχωρώντας μέ τά πόδια καί τά ποτάμια νά περάσουμε καί νά φτάσουμε ζωντανοί στήν Ἑλλάδα. "Από ἔνα τέτοιον ἀνθρώπῳ λοιπόν τοάθηξα τό στρατιώτη καί τόν πῆρα. "Αν δύμως τόν ὅδηγούσες ἐσύ ἡ κανένας ἄλλος ἀπό τούς 24 δικούς σου, κι ὅχι ἐκείνος πού μᾶς τό ὄντας, νά είσαι δέδαιος πώς δὲν ἐπρόσειτο νά κάμω αὐτά πού ἔκαμα. Καί πρέπει νά ξέρεις πώς ἂν μέ σκοτώσεις τώρα, θά σκοτώσεις ἔνα γενναῖον ἄντρα, ἔξαιτίας ἐνός δειλοῦ καί κακοῦ». "Οταν τ' ἀκουσε ὁ Κλέανδρος εἶπε πώς δὲν ἔταν καλή ἡ συμπεριφορά τοῦ Δέξιππου, ἂν πρωγιατικά τά εἶχε κάμει αὐτά. Εἶχε δύμως τή γνώμη, πρόσθεσε, πώς κι ἂν ὁ Δέξιππος ἦταν ὁ χειρότερος ἀπό τούς ἀνθρώπους, δέν ἐπορεπε νά τόν μεταχειριστοῦν με βάναυσο τρόπο, «παρά νά κριθεῖ, ὅπως κι ἐσεῖς τώρα θεωρεῖτε σωστό, κι ὑστερανά τιμωρηθεῖ. Πηγαίνετε λοιπόν κι ἀφῆστε ἐδῶ αὐτό τόν ἄντρα, κι ἄμα διατάξω, 26 τότε νά ἔφθετε γιά τή δίκη. Δέν κατηγορώ πιά οὔτε τό στρατό οὔτε κανέναν ἄλλο, ἀφοῦ τούτος ὁ ἴδιος παραδέχεται πώς πήρε τό στρατιώτη». Ἐκείνος πάλι πού τόν ὅδηγούσε ὁ Δέξιππος 27 καί τοῦ τόν πῆρε ὁ Ἀγασίας εἶπε: «Ἐγώ, Κλέανδρε, ἀν νομίζεις πώς ἔφταίσα σέ κάτι καί γι' αὐτό μ' ἔφεραν σέ σένα, νά ξέρεις πώς οὔτε χτύπησα κανένα οὔτε τοῦ ἔριξα πέτρες, παρά εἶπα μονάχα πώς τά πρόδοτάτα ἀνήκαν σέ δόλο τό στρατό. Καί τούτο, γιατί

οἱ στρατιῶτες εἶχαν ἀποφασίσει πώς ἂν κάποιος λεγέται τόποι γιός λογαριασμό του ὅταν ὅγαίνοντες γιά νά δροῦμε τρόφιμα. τότε τό
28 λάφυρα νά ἀνήκουν σέ δύοις. Αὕτα εἴπα καί τοῦτος τότε μὲ πια-
σε καί μέ δόδηγούσε σέ σένα γιά νά μήν τολμήσει νά μιλήσει κα-
νείς, παρά νά κρατήσει ὁ ἴδιος τό μερίδιό του καί νά φυλάξει τά
πρόδατα σέ κείνους πού τά εἶχαν ἀρπάξει, ἐνάντια στή συμφωνία
τοῦ στρατοῦ». Σ' αὐτά ὁ Κλέανδρος ἀποκρίθηκε: «Ἐπειδή εἰσαι
συνένοχος, μεῖνε ἐδῶ γιά ν' ἀποφασίσουμε καί γιά σένα».

29-36

Οἱ Ἑλλῆτες
προτείνουν
στὸν Κλέαν-
δρο νά ἀνα-
λάβει τὴν
ἀρχήν.

29 Ὅτερος ἀπ' αὐτά ὁ Κλέανδρος μέ τοὺς δικοὺς του ἀρχισαν νά
γενυματίζουν, ἐνῶ δὲ Ξενοφῶν συγκέντρωσε τό στρατό κι ἐδωσε
συμβούλη νά τοῦ στείλουν ἀπεσταλμένους, γιά νά τοῦ προσπέ-
30 σουν ν' ἀφήσει ἐλεύθερους τοὺς δυό ἄντρες. Τότε πήραν τήν
ἀπόφαση νά στείλουν στρατηγούς καί λοχαγούς καί τό Δρακόν-
τιο τό Σπαρτιάτη καί ὅποιους ἄλλους νόμιζαν κατάλληλους, γιά
νά παρακαλέσουν τόν Κλέανδρο μέ κάθε τρόπο νά παρατήσει
31 τούς δυό στρατιώτες. Πήγε λοιπόν ὁ Ξενοφῶν καί τοῦ λέει: «Στά
χέρια σου κρατεῖς τούς ἄντρες μας, Κλέανδρε, καί δὲ στρατός σέ
ἄφησε στή διάθεσή σου νά κάμεις ὅ.τι θέλεις καί γι' αὐτούς καί
γιά δύοις τούς ἄλλους. Τώρα δῆμος σέ θερμοπαρακαλοῦν νά τούς
δώσεις πίσω αὐτούς τούς δυό καί νά μήν τούς σκοτώσεις, γιατί
πολλές ταλαιπωρίες εἶχαν περάσει πρωτύτερα γιά τό καλό δύον
32 τοῦ στρατοῦ. Κι ἂν πετύχουν αὐτό ἀπό σένα, σου ὑπόσχονται
πώς, ἂν θελήσεις νά γίνεις ἀρχηγός τους κι ἂν οἱ θεοί φανοῦν
εὐνοϊκοί, γιά ἀνταπόδοση θά σου ἀποδείξουν ὅτι καί πειθαρχι-
κοί εἶναι καί ἔχουν τήν ἰκανότητα, ὑπακούοντας στόν ἀρχηγό
τους καί μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν, νά μή φοβοῦνται τούς ἐχθρούς.
Φτάνει νά δεγτεῖς ἐσύ νά γίνεις στρατηγός τους καί οἱ θεοί νά
33 τούς εἶναι εὐνοϊκοί. Σέ παρακαλοῦν ἀκόμα καί γιά τοῦτο, δη-
λαδή νά μείνεις κοντά τους καί νά τούς διοικήσεις. Τότε θά γνω-
ρίσεις ὅχι μονάχα τό Δέξιππο παρά κι ἐκείνους, θά δεῖς τί ἄν-
θρωπος εἶναι ὁ καθένας καί θά τούς ἐκτιμήσεις σύμφωνα μέ τήν
34 ἀξία τους». Μόλις τ' ἄκουσε ὁ Κλέανδρος, εἶπε: «Μά τούς θεούς,
στή στιγμή θά σᾶς δώσω ἀπάντηση. Καί τούς δυό ἄντρες σᾶς
δίνω πίσω κι ἐγώ ὁ ἴδιος θά σᾶς δοηθήσω. Ἀν μάλιστα οἱ θεοί
τό ἐπιτρέψουν, θά σᾶς δόηγήσω στήν Ἐλλάδα. Γιατί τά λόγια
σας εἶναι δλωσδιόλου ἀντίθετα ἀπό κείνα πού μού ἔλεγαν μερι-

κοί γιά σᾶς, πώς δηλαδή προσπαθεῖτε νά ἀπομακρύνετε τό σπρατό ἀπό τή φύλα τῶν Λακεδαιμονίων». Τότε οἱ ἀπεσταλμένοι 35 ἐπαινώντας τον γύρισαν πίσω μέ τούς δυό ἄντρες. Κι ὁ Κλέανδρος ἀρχισε νά θυσιάζει ὥστε νά βγάλει συμπεράσματα γιά τήν ἀναχρόνηση, κι ἔκανε φίλική συναναστοροφή μέ τόν Ξενοφώντα καὶ δημιούργησαν ἀνάμεσά τους δεσμούς φιλοξενίας. "Οταν μάλιστα εἰδε πώς οι στρατιώτες ἐκτελοῦσαν μέ πειθαρχία κάθε διαταγή πού ἐπαιροναν, τότε ἀκόμα περισσότερο ἡθελε νά γίνει ἀρχηγός τους. Θυσίαζε διμως τρεῖς μέρες κι οι θυσίες δέν ἔδειχναν 36 καλά σημάδια. Γι' αὐτό κάλεσε τούς στρατηγούς καὶ τούς εἶπε: «Οι θυσίες δέν ἔπιτρέπουν νά σᾶς ὀδηγήσω ἐγώ, ἀλλά δέν πρέπει νά στενοχωριέστε γι' αὐτό. Γιατί, ὅπως φαίνεται, σέ σᾶς εἶναι δρισμένο ἀπό τούς θεούς νά ὀδηγήσετε τούς στρατιώτες. Ξεκινήστε λοιπόν. Κι ἐμεῖς, ὅταν πάτε στό Βυζάντιο, θά σᾶς κάμουμε ὑποδοχή ὅσο γίνεται καλύτερη».

"Υστερούσαν τά πρόδρατα πού ἀνήκαν σ' ὀλόκληρο τό σπρατό. Κι ἐκεῖνος τά δέχτηκε, μά τούς τά ξαναγύρισε πίσω. Τότε αὐτός ἔφυγε μέ τό καράβι. Κι οι στρατιώτες πούλησαν τό σιτάρι πού είχαν συγκεντρωμένο καὶ ὀλια τ' ἄλλα πού είχαν ἀρπάξει καὶ ξεκίνησαν, βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Βιθυνῶν. Δέ βροήκαν διμως νά πάρουν τίποτα προχωρώντας τόν κανονικό δρόμο, ὥστε νά μήν 38 ἔχουν ἀδειανά τά χέρια, ὅταν πάνε σέ φιλική χώρα. Γι' αὐτό ἀποφάσισαν νά ξαναγυρίσουν πίσω, βαδίζοντας ἔνα μερόνυχτο. Μόλις γύρισαν, ἐπιασαν πολλούς δούλους καὶ πρόδρατα. "Υστερα, μέσα σέ ἔξι μέρες, πήγαν στή Χρυσόπολη τῆς Καλχηδονίας, ὅπου ἐμειναν ἔφτά μέρες καὶ πουλοῦσαν τά λάφυρά.

37-38

Οἱ Ἑλλῆτες
στή Χρυσόπολη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από τή Χρυσόπολη οι Έλληνες στρατιώτες περνοῦν στό Βεζάντιο, ἀπ' όπου διαφέρει νά καταστρέψουν τά χωριά τῆς Θράκης. Έχεινοι στήν αὐχὴν ἀντιδροῦν, ὑστερούνται μεσολάθηση διμοσίευση τοῦ Σενοφόντα δέχονται. Έδω διαφέρει τό να πάρει τούς στρατιώτες και ἀκολουθεῖ τό να πάρει τούς στρατιώτες περιγράφονταν σέ διάφορες Θρακικές περιοχές. Στό μεταξύ διαφέρει τό Φαρνάδας ο δέντρος τήν οπόστερην πού είχε δώσει στόν Αναξίδιο, διτι θά τόν ενεργετοῦσε, ἀντί διαφέρει τό οποίοντας τούς στρατιώτες και γι' αὐτό διαφέρει τό τελευταῖος ἀναβέτει στόν Σενοφόντα νά ξαναφέρει τούς στρατιώτες πίσω στήν Ασία. Ο Αρίσταρχος διμοσίευση, διαφέρει τόν αριθμότης τού Βεζαντίου, τούς εμποδίζει νά περάσουν ἀπέναντι, συνεννοημένος μέ τό Φαρνάδαζο. Τότε διαφέρει τόν αριθμότης τού στρατού τού οποίοντα τῆς Θράκης Σενοφόντη, πού τούς οποίους πολλές παραχρέζει, ἀντί διαφέρει τόν δομοθοῦσαν νά πάρει πίσω τήν πατρική του χώρα. Οι Έλληνες ποιειμόντας μαζί του νικοῦν τούς ἐχθρούς του Θυνούς, πού ἀναγράζονται νά οποταχθοῦν. Υστερούν τόν δομοθοῦσαν νά καταλάβει διάφορες ἀλλες περιοχές και φτάνουν ὡς τή Σαλμυδησσό τοῦ Εὔξεινου Πόντου, είναι διμοσίευση πολλού στενοχωρεμένοι, γιατί δέν τούς δίνει μισθό. Στό μεταξύ διαφέρει τό Λακεδαιμόνιος Θίρδων μέ ἀπεσταλμένους τούς προτείνει νά ἔχαταί εἰφον τή Θράκη και νά ἔκπλασταν μαζί του έναντια στόν Τισσαφέρον, τάξοντάς τούς μεγάλες ἀμοιβές. Μερικοί στρατιώτες τότε διατυπώνουν παράπονα και κατηγορίες κατά τού Σενοφόντα, πού τόν θεωροῦν ὑπεύθυνο γιά τήν καθυστέρηση τής μισθοδοσίας ἀπό τό Σενοφόντη, ἀλλά ἔχεινος τίς ἀποχρούει και, ὑστερούνται μεσολάθηση πού κάνει μέ τόν τελευταῖο, κατορθώνει νά ἀποστέλλει τήν διφειλόμενη πληρωμή. Τέλος οι στρατιώτες ἀποφασίζουν νά δεχτοῦν τήν πρόταση τοῦ Θίρδωνα

καί παραπομένη τόν Ξενοφόντα νά τούς ὀδηγήσει ὁ ἕδιος στήν Ασία. Περνοῦν λοιπόν μαζί του στή Λάμψακο και ἀπό κεῖ, διασχίζοντας τήν Τρωάδα, φτάνουν στήν Πέργαμο τῆς Μυσίας, ἀπ' ὅπου τούς παρεῖλασε ὁ Θίδρων, τούς ἔνωσε μέ τό δικό του στρατό και ἀρχίσε τόν πόλεμο ἐνάντια στόν Τισσαφέρνη καί στό Φαρνάδαζο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ. 5

δήμων: μέ τή μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη ἡ Ἀττικὴ χωρίστηκε σέ 100 περίπου δήμους. Ἀπ' αὐτούς δέκα μαζί, παραμένοι δῆμος ἀνάκατα ἀπό τό ἄστυ, τήν παραλία καί τή μεσόγαια, ἀποτελοῦνται μά κυνή.

τάξη τῶν ἵπτεων: ὅπως ἔρχομε, στήν Ἀθήνα οἱ πολίτες, μέ βάση τήν καταγρή τους, είχαν χωριστεῖ σέ 3 τάξεις: τῶν ἵπτεων, τῶν ζευγατῶν καὶ τῶν θητῶν. Ὄταν δῆμος ὁ Σόλων γιά τή διάκριση τῶν τάξεων πήρε δάση τήν ἴδιοκτησία καὶ τό εἰσόδημα, τότε ἐγχωρίστηκαν ἀπό τοὺς ἵπτεῖς οἱ πλουσιότεροι κι ἔτσι δημιουργήθηκε καί ἡ τάξη τῶν πεντακοσιομεδίμων, τῶν πολιτῶν δημι.αδή πού είχαν ἑτήσιο εἰσόδημα πάνω ἀπό πεντακόσιους μέδιμνους σιτάρι, ἡ ἄλλα προϊόντα ἀνάλογης ἀξίας. Ἀπό τότε ἡ τάξη τῶν ἵπτεων δεν ἦταν πρώτη ἄλλα δευτερη.

Σελ. 6

σατραπεία: λεγόταν ἔνα μεγάλο τοπικό διαιμέρισμα τοῦ ἀρχαίου περιουσοῦ κράτους, πού τό κυβερνοῦσε ὁ σατράπης. Αὐτός εἶχε στρατιωτική, διοικητική καὶ δικαστική ἔξουσία στή σατραπεία του. Σέ είκοσι τέτοιες περιοχές ἦταν χωρισμένο τό περιουσικό κράτος, πού τίς εἶχε διοργανώσει προπάντων ὁ Δαρεῖος ὁ Α', διασιλιάς τῆς Περσίας ἀπό τό 521 π.Χ. ὅς τό 485 π.Χ. Ἡ σατραπεία τοῦ Κύρου, μέ πρωτεύοντα τίς Σάρδεις, πού δρίσκονταν στίς ὅχθες τοῦ Πακτούλου ποταμοῦ, πρός τά Β.Α. τῆς Σινώπης, ἐκτεινόταν στήν κεντρική καὶ δυτική Μ. Ἀσία καὶ συγκεκριμένα στής χωρες Λυδία, Φρυγία καὶ Καππαδοκία.

Σελ. 9

τοῦ δασικᾶ τῶν Περσῶν Δαρείου: πρόκειται γιά τό Δαρεῖο

τό Β' πού λεγόταν καί Νόθος· αὐτός δασύλεψε στήν Ηεροία ἀπό τό 424 ὥς τό 405 π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Σελ. 16

κεφ. 1. στήν προηγούμενη διήγηση· ἐδῶ γίνεται μάλιστα επιλογή τοῦ Πρώτου Βιβλίου, πού διείπεται ὅχι στὸν Ξενοφώντα, ἀλλὰ σέ κάποιο μελετητῇ. Τό ίδιο γίνεται σέ δὲ τὰ Βιβλία, ἐπτός ἀπό τὸ Ἐκτό.

ὁ Αημάρατος· εἶχε πάει ἀπό τὴν Σπάρτη, διεργάμενος ἀπό τὸ συμβασιλέα του Κλεομένη, στὸ δασύλιο τῆς Περσίας Δαρεῖο, γιό τοῦ Υστάσπη. Αὐτός τὸν ἔκαμε διοικητῇ στίς πόλεις Πέργαμο, Τευθρανία καί Αλίσαρνα.

ὁ Γλοῦς· ἦταν γιός τοῦ Αἰγύπτιου Ταμώ, πού ἦταν ὑποδιοικητής τῆς Ἰωνίας, ὅταν τὴν εἶχε ὁ Τισσαφέρνης, καί τώρα ναύαρχος τοῦ Κύρου.

Ἄριαλος· ἦταν ὑποδιοικητής τῆς σατραπείας τοῦ Κύρου.

εἶχαν ξενιώσει· Γι' αὐτά μιλάει στὸ Βιβλ. Πρώτο, κεφ. 7, παράγρ. 20 κ. ἔξ. καὶ κεφ. 10, παράγρ. 1.

Σελ. 17

ὁ Τισσαφέρνης· ἦταν διοικητής (σατραπής) στήν παραλιακή περιοχή τῆς δυτικῆς Μ. Ασίας.

Σελ. 18

Θεόπουπος· μερικοί ἔχουν τὴν γνώμη πώς Θεόπουπος εἶναι ὁ ίδιος ὁ Ξενοφῶν μέντοι.

Σελ. 21

κεφ. 2. Τύγοης ποταμός· διασύναζ μέ τό στρατό του δέ δρισκόταν στήν ἀπέναντι ὁχθή τοῦ Τύγοητα, ὥστε νά χρειάζεται νά τόν περάσουν οἱ Ἑλλήνες γιά νά συμπλακούν. Ἡ λοιπόν ὁ Κλέαρχος κάνει λάθος, θεωρώντας Τύγοητα κάποιο κανάλι, ἢ τό λέει σοδοπίμα, γιά νά δείξει πώς ἦταν ἀδύνατο νά συναντήσουν τό δασι-

λιά κι ἔτσι ἔπειτα νά προτιμήσουν τή δεύτερη λύση πού προτείνει.

σάλπιγγα: ὅταν ἥταν φτιαγμένη ἀπό κέρατο ζώου, ὅπως ἐδῶ, ὁνομαζόταν ἀπό τούς ἀρχαίους κέρας· ὅταν ὅμως εἶχε κατασκευαστεί ἀπό μέταλλο, τότε ἤγοταν σάλπιγξ.

ὑποζύγια: ἔτσι ἤγονταν τά ζῶα πού χρησίμευαν γιά νά σέρνονται ἀμάξῃ ἢ νά μεταφέρουν φορτίο.

τοῦ ποταμοῦ: ἐννοεῖται τοῦ Εὐφράτη.

Σελ. 22

Βαδνήρων: ἥταν ἀρχαία, μεγάλη πολιτεία στήν ἀριστερή ὁχθή τοῦ Εὐφράτη ποταμοῦ.

οέ μιάν ἀσπίδα: τά ζῶα τά ἔσφαζαν ἔτσι, ὅστε τό αἷμα τους νά πηγαίνει στήν κοιλότητα τῆς ἀσπίδας, ὅπου δύθιζαν τό ξίφος καί τή λόγχη.

Σελ. 23

Βαδνήρωνία: είναι ἡ χώρα πού δοίσκεται ἀνάμεσα στούς ποταμούς Τίγρητα καί Εὐφράτη, στό νοτιοανατολικό μέρος τῆς Μεσοποταμίας.

Σελ. 24

τό γαϊδούρι: σκόπιμα ὁ Κλέαρχος ἀναφέρει σάν δέδαιο ὅτι κάποιος στρατιώτης ἀφησε ἐλεύθερο ἔνα γαϊδούρι στό στρατόπεδο, κι ἀπ' αὐτό τάχα δημιουργήθηκε ὁ θόρυβος κι ὁ φόρος. Μ' αὐτό τόν τρόπο καθησύχασε τούς στρατιώτες.

Σελ. 26

κεφ. 3. μέ παραταγμένο τό στρατό: ἔτσι προχωρεῖ ὁ Κλέαρχος, γιατί δέν ἔχει ἀπόλυτη πεποίθηση πώς οἱ Πέρσες θά τηρήσουν τή συμφωνία.

Σελ. 27

ποτίζουν τούς ἀγρούς: ἥταν ἀρχές τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 401 π.Χ., σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς πού ἔχουν γίνει γιά τή γρονιογιά τῆς μάχης στά Κούναξα.

κοντά στήν πατρίδα σας: ξέρομε πώς ή σατραπεία, δηλαδή ή περιοχή πού κυριερούσε ο Τισσαφέρνης, έκτεινόταν στά παράλια τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας. Γι' αὐτό λέει πώς γειτονεύει μέ τήν Ἐλάδα.

Σελ. 30

κεφ. 4. δίπλα στό παλάτι του: είναι δέδαια ύπερθρολή, θέλει νά δείξει όμως κάτω ἀπό πόσο δύσκολες συνθήκες πολέμησαν και νίκησαν οι Ἑλληνες τόν Ἀρταξέρξη μέσα στήν ίδια τή χώρα του.

ο Ἐνέργατης: είναι ποταμός τῆς Ἀσίας· οι πηγές του δρίσκονται στήν Ἀρμενία.

Σελ. 32

ο Ὁρόντας: ήταν διοικητής τῆς Ἀρμενίας κι είχε παρει γναίκα τήν κόρη τοῦ βασιλιά, τή Ροδογούνη (βλ. Πλούτ. Ἀρταξ. καζ'). Αὐτός ήταν ἄλλος ἀπό τόν Ὁρόντα πού σκότωσε ὁ Κύρος (Βιδλίο Πρώτο, κεφ. 6, παράγρ. 1-11).

ο παρασάγγης: ήταν ή ἀπόσταση πού ἔκαναν δαδίζοντας δυό ωρες. Ἰσοδυναμούσε μέ 30 ἀρχαῖα στάδια, δηλαδή μέ 5520 μέτρα, πάνω κάτω (τό κάθε στάδιο είχε 184 μέτρα).

σταθμός: ήταν ή ἀπόσταση πού περνούσε κανείς δαδίζοντας μιά ὀλόκληρη μέρα. Κάθε σταθμός ἰσοδυναμούσε μέ 5, περίπου, παρασάγγες.

Μηδία: ἔτοι λεγόταν ή χώρα τῆς Ἀσίας πού δρισκόταν στά δύορεια τῆς Βασιλώνας, ἀνάμεσα στήν Κασπία θάλασσα, την Περσία, τήν Ἀσσυρία και τήν Ἀρμενία, και δρεχόταν ἀπό τόν Τίγρητα και τόν Εὐφράτη. Τό τείχος πού ἀναφέρεται ἐδώ είχε γίνει γιά νά προφυλάξει τή χώρα ἀπό τίς ἐπιδρομές ἄλλων λαών.

μέ ἄσφαλτο: τήν ἄσφαλτο τή χρησιμοποιούσαν στίς οἰκοδομές ἀντί γιά ἀσθέστη.

Σελ. 33

ἡ μελίνη: είλος δημητριακοῦ, ἵσως είλος ή ποικιλία κεχριοῦ.

Σελ. 34

νησί: δύνομάζει ο Ξενοφών τό μέρος ἐκείνο τῆς Βασιλωνίας, πού ἀπλωνόταν ἀνάμεσα στόν Τίγρητα και στά κανάλια, γιά τά δόποια μᾶς ἔχει μιλήσει.

ο Φύσκος: ήταν παραπόταμος τοῦ Τίγρητα.
Ψηφιοποιηθήκε από τό Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

τό πλέθρο: μονάδα μήκους, τό 1)6 τοῦ ἀρχαίου σταδίου. Ισοδυναμούσε δηλαδή μέ 31, πάνω κάτω, σημερινά μέτρα.

Ωπή: δέν είναι ἀκριβῶς γνωστή ἡ θέση τῆς πολιτείας αὐτῆς. Μερικοί νομίζουν πώς δρισκόταν ἐκεῖ πού είναι τό σημερινό Εσκί-Βαγδάτ.

Σοῦσα: πρόκειται γιά τήν πρωτεύουσα τοῦ περσικοῦ κράτους, πού δρισκόταν στήν ἀριστερή ὁχθή τοῦ Χοάσπη ποταμοῦ, στήν ἐπαρχία Σουσιανῆς. Ἡ πόλη αὐτή πήρε τό δνομά της ἀπό τούς πολλούς κρίνους (=σουσάν, στήν περσική γλώσσα), πού φύτρωναν ἐκεῖ.

Ἐκβάτανα: ἦταν πολιτεία τῆς ἄνω Μηδίας, στούς πρόποδες τοῦ δουνοῦ Ὁρόντη.

Σελ. 35

τά χωριά τῆς Παρνασάτιδας: αὐτά δρίσκονταν ἵσως στήν περιοχή, ὅπου δ παραπόταμος Ζαπάτας χύνεται στόν Τίγρητα. Σήμερα δ παραπόταμος αὐτός λέγεται μικρός Ζάδ.

οἱ Καινές: ἡ πόλη αὐτή δρισκόταν στή Μεσοποταμία, στή σημερινή τοποθεσία Καλαάτ-Σερκάτ.

κεφ. 5. ὁ Ζαπάτας: είναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καί χύνεται σ' αὐτόν ἀπό τήν ἀριστερή ὁχθη. Σήμερα δνομάζεται μεγάλος Ζάδ κι είναι ἄλλος ἀπό τό μικρό Ζάδ, πού είδαμε σέ προηγούμενη σημείωση.

Σελ. 37

οἱ Μυσοί: κατοικούσαν στή Μ. Ἀσία, πρός τό διοινό μέρος τῆς Λυδίας, ἀπέναντι στή Λέσδο.

Πισίδες: δνομάζονταν οἱ κάτοικοι τῆς Πισιδίας, μᾶς χώρας ἀσιατικῆς πού ἔκτεινόταν ἀνάμεσα στή Φρυγία καί στήν Παμφυλία.

ὅργισμένοι: ἦταν οἱ Πέρσες μέ τούς Αἰγύπτιους, γιατί οι τελευταῖοι είχαν ἀποστατήσει ἀπό τήν Περσία τό 414 π.Χ.

χωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε: αὐτό θά τό κατόρθωναν, ἀν ἄφηναν νά περνάει μονάχα ἔνα μέρος τοῦ στρατοῦ καί νά τό ἔξο-

λοθρεύουν. Ἐτοι θά τό χώριζαν σέ τιμήματα μικρά, για νά τό καταστέφουν εύκολότερα.

δέ σᾶς μεταφέρωμε ἀπέναντι: αὐτό θά γινόταν στήν περίπτωση πού διάποταν πολὺ δασθύς και πλατύς, ὅποτε χρειαζόταν γέφυρα μέ πλοια γιά νά περαστεῖ (δι.. και Βιδ., Δεύτερο, οεφ. 4, παράγ. 13).

Σελ. 39

ἡ τιάρα: ἦταν ἀρχαῖο περισκό κάλυμμα γιά τό κεφάλι, σέ σχῆμα κώνου, πού μονάχα διασιλίας τό φροντίσε δρθιο, ἐνδο οἱ ἄλλοι Πέρσες γεροτό πρός τό μέτωπο.

νά τή φροντίσε δρθια: μέ τή φράση αὐτή δι Τισσαφέγνης ἐννοεῖ πώς ἔχει κάποιον ἀπότερο σκοπό, νά γίνει δημαρχί ἀνεξάρτητος ἀπό τό μεγάλο διασιλά. Πρόκειται δημοσιος γιά παγίδα, πού στήνει μέ τέχνη στόν Κλέαρχο.

Σελ. 40

ορισμένου σημαδιοῦ: τό σημάδι αὐτό, διπος μᾶς πληροφορεῖ δι Διόδωρος (ΙΔ, 26), ἦταν μιά κόκκινη σημαιούλα (φοινικίς).

Σελ. 41

Κλεάνωρ ο Ὄοζουμένιος: ἄλλον ἀναφέρεται Κλεάνωρ δι Αρχάς (Βιδ., Δεύτερο, οεφ. 1, παράγ. 10). Πρόκειται πάντως γιά τό ίδιο πρόσωπο. Ὄοζουμένιος λέγεται, ἐπειδή καταγόταν ἀπό τόν Ὄοζουμενό τῆς Αρχαδίας.

Σελ. 43

κεφ. 6. ἔμενε ἐξεῖ: δι Κλέαρχος παρέμεινε στήν Ελλάδα ὅσο κατούσε δι πελοποννησιακός πόλεμος, στόν διοτί και ἔλαθε μέρος.

Σελ. 44

τοὺς Ἐλλήνες: ἐννοεῖ ἐκείνους πού ἔμειναν στή θρακική γερσόνησο, στόν Ελλήσποντο, και δχι στήν κυρίως Ελλάδα.

τήν ἔγκριση τῶν ἐφόρων: ή ἔξουσία πού είχαν οἱ 5 ἐφόροι τῆς Σπάρτης ἦταν ἀνώτερη κι ἀπό κείνη πού είχαν οἱ διασιλιάδες.

Γι' αύτό ό Κλέαρχος κατάφερε νά ἐγκρίνουν οι ἔφοδοι τό σχέδιό του.

Πέρινθος: λεγόταν ή ἀρχαία πολιτεία πού ὄνομάστηκε ἀπό τούς Βυζαντινούς Ἡράκλεια. Βοισκόταν στά παράλια τοῦ Εὔξινου Πόντου και ὄνομάζεται σήμερα Ἐρεκλί.

σε ἄλλο ἔργο: δέν ξέρομε ποιό σύγγραμμα ἐννοεῖ ό Ξενοφῶν. Μερικοί στό ἀρχαίο κείμενο γράφουν «ἄλλοις» ἀντί «ἄλλῃ», ὑποθέτοντας πώς ό Κητσίας ἐκθέτει τούς λόγους τοῦ Κλέαρχου.

ό δαρεικός: ἦταν περσικό νόμισμα χρυσό, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ 20 ἀττικές δραχμές. Στή μιά ὅψη είχε τήν εἰκόνα τοῦ βασιλιά Δαρείου.

μέ τή μέθοδο πού ἐφάρμοζε: πρόκειται γιά τήν αὐστηρότητα και τή σκληρότητα, μέ τήν όποια φέρονταν οι Σπαρτιάτες ἀρχηγοί στούς στρατιώτες. Ἀπ' ὅσα λέει ό Ξενοφῶν, φαίνεται πώς δέν ἐγκρίνει τή σπαρτιατική αὐτή μέθοδο.

τά τρόφιμα: δχι μονάχα γιά τήν ἔξενρεση τῶν τροφίμων νφιαζόταν ό Κλέαρχος, ἀλλά και γιά τή διάθεσή τους στό στρατό. Είναι γνωστό μάλιστα πώς φύλαγε τό σιτάρι γιά τούς στρατιώτες, ἐνώ τά παιδιά και οι γυναῖκες πέθαιναν ἀπό τήν πείνα (βλ. Ξενοφ. Ἐλληνικά Α', γ', παράγρ. 19).

Σελ. 45

στό δάσκαλο: στήν ἀρχαιότητα τό κυριότερο παιδαγωγικό μέσο ἦταν τό ἔνυλο και ἄλλα βασανιστήρια (βλ. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων Ἀγωγῆς, κεφ. ΙΒ', παράγρ. 8). Γι' αύτό τά παιδιά δέν ἦταν δυνατό νά δρίσκονται σέ καλές σχέσεις μέ τούς δασκάλους.

Λεοντίνος: ἔτσι λέγεται ό Γοργίας, γιατί καταγόταν ἀπό τούς Λεοντίνους, μιά πλούσια ἐλληνική ἀποικία τῆς ἀνατολικῆς Σικελίας. Ό Γοργίας ἦταν περίφημος σοφιστής και δάσκαλος τῆς ορτορικῆς.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Σελ. 48

κεφ. 1.

στό Σωκράτη: πρόσερπαι γιά τό μεγάλο Ἀθηναῖο φιλόσοφο, πού ἦταν δάσκαλος τοῦ Ξενοφώντα.

Σελ. 51

έμποδια: ἐννοεῖ τά ἔμποδια πού ἔνιωθαν ἀπό τούς ὅρκους, πού δέν τούς ἄφηγαν νά ἀρπάξουν τά ἀγαθά τῶν Περσῶν. Αὐτά τώρα δέν ὑπάρχουν πιά, ἀφού οἱ ἐχθροί παραδίδασαν τίς συμφωνίες.

Σελ. 52

καθόλου δέ θά προφασιστῷ τήν ἡλικία: αὐτό τό λέει ὁ Ξενόφων, ἐπειδὴ ἦταν ἀκόμα πολὺ νέος καὶ δέν εἶχε τή σχετική πείρα. Πάντως εἶναι ἀξιοθαύμαστος γιά τήν πρωτοδουνία πού ἀναπτύσσει σέ μάτι κρίσιμη στιγμή καὶ γιά τήν ἀνιδιοτέλειά του. Γιατί τήν ἀπόφαση νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία τῶν Ἐλλήνων τήν παίρνει, ἐπειδὴ δέ διέπει κανέναν ἄλλο νά τό κάνει, δηλώνει δημος πώς, ἂν παρουσιαστεῖ ἀρχηγός, αὐτός θά πειθαρχήσει στίς διαταγές του.

δοιωτικό γλωσσικό ἰδίωμα: τό ἰδίωμα αὐτό ἀνήκε στήν αἰολική διάλεκτο.

τό ἐπιθυμοῦν: ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Ἄρταξέρξης ΙΗ'), ὁ Κλέαρχος παρακλήσεις τῶν Κτησία νά τοῦ στείνει στή φυλακή κυρφά ἔνα μαχαίρι γιά ν' αὐτοκτονήσει.

Σελ. 53

σαν Λιδός: οἱ Λιδοί, καθώς καὶ ἄλλοι δάφναδοι, εἶχαν τρυπημένα τ' αὐτιά τους καὶ φοροῦσαν σκουνάρια.

οἱ στρατιώτες: ἐκείνοι πού δρίσκονται, ἐννοεῖται, στό στρατόπεδο.

Σελ. 54

ταξίαρχοι: σέ διαθμό ἀντιστοιχούσαν μέ τούς λοχαγούς. Ἐνῷ ὅμως οἱ τελευταῖοι ἦταν ἀξιωματικοί στοὺς στρατιώτες πού εἶχαν ὕστερον δύπλισμό καὶ διοικούσαν ἔνα λόχο (100 περίπου ἄντρες), ἐκεῖνοι ἦταν στοὺς ἑλαφρά δύπλισμένους, ὅπως στοὺς πελταστές, τοξότες κτλ. καὶ διοικούσαν τὸν ἴδιο ἀριθμό ἀντρῶν μέ τούς λοχαγούς.

μισθοίς: κάθε στρατιώτης ἔπαιρον ἔνα δαχεικό τό μήνα, ὁ λοχαγός δυό καὶ ὁ στρατηγός τέσσερις (αὐτά ἀναφέρονται στό Βιδλ., Ἔδδομο, κεφ. 2, παράγρ. 36 καὶ κεφ. 6, παράγρ. 1).

Σελ. 55

Δάρδανος: αὐτό ἦταν τό ὄνομα μᾶς πόλης, πού δρισκόταν κοντά στὸν Ἐλλήσποντο καὶ ἀνήρε στήν Τρωάδα.

Σελ. 57

κεφ. 2. φταρνίζεται: οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τό φτάρνισμα τό θεωρούσαν καλό σημάδι (δι. καὶ Ὁμήρου Ὀδύσσεια, ρ, στ. 539), πού τό ἔστελνε γιά προμήνυμα ὁ Ζεὺς Σωτῆρ. Σ' αὐτόν καὶ προσεύχονται.

τόν παιάνα: συνήθιζαν νά τόν τραγουδοῦν καὶ πρίν ἀπό τή μάχη.

τοὺς νίκησαν: πρόκειται γιά τή μάχη καὶ τή νίκη στό Μαραθώνα, τό 490 π.Χ.

τό χρονιάρικο γάδι: λεγόταν χίμαιρα. Στήν ἀρχαία Ἕλληνική μυθολογία, δημος, χίμαιρα δύνομαζόταν ἔνα τέρας πού εἶχε κεφάλη λιονταριού, σῶμα γιδιού καὶ οὐρά δράκοντα.

Σελ. 58

ἀκόμα καὶ σήμερα: δέν εἶναι δυνατό νά συνεχίζοταν ἀκόμα ὡς τότε η θυσία τόν 500 γιδιῶν κάθε χρόνο, μέ σκοπό νά ἔπληρωθεί τό τάξιμο πού εἶχαν κάμει οἱ Ἀθηναῖοι στήν Αρτέμιδα. Καί τούτο, γιατί στό Μαραθώνα σκοτώθηκαν 6.400 Πέρσες, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (ΣΤ'. 117). Ἐτοί σέ δεκατρία χρόνια ἔπειτε νά εἶχε ἔπληρωθεί τό τάξιμο, ἐνῷ τώρα πού μίλαει ὁ Ξενοφῶν (401 π.Χ.) ἔχουν περάσει διάκοπα ἐνενήντα

χρόνια ἀπό τή μάχη τοῦ Μαραθώνα. Η θυσία συνεχίζόταν νο-
γίνεται κάθε χρόνο, τήν ήμέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἀρτέμιδας, ἀπό-
καθιερωμένη συνήθεια πιά καί ἄσκετα μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν σκοτω-
μένων Περσῶν.

στή στεριά καί στή θάλασσα: δηλαδή στή Σαλαμίνα (480
π.Χ.), στίς Πλαταιές καί στή Μυράλη (479 π.Χ.). Ο στρατός τοῦ
Ξέρξη γιά τή μεγάλη αὐτή ἐπιχείρηση ὑπολογίζεται σέ ἓνα ἔκα-
τομμύριο ἄντρες περίπου.

τά τρόπων: ἡταν ἀσπίδες καί ἄλλα ὅπλα τῶν ἐχθρῶν, κρε-
μασμένα σέ δέντρο. Στήνονταν ἀπό τοὺς νικητές στόν τόπο τῆς
μάχης.

Σελ. 60

τά περάσματα: οἱ Ἐλλήνες εἶχαν περάσει τὸν Τίγρητα καί τὸ
Φύρο (δι., Βιδ., Δεύτερο, κεφ. 4, παράγ. 24 καὶ 25).

τέθωπτα: ἡταν ἀμάξια πού σέργονταν ἀπό τέσσερα ἄλογα.

λωτοφάγοις: δηλαδή σάν τοὺς συντρόφους τοῦ Ὄδυσσεα
πού ἔφαγαν τὸ λωτό καί λησμόνησαν τήν πατρίδα (Ὀμήρου
‘Οδύσ. ι, στ. 83).⁴

Σελ. 62

σέ σχηματισμό πλαστὸν: δηλαδή σέ δοθογόνιο τετράπλευρο.

τό ἀμάχο πλῆθος: τό ἀποτελούσαν οἱ μαντεῖς, οἱ κήρυκες, οἱ
δούλοι καί οἱ γυναικεῖς.

¶

Σελ. 64

κεφ. 3. Ζαπάτας: γιά τὸν ποταμὸν αὐτὸν μιλήσαμε σέ τημείσωση
τῆς σεΐ. 191

σφεντομῆτες: τό κέντοι ὅπλο τοὺς ἡταν ή σφεντόνι, δηλαδή
ἕνα κοινάτι δέρμα ή πλευρένο σχοινί, λέγο πλατέ πόδες τῆ μέση.
Ἐξει ἔδαζαν τήν πέτρα πού ἔφιγαν ἐνάντια στόν ἐχθρό.

Σελ. 65

τοὺς ἵπαισε πάλι στενοχώρια: τό ἴδιο εἶχαν πάθει καί ὅταν
πιάστηκαν οἱ στρατηγοὶ ἀπό τὸν Τισσαφέρον (δι., Βιδ., Τρίτο,
κεφ. 1, παράγ. 3).

σφεντονῆτες καὶ ἵππεῖς: τό ἐφευρετικό μυαλό τοῦ Ξενοφώντα κατορθώνει νά δρεῖ τόν τρόπο νά ἔτοιμάσει γιά μάχη σφεντονῆτες καὶ ἵππεῖς, ἐνώ δέν ὑπῆρχαν οὔτε σφεντόνες οὔτε ἄλλογα.

Σελ. 66

νά πλέκουν... σφεντόνες: ή σφεντόνα δέν ἦταν μονάχα δερμάτινη, ἀλλά πολλές φορές καὶ ἀπό σχοινί πλεγμένο ἔτσι, ώστε στή μέση νά είναι φαρδύτερο καὶ στά δυνά ἄκρα στενότερο.

Σελ. 67

κεφ. 4. ἔμειναν ἐκεῖ: δηλαδή στά χωριά πού είχαν πάει πρωτύτερα (δι., Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 2, παράγρ. 34 καὶ κεφ. 3, παράγρ. 11).

Σελ. 68

χωρίς κατοίκους: οἱ κάτοικοι φαίνεται πώς είχαν φύγει ἔξαιτίας τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἀκούγαν πώς γίνονται κοντά, καὶ τῶν Ἑλλήνων πού πλησίαζαν τήν πόλη τους.

πόδια: κάθε πόδι (ό πούς, στήν ἀρχαίᾳ γλώσσα), ίσοδυναμούσε μέ 0,31 περίπου τοῦ μέτρου.

κνοιεύτηκε: οἱ Μῆδοι ὑποτάχτηκαν στό δασιλιά τῆς Περσίας Κύρο, γένω στά 560 π.Χ. "Οταν πολιορκοῦσαν τή Λάρισα οἱ Πέρσες, φαίνεται πώς ἔγινε ἔκλεψη τοῦ ἥλιου, κι ἔτσι γάθηκε ἀπό τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

πέτρινη πυραμίδα: ο Ἀγριός ἀρχαιολόγος Λάναρδ παραδέχεται πώς πρόκειται γιά ἓνα λόδρο πού ἔχει σχῆμα κώνου καὶ λέγεται ἀπό τοὺς ντόπιους Ἀθιόν. Ἐπάνω δοιάσκονται ἐρείπια πέργον. Τοσούς ἐκεῖ ἦταν ὁ τάφος τοῦ δασιλιά τῶν Ἀσσυρίων Σαρδαναπαλού.

Σελ. 69

Μίσοπλα: δοιάσκοταν στήν ἀριστερή ὅχθη τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, ἀπέναντι στή σημερινή Μοσούνη.

ἀπολιθωμένα κοχύλια: τό μάρμαρο πού περιέχει τέτοια ἀπολιθώματα λέγεται κοχυλιάτης λίθος ἢ κοχύλιτης.

ο ἀδερφός τοῦ δασιλιά: πρόκειται γιά τό νόθο ἀδερφό τοῦ

Αρταξέρξη καί τοῦ Κύρου (οἱ. Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράγρ. 25).

δέν ἡταν εὔκολο να το κάμει: ἡταν δηλαδή τόσοι πολλοί δι Πέρσες, ώστε καμά πέτρα καί κανένα δέλος τῶν Ἑλλήνων δέν πῆγαινε καμένο. Κάποιον ἐχθρό ἔδρισκε καί τὸν χτυποῦσε.

Σελ. 70

μολύνδι... γιά τίς σφεντόνες: ἀπ' αὐτῷ τὸ μολύνδι ἑφταγνα
μολυνδίδιας, δηλαδή μολυνδίνες μπάλες, πού τίς ἐρίχναν μὲ τίς
σφεντόνες, ὅπως εἴδαμε (οἱ. Βιβλ. Τοίτο, κεφ. 3, παράγρ. 17).

Σελ. 71

πεντηκοντήρες: ἔτοι λέγονταν οἱ ἀξιωματικοί πού διοικοῦ
σαν πενήντα στρατιώτες, δηλαδή μισό λόχο.

ἐνωμόταροι: ἡταν ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν τὸ τέταρτο
τοῦ λόχου (μιά ἐνωμοτία), δηλαδή 25 στρατιώτες.

Σελ. 72

ζέω ἀπ' αὐτές: ὅταν ἔφταναν σέ στενό μέρος, πού ἔπειτε νά
πλησιάσουν ἡ μιά μέ τὴν ἄλλη πλευρά ώστε νά περάσουν οἱ
στρατιώτες χωρίς ἀταξία, τότε οἱ ἀντρες τῶν ξει λόχων, μὲ ἀργό
δῆμα προχωρώντας, ἔμεναν πίσω. "Ἔτοι στή μέση ἀφηναν ἔνα
διάστημα ἄδειο, πού ἐπέτρεπε στὶς δυό πλευρές νά πλησιάσουν ἡ
μιά τὴν ἄλλη καί νά περάσουν μέ τάξη. "Οταν πάλι ἔφταναν σέ
τόπο εὐρύχωρο, τότε χωρίζονταν οἱ δυό πλευρές, τό μεταξύ τους
διάστημα ἔμενε ἄδειο κι ἔτοι οἱ ξει λόχοι ξανάπαιραν τή θέση
τους σ' αὐτό.

γυμνῆτες: (ό γυμνής, τοῦ γυμνήτος) λέγονταν οἱ στρατιώτες
πού ηταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι, δηλαδή μονάχα μέ ἀκόντια ἡ τόξα
ἡ σφεντόνες. Αὗτοι ὀνομάζονταν καί ψιλοί.

ὅπλίτες: ὀνομάζονταν οἱ στρατιώτες πού εἶχαν δαρεὶ ὀπλί^τ
σμό, δηλαδή θώρακα, μεγάλη ἀσπίδα καί δόρυ.

οἱ Ἑλληνες: δηλαδή οἱ δαριά ὀπλισμένοι Ἑλληνες, πού εἰ
χαν ἐπιχειρήσει νά κυνηγήσουν τούς ἐχθρούς.

Σελ. 73

κι από τά δυό τους μέρη: δηλαδή οι πελταστές άπο πάνω και οι όπλιτες άπο κάτω.

όχτω γιατρούς: οι γιατροί αὗτοί ήταν πρωτικοί, δηλαδή ανθρώποι που ήξεραν νά σταματήσουν τό αἷμα ή νά χεισουν κάποια πληγή.

Σελ. 75

πελταστές: ήταν έλαφρά όπλισμένοι στρατιώτες που κρατούσαν τήν πέλτην, δηλαδή μικρή ασπίδα πλεγμένη άπο κινητάρια ίτιάς.

Σελ. 76

Σικυώνιος: καταγόταν άπο τή Σικυόνα, μά πόλη πού δρισκόταν διοριοδυτικά τῆς Κορίνθου, δεκαοχτώ χιλιόμετρα μακριά ἀπ' αὐτήν.

κεφ. 5. οἱ δάρδαροι: ο Ξενοφῶν ἐδῶ ἐννοεῖ τοὺς δαρδάρους πού εἶχαν καταλάβει τό ὑψωμα γιά νά ἐμποδίσουν τοὺς Ἕλληνες νά περάσουν άπο κάτω, καθώς κι ἐκείνους πού ἔτρεζαν νά πιάσουν τήν κορυφή τοῦ δουνοῦ καί δέν τά κατάφεραν.

Σελ. 77

τοὺς ἄλλους: δηλ., τοὺς Ἕλληνες πού εἶχαν πάει γιά λεηλασία καί πού τοὺς ἔκαμε ἐπίθεση ὁ Τίσσαφέροντος.

δοννά: ήταν τά Καρδούχεια, πού τά εἶχαν δεξιά τους.

ὁ ποταμός: ἐννοεῖται ὁ Τίγρης, πού δρισκόταν ἀριστερά τους.

Σελ. 79

Σοῦσα: δλ., σημ. σελ. 191.

Ἐκβάτανα: δλ., σημείωση σελ. 191.

τό ποταμό: δηλαδή τόν Τίγρητα ποταμό.

τῶν Καρδούχων: ο λαός αὐτός κατοικοῦσε τήν περιοχή πού ἀπλωνόταν σ' ἕνα δουνό τῆς δροσερούς τοῦ Ζάγρου καί στίς κοινάδες πού δρίσκονταν κάτερ ἀπ' αὐτό. Ήταν γενναῖοι ἀντρες καί θεωροῦνται πρόγονοι τῶν σημειωνόν Κούνδου.

κι ἐκεῖνοι μ' αὐτούς: δηλαδή οἱ ὁρεινοὶ Καρδοῦχοι εἰχαν σχέσεις μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ κάμπου καὶ ἀντίθετα οἱ καμπίσιοι μὲ τοὺς ὁρεινούς.

Ἄρμενία: ἡταν ἡ χώρα πού δρισκόταν πρός τὰ νότια τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ πρός τὰ δόρεια τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μηδίας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Σελ. 80

κεφ. 1. τῆς τελευταίας φρονοῦς: τοεῖς φρουρές ἄλλαζαν τὴν νύχτα. Ἡ τελευταία ἀρχίζε στίς 2 περίπου ὥστερ ἀπό τὰ μεσάνυχτα.

Σελ. 82

ὅπως ἡταν: δηλαδή χωρίς καμιά προετοιμασία ἡ χωρίς νέο χοησιμοποιήσει κανένα στρατιώτη ὁ Ξενοφῶν, ἔτρεξε ὁ Ἅδιος διαστικά ἀπό τὴν ὁπισθοφυλακή, πού δρισκόταν, στὴν ἐμπρόσθια φυλακή, γιά νά συναντήσει τὸ Χειρίσιοφο.

Σελ. 83

τὸ Μεθύδοιο: ἡταν πόλη τῆς Ἀρχαδίας. Τὰ ἐρείπια του ὅρουσκονται ἀνάμεσα στά χωριά Νεμνίτσα καὶ Πυργάκι.

Σελ. 84

κεφ. 2. διαταγή: τὴν ἔδωσαν ὁ Χειρίσιοφος καὶ ὁ Ξενοφῶν στοὺς ἑθελοντές.

δυνατή δροχή: ὑπολογίζεται πώς οἱ Ἑλληνες μπῆκαν στὴν χώρα τῶν Καρδοῦχων στά μέσα τοῦ Νοέμδοη τοῦ 401 π.Χ., καὶ ἔτσι ἡ δυνατή δροχή εἶναι κάτι τὸ συνηθισμένο γιά τὴν ἐποχή.

νά μήν ἔχοντας φάγητο τὸ ἔλεγχον οἱ ἀρχαῖοι ἀκρατισματικοί, τὸ μεσημεριανό ἄριστον καὶ τὸ δραδινό δεῖπνον.

Σελ. 85

ἐνάντια στοὺς ἐγθυμούς: δηλαδή ἐνάντια στοὺς Καρδοῦχους.

πού είχαν πιάσει τό φανερό δρόμο γιά νά έμποδίσουν τούς Ἑλλήνες νά περάσουν.

μ' ἐκείνους πού είχαν πιάσει... τή δούρυκορφή: δηλαδή μέ τούς ἑθελοντές.

ἀπό τούς ἄλλους Ἑλλήνες: ἐννοεῖ ἀπό τούς ἑθελοντές καί τό Χειρίσοφο.

ἀπό τόν ἴδιο δρόμο: τό φανερό δρόμο. ἀπ' ὅπου είχε πάει ὁ Χειρίσοφος μέ τό στρατό του.

σέ μεγάλο δάθος καί μικρό μέτωπο: μερικοί νομίζουν πώς σ' αὐτόν τό σχηματισμό οἱ ἄντρες τοῦ κάθε λόχου ἦταν παραταγμένοι ὁ ἔνας πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἐνώ ἄλλοι ἔχον τή γνώμη πώς τό μέτωπο είχε 6 στρατιώτες καί τό δάθος 16. Πάντως οἱ λόχοι δοίσκονταν ὁ ἔνας πλάι στόν ἄλλο καί ἀνάμεσά τους ἓπιλογαν κενά διαστήματα.

Σελ. 87

στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: πρόκειται γιά κείνους πού ἀφησε ὁ Ξενοφῶν νά φύλανε τόν πρῶτο λόφο, μέ τούς τρεῖς λογαριώνς ἐπικεφαλῆς.

Σελ. 88

ἀπό τό λόφο: ἐννοεῖ καί δῶ τόν πρῶτο, ἀπ' τόν ὅποιο ἔδιωξαν τούς ἐχθρούς.

οἱ στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: μιλάει γιά τούς μισούς στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐκείνους πού είχαν τοποθετηθεῖ πίσω ἀπό τά ζύδα.

ἐκεῖ: δηλαδή στό λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στόν τοίτο.

στό πεδινό μέρος: στό μέρος πού τούς είχε πεῖ ὁ Ξενοφῶν νά σταματήσουν, ἐν τῷ ὄμαλῷ (παράγρ. 16).

ἀπό τούς Λορσούς: οἱ Λορσοί ἦταν πόλη τῆς Ἀρχαδίας, στήν περιοχή τῆς Κλειτορίας, μέ τερίφημο ναό τῆς Ἀρτέμιδας.

κοντά σέ κείνους: δηλαδή ἐν τῷ ὄμαλῷ (παράγρ. 16).

Σελ. 89

μιά θηλιά: η θηλιά αὐτή ἦταν δερμάτινη καί τήν ἔδεναν στή μέση τοῦ ἀκοντίου, γιά νά περνάει μέσα τά δάγκνά του ὁ ἀκοντιστής καί νά τό πετάει μέ μεγάλή τερογή δύναμη.

τεφ. 3. ὁ Κεντρίτης: ποταμός πού λέγεται σήμερα Μποτάν-Τσάι.
Είναι παραπόταμος του Τύρητα και δρίσεται στήν Αρμενία.

Σελ. 90

τοῦ Ὀρόντα: πρόκειται γιά τὸν Ὀρόντα, τὸ διοικητή τῆς Αρμενίας (δι., Βιβλ., Δεύτερο, σεφ. 4, παράγρ. 8).

Ἄρτονής: ἔτοι λέγοταν ὁ ἀρχηρός τῶν Μάρδων, πού ἦταν δρεπνή φύλα.

Σελ. 91

οποιδή (ἀπό τὸ φῆμα σπένδω): οἱ ἀρχαῖοι Ελλῆνες εἶχαν ἔθιμο, προτού πιον χραΐ ἀπό τὸ ποτήρι, νά ζένουν λέχο στή γῆ γιά νά τιμήσουν τοὺς θεούς. Αὐτή τὴν πράξην τὴν ἔλεγαν σπόνδη.

Σελ. 92

σὲ μεγάλο δάθος καὶ μικρό μέτωπο: γιά τὸ σχηματισμὸν ἀντόν
δι., σημ., σελ., 201.

στόρι ποταμός: ἔναντι θυσίες γιά νά τὸν ἔξεμενίσουν καὶ νά περάσουν χωρίς νά πάθουν καζό.

Σελ. 93

γηγέρτερα ἀπό τὸ ἵππικό: δι., Βιβλ., Τέταρτο, σεφ. 2, πα-
ράγρ. 3.

ἴνωμοτίς καὶ ἴνωμάτιοζοι: δι., σημ., σελ., 198.

τὰ δάχτυλα στὶς θηλαῖς τῶν ἀποντίον καὶ τὰ ὄξην στὶς χορ-
δές τῶν τόξων: διήλαδή ἦταν ἔτοιμοι νά γτυπήσουν τοὺς ἐχθρούς
μὲ τὰ ἀπόντια καὶ μὲ τὰ τόξα.

Σελ. 96

ἀπό τὸ Χειρίσσοφο: δι., Βιβλ., Τέταρτο, σεφ. 3, παράγρ. 27.

τεφ. 4. παρασάγγης: δι., σημείωση σελ., 190.

σταθμός: δι., σημ., σελ., 190.

Τηλέδδα: πολλοὶ τὸν ταυτίζουν μὲ τὸν παραπόταμο τοῦ Εὐ-
φράτη Καρά-σού, ἐνῷ ἄλλοι μὲ τὸν Ματζί-σού.

ν' ἀνέδει στό ἄλογο: ἔτεινος πού δοηθοέσε τὸ δασιλά νά
ἀνέδει στό ἄλογο, σήγουρα ἦταν ἄνθρωπος πού ὁ δασιλάς τοῦ
εἶχε μεγάλη ἐκτίμηση κι ἐμπιστοσύνη.

Σελ. 98

τραμιθιά: είναι ένα φυτό, πού έπιστημονικά ονομάζεται πιτσαριά ή τερέδινθος.

Τηματής: ο Δημοκράτης είχε αύτό το όνομα, έπειδή καταγόταν από μια αιδολική πόλη, τήν Τήμνο. Αέτη δρισκόταν κοντά στις έρδοις του Ήρουν ποταμού, πού πήγαζε από το δυνού Τήμνος, τό όποιο έκτείνεται στήν περιοχή τής Σιμώνης και τής Ηρούσας.

φαρέτρα: ήταν θήρη γιά τά δένη.

οἱ Αιαζόντες: γυναικες ποιεμόζαρες πού κατοικούσαν στήν Ασία, κοντά στούς ποταμούς Θερμώδοντα και Φάση, πρός τόν Καύκασο.

Σελ. 99

Χάλνοντες: ήαός πού ήταν έγκατεστημένος στά νοτιοανατολικά τοῦ Εὔξεινοῦ Πόντου, κοντά στήν Αρμενία. Στή γύρω τους έπιλογαν μεταλλεῖα σιδήρου.

Ταύχοντες: ήτοι όνομαζαν ένα λιμπριζό ήαό πού κατοικούσε στά δόρεια τής Αρμενίας.

Σελ. 102

ζεψ. 5. από τά ζιόνια: γάνονν προσθορινά τήν δρασή τους, δσοι περιπατούν συνέχεια μέσα σ' αντά, γιατί τά μάτια τους προσθάλλονται από φλόγωση.

γιόγδαστρων δοδιῶν: μέ τό νά είναι τό δέρμα τῶν παπουτσιῶν από νεογδασμένα δόδια, δικαιολογείται περισσότερο τό κοζάλιασμά τους από τήν παγωνιά.

Σελ. 105

δέρ τούς ἄφηγαν: διήλαδή τῶν Ξενοφώντα και τῶν προεστό.

στόρ Ήλιος: αέτος ήταν θεος τῶν Ηεροδόν, τῶν ξένων Μίθρος και τῶν θυσίαζαν ἀλόγα.

στόρ κάθε στρατηγό και λοχαγό: τῆς δηπισθοφυλακῆς δέσμαια, ἀφού είδαμε πώς τά ποντάρια ήταν δὲλα δὲλα δεζαεφτά.

Σελ. 106

κεφ. 6. στό Φάση: ὁ ποταμός αὐτός είναι ὁ Ἀράξης, πού γύνεται στήν Κασπία θάλασσα.

Φασιανοί: αὐτό τό σνομα είχαν οι κάτοικοι τῆς γώρας πού ἦταν γύρω ἀπό τίς πηγές τοῦ Φάση ποταμοῦ. Βορειοδυτικά σ' αὐτή τήν περιοχή κατοικοῦσαν οἱ Τάοχοι καί διορειοδυτικότερα ἀπ' αὐτούς οἱ Χάλυνθες ἡ Χαλδαῖοι, πού ἡ γώρα τους ἔφτανε ὥς τόν Εὗζεινο Πόντο.

Σελ. 107

σέ παράταξη μάχης: ὅταν ὁ ἔνας λόχος δάδιζε πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἡ μιὰ πτέρυγα πήγαινε μπροστά καί ἡ ἄλλη πίσω, τότε οἱ ἀρχαῖοι ἐλεγαν πώς δ στρατός ἄγεται κατά κέρας. "Οταν δμως δ ἔνας λόχος δρισκότων τοποθετημένος πλάνι στόν ἄλλο, τότε τό στράτευμα ἦταν ἐπί φάλαγγος, δηλαδή κατά μέτωπο, σέ παράταξη.

Σελ. 108

ό Χειρίσοφος: κι αὐτός τώρα, ὅπως καί δ Ξενοφῶν πρωτύτερα, χαριεντίζεται. "Ισως μάλιστα δ εὑθυμιος τρόπος τῆς συνομιλίας τους κατόρθωσε νά διαλύσει τήν ψυχρότητά πού είχε δημιουργήθει ἀνάμεσά τους.

Σελ. 109

τό Μεθύδροι: δλ., σημ. σελ.. 200

Οίταῖος: ἔτσι λεγόταν ἐκείνος πού κατοικοῦσε στά νότια τῆς Θεσσαλίας, στήν περιοχή τοῦ δουνοῦ Οίτη.

Σελ. 112

κεφ. 7. στή θέση τῶν φτερῶν: φτερά (πτέρυγες) δνόμαζεν τά μετάλλινα ἑλάσματα πού κρέμονταν στό κάτω μέρος τοῦ θώρακα.

πού κρατοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι: τά μαχαίρια πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι είχαν σχῆμα δρεπανιοῦ.

Σελ. 113

είχε μιά λόγχη: τό δόρυ τῶν Ἑλλήνων, αντίθετα, είχε δυό-

στή μιάν ἄκοη τή μετάλλινη λόγχη πού τούς χρησίμευε γιά νά χτυπούν τόν ἐκθόδο, καί στήν ἄλλη τό σαιρωτήρα, ἀπ' ὅπου ἔμπηγαν τό δόρυ στή γῆ.

οὐ Αρπασος: ποταμός, δέν ξέρομε μέ βεβαιότητα ποιός είναι. Μερικοί παραδέχονται πώς ἦταν παραπόταμος τοῦ Ἀράξη, αύτός πού λέγεται τώρα Ἀρτά-Τσάι. Ἀλλοι ὅμως νομίζουν πώς είναι ὁ Τσορούκ, πού χύνεται στή Μαύρη θάλασσα, κοντά στό Βατούμ.

στή χώρα τῶν Σκυθηνῶν: ἡ χώρα αὐτή δρισκόταν στά δόρεια τῆς Ἀρμενίας.

Γυμνιάδας: μερικοί νομίζουν πώς πρόκειται γιά τήν Ἐρζερούμ. Ἡταν πόλη τῆς χώρας τῶν Σκυθηνῶν.

Σελ. 114

Θήγης: σ' αὐτό τό δουνό, πού δέν ξέρομε μέ ἀκρίδεια ποὺ δρίσκεται, ἔφτασαν οἱ Ἑλληνες τό Γενάρη τοῦ 400 π.Χ.

Μάκρωνες: αὐτό τό ὄνομα είχαν οἱ κάτοικοι μᾶς περιοχῆς, πού δρισκόταν νότιοανατολικά τῆς Τραπεζούντας.

Σελ. 115

κεφ. 8. στόν ποταμό: δηλαδή στόν Ἀρπασο.

ἄλλος ποταμός: δέν ξέρομε ποιόν ποταμό ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν.

Σελ. 116

σέ δάθος μεγάλο καί μέτωπο μικρό: γι' αὐτόν τό σχηματισμό δλ. σημείωση σελ. 201.

Σελ. 117

οὐ Αρκαδικός στρατός: οἱ Ἀρκάδες ἦταν τοποθετημένοι στή μέση, ἐνώ ἐκείνοι πού ἀκολουθούσαν τό Χειρίσιοφο δρίσκονταν μπροστά, κι ἐκείνοι πού πήγαιναν μέ τόν Ξενοφώντα ἦταν στό τέλος.

Σελ. 118

στήν Τραπεζούντα: ἐκεῖ ἔφτασαν οἱ Ἑλληνες στίς ἀρχές τοῦ Φλεβάρη τοῦ 400 π.Χ.

τῆς Συνώπης: ἡ πόλη αὐτή, πού ἦταν ἀποικία τῆς Μιλήτου, δρισκόταν στή Μ. Ασία, στή δορινή παραλία τῆς Παφλαγονίας.
τῇ θυσίᾳ πού εἶχαν τάξει: γιά τό τάξιμο αὐτό τῶν Ἐλλήνων
 6^η. Βιόλ. Τρίτο, κεφ. 2, παράρη. 9.

Σελ. 119

γιά τόν ἀπλό δρόμο: τά ἀγοραίσματα στό τρέξιμο ἦταν: 1) ἀπλός δρόμος ἢ στάδιο· σ' αὐτόν οἱ ἀθλητές συναγωνίζονται τρέχοντας σέ ἀπόσταση τού εἶχε μῆρος 186 περίπου μέτρων 2) δίανθος, στόν διποίο ἢ διαδρομή ἦταν διπλάσια ἀπό τήν προηγούμενη, ἀφού ὁ ἀθλητής ἔπειτε νά γυρίσει στό μέρος ἀπ' ὅπου ἔζεινησε 3) δόλιχος, πού ἦταν ἀπόσταση ἐφταπλάσια ἀπό τό στάδιο, καὶ 4) ὁπλίτης δρόμος· σ' αὐτόν ὁ ἀθλητής ἦταν ὑποχρεωμένος νά τρέχει, φροτωμένος μέ δαρύ διπλισμό.

τό παγκόπτιο: ἦταν τό ἀγώνισμα πού εἶχε πάλευμα καί πυγμαχία μαζί.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Σελ. 120

κεφ. 1. ἀπό τούς Θονούσιους: ἡ πόλη αὐτή ἦταν ἡ γνωστή ἀρχαία Ἑλληνική ἀποικία τῆς κάτω Ιταλίας.

ρανίαρχος: ὁ Ἀναξίδιος ἦταν ἀρχιγέρος τού στόλου τῶν Σπαρτιατῶν καί δρισκόταν στό Βυζάντιο.

τρομήρεις: αὐτές ἦταν πολεμικά πλοῖα, πού εἶχαν τρεῖς σειρές κουπιδών. Ἐδῶ τίς χρειάζονται γιά νά συνοδεύουν τά μεταγωγικά γιά ἀσφάλεια.

Σελ. 123

κεφ. 2. Δρίλες: πολεμικός λαός, πού κατοικοῦσε στά πεδύγεια τῆς Τραπεζούντας.

Σελ. 125

Πελλήνη: πολιτεία τῆς Αγαθας, πού τά ἐρείπια τῆς δρίσκοντα δυτικά στό σημερινό χωριό Ζούγρα.

γύροι: ήταν οι έλαφοι όπλισμένοι στρατιώτες, δη. στρι.
σελ. 198 στή λέξη γνωμῆτες.

Σελ. 127

Μνοία: χώρα τῆς διοικοδυτικῆς Μικρᾶς Ασίας.

Σελ. 128

κεφ. 3. τήν Έρεσία Αρτέμιδα: ἔτοι ὄνομάζει τῇ θεά, γιατί ἔνας περιφημος ναός της ήταν στήν Έρεσο, πόλη τῆς Ιωνίας κοντά στής ἐκδολές τοῦ Καΐστρου, πρός τά νοτιοδυτικά τῶν Σάρδεων.

Σελ. 129

Αστραπός: ἀπό τήν Ασίνη, ἀρχαία πόλη τῆς Μεσοτηνίας, στό παλιό Ρέο.

θησαυροί: αὐτό τό ὄνομα εἶχαν οἱ ἀποθήκες, ὅπου τοποθετοῦσαν τά ἀφερόματά τους ίδιωτες ἢ πόλεις. Τέτοιοι θησαυροί ὑπήρχαν στούς Δελφούς καί σ' ἄλλα μέρη.

Σελ. 130

Φοξόη: εἶναι δροπέδιο πού δοίσκεται στό νομό Ηλείας πρός Ν. τοῦ Ερυμάνθου. Κατά τή μαθολογία τό ὄνομά του τό πῆρε ἀπό τόν Κενταύρο Φόλο, πού ήταν φύλος τοῦ Ήρακλή.

Σελ. 131

κεφ. 4. *Μοσσύνοις:* ὄνομάζονταν ἔτοι, ἐπειδή κατοικοῦσαν σέ Ξύλινους πύργους (μόσσυν-υνος=Ξύλινος πύργος).

πρόξενος: ὁ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος μᾶς πόλης. Αὐτός εἶχε διοισμένα προνόμια, δπως ἀσφάλεια, καὶ εἶχε ἐποχέωση νά φιλοξενεῖ τούς πρέσβεις τῆς χώρας πού ἀντιπροσώπευε καί νά προστατεύει τούς πολίτες τῆς.

ἀπέγνωτι: αὐτοί πού κατοικοῦσαν ἀπέναντι ήταν οἱ δυτικοί Μοσσύνοις καὶ ήτον ἐχθροί μέ τούς πρότους, τούς ἀνατολικούς, πού δὲν ἀφηναν τούς Ελλήνες νά περάσουν.

Σελ. 134

ψευμάτισμα: πρόκειται γάλ παξιμάδια ἢ γαλέτες, σάν

αύτές πού χρησιμοποιούν στό στρατό.

ζειές: είδος σιτηρού πού χρησιμεύει γιά τροφή των ζώων, ίσως τό νταρί, τό λιανοκαλάμπτοκο, τό σόργο.

Σελ. 135

κεφ. 5. στούς Χάλυβες: στή χώρα αύτοῦ τοῦ ήαού ὑπολογίζεται πώς ἔφτασαν τὸν Ἀποίη τὸν 400 π.Χ.

τῶν Τιθαρηνῶν: αὐτοὶ ἦταν φυλή τοῦ Πόντου, κοντά στούς Χάλυβες.

Σελ. 136

κοντά στή Βαθύλώρα: ἐννοεῖ τή μάχη στά Κούναξα.

Σελ. 137

Κορύζας: ἔτσι λεγόταν ὁ ἀρχηρός τῶν Παφλαγόνων, πού εἶχε στεῖλει στόν Κύρο χίλιους ἵππεῖς.

Σελ. 140

κεφ. 6. στό Θερμώδοντα: είναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού γίνεται στόν Εὔξεινο Πόντο. Σήμερα λέγεται Τερμέ-Τσάμ.

στόν Ιηγ: πρόσειται γιά ποταμό τοῦ Πόντου, πού διουσκόταν ἀνάμεσα στό Θερμώδοντα καί τόν Ἀλη. Η σημερινή του ὀνομασία είναι Γεσζί-Ιημάζ.

στόν Ἀλη: τώρα ὀνομάζεται Κιζύ-Ιημάζ, δηλαδή κόκκινος ποταμός, ἐπειδή τά νερά του παίρνουν κόκκινο χρώμα στίς πηγές, ἀπό τά γύρω ἀγριώδη στρώματα. Είναι ὁ μεγάλυτερος ποταμός τῆς Μ. Ασίας καί χύνεται στόν Εὔξεινο Πόντο.

τόν Παρθένιο: είναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού σήμερα λέγεται Μπαρτάνη η Παρτίν-Τσάμ.

Σελ. 141

Ηοάζκεια: ἐλληνική πόλη στόν Εὔξεινο Πόντο, ἀποικία τῶν Μεγάρων.

νά πάρει δώρα: ἀπό τόν Κορύζα δέδαια, ἀφοῦ κατά τή γνώμη τῶν Ἐλλήνων αὐτόν ἥθελε νά ἔξυπηρετίσει ὁ Ἐκατόνυμος, μέ δσα εἰπε στούς στρατιώτες.

Σελ. 142

τὸ Σιλανό τὸν Ἀμπρακιώτη: ἔτσι λεγόταν αὐτός ὁ μάντης, γιατί καταγόταν ἀπό τὴν Ἀμπρακία ἡ Ἀμδρακία τῆς Ἡπείρου. Ἡ θέση τῆς πόλης αὐτῆς ἦταν κοντά στὸν Ἀραχθό ποταμό, ἵσως ἐκεῖ πού δρίσκεται ἡ σημερινή "Αρτα".

Σελ. 143

χιζικηνός: ἦταν ἔνα χρυσό νόμισμα, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ εἶκοσι ἀπτικές δραχμές. Τό ὄνομά του τό πήρε ἀπό τὴν πόλη Κύζικο.

Φαιράνδιας: αὐτό ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ σατράπη τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φρυγίας.

ἔκαμα ἐκστρατεία: τότε πού πήγε ὁ Δερκυλίδας στὸν Ἐλλήσποντο ἔχοντας τό ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου, δηλαδή τό 411 π.Χ.

Σελ. 145

οτό Φάση ποταμό: πρόκειται γιά ποταμό τῆς Κοιλίδας, πού χύνεται στὸν Εὖξεινο Πόντο.

ό Αἰγίτης: αὐτός θά ἦταν ἀπόγονος ἔκεινου πού φύλαγε στήν Κοιλίδα τό χρυσόμαλλο δέρμα, τοῦ πατέρα τῆς Μήδειας.

Σελ. 146

κεφ. 7. στὸν ποταμό Φάση: ὑπάρχουν δυό ποτάμια μέ τό ὄνομα αὐτό, τό ἔνα στή χώρα τῶν Χαλύδων καὶ τό ἄλλο στή χώρα τῶν Κόλχων.

τοὺς πετροῦστόλησαν: για τα ἐπεισόδια αὐτά γίνεται λόγος στό Πέμπτο Βιβλίο, κεφ. 7, παράγρ. 17, 19 καὶ 24.

Σελ. 149

οἱ ἀγορανόμοι: ἦταν ἔκεινοι πού εἶχαν τὴν ἐπίδιεψη στήν ἀγορά τῶν τροφίμων. Στό στρατόπεδο φέρονταν σκληρά στούς στρατιώτες καὶ πολλές φορές τούς χτυποῦσαν.

Σελ. 150

τό κηρούκειο: ἦταν ἔνα φαθούρι-σύμβολο, πού, ὅταν οἱ κήρυκες τό κρατοῦσαν, ἦταν ίεροί καὶ ἀπαραδίαστοι. Τούς σέδονταν ὅλοι

καὶ κανένας δέν τολμοῦσε νά τους διλάψει ή νά τους προσδάλει.
Τό κηρύκειο παρίστανε δυό φίδια ἀντιμέτωπα.

Σελ. 151

νά καθαρίσουν: γιά νά ἔξιλεώσουν τους θεούς πού θά είχαν δογματεῖ ἀπό τή σκληρή καὶ ἄδικη συμπεριφορά τῶν Ἑλλήνων, πού σκότωσαν τους πρέσβεις τῶν Κόλχων, γι' αὐτό χρειαζόταν ἡ θηρισκευτική τελετή τοῦ καθαρισμοῦ· αὐτή γινόταν μέ θυσίες.

κεφ. 8. ἡ μιᾶ: νομισματική μονάδα στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, πού ισοδυναμοῦσε μέ ἐκατό δραχμές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

Σελ. 155

κεφ. 1. οἱ Παφλαγόνες: ἔτσι ὄνομάζονται οἱ κάτοικοι τῆς Παφλαγονίας. Ή χώρα αὐτή δρισκόταν στό διοινό τμῆμα τῆς Μ. Ασίας, ἀνάμεσα στή μεγάλη Φοργύρια, στήν Καππαδοκία, στή Βιθυνία καὶ στόν Εὔξεινο Πόντο.

Σελ. 156

οἱ Σιτάλκας: δασιλιάς τῶν Θρακῶν· συνήθιζαν νά τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι γιά νά τὸν τιμήσουν.

γαρπαία: ἦταν χορός τῶν διορείων Ἑλλήνων, πιθανότατα Μακεδονίτικος.

Σελ. 157

ἡ πνεούμη: ἔνοπλος χορός, πού συνοδευόταν ἀπό μουσικό δργανό καὶ τραγούδι. Σ' αὐτόν παρουσιάζονταν δὲς οἱ κινήσεις τῶν πολεμιστῶν τήν ὥρα τῆς μάχης, ἀμντικές καὶ ἐπιθετικές. Τόν ἐπινόησε ὁ Κορητικός Πύρριχος, ἀπό τόν ὅποιο πῆρε καὶ τό ὄνομα.

νά φύγει ἀπό τό στρατόπεδο: αὐτό δέδαια τό λένε εἰρωνικά, ἂν θυμηθοῦμε μάλιστα τήν τύχη πού είχαν δυό ἐταιρεῖς, ὅταν οἱ

Πέρσες τοῦ Ἀρταξέρξη μπῆκαν στό στρατόπεδο τοῦ Κύρου (Αὐτά ἀναφέρονται στό Βιδλ. Πρῶτο, κεφ. 10, παράγρ. 2-3).

Ἄρμήνη: τό επίνειο αὐτό ἀπείχε ἀπό τή Σινώπη 50 στάδια.
Ἡ σημερινή του ὄνομασία εἶναι Ἀκ-λιμάν.

ο μέδιμνος: ἦταν σκεύος πού χρησίμευε γιά τό μέτρημα τῶν σπερδών, προπάντων τοῦ σιταριοῦ, καί χωρούσε περίπου 48 κιλά.

Σελ. 158

σ' αὐτόν πού εἶχε ὁρίσει... νά θυσιάζει: διλ. Βιδλ. Τοίτο, κεφ. 1, παράγρ. 6.

νά φροντίζει γιά τό στρατό: διλ. Βιδλ. Τοίτο, κεφ. 1, παράγρ. 11-12.

Σελ. 160

κεφ. 2. [παρατηροῦσαν.....κι αὐτόν]: μερικοί ἀθετοῦν τό τμῆμα πού εἶναι μέσα στίς ἀγκύλες, νομίζοντας πώς ταιριάζει περισσότερο στό Βιδλίο Πέμπτο, κεφ. 6, παράγρ. 9, ἀφοῦ ἐκεῖ μιλάει γιά τά μέρη αὐτά καί τά διέπει κανείς πλέοντας ἀπό τά Κοτύωρα στή Σινώπη κι ὅχι ἀπό τή Σινώπη στήν Ἡράκλεια.

Σελ. 162

τοὺς σπρατηγούς: ἐννοοῦν τό Χειρίσιοφο καί τόν Ξενοφώντα πού, μή θέλοντας νά πάνε ώς ἀντιπόδσωποι στήν Ἡράκλεια, ἔγιναν ἀφοιμή νά νωναρήσουν τά σχέδια τῶν στρατιωτῶν γιά τή χρηματοδότησή τους.

τό λιμάνι τής Κάλπης: δρισκόταν ἀνάμεσα στήν Ἡράκλεια καί στό Βεζάντιο. Σήμερα ή τοποθεσία λέγεται Κερπέ.

αὐτοί: δηλαδή ὁ Νέων καί ὁ Χειρίσιοφος.

Σελ. 163

τής Θράκης: πρόκειται γιά τή Θράκη πού δρισκόταν στή Μ. Ασία, δηλαδή τή Βιθυνία.

Σελ. 165

κεφ. 3. στή Χρυσόπολη: μιά πόλη πού δρισκεται στά δόρεια τής Καλχηδόνας, κοντά στό Βόσπορο, τό σημερινό Σκούταρι.

κι ἔλεγαν μεγάλα λόγια: ἐννοεῖ ὁ περισσόποτε τούς Ἀρχάδες.

Σελ. 168

μελίνες: βλ. σχόλιο σελ. 33.

Σελ. 170

κεφ. 4. ἀρμοστής: αὐτό τό ὄνομα εἶχε ὁ στρατιωτικός διοικητής πού ἔστελνε ἡ Σπάρτη σέ πόλεις πού ἦταν ὑποτελεῖς της ἢ τίς κατεῖχε προσωρινά.

Σελ. 172

κεφ. 5. τὴν ὄχυρη τοποθεσία: δλ. Βιδλ. Ἐκτο, κεφ. 4, παράγ. 21.

καλοσήμαδος: τέτοιος ἦταν ὁ ἀετός, ὅταν ἐρχόταν ἀπό τά δεξιά.

Σελ. 175

μέ τά ὄνόματά σας: εἶναι ψυχολογημένη ἡ ἐνέργεια αὐτή, γιατί συντελεῖ στό νά κεντρίσει περισσότερο τή φιλοτιμία τῶν πολεμιστῶν. Κάτι παρόμοιο εἶχε κάμει καὶ ὁ Νικίας στή Σικελία, μονάχα πού ἐκεῖνος φώναζε ὅχι μόνο τά προσωπικά ὄνόματα τῶν τριηράρχων, ἀλλά καὶ τά ὄνόματα τῶν πατέρων καὶ τῆς φυλῆς τους (δλ. Θουκυδ. Ζ', 69,2).

Σελ. 178

κεφ. 6. τούς ἔδειχνε στούς στρατιῶτες: αὐτό τό ἔκανε γιά νά τούς δώσει νά καταλάβουν πόση ἀξία θά εἶχε ἡ ἴδρυση μιᾶς πολιτείας σ' αὐτήν τή θέση.

πού τό ὄκασε: γιά τή συμπεριφορά αὐτή τοῦ Δέξιππου μᾶς μίλησε ὁ Ξενοφῶν στό Βιδλίο Πέμπτο, κεφ. 1, παράγ. 15.

Σελ. 181

καταστραφήματε: ὁ Δέξιππος ἔκανε ὅ,τι μπορούσε νά τούς καταστρέψει, ἀφού πήρε τό καθάρι πού τούς ἔδωσαν οἱ Τραπεζούντιοι, γιά νά μαζέψουν μ' αὐτό ἀλλά νά τούς μεταφέρουν στήν πατρίδα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΟΝΩΝ, ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Προτομή του Ξενοφώντα	σελ.	7
2. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Κύρου καὶ τῆς ἐπι-		
στρατηγίας τῶν Μυρίων	»	12 – 13
3. Τύποι στρατηγίας ἀσπίδας	»	18
4. Ποδήρης ἀσπίδα	»	19
5. Ξίφος κλασσικῆς ἐποχῆς	»	24
6. Λαβές ξίφους	»	25
7. Χάρτης τῆς πορείας τῶν Μυρίων ἀπό τὰ Κού-		
ναξα ὡς τὸν Τίγρητα	»	31
8. Ἡ τιάρα (δόθια καὶ γερτή)	»	38
9. Ἀσιάτης ἡγεμόνας	»	39
10. Θώρακας ἀπό χαλκό	»	42
11. Θώρακας μὲ παραστάσεις χαραγμένες στὴν		
πίσω πλευρά	»	43
12. Τετράδραχμο μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Τισσαφέροντος	»	59
13. Ἐφιππος πολεμιστῆς, γυρνώντας πρὸς τὰ πίσω,		
χτυπά μὲ τὸ τόξο τὸν ἔχθρο πού τὸν κυνηγάει.»	»	66
14. Ἐλληνες ὄπλιτες	»	67
15. Τετράπλευρο πλαίσιο. Πλαίσιο μὲ ἔξι λόχους	»	70
16. Λόχοι σὲ διάφορους σχηματισμούς	»	71
17. Πελταστῆς	»	74
18. Πέροσης τοξότης	»	75
19. Ὄπλιτης	»	86
20. Κέρας, διπλός αὐλός, σάριγγα	»	87
21. Τό πέρασμα τοῦ Κεντρίτη ποταμοῦ	»	94 – 95
22. Ἀκόντιο μὲ θηλιά	»	97
23. Σαλπιχτής	»	97
24. Στατήρας (νόμισμα) τοῦ Τιρίβαζου	»	100
25. Μάχη Ἐλλήνων καὶ Περσῶν	»	101
26. Περικνημίδες	»	112
27. Ἐλληνικά κράνη	»	113
28. Κράνη ἐλληνικά	»	128
29. Κήρυκας πού κρατάει τὸ κηρύκειο	»	129

30. Ἔλληνας ὁπλῖτης ἔτοιμος γιά μάχη	»	140
31. Δαρεικός (περσικό νόμισμα)	»	141
32. Ἀσπίδα, θώρακας, ξίφος καὶ κράνος	»	176
33. Αἰχμές δοράτων	»	177

Οι ἔγχρωμες εἰκόνες τοῦ βιβλίου παραχωρήθηκαν πρόθυμα ἀπό τήν
«ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.»

Π Ε Ρ Ι Ε X O M E N A

Εἰσαγωγή	Σελ.	5 – 11
Βιβλίο Πρώτο, Περιήληψη	»	14 – 15
Βιβλίο Δεύτερο, (Κεφ. 1–6) Μετάφραση	»	16 – 47
Βιβλίο Τρίτο, (Κεφ. 1–5)	»	48 – 79
Βιβλίο Τέταρτο, (Κεφ. 1–8)	»	80 – 119
Βιβλίο Πέμπτο, (Κεφ. 1–8)	»	120 – 154
Βιβλίο Ἐκτο, (Κεφ. 1–6)	»	155 – 183
Βιβλίο Ἐβδομό, Περιήληψη	»	184 – 185
Σημειώσεις	»	187 – 212
Κατάλογος εἰκόνων, χαρτῶν καί διαγραμμάτων ..	»	213 – 214

ΕΚΔΟΣΗ Ε΄ 1980 (VI) ANTIT. 185.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3425/12-2-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ:
Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής